

Jože Hudales, Ivo Stropnik

MLINŠKOVO BERILO

(i)zbrani etnološki in slovstveni zapiski

S sedmo knjigo Šaleških razgledov spet posegamo v bogastvo narodovega izročila. Nismo prvi, seveda ne, saj so (bili) v dolini ljudje, ki so to počeli že pred desetletji - morda ne tako sistematično in na takšnem "strokovnem nivoju", a vendarle. Eden teh, čigar obsežna zapuščina, v kateri so zbrani bogati duhovni plodovi številnih šaleških rodov, je bil Fran Mlinšek. Morda za učence čestokrat strogi "gospod nadučitelj" je za dolino, za slovenski narod, velik človek; človek, ki je dobro vedel, da narod brez kulture ni narod; človek, ki je vedel, da kultura ne nastane čez noč, ampak se oblikuje skozi desetletja in stoletja. Skoraj smo v enaindvajsetem stoletju, pa to zavedanje ni nič manjše, mirno celo lahko zapišemo, da je kvečjemu dosti močnejše, kljub temu, da tega skozi proračunska očala ne pokažemo radi.

S to knjigo trgamo iz pozabe Frana Mlinška, skozi njega pa bogato narodovo kulturo. V pripravi Mlinškove zapuščine za objavo je bilo vloženo izjemno veliko truda obeh avtorjev, ki bo najbolje poplačan s trajnostjo opravljenega dela.

Vlado Vrbič

Ob stoletnici rojstva Frana Mlinška

LO
piski

Velenje, september 1991

Transkript, izbor, klasifikacija,
registracija in redigiranje gradiva,
biografska uvodnica o Franu Mlinšku,
spremne besede, preglednice, komentarji in opombe
JOŽE HUDALES in IVO STROPNIK.

Kopije rokopisnih zvezkov hrani Muzej Velenje
pod sign. M1-M81 in MBr/1991

MLINŠKOV OBERILO

(i) zbrani etnološki in slovstveni zapiski

68854/7

0 1992 7 310

Fran MLINŠEK

OB PRVI IZDAJI MLINŠKOVEGA BERILA

Fran Mlinšek (1890-1973) je bil pred vojno učitelj na šoli v Velenju. Vinko Moederndorfer ga je navdušil za zbiranje narodnega blaga. Pod njegovim vplivom je v Velenju in okoliških vaseh zbiral in zapisoval podatke o ljudskih vražah in praznoverju, o običajih in navadah ob opravljanju različnih del, o šegah življenjskega cikla (rojstvo, poroka, smrt), kalendarških šegah, o ljudskem znanju in poznavanju živali ter ljudsko slovstvo. Tako imenovano narodno blago je zbiral v letih 1930 do 1955, kot pravi sam, vendar je večina podatkov bilo zapisanih do leta 1936. Gre za obsežno zbirko zapisanih podatkov, ki obsega kar 80 zvezkov rokopisa in ki je za zdaj v hrambi velenjskega muzeja. Iz obsežnega rokopisnega gradiva sta urednika izbrala predvsem podatke, ki obsegajo etnografska data, medtem ko sta Mlinškove refleksije o šolstvu, pedagogiki itd. izpustila. Z natisom tega dela je slovenska narodopisna veda dobila nov pomemben vir, širši krog bralstva pa zanimivo knjigo.

dr. Božidar Jezernik

Mlinškovo berilo, ki sta ga ob stoletnici avtorjevega rojstva kot sedmo knjigo Šaleških razgledov uredila in komentirala Jože Hudales in Ivo Stropnik, sodi med tiste velenjske publikacije, ki z natančnim razvrščanjem in nepristranskim ocenjevanjem duhovne dediščine Šaleške doline osvetljujejo ne le lokalno, temveč tudi narodovo preteklost (tak je bil Šaleški ibidem I). Knjigo odlikujeta izvirna razvrstitev in podrobna razlaga Mlinškovega raznolikega rokopisnega gradiva, v katerega se je avtor vpisal kot domiselni učitelj, natančen opazovalec ljudi in običajev svojega kraja, navdušen zapisovalec ljudskega blaga, previden (v žlahtnem pomenu besede) slovaropisec in hudomušni ljudski pesnik, ki zna ravnati z verzom in besedo sebi v zadovoljstvo in v veselje naslovniku; v tako izoblikovani vezi med naslovnikom in zapisovalcem je mogoče uzreti avtorjeve vzgibe pri izbiranju besedil iz ljudske in književne zakladnice in z njo utemeljiti njegovo zapisovanje podrobnosti in celote izbranih besedil. Iz prepletanja razsvetljevalske volje in veselja do zabave rase zanimiv portret slovenskega učitelja, ki je nekako zdrsnil v naš čas iz prejšnjega stoletja.

dr. Tone Pretnar

SKICE ZA ŽIVLJENJSKI PORTRET FRANA MLINŠKA

Leta 1976 sem se na počitniški praksi v velenjskem muzeju prvič srečal s tremi zvezki rokopisne zapuščine velenjskega učitelja Frana Mlinška, ki nam jih je takrat prijazno posredovala njegova žena Franja Mlinšek. Od tedaj sem pri etnološkem delu v Velenju in njegovi okolici uporabljal Mlinškove zapise kot prvovrsten in edini vir starejšega etnološkega gradiva na tem območju. Ob tem je hkrati zorelo prepričanje o neprecenljivi vrednosti Mlinškovega zapisanega gradiva in o potrebi, da bi nekoč zbrano gradivo lahko posredovali bralcem neokrnjeno in v vsem njegovem bogastvu.

D drugega redaktorja, ki se je z Mlinškovim delom prvič srečal v letu 1989 ob zbiranju gradiva za kasneje objavljeno antologijo šaleškega pesništva, je k projektu zanesel in ga tudi vse-skozi vodil slovstveni entuziazem, rojen v želji, predstaviti Šaleško v razvoju slovenskega slovstva.

Tako je bilo tudi z Mlinškovimi besedili, ki sedaj, urejena, že predstavljajo monumentalen razgled po lokalno ohranjenem ustnem izročilu, hkrati pa antologizirano in tudi pojasnjevalno informirajo o tukajšnjem ljudskem življenju, njegovem izvirnem oblikovanju.

Ko smo konec leta 1988 v uredništvu Šaleških razgledov izdali prvo knjigo, je bilo samo po sebi umevno, da bo v okviru tako "lokalno obarvane" knjižne zbirke slej ko prej morale najti mesto tudi Mlinškovo zbirateljsko in pedagoško delo. V letu 1989 smo v ta namen od Mlinškove vdove in njunega sina, dr. Dušana Mlinška, dobili v začasno hrambo in obdelavo celotno Mlinškovo zapuščino, ker smo se ob stoletnici njegovega rojstva v letu 1990 želeli dostojno oddolžiti njegovemu spominu. Celotna zapuščina pa nas je s svojim obsegom (80 rokopisnih zvezkov) in neverjetno erudicijo močno presenetila. Takoj je postalo jasno, da bomo lahko z našimi skromnimi sredstvi pripravili le izbor etnoloških in slovsternih zapiskov, ki predstavljajo osrednji in najpomembnejši del Mlinškove zbiralske in avtorske bere, po obsegu pa predstavljajo komajda pet odstotkov vsega ohranjenega oz. zbranega gradiva.

Prav zaradi velikega obsega Mlinškove zapuščine, deloma

pa tudi zaradi finančne negotovosti o nadaljnji usodi zbirke, se je redakcijsko delo močno zavleklo. Stota obletnica rojstva je minila, vendar je "Mlinškovo berilo" sedaj le zagledalo luč sveta - ob 101. obletnici njegovega rojstva. Žal nam je, da veselja nad opravljenim delom z nami ne bo mogla deliti Franja Mlinšek, njegova zvesta življenjska sopotnica, ki je ves čas z grenkobo ugotavljala, da je možno veliko zbirateljsko delo pozabljeno, da tone v pozabo njegova zavzetost za slovenstvo, predvsem za slovensko knjigo, ki ji je posvečal toliko pozornosti in ljubezni. Umrla je 3. marca 1991.

Po dvoletnem redakcijskem delu je začelo primanjkovati časa, da bi urednik do konca obdelala vse, kar sva zasnovala v osnutku Berila. Tako je ostalo nekaj še nerazloženih in na terenu nepreverjenih zapiskov, ki bi se jih morda dalo še obširneje pojasniti. Tudi predvideni obseg knjige je močno naraščal, tako da sva se morala mestoma v škodo novih spoznanj in dodatnih interpretacij, le-tem odreči ter končati z delom prej, preden sva bila z opravljenim (delom) docela zadovoljna...

To sva storila toliko lažje, ker sva prepričana, da gre za prvi natis Mlinškovega berila, ki mu bodo zagotovo sledili še drugi, razširjeni in dopolnjeni. Meniva, da gre za knjigo, ki bi morala najti veliko širši krog bralstva kot dosedanji naslovi iz te zbirke. Gotovo jo bo z veseljem prebiral preprost človek, saj mu, pisana v poljudnem jeziku, razkriva njegove lastne korenine in rešuje pred pozabo ljudi, kraje, način razmišljanja in življenja, ki mu je še vedno znan in ljub, če le malo pogrebe vase in v svoj spomin. Njemu je v prvi vrsti knjiga tudi namenjena, s spominom na vse anonimne in marginalne informatorje, ki so ohranili in živeli to ljudsko modrost, moč, nesramežljivo ljudsko verovanje in pesem. Ob branju Mlinškovih zapisov bo bogatejši tudi intelektualno zahtevnejši bralec, saj bo v njih odkrival živopisno bogastvo naše lokalne šaleške ali pa kar slovenske tradicije, že prekrite s skorjo današnjega časa, ki nas utaplja v svoji neradostni uniformiranosti. Celotroci bodo lahko v Mlinškovem berilu našli dovolj razburljivih in privlačnih pravljinih motivov zase, novodobne babice pa dovolj gradiva za pripovedovanje, ki se bo vnukom močno vtisnilo v spomin, saj se bodo pravljinske podobe zdaj prese-

lile v domače in znane kraje.

In nenazadnje, knjiga bi morala najti mesto na knjižni polici vsakega šaleškega pedagoga, saj je Mlinšek zbirateljsko delo v veliki meri utemeljeval s svojim pedagoškim poslanstvom. Vseh šest Mlinškovih učiteljskih kolegov na takrat skromni velenjski "ljudski šoli" je delo svojega sodelavca gotovo znalo ceniti! Tisoč današnjih pedagogov v Velenju pa - kdo ve?

Tako kot je iz prej navedenih vzrokov v tej knjigi mestoma ostalo kaj nepojasnjenega, velja podobno tudi za naslednje življenjepisne skice, ki nočejo biti zgolj suhoparni biografski podatki, marveč so predvsem torzo in mesto za verjetne kasnejše podatke, ki jih bo prineslo s to izdajo še nikakor zaključeno delo.

Jože Hudales in Ivo Stropnik

1890, 17. septembra se je v Gornjem Doliču rodil Franc Mlinšek. (Po letu 1918 je Mlinšek zase skoraj dosledno uporabljal ime Fran, tako ga v nadaljevanju posnema tudi redakcija, le na mestih drugače transkribiranih podpisov in pri avtorskih slavilnih pesmih izjemoma tudi - Franjo). Njegov oče je bil Jurij Mlinšek, rojen leta 1858 v Paki nad Vitanjem. Mati je bila Jera Vogrin, rojena leta 1858, doma v Mislinji. Po poroki leta 1886 sta Jurij in Jera Mlinšek živela v Doliču, od koder je Jurij kot gozdar hodil na delo v pohorske gozdove. Družina se je kmalu po rojstvu Frana preselila v Velenje, kjer je njegov oče dobil delo v velenjskem premogovniku. Živel so v skromni hišici na Goricah (ob današnji Stanetovi ulici v Velenju).

Leta 1896 je začel obiskovati velenjsko ljudsko šolo, ki jo je v času njegovega šolanja vodil Valentin Brenc. V letu 1904 se je vpisal na gimnazijo v Celju in jo leta 1908 uspešno končal.

Leta 1908 je začel kljub skromnim domačim razmeram obiskovati učiteljsiše v Ljubljani. Stanoval je skupaj z Gustavom Šilihom, kasneje pisateljem in znanim slovenskim pedagogom. Bil je miren, vase zaprt in nekoliko sramežljiv mladenič. Tako je znano, da je imel skupaj s Šilihom vsak dan preskrbljeno brezplačno kosilo pri neki bogati slovenski družini, kakor je bilo tedaj v navadi. Vendar je Mlinšek le redkokdaj odhajal tja. Raje je ostajal prezebel in lačen v svoji študentski sobici in Šilih mu je pogostoma ostanke kosila nosil domov.

Leta 1912 je zaključil šolanje na učiteljsišču. Zrelostni izpit je z odliko opravil 12. julija 1912. Njegovo prvo službeno mesto je bilo v Slovenj Gradcu, kamor je bil nameščen 1. novembra 1912, kot začasni učitelj na štirirazredni okoliški osnovni šoli. Tu je, s prekinitvijo med I. sv. vojno, služboval do 1. oktobra 1918. (ŠKP II, 1923/24)

1914-18. Med I. sv. vojno je bil mobiliziran. Podatki o tem njegovem življenjskem obdobju so iz njegovega ohranjenega vojaškega notesa, od koder lahko razberemo tudi naslednje: *Mobiliziran /sem bil/ 16. januarja 1915 v Krumpendorfu pri Celovcu. - Po 2 mesečni uvedbi /bil/ kot enoletni prostovoljec v prostovoljskem oddelku v Celovcu ter pri Šmohorju v Ziljski dolini. Iz Šmohorja /poslan/ v Soško dolino (Lepenje). Tu zbolel in bil poslan v bolnico v Celovcu in /kasneje v/ Breže (Friesach), potem pa v Leoben. - 27. oktobra 1915 /poslan/ kot poveljnik telefonskega oddelka v fronto v Bovško kotlino (kota 608). Marširali čez Krajsko goro in Mojstrano v Soško dolino. - 11. decembra prestavljen k 7. kom. (kota 806). - 15. februarja 1916 šli v Log (Unterbreth) ob Koritnici, odtod v Rajbelj in na Koroško v Ziljsko dolino (Kirchbach) in Dellach, kjer smo bili v postojankah do 4. 3. 1916. Od tod so nas po 2 tednih bivanja v Dellach poslali na Južno Tirolsko v Montan. Od Lienza pešačili do Bolcana."*

Na koncu notesa je Mlinšek zapisal tudi kronologijo svojega vojaškega napredovanja: "...od 16. 1. 1915 do 14. 5. 1915 redov, vmes pa od 10. 3. do 14. 5. v šoli za rezervne oficirje. - Od 14. 5. 1915 do 10. 10. 1915 korporal pri 183. pešadijski brigadi (telefonski vod). [...] - Od 23. 11. 1916 do 1. 8. 1918 praporščak [...], od 1. 8. 1917 do 23. 11. 1918 poročnik". - Sicer pa je iz notesa (M 77) videti, da je bil od tedaj v prvi kompaniji c. k.

planinskega regimenta, št. 4. Mlinšek je tam vpisan kot eden izmed treh poročnikov.

V zvezi z dogodki med I. sv. vojno omenimo še, da se je, kot pravi družinska tradicija, spoprijateljil s kasnejšim feldmaršalom Erwinom Rommelom, ko mu je v neki bitki rešil življenje. V vojaškem notesu, kjer je navedeno Mlinškovo moštvo, Rommelovega imena ne najdemo, vendar zato to ni izključeno. V času II. svetovne vojne naj bi prav njegova intervencija rešila Mlinška in njegovo družino pred pregnanstvom v Srbijo, ki je doletelo vse druge učitelje.

1918, 1. oktobra je bil kot dotedanji stalni učitelj v Slovenj Gradcu nameščen za šolskega vodjo na enorazredni ljudski šoli v Šmiklavžu pri Slov. Gradcu.

1923. V šolskem letu 1923/24 je bil nastavljen za stalnega učitelja oz. šolskega vodjo na enorazredni osnovni šoli na Ponikvi. V tem šolskem letu je poučeval sam kar 112 otrok. (ŠKP, II. zv., l. 1923/24)

1925, 4. januarja se je v Zagrebu poročil s Franjo Forštner, rojeno v Mozirju 21. septembra 1903. Bila je hči Blaža Forštnerja, posestnika iz Dobrovelj, in Terezije Melavec iz trgovske družine v Mozirju. V zakonu so se jima rodili: sinova Dušan (roj. 30. 9. 1925) in Borut (roj. 1. 11. 1927) ter hčeri Breda (roj. 28. 2. 1930) in Alenka (26. 10. 1943).

Takoj po poroki je Fran Mlinšek dobil mesto stalnega učitelja na velenjski osnovni šoli, kar so v velenjski šolski kroniki (VŠK) zabeležili takole: "G. minister narodne prosvete je z odlokom z dne 3. 2. 1925 namestil kot stalnega učitelja na tukajšni šoli učitelja na G. Ponikvi, g. Franca Mlinška". Razen v prvem šolskem letu, ko je prevzel 3. razred, je v Velenju ves čas poučeval 4. razred. (VŠK, 1924/25)

1928. Iz dnevnika (M4 in M5) in raznih zasebnih beležk: "*Leta 1928 o veliki noči /so mati obolela/ na desnem očesu na sivi mreni. Povzročilo je to bolezen ribanje hrena, pri čemer ji je brizgnil oster sok v oko, oko pa je bilo bolno že prej. /.../ V parih dneh je narasla mrena do take velikosti, da niso več videli. Dr. Žižek jih je zdravil 3 ali 4 dni, nakar je svetoval bolnico. - Leta 1928 pridelal /Fr. Mlinšek kot čebelar/ cca. 180-190 kg /medu/, prodal cca. 125 kg. Leta 1929 natočil cca. 150 kg, oddal cca. 70-80 kg. Leta 1930 natočil cca. 70 kg, prodal 40 kg." -*

Tega leta je ustanovil tudi velenjsko podružnico Čebelarskega društva za Slovenijo.

1929, 15. februarja mu je umrl oče. - *"/Septembra 1929/ z ženo obiskala sejem /v Celju in si/ ob tej priliki ogledala tudi nar. galerijo slik. Kupila prstan (5 Din), žensko uro (330 Din), kanto za mast 15 l (85 Din), klobuk (80 Din), razne flanelaste deke in drugo."*

Leta 1930 je bil *"naročen na sledeče časopisje: Slovenski narod (144 Din), Učiteljski tovariš (članarina 180 Din), /Vodnikova/ družba (članarina 20 Din), Cankarjeva družba (članarina 20 Din), Mladika (100 /200/ Din), Mohorjeva družba (50 Din). - Decembra 1929 /dal vezati/ okrog 30 knjig. - 6. januarja umrla mama, pogreb 8. januarja. Stroški okrog 1000 Din."*

1934. - Tega leta je v VŠK prvič omenjena šolska knjižnica, ki jo je ustanovil in vodil Fran Mlinšek: *"Šolska narodna knjižnica se lepo razvija in šteje sedaj že 455 del. V tem šolskem letu (1934/35) se je izposodilo 720 knjig. Knjižnico upravlja učitelj Fran Mlinšek."* Tedaj je bilo na velenjski šoli nekaj čez 400 učencev, Velenje pa je štelo blizu 750 prebivalcev. Knjižnica je v naslednjih letih hitro napredovala. (Za šolsko leto 1938/39 je znan podatek, da je Mlinšek tedanji knjižni fond razdelil na "učiteljsko knjižnico" z 270 knjigami, "šolsko knjižnico" z 201 knjigo in na "javno knjižnico" s 370 knjigami. Skupaj je Mlinšek v tem šolskem letu izposodil že 2045 knjig. Knjižnica je do začetka vojne še napredovala in je leta 1940 štela 1162 knjižnih naslovov v 1402 izvodih. Večino tega knjižnega fonda je Mlinšek s pomočjo nekaterih svojih nekdanjih učencev uspel ohraniti tudi skozi čas nemške okupacije in sicer tako, da je knjige skrivaj razdelil po domovih in jih po vojni spet zbral skupaj.

Leta 1941 je postal začasni šolski upravitelj, prvič sicer že 7. septembra 1940, ko je bil dotedanji upravitelj Vinko Stopar vpoklican na orožne vaje. To se je ponovno zgodilo 1. aprila 1941, ko je bil Vinko Stopar vpoklican k vojakom. Mlinšek je prevzel začasno šolsko upraviteljstvo do 1. maja, ko *"je došel na tuk/ajšnjo/ ljudsko šolo učitelj Hans Pienegger iz Voitsberga na Gornjem Štajerskem. Isti je dne 2. maja prevzel posle šol/skega/ upravitelja ter pouk na šoli."* (Podrobneje glej v e. B3). Mlinšek se je kasneje, v času vojne, zaposlil kot urad-

nik na "progovnem nadzorstvu" v Celju, od 1. septembra 1944 pa na velenjski železniški postaji.

Leta 1945 je ponovno postal šolski upravitelj in začel s popravili šolskega poslopja ter z zbiranjem odtujenega šolskega inventarja. Junija 1945 je organiziral dvomesečni šolski tečaj, "ki je imel namen prevesti tukajšno šolsko mladino iz okupatorjeve šole v slovenske šole in jih pripraviti za prihodnje šolsko leto". Mlinšek je bil šolski upravitelj le do 31. decembra 1945, ko je bil na lastno željo razrešen ter je ponovno prevzel "svoj" četrty razred.

1950-1954. Konec leta 1950 je bil po 39 letih poučevanja upokojen, vendar je zaradi pomanjkanja učiteljev poučeval 4. razred še vse do konca šolskega leta 1953-1954. Zapisi iz šolske kronike pravijo: "Tudi v šolskem letu 1951/52 sta še naprej poučevala upokojena učitelja Mihael Plaš (41 let) in Fran Mlinšek (40 let). Koncem šolskega leta je obema tovarišema v počastitev priredil učiteljski zbor družabni večer, ki je prav lepo uspel /.../. V šolskem letu 1953/54 se je poslovil od mladine in tovarišev učitelj Mihael Plaš, ki je poučeval mladino 43 let. V Velenje je prišel 21. oktobra 1921 /.../. Fran Mlinšek je bil v tem šolskem letu dodeljen nižji gimnaziji." Na gimnaziji je Mlinšek poučeval še do leta 1956, nato pa se je povsem posvetil svojim dvema ljubeznima - knjigam in čebelam.

*

Iz teh časov se ga mnogi Velenjčani še spominjajo kot knjižničarja, poverjenika Prešernove družbe in strastnega čebelarja in ljubitelja planin.

Takole se ga na primer spominja njegova nekdanja šolska sodelavka **Anica Podlesnik**:

"Po moje je bila predvsem Mlinškova zasluga, da je sploh nastala knjižnica v Velenju. To je bilo njegovo življenjsko delo. Knjižnico je imel v majhnem kabinetu na velenjski šoli (v stari konjušnici), vodil pa jo je zelo skrbno in natančno; vsako vrnjeno knjigo je pregledal, polepil, pa tudi na novo vezal. Vedno je na knjižne police vlagal le "popravljenе" knjige. Odprto je imel vsako nedeljo dopoldne in imel je veliko obiska, saj je bila njegova knjižnica zelo priljubljena, zlasti med okoličani.

Bil je tudi prvi pobudnik in poverjenik Prešernove družbe pri nas, in takoj ko sem prišla kot mlada učiteljica v Velenje, me je vpisal - saj se človek ni mogel upirati njegovemu navdušenju. Vedno je sam po hišah zbiral naročnino in raznašal knjige. Še ko je bil že zelo star in slaboten od bolezni, ni odnehal. Spominjam se, da sem nekoč slišala težke in počasne korake na našem stopnišču, pred našimi vrati pa so utihnili. Tišina je trajala kar nekaj časa, zato odprem vrata in zagledam - Mlinška z masko za kisik na obrazu. Revež se je na poti do tretjega nadstropja močno zadihal in je zdaj čakal, da spet pride do sape. Nekoč so novembra ali decembra spet prišle knjige Prešernove družbe in jih je začel raznašati, kot vedno preprosto oblečen v ponošen plašč in kovček je bil tudi že močno oguljen. Na cesti ga tedaj ustavi policaj, ki se mu je zdel Mlinšek močno sumljiv, in je zato zahteval, da se legitimira in odpre kovček. Razgovor se je končal tako, da je policaj odšel z zbirko knjig Prešernove družbe, Mlinšek pa je šel z lažjim kovčkom naprej."

*

Velenjski rojak **dr. Matjaž Kmecl** obuja spomine nanj kot na knjižničarja: "Nekdanji velenjski "nadučitelj" gospod Fran Mlinšek je preko hudih in nevarnih vojnih časov pretihotapil veliko omaro slovenskih knjig velenjske knjižnice. Vsako nedeljsko dopoldne jih je sposojal, mi pa smo prva povojna leta pridno hodili tja, ker se je dobilo tudi vse kaj drugega, kot pa je bilo takratna knjižna "moda": Skrivnost doktorja Fumančuja, moža, ki je oropal mesto, Tujca v žametnih copatah, Šilihov Beli dvor (premalo znani mladinski roman iz Šaleške doline) - in ob tem seveda tudi resnejše branje, kdor se je zanj zanimal. Stara omara, nad katero je strogi, natančni in vendar dobrohotni gospod bedel, je bila za nas torej največja privlačnost.

Ob priložnosti nas je potem nekaj popeljal do Vilinje peči z naravnim mostom, potem pa preko Bevč in zgornjega šaleškega gradu domov; spotoma je povedal več ljudskih pripovedi, še posebej v zvezi s krajevnimi imeni, kar je bilo znamenje posebne naklonjenosti. Drugače pa se je začel razmeroma kmalu umikati iz javnega življenja, deloma zaradi starosti, de-

loma tudi zaradi svojega značaja, vsaj tako si mislim: zmeraj se mi je namreč zdelo, da živi neki svoj svet - zdaj vidim, da je zapisoval vse, kar se mu je zdelo zapisa vrednega in lahko pomaga k razumevanju ljudi in sveta v teh krajih. Šele današnji se kaže (očitno vsaka reč zahteva svoj čas), kako dragoceno je to bilo - ne samo zanj."

*

Mlinškova učenka je bila tudi sedaj že pokojna akademska slikarka **Majda Kurnik** (1920-1967), "ena iz generacije revščine in navdušenja", ki je še ne enajstletna "svojemu g. učitelju v spomin" napisala v zvezek prostih spisov (M7) naslednje vrstice: "Dolgo sem premišljevala, kaj da bi napisala svojemu dobremu učitelju v spomin. Rada bi napisala kaj tako lepega, kakor naši pesniki in pisatelji. Toda moje pero je še prešibko. Ko pa zrem skozi okno na cvetoči vrt, se spomnim na vrtnarja; kako ga razveseljuje vonj krasne vrtnice, katero je s trudom vzgojil. Če pogledam na polje, mi pride na misel kmetič, kako ga zlato žitno klasje poplača za njegov trud. Ravno tako je vitka smreka v veselje gozdarju, jabolka pa v veselje sadjarju. Prav tako pa smo tudi mi otroci z učnim uspehom v radost svojemu učitelju. Zato želim, da bi bila tudi jaz kakor hvaležna vrtnica vrtnarju, kakor zlato, polno klasje kmetiču, kot visoka in vitka smreka gozdarju, ali da zapela kakor ptičica na jablani hvaležno pesmico svojemu dobremu vzgojitelju."

*

Kako je Frana Mlinška spoznal, poznal in doživljal se spominja tudi velenjski župan **Pane Semečnik**, ki se je kot mlad učitelj zaposlil na Osnovni šoli Gustava Šiliha v Velenju leta 1964:

"Takrat g. Mlinška ni bilo več v službi, bil je že upokojen, njegovih kolegi pa so se ga spominjali in o njem pripovedovali. Žal moram reči, da vsaj tisti, katerih se spominjam z rahlim posmehom. Čeprav mlad in neizkušen sem potem, ko so zaničljivo govorili tudi o g. Kmeclu, ki pa je bil še vedno naš kolega in med mladimi zelo cenjen, kmalu začel prav sprejemati "dobronamerne ocene" o g. Franu Mlinšku. Česa se iz teh ocen pravzaprav najbolj spominjam? Tega predvsem, kako je k pouku in pri njem, ko je menda poučeval fiziko, iz

vsakega žepa privlekel bodisi vrstico, gumb, izrez papirja, stekleničko ali kaj drugega in to kazal učencem kot učno ponazorilo. Cenjeni kolegi, ki so takrat že verjeli v diapozitive, responderje in drugo moderno učno tehnologijo - navlako, so nujno prihajali do zaključka o staromodnosti g. Frana. Podobno je bilo tudi gledanje teh učiteljev na tedaj nerazumno njegovo željo, ko si je, menda je bilo za 80-letnico življenja, zaželel namesto televizorja kotel za žganjekuho, ki so mu ga otroci tudi kupili. Pa bilo je še več drobnarij, ki jih tedanja jara učiteljska inteligenca nikakor ni mogla doumeti. Med drugim tudi to, da je prinašal zastoj v šolsko kuhinjo sadje in zelenjavo s svojega vrta, se sredi mesta ukvarjal s čebelami in prodajal knjige Prešernove družbe. Čuden učitelj za učitelje takrat, ne pa tudi za njegove učence, ki sem jih kar nekaj poznal. Vedeli so o njem povedati, da je bil pravičen in pošten. Takega se spominja tudi moja mati, ki ji je bil po I. svetovni vojni učitelj na Zgornji Ponikvi.

Osebnost se z g. Franjem nekako zblížala potem, ko smo dogradili osnovno šolo Antona Aškerca, kjer sem bil ravnatelj, on pa je bil bližnji sosed z druge strani ceste. Če je le mogel, me je obiskal, pa tudi sam sem šel večkrat k njemu na dom. Ker je bila naša šola nova, smo jo morali opremiti z učili in g. Franjo nam je pri tem hotel na vsak način pomagati. Tako morajo na tej šoli prav gotovo še vedno biti poučne slike o pticah pevkah, ki nam jih je podaril, kakšne knjige, ki jih je nekajkrat prinesel v strganem kovčku, in drugo. Mini kemijskega laboratorija, ki ga je imel, nismo uspeli prenesti, ker je prej umrl.

V dobrem letu, kolikor je trajalo najino osebno zblíževanje, sva se z g. Mlinškom pogovarjala o marsičem. Med drugim tudi o njegovem prijateljevanju z nemškim feldmaršalom Rommelom. Šlo je za reševanje življenja enega od njiju drugemu in šlo je za dolgo prijateljevanje in dopisovanje med njima vse do Rommelove smrti. Mislim, da je šlo tudi za neko žensko ali družino, ki je bila vpletena v to njuno razmerje.

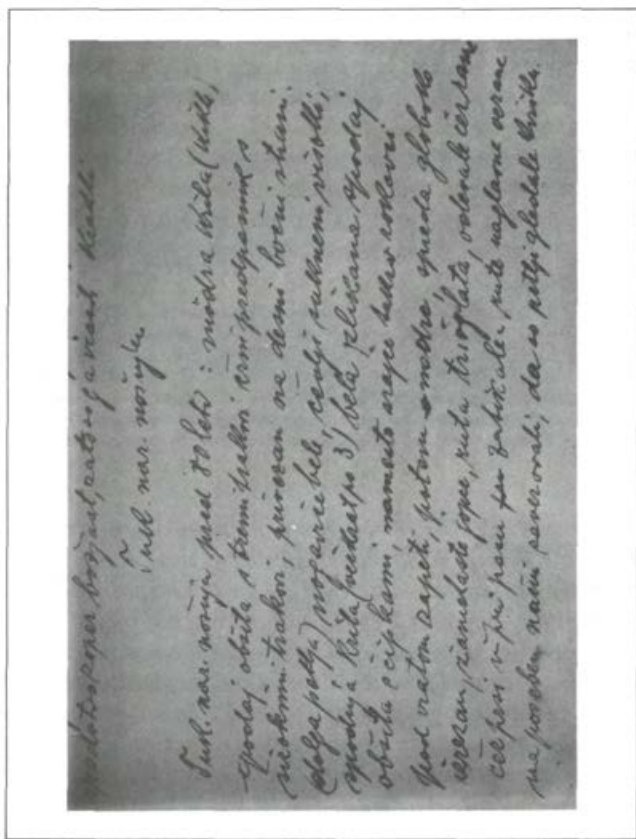
Osebnost o g. Franju Mlinšku torej vse najboljše. V spominu mi ostaja njegova celostna podoba poštenjaka, pravičnika in treznega razsodnika, podoba vsestranskega človeka in pravega slovenskega ljudskega učitelja."

Leta 1960 je šolski odbor sklenil, da Mlinšku odvzame prostore, v katerih je dotodaj delovala njegova "Javna knjižnica Velenje" in ga obvestili: "Takoj, najpozneje pa v roku enega tedna izpraznite prostor v I. osnovni šoli /.../. Upoštevajte, da je to naše obvestilo resno in da bomo v nasprotnem slučaju knjižnico po preteku enega tedna sami izpraznili." Čeprav je bil to za predanega knjižničarja hud udarec, se ni vdal. Še enkrat je selil svoje knjige k Hudoverniku v Velenju, kjer je njegova knjižnica delovala še do 15. junija 1962. Tedaj je 2382 knjig, ki jih je uspel ohraniti skozi viхро II. svetovne vojne in jih nato nadomeščal s svojimi provizijami od prodaje knjig Prešernove družbe, leta 1960 predal ustanovljeni Knjižnici Velenje, ki je delovala v prostorih Delavske univerze. Leta 1969 se je Mlinšek moral *"zaradi slabega zdravja (naduhe), močnega poslabšanja vida, radi sive mreže in operacije desnega očesa"* odpovedati še poverjeništvu Prešernove družbe.

Vse do smrti pa se ni odpovedal čebelarjenju, skrbi za svojih dvajset panjev. **Oto Blatnik**, ki je kot čebelar delal z njim do njegove smrti, pravi: "Vedno je poudarjal pridnost in marljivost čebel. Po več kot štiridesetih letih čebelarjenja jim je še sam postal podoben; tih, marljiv in varčen. Čebelarskemu društvu niti dinarja ni bilo treba porabiti za pošto. Vsa vabila je Mlinšek sam raznosil okrog, še celo potem, ko je bil pošteno bolan in star. Nekoč je bil pozimi sestanek društva na šoli Miha Pintarja - Toleda in Mlinšek je prinesel od doma staro časopisje ter ga pogrnil, da nismo po tleh štokljali z mokrimi in umazanimi čevlji. Na vsako stvar je močno pazil. Tudi vabila so bila napisana na zelo majhnih listkih, zaradi varčevanja. Vsa predavanja društva so bila pri njem doma. Bil je zelo dober poznavalec čebel, čeprav je bil preskromen, da bi izstopal in se javno izpostavljal. Želeli smo, da bi dobil zlato Janševo priznanje, vendar nam enostavno ni hotel dati biografskih podatkov, da bi prošnjo sploh lahko napisali."

**1973, 29. septembra, je umrl v Velenju,
star 83 let in 10 dni.**

I. ŠALEŠKO LJUDSKO BLAGO

1. O DELU
2. V DOMAČI HIŠI
3. OBIČAJI ŽIVLJENJSKEGA KROGA
4. NADNARAVNE SILE
5. DNEVI V LETU

1. O DELU

rudarstvo

1 (1/9)

*RUDA NA KOZJAKU**. - Na Kozjaku so knapi* iskali rudo /za/ mislinjskega gospoda, ki je imel plavže. Res so našli rudo in bili zelo veseli. Ko pa je prišel otman*, je ukazal drugje naprej kopati, /mesto, kjer so našli rudo, pa zasuti./ To je naredil tisti štajger* iz maščevanja, ker sta se z gospodom sprla. Tisti štajger je bil tako kunšten*, da je znal rudo v kamenje spremeniti. Ko so pavri* peljali rudo v Mislinje*, so /tja/ kamenje pripeljali. Ko je graščak vse to videl in zvedel, je od jeze umrl. Od takrat ne kopljejo več rude na Kozjaku.

(Op.): - *Ruda na Kozjaku: na zahodnih pobočjih Kozjaka (k. o. Paka) so v 19. st. res kopali železovo rudo, navajajo se tudi sledovi rova in rudarske hiše na Trojskem vrhu v naselju Brdce, k. o. Št. Jošt. (JO/PK/350, Ja/STLS/420). Po ustnih virih je bil rudnik med Lešnikovo in Jurkovo domačijo; - *knapi: rudarji; - *otman, atman, Amtman: (iz nem.) upravitelj, upravnik, nadzornik, delovodja; - *štajger, štajgar: nadzornik; - *pavri: (nem.) kmetje; - *Mislinje: lastnik plavžev v Mislinju je bil npr. leta 1844 Anton pl. Bonazza, v sedemdesetih letih pa Mathias in Wilhelmine Lohninger. (Ja/STLS, 420)

2 (3/330)

RUDA NA KOZJAKU. - Na Kozjaku v rudniku je bilo nekoč obilo rude. Kjer koli so kopali, so naleteli na rudo. Rudo so kopali za mislinjske plavže. Nadzoroval je delavce neki paznik, ki pa še ni znal pisati, ampak si je šihte* zaznamoval na rabote palčice*, tkzv. roše*, ki /jih/ je imel celo breme, enega spredaj, enega zadaj na hrbtu. Z delavci je bil zelo dober. Ob času plačila je nesel roše k mislinjskemu gospodu, lastniku plavžev, in na roše sta potem preračunala in določila plačo, in bilo je vse v redu. Tedaj pa pride h gospodu neki učen, pismen človek in je svetoval, da naj vendar opusti računanje na roše, ko se pa lahko vse lepo napiše. Gospod se je dal pregovoriti in vzel tega človeka za paznika, prejšnji pa je postal delavec. Temu se je zamalo zdelo, šel je in zadelal* rudo. In res je rude zmanjkalo. Iskali so jo povsod, kopali so v Lipniškem, v Lekševih štrangah* pa je ni bilo več.

(Op.): - *šiht: v n. p. delovnik, sicer služba, delo, tudi izmena; - *rabote pal(č)ice, tudi roši* ali rovaši*: 1) nekdanj po dolgem preklana palica, na katero se z zarezi označuje količina česa, navadno pri menjavi blaga, posojilu (SSKJ); 2) t. i. leseni dokumenti, ki so služili med ljudmi ponavadi za označevanje dolžniško-upniškega razmerja. Bili so dvodelni (ponavadi se je rovaš preklal), zato da sta upnik in dolžnik ob plačilu lahko primerjala oba dela (NS I/245-6). Podobno je bilo verjetno tudi v n. p.: - *Lipniško: morda Lipnik v Lipju (?); - *Lekšev štrange: morda Lekš/un/ -

domačija na Tolstem vrhu nad Mislinjo (?); *štranga: ograda, tudi vrv, navadno pri konjski opremi, za vpreženje živali k vozu; - *zadelati: uročiti, začarati.

obrt

3 (3/53)

KOVAČI ne smejo delati na dan sv. Florjana.*

(Op.): - *sv. Florjan: 4. maja, zavetnik pred požari, zato je povsod na Slovenskem veljala navada, da je treba na ta dan čim manj kuriti. (PLS I/289)

4 (3/204)

SV. MIKLAVŽ.* - *Na /ta dan/ včasih niso delali ne mlinarji ne žagarji.*

(Op.): - *sv. Miklavž: tudi Nikolaj, 6. decembra, je "oblastnik voda", zato tedaj niso smeli delati vsi tisti, ki so pri delu imeli opravka z vodo (poleg omenjenih v n. p. še splavarji, perice itd.). (VUOS II/27)

5 (3/210)

NA DAN SV. KATARINE včasi niso smeli presti, ne voziti, mlinarji ne mleti, ker je bila Katarina (svetnica) mučena na kolesu.*

(Op.): - *sv. Katarina: 25. novembra, spada med tri t.i. svetnice "pomočnice v sili" Po legendi je živela v 4.stoletju v Egiptu in je bila mučena s kolesom z noži. (PLS II/121)

6 (3/258)

SV. VINCENCIJ. - *Na sv. Vincencija* je eden tkal. Ko so ga vprašali, zakaj na ta dan dela, je rekel, da z Vincencijem nimata nič skupaj. Ne dolgo po tem mu je tkalski drog od statev padel na glavo in ga pri priči ubil.*

(Op.): - *sv. Vincencij: 22. januarja, Marsikje na god tega svetnika niso smeli presti ali pa tkati. Navedeni M. zapis, kot zapis iz Savinjske doline, z nekaj spremembami (Vinko namesto Vincencij) navajata VOUS V/32 in PLS II/520.

7 (3/378)

KROJAČI najbolj obrajtajo jevševo drevo, ker rado raste ob cestah. To pa zato, da lahko nanj splezajo, če se česa prestrašijo. S seboj pa nosijo krojači "peglezen" * zato, da jih veter ne odnese, meter pa [...], da se polžev branijo.*

(Op.): - *obrajtati: čislati; - *peglezen: likalnik.

8 (3/383)

PRESTI SE NE SME ob večerih pred prazniki.

9 (3/140)

KAJ VZIDAJO V TEMELJ HIŠE. - *Pri zidanju je treba vzidati v temeljni kamen steklenico* (kozarec) blagoslovljene vode, in sicer na desni vogal pročelja, da ostane hiša v božjem imenu, da ne straši, da se ne podre ali kako drugače ne poškoduje. - (Mozirje).*

AMULET V STENI. - Pri nekem kmetu so delali leseno steno. Gospodar je prinesel "cvancgarco"*, da bi jo v steno vzdali. Te-
sačem pa to ni bilo všeč, češ da tega ne stori, ker bi jo moral po
smrti "vahtat"*.

(Op.): - *cvancgarca: v n. p. široka tesarska sekira (okr. 20 cm) s kratkim toporiščem;
- *vahtati: paziti, čuvati (iz nem.).

11 (3/302)*

NOVO ZGRAJENO HIŠO so nekdaj prišli tudi župnik blago-
slovit.

(Op.): - Enota 11 in še nekatere potrjujejo ugotovitev, da obstaja izgubljeni
rokopisni zvezek, ki ga je Mlinšek pisal v letih 1933-1934 in poslal učiteljskemu
kolegu Vinku Moederndorferju, ki je njegovo gradivo uporabil leta 1946 in 1948 ob
izdaji svojih knjig Verovanja, običaji in uvere Slovencev II. in V. - V VOUS enota 11
ni priobčena, navaja pa soroden Mlinškov zapis, ki pravi: "V Mozirju in Velenju so v
prejšnjih časih vzdali v desni vogal pročelja steklenico blagoslovljene vode, da je bila
stavba trdnjša in da ni strašilo v njej." - V zbranem gradivu/M. zapuščini tega
zapisu ni.

12 (3/397)

UKRESANJE OGNJA S KAMENO STRELO. - Da je apno v
apnenicah* boljše skoz pregorelo, da je bilo manj "bika"* (trde-
ga, nezgorelega kamna), so včasih zažigali oz. ukresali ogenj s
tkvz. kameno strelo*.

(Op.): - *kamena strela: min. brezbarven, prozoren, poldrag kamen; - *apno v
apnenicah: žganje apna (bela snov, ki nastane iz apnenca, če se ta žge v jami, t. i. apnici
oz. apnenici).

kmečka dela

13 (1/32)

*LIKOF** obhajajo ljudje pri vsakem večjem končanem delu, tako
po mlačvi*, pri metju* prosa, po končani stavki* itd. Znak likofa
je smrečica, ovenčana s traki, ki jo postavijo na streho ali na vrh
kakega drevesa. Prvo noč stražijo, da jim nihče ne odnese smre-
čke, ker bi bila to sramota. To velja samo za prvi dan. Komur se
posreči odnesti snop ali smrekco, dobi štefan vina. Pri metvi* je
običajna neka kašnata jed, pečena kaša, polna jajc in mesa, imenu-
je se luknja*.

(Op.): - V M. rkp. p. s. razlage za likof: "iz /nem./ Glueck auf!": Bog daj srečo! - (T)
Lei(t)kauf. - *likof: (SPs) v n. p. pijača ob koncu dela; (SSKJ) zlasti v kmečkem
okolju pojedina, pitje po končanem večjem delu; - *mlačva, mlačev: delo, dejavnost,
povezana s spravljanjem zrnja iz klasja, latja s cepcem ali mlatilnico; - *metje, meta:
(SSKJ) glagolnik od meti (metje prosa); v n. p. drobiti, tretji; ločevati zrna prosa od
latov s stopanjem po njih; - *po končani stavki: po končanem postavljanju snopov v
stavke (skupine osmih ali desetih pokonci postavljenih snopov).

14 (3/419)

PRI LIKOFU. - Če pri likofu kupec "fest"* pije, bo žival dobro uspevala.

(Op.): - *fest, fejest: v n. p. v precejšnji meri, veliko.

15 (3/147)

NA VELIKI ČETRTEK IN VELIKI PETEK se ne sme opravljeni del na zemlji, ker bi ne bilo primerno - ob svetem spominu Kristusovega trpljenja in počivanja v grobu.

poljedelstvo

setev

16 (3/126)

SAJENJE BUČ. - Kadar ženska buče sadi, se mora lagati, da bodo buče bolj debele.

17 (3/138)

*OZIMINA** - Pšenico, ječmen, rž je treba sejati na kvatni teden*. Koruzo v (starem) /šentjurjevem/*.

(Op.): - *ozimina: jeseni (po)sejano žito; - *kvatni teden: teden pred štirimi največjimi cerkvenimi prazniki, v n. p. tretji adventni teden; - *v starem šentjurjevem: ob mlaju, okrog 24. aprila; (šent)jurjevo: praznik sv. Jurija. - Prim. jurjevanje: praznovanje začetka pomladi in jurjevski obhod.

18 (3/144)

PŠENICO SEJATI. - Če je med veliko lin malo/ gospojnico* sončno oz. lepo vreme, je treba dosti pšenice sejati.

(Op.): - *velika in mala gospojnica: velika gospojnica je praznik Marijinega vnebovzetja, 15. avgusta, imenovan tudi veliki šmaren, velika maša itd.; - mala gospojnica se praznuje 8. septembra kot praznik Marijinega rojstva, im. tudi mali šmaren ali mala maša.

19 (3/145)

RŽ. - Kadar smreka storžuje, je dobro rž sejati. - (Mozirje).

20 (3/146)

AJDA. - Če je o kresu* slana ali sneg na planinah, je dobro ajdo sejati. - (Mozirje). - Kadar kumna* dobro rodi, tudi ajda rodi.

(Op.): - *kres: 24. junija; - *kumna: kumina, dvoletna vrtna zdravilna ali začimbna rastlina z belimi in rožnatimi cveti v kobiluh ali njeno dišeče seme.

21 (3/162)

SETEV NA KRIŽEV TEDEN. - Na križev teden* ni dobro zelje saditi. Če se zelje med /gospijnim* / obsuje, gre hitro v glave.

(Op.): - *križev teden: teden po peti velikonočni nedelji oz. pred vnebohodom, ki ga ljudje im. tudi križevo. Križevo je na četrtek, štirideset dni po veliki noči, torej od 30.

aprila do 3. junija. - *gospijno, gospijino: čas med 15. avgustom in 8. septembrom.

22 (3/270)

ŽITO se mora sejati o polučni (ob polni luni). Kositi se mora o starem.*

(Op.): - *o starem: star mesec, od drugega krajca do mlaja, ko mesec izgine; - o mladem: mlad mesec, od konca mlaja do prvega krajca (gl. M. razlago v enoti 332).

23 (3/360)

ČARANJE. - Da bodo buče debelejšje, se je treba lagati, kadar se jih seje. - (Inf. Veler, Podkraj).

24 (3/367)

SETEV. - Ozimno žito (rž, ječmen, pšenica) se mora sejati na kvatrni teden.

25 (3/400)

SETEV, ČAS KOŠNJE. - Rastline (npr. detelja) imajo o starem stržen, o mladem* pa ne. - Če se detelja o mladem kosi, se živina peni. - (Inf. J. Zidarn).*

(Op.): - *starem, mladem: gl. op. 22.

žetev

26 (3/260)

ČAROVNIJA ZA ŽITO. - Da žito bolj uspeva, je treba vstati opolnoči in iti na polje ter rjuho vlačiti za seboj, pri čemer je treba moliti posebno molitev.

27 (3/398)

NA KRESNI DAN SE NE SME GNOJA VOZITI. - Neki gospodar je vozil na kresni dan gnoj, ker je bilo ravno nujno. Po končanem delu je vrgel ene vile gnoja [še] za plot, rekoč: "To naj bo pa za kres." Drugi dan tega gnoja ni bilo nikjer več videti. - (Inf. J. Zidarn, Mozirje). - Tudi na ščip ali ob polni luni se ne sme gnoja voziti.

28 (3/139)

PRI ŽETVI PŠENICE mora biti vino in bel kruh (potica).*

29 (3/259)

SV. LEKŠ. - Na sv. Lekša je eden snopje nalagal. Naenkrat se je nebo pooblačilo, začelo je bliskati in grmeti. Strela je udarila v voz in je vse zgorelo.*

(Op.): - *sv. Lekš: sv. Aleš, spoznavalec, 17. julija, zaščitnik pred gromom in strelo.

OB MLAČVI. - Mlaticí dveh sosedov si med mlačvo* radi naga-jajo; eni zvečer skrijejo cepe*, drugi pa jim vrmejo tako, da jim skrijejo skledo s kosilom ali večerjo. - Ob koncu mlačve postavijo smrekco na kako visoko drevo in jo čuvajo, da je /sosedovi/ ne vzamejo (kar /bi veljalo/za sramoto). - Metlo klepljejo*: /sosedov mlaticí/ skuša vreči metlo na pod, ne da bi ga pri tem ulovili. Oni tolčejo po metli, najraje ko pomlačujejo*. Ako onega ulove, mu zvežejo roke in noge in privežejo metlo zraven. Če ga ne ulove, morajo na vozu peljati okrašeno metlo k sosedu. Na vozu pa mora biti /za kazen/ potica in pijača. Sosed /seveda/ pripravi isto, nakar se razvije gostija.

(Op.): - *mlačev: ločevanje zrnja od klasja pri žitu; - *cep: preprosto orodje za ročno mlačev; sestavljen iz ročnika (držaja) in cepca (krajše palice z odebeljenim, grčastim koncem), ki ju povezuje gož (vez, ki povezuje oba dela); - *pomlačevanje: ko pri ročni mlačvi končajo z mlačvo enega nasada žita (okrog 80 snopov), običajno nasad v hitrejšem ritmu še pomlačujejo, da bi ločili od klasja (laja*) še zadnja zrna. - Prim. op. 13.

31 (3/138)

MLATIČI napravijo po končani mlačvi na šopu strehe mlaj* in ga skrbno čuvajo, ker jim ga skušajo sosednji mlaticí ukrasti. Če tatu primejo, mu zvežejo na hrbtu roke in ga s cepcem poženo domov. Isto se zgodi z onim, ki pride metlo klepat, če ga ujamejo. - Cepca se še stekel pes boji.

(Op.): - *mlaj: tudi maj, večje ali manjše drevo, ki so ga že v predkrščanski dobi postavljali 1.maja v čast obnovljene drevesne rasti. Kasneje se je šega razširila še na druge slovesne priložnosti. - Prim:*mlačev v op. p. e.

pospravljanje drugih pridelkov

32 (3/163)

SPRAVLJANJE ZELJA. - Na sv. Janeza Krstnika* se zelje ne sme ob glavi sekati. (Janez Krstnik je bil obglavljen.)

(Op.): - *sv. Janez Krstnik: 24. junija.

sadjarstvo

33 (3/361)

PROTI TATOVOM ČREŠENJ. - Neprijetne in čudno učinkujoče postanejo tatovom take črešnje, ki so zrastle na drevesu, ki je bilo cepljeno narobe, t.j. kjer se cepič narobe (z vršičkom) vtakne v zarezo. S takega drevesa tat ne pride s čistimi hlačami. - (Inf. Veler, Podkraj).

KRAP IN SADNO DREVJE. - *Da postane sadno drevo rodovitnejše, ga je treba s prvim pečenim krapom* nabutati.* - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

(Op.): - *s prvim pečenim krapom: verjetno krofom, ne ribo. Na terenu "ljudska modrost" ni bila evidentirana oz. razjasnena.

ČAS CEPLJENJA. - *Za uspešno cepljenje je treba cepiče* naložiti tri dni pred cepljenjem, cepiti pa je najbolje tri dni po mlaju.* - *Če se o starem cepi, raste počasi in pozno rodi. Toliko let potem ne rodi, kolikor dni je od cepljenja do mlaja.* - (Inf. J. Zidarn).

(Op.): - *cepič: enoletni poganjek, s katerim se cepi.

vinogradništvo

VINOGRADNIKI pravijo, če imajo dobro pijačo: "Prijatelj, pij! To smo pridelali." Če je pa pijača slaba, pa pravijo: "Pij, takega nam je bog dal!"

živinoreja

paša

OB ZAČETKU PAŠNJE. - *Običaj je bil in je še, da so pastirji vsako leto prvi dan pasli z blagoslovljeno šibo (iz butare vzeto).*

SV. ANTON* je patron za živino. *Na ta dan se ne dela z živino.*

(Op.): - *sv. Anton: 17. januarja, egiptčanski svetnik, "oče menihov in puščavnikov" je postal zavetnik prašičev in sploh živine, ker je v krščanski ikonografiji predstavljen z zvončkom in prašičem, ki je simboliziral Antonove "nečiste skušnjave". (PLS II/515)

KADAR PRVIČ ŽENEJO PAST, živino poškrope in ji dajo kaj žeganega pojed.

PAŠA NA BINKOŠTNO NEDELJO. - *Na binkoštno jutro* so morali nekdanj na pašo gnati živino že ob svitu; dekla je morala še po temnem (ponoči) pomolzti.*

(Op.): - *binkošti so petdeset dni po veliki noči.

PASTIRJEVA PLAČA NEKDAJ. - *Pastirji so dobili za plačo**

eno obleko, obuvalo, klobuk, dvojne hlače, dve srajci in za likof še sejanege ovsu.

(Op.): - *pastirjeva plača: mišljeno celoletno plačilo (brez hrane). pridobljeno po končani (letni) paši.

v hlevu

42 (3/221)

NA BOŽIČNO BILJO hlev očistijo (spomin na Kristusovo rojstvo).*

(Op.): - *bilja: dan pred praznikom.

43 (3/401)

TELE je treba odstraniti (odstaviti), ko mesec gor jemlje. - (Inf. J. Zidarn).*

čebelarstvo

44 (3/295)

ROPARSKE ČEBELE. - Čebele se lahko pošljejo na ropanje. Nekdo pa jim je nastavil med, pomešan z medencami* (kvasom), da so jo nesle domov. Ko je dotični peljal panje v Slovenj Gradec, mu je medpotoma hotela vsa med odteči, ker je kipela. Nekdo drugi je /čebelam/ roparicam pomešal strup v med in ga nastavil. Čebele so potem padale tako, da se je videla cela steza mrtvic do čebelnjaka, odkoder so hodile ropat.*

(Op.): - *poslati čebele na rop: čebele iz "močnih" panjev hodijo ropat v panje, ki so "šibki", k(j)er je poginila matica. Pravijo, da jih lahko "žleht" čebelarji pošljejo na rop. če čebelji hrani dodajo kanček žganja. Da bi ugotovili, od kod prihajajo roparice, so le--te posuli z moko. (TZ Blatnik). - Gl. op. 51 ss.

45 (3/296)

KONOPLJA PRI ČEBELNJAKU odganja čebele roparice, ker jim zmeša vonj.

46 (3/297)

KAKO ČEBELE PREGNATI IZ ČEBELNJAKA. - Ako se ožjenk da v čebelnjak, ne bosta dva meseca minila, pa ne bo nobene čebele več (ožjenk* strašno smrdi).*

(Op.): - *ožjenk: ožnik, nar. oženk ali voženk. (Pleteršnik, I/883, ga navaja le kot Stinkasand, m., (smrdeči pesek) in Teufelsdreck, m., (hudičev iztrebek) in z lat. imenom Asa foetida.) - Informatorji se (v)oženka spominjajo kot vrsto smole, ki strašno smrdi. Tovrstno smolo so uporabljali tudi kovači pri varjenju železa. (TZ Valenci)

47 (3/298)

ČE ČEBELE ROJE, se ne smemo čuditi in gledati /v roj/ z roko na čelu.

UKRADENE ČEBELE. - *Rajni Matozel** je imel čudno dobre čebele. *Traški Tonač** je šel in /mu/ najboljše ukradel. *Matozel* je kmalu zvedel, kje so /njegove/ čebele. Naročil je tatu, da naj mu takoj prinese čebele, če ne da mu bo sicer nekaj naredil, da ga bo pomnil. Ker se *Tonač* ni nič zmenil za to, ga je *Matozel* kar zakoval* (z žrebljem, prvim, ki se zabije v mrtvaško krsto), da je bil hrom.

(Op.): - *Matozel: kmetija v Šembricu, na križišču cest proti Cirkovcam in Paki; - *Traški Tonač: zelo verjetno čebelar, ki je bil doma pri Tratniku (pd. tudi Župan) v Cirkovcah (?).

ČEBELE POSLATI NA ROPANJE. - *Čebele* se lahko pošljejo ropat, če se jim pomeša med med žganje in se jih poškropi z blagoslovljeno vodo.

*ČEBELE JE POSLAL NA ROP**. - *Rajni Korošec**, ki so imeli dosti čebel, so jih enkrat poslali na ropanje k *Ježovniku** v *Cirkovce*. *Ježovnik* so se zadržli, priteknili* svoje čebele ter šli po ostrvo, ki so jo zmladleti* prvo zasadili, in jo namazali s strdjo*. *Čebele* so kakor začarane vse sedle na ostrvo, z nje pa niso mogle več. *Korošec* je hitro spoznal, kaj se je zgodilo, in šel prosit *Ježovnika*, da bi mu izpustil čebele. Po dolgih prošnjah se je *Ježovnik* omehčal in mu obljubil, da jih bo izpustil. Izpustil pa jih bo šele, ko bo *Korošec* gvišno* doma, ker bi ga drugače umorile.

(Op.): - (*): gl. op. 44; - *Korošec: kmetija na pobočju Paškega Kozjaka, nad Pako; - *Ježovnik: kmet v Cirkovcah; - *zmladleti (zmladletje): spomladi (pomlad); - *priteknili: v n. p. dodali, pridružili; - *strd: med (spl.); - *gvišno: zagotovo, nedvomno.

ČEBELE ROPARICE. - *Neki Krištof* je bil tako kunšten*, da je dobil čebele roparice na ostrve* (na eno ali tri, na par ne). - (Inf. Fr. Vogrin, Mislinje).

(Op.): - *kunšten: (< nem.) pameten. - *ostrv(e): tanjše deblo ali vrh debla s (trema) prisekanimi vejami, ki se uporablja predvsem za sušenje krme. - V e. 44 (3/295) je bil izpuščen identičen M. zapis.

gozdarstvo

KRIŽI NA ŠTORIH. - *Drvarji* naredo na koncu dela križ v štor.

SEKIRA. - *Ob petkih* se ne sme sekira brusiti.

NEDELJSKI LOVEC. - Neki nedeljski lovec je šel na kvatmo nedeljo na lov. Tedaj se mu prikaže koza* (srna) in ko jo ustrelj, vidi, da ima roge. Tega se je tako prestrašil, da ni /nikoli več/ šel v nedeljo na lov.

55 (3/387)

DIVJI JAGER.* - Neki Špegu* je hudo klel in hodil v kvatmih nedeljah na lov. Zato ga je nekoč hudo strašilo. Šlo je za njim do podvoj*. Bilo pa je tako veliko, da ni moglo skozi podvoje. Od tega straha je Špegu zbolel in ni mogel več iz postelje.

(Op.): - *jager: lovec; - *Špegu: verjetno Špegli s Paškega Kozjaka nad Hudo luknjo, kjer so bili doma znani lovci in "raubšci"; - *do podvoj: do podbojev, v n. p. do vrat.

druga dela

56 (3/350)

NA KVATRNI PETEK se ne sme prati, ker takega človeka rada strela udari. - (Inf. Veler)

57 (3/351)

PRANJE NA KVATRNI PETEK. - Pri Sv. Uršuli na Plešivcu so rekli gospod, da naj take ženske iz cerkve gredo, ki so na kvatni petek prale.

2. V DOMAČI HIŠI

hišni red

58 (1/93)

RED PRI KMETSKI MIZI - : gospodar, na njegovi levi /sedi/ gospodinja, zraven velika dekla, mala dekla... Na desni /sedi/ veliki hlapec, mali hlapec itd.

59 (3/293)

STARI HIŠNI RED PRI POHORSKEM KMETU. - Ob pol petih zjutraj morajo biti vsi v hiši. Zvečer je šele ob devetih smela iti dekla po večerjo. Hlapci so morali krtičiti za resovino* (imeli po 130 ovc). Nakrtičili so za 70 -80 lakti*. Pastirji so morali pha-

ti ječmen, ajdo in proso.*

MERE:	<i>1 laket</i>	= <i>2 prača*</i>
	<i>1/2 funta*</i>	= <i>1/4 firlinga*</i>
	<i>2 poliča</i>	= <i>1 firkel*</i>
	<i>1/2 firklina*</i>	= <i>1 štefan*</i>
Druge mere:	<i>mecel*, škaf*, celšek*, piskrč*</i>	

(Op.): - *krtačiti za resovino: volno so po striženju najprej skrtačili v štirikotne "platlce", ki so jih predice spredle v nit; - *resovina, raševina: grobo domače volneno sukno; - *laket: nekdanja dolžinska mera za platno, pribl. 275 cm; - *phati: nekatere vrste žita (gl. zgoraj) so za uporabo pripravili (kot kašo) v lesenih stopah, kjer so s tolčenjem odstranili trši ovoj zrna; - *prač: dolžinska mera (Plet., II/208: vatel), pribl. 137 cm; - *funt: utežna mera, pribl. 53 dag; - *firling: utežna mera, pribl. 1.6 kg; - *firkel: mera za pijače (5/4 l), tudi "zelenka" ali vrču podobna posoda (za vino); - *štefan: mera za pijačo (im. tudi star firkle, = 8/4 l), dvolitrska steklenica, navadno za vino; - *mecel: prostorninska mera za žito, dva škafa, pribl. 50 kg, bolj se je uporabljala na Koroškem; - *škaf: vedro, manjša nizka lesena posoda z dvema ušesoma, tudi prostorninska mera, največkrat za žito, od 25 do 28 kg; - *celšek: prostorninska mera za moko v mlinih, po Plet. je to celjski vagan = 1/2 vagana ali mernik (Plet., I/77); - *piskrč: prostorninska mera, ("piskr" je bil imenovan tudi koroški škaf in je držal 28 kg žita).

60 (1/22)

ČASTIHLEPEN GOSPODAR. - *Neki gospodar je bil zelo častihlepen. Od svoje družine je vedno zahteval mnogo časti. Kadar je prišel od kod domov, je vedno vprašal: Kdo je prišel domov? In družina mu je morala na to odgovoriti: Naš oče, naš gospodar so prišli. Gorje, če bi mu kdo drugače odgovoril! Nekoč se oglasi pri tej hiši tuj človek. Gospodar je ravno popival. Tujcu povedo, kako navado ima gospodar, da se bo vedel ravnati. Tujec sklene ga od te slabosti ozdraviti. Obleče žensko obleko in se pomeša med dekleta. Ko gospodar po svoji navadi vpraša, kdo je prišel domov, mu vsi po navadi odgovore, samo tuja ženska ne. Gospodar jo hoče preteptati, ali dozdevna ženska ga premikasti, da je bilo joj! Odslej gospodar ni več sitnaril, ker ga je bilo sram, da ga je ženska premagala.*

61 (1/77)

LJUDSKO MNENJE O TELESNI KAZNI. *Kakšno je bilo mnenje ljudstva prej glede telesne kazni, kaže sledeča pravljica*:*

ŠIBA LESKOVA

Neka mati je zelo ljubila svoje otroke. Vse so lahko počenjali, kar so hoteli. Pustila jim je celo, da so jo topli. Prigodi se pa, da ji en otrok umre. Ko pride mati po pogrebu spet h grobu, opazi prestrašena, da gleda otrokova ročica iz zemlje. [Napoti] se k žup-

niku po nasvet, kaj ji storiti. Župnik ji naroči, naj vzame leskovo šibo in trikrat udari po /otrokovi/ roki. Mati stori tako in pri priči izgine roka v zemljo.

(Op.): - Rdg. marginalni naslov. (M:) Šiba leskova. - Pravljične podobe: *pravljica (M): bolj ustrezno moralna prilika na negativnem primeru. - Prim. e. 66 na ss.

62 (3/49)

KLETJE. - Če se v kletju imenuje hudoba, ima (dobi) /le-ta/ oblast čez dotičnega. - (Inf. Jos. Veler).

63 (3/153)

V VODO MOČITI. - Kdor v vodo moči, /je nekoč/ ne bo mogel zadržati. Tudi se tedaj Marija joče.

64 (3/52)

SLAB POMEN ŽVIŽGANJA. - Če dekleta žvižgajo, se Marija joče.

otroci

65 (3/226)

KAJ SO OTROCI. - Prvi je igrača, drugi je čača, tretji je šele otrok.*

(Op.): - *čača: po Plet. (I/91) je to otroška igrača.

66 (1/86)

OTROK NAJ SE IGRA. - Neki starši niso pustili svojega fanta v otroško družbo. Vedno so ga držali doma. Tako je otrok zrastel v moža, ne da bi se kdaj igral. /Nekoč gre mimo otrok in vidi, kako se igrajo. Skoči mednje in se tudi sam začne igrati z njimi/.

67 (1/58)

OTROK SE NE SME BRANITI. - Nekega mladega kmeta so starši učili, kako naj stori, da ne bo /imel/ otrok. Čez dve leti mož zbolí in ko se mu bliža zadnja ura, vidi /ob svojem/ v znožju polno otrok.*

(Op.): - */rdc/: na tem mestu je v M. rkp. nejasno zapisana beseda "strašiši", vendar je iz konteksta razvidno, da gre za starše.

68 (3/66)

KAKO SPRAVITI ROKO, KI JE TEPLA MATER, K MIZI. - Otrok, ki pretepa mater, moli po smrti iz groba dotično roko. Nazaj (v grob) se jo spravi, če se jo udari trikrat s triletno leskovo šibo. - (Inf. Veler).

(Op.): Prim. e. in op. 61.

OTROCI. - Z otroki se ne moli.

70 (3/13)

UKLETI OTROCI. - Otroci, ki jih starši prekolnejo, so ukleti, /kar pomeni/, da /ne bodo srečni/.

družina in posli

71 (3/68)

OB DAROVANJE POSLOV O BOŽIČU. - O božiču dobe posli tkim. pogačo (velik hleb in manjši bel kruh).*

(Op.): - *posli: najete osebe na večjem posestvu za pomoč pri delu; služinčad.

72 (3/69)

OB DAROVANJE POSLOV O VELIKI NOČI. - O veliki noči obdarujejo gospodinje posle s tako imenovanimi "koši" , tj. s kolačem, mesom in klobasami, za zasebno uporabo.*

73 (3/222)

POS LI. - Posle uđinjajo že po sv. Mihaelu. Uđinjanje pred sv. Mihaelom se lahko razveljavi. - Z letno plačo posli nastopajo na kraljevo*, odhajajo pa na otročje*.*

(Op.): - *sv. Mihael: nadangel, 29. septembra; - *kraljevo: sv. Trije kralji: 6. januarja; - *otročje: god nedolžnih otročičev, 28. decembra.

74 (3/225)

STARI POS LI gredo v šivanje od otročjega do kraljev.*

(Op.): - *gredo v šivanje: "jim napravijo obleko".

moški

75 (1/26)

MOŽ PEČE KRUH. - Neka žena je naročila možu, naj pazi na kruh v peči in naj ga vzame ven, ko bo že pel. Mož res pazi in posluša, kdaj bo kruh /zapel/, ali petja ni hotelo biti in kruh je bil že ves sežgan, ko pride žena domov. Žena, videč nesrečo, se znaša nad možem, zakaj ni pazil. On pa ji mimo pravi, da je zelo natančno poslušal, kdaj bo /kruh/ zapel. "Neumnež," mu pravi žena, "potrkati bi moral /po njem/, da bi slišal, če /že/ poje!"

76 (3/411)

NEKDAJ SO MOŠKI RODILI. - Bili pa so pri tem tako občutljivi, da še muha ni smela leteti mimo. Kadar je priletela muha, so bojde govorili: "Beži, beži muha, da me ne ubiješ!" Moški pa so prenehali

z rojevanjem, ker se je dovolj ženskih /bitij/ zaplodilo. - (Inf. J. Zidam).

ženske

77 (3/403)

NERODOVITNE ŽENSKE so nekoliko zapostavljene (so zanič).

78 (3/79)

POMEN. - Če se zjutraj žensko bitje prvo sreča, pomeni to nesrečo; slabo, če kdo žene kako žival plemenit.

79 (1/61)

ŽENSKE NA KOZJAKU se imajo za moške.

noša

80 (1/85)

*ŠALEŠKA NARODNA NOŠNJA** /okr. 1850/. - *** *Ženska: modro krilo (kikla*)*, ki je spodaj obšito s tremi trakovi; črn predpasnik, s širokimi trakovi, privezan na desni bočni strani (dolga petlja*); bele nogavice in visoki sukneni čevlji. Spodnja krila, v navadi po troje, so bela in zlikana, spodaj obšita s čipkami. Namesto srajce služijo t.i. rokavci*, pod vratom zapeti, modrc pa je spredaj globoko izrezan. Jopce* so žametaste, s trioglato ruto so odete rame, ki spredaj sega čez prsi in se zatakne za pas. Vezena naglavna ruta* se zavezuje na poseben način, tako da petlji* gledata kvišku. - *** *Moški: nosi zelen žametast lajbič** z okroglimi kovinskimi gumbi, ki je zadaj škatličast*.

(Op.): - V M. rkp.: "Tuk./ajšnja/ nar./odna/ nošnja pred osemdesetimi leti", tj. okr. leta 1850; M. zapis okr. 1929/30. - Mn. je v n. p. poenotena v ednino, npr. modre kikle = modra kikla itd. - *nošnja: noša; oblačila, oprava, značilna za prebivalce kakega področja, dobe, pripadnike kakega sloja; - *petlja: pentlja. - *rokavci: mn., nekdanja ženska bluza z rokavi, navadno platnena; - *(žametaste) jopce, edn., jopa ali jopica: (v n. p. žensko) vrhnje oblačilo, ki pokriva zgornji del telesa in se spredaj zapenja; - *lajbič: telovnik. - *škatličast: iz blaga s škatličastim vzorcem; - Enota je v M. rkp. zabeležena konceptualno; ponekod pomanjkljiva in jezikovno nedodelana, zato je za Berilo beležka ustrezno prirejena, vendar kolikor se da zvesta izvirniku. - (TZ Trampuš).

jedi

81 (3/42)

VETER BOŽANSTVO. - Če gospodinja kruh peče in veter vleče po kruhu, vetra ne sme kleti. Neka gospodinja je to storila, kar pride neznan moški in kar sedi. Tedaj se gospodinja hitro spomni,

vzame hleb in ga da neznancu. (Če bi mu ga ne dala, bi bilo slabo.) - (Inf. Jos. Veler).

82 (1/94)

JEDILA NA PARE ne sme biti, ker ne tekne.

83 (3/272)

KRUH PEČI NA DAN PATRONA ŽUPNE CERKVE. - Neka gospodinja je pekla kruh na god patrona župne cerkve. Sosed se je nad tem zgledoval*, češ to ni prav. A gospodinja se za za to ni dosti menila... Ko pa je kruh iz peči devala, je bilo namesto kruha samo kamenje. To kamenje še danes visi pri zvonih, zraven kembeljev*.

(Op.): - *zgledoval: v n. p. zgražal, (nar. redko); - *kembelj: podolgovat, proti koncu odebeljen kovinski predmet, gibljivo pritrjen v zvonu.

84 (3/311)

POST, držanje.* - Posli so dobili na kraljevo biljo stoju/njek* (hleb soržnega* kruha); o pustu - na predpustno nedeljo in pustno nedeljo - krape; o veliki noči klobase, kos žegna, kos mesa in kolač. Cel post je bilo kosilo ob enajstih (ob devetih samo kruh in voda). O postu nič od slanine, vse na mleku ali olju.

(Op.): - *post (držanje*): držati post, postiti se; - *stounjek, tudi stoujek, obredni kruh, ki so ga dajali na mizo na božič in sv. Tri kralje; - *soržen: soržičen kruh, iz soržične moke, mešanice pšenice in rži.

85 (3/373)

VSAJANJE KRUHA. - Neka gospodinja je klela, ko je vsajala* kruh v peč. Naenkrat se prikaže krvav mož in zahteva hleb kruha. Morala mu ga je takoj dati. - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

(Op.): - *vsajati: z lopati podobnim lesenim loparjem postaviti testo za kruh v krušno peč. - Prim. e. 81.

86 (3/416)

PRVA JED. - Kadar se kaka jed prvič v letu je, uživa, je šaljiva navada, da se domači med seboj vlečejo za ušesa. - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

3. OBIČAJI ŽIVLJENJSKEGA KROGA

rojstvo in krst

pred porodom

87 (1/97)

SPOL NOVOROJENCA. - Če se beraču podarijo stare hlače, bo fant, če pa krilo, bo punca. - Če se kdo zjutraj rodi, mu "storjo" čebele*, če se pa zvečer, pa ovce*.

(Op.): - *mu storjo - čebele, ovce: "mu dobro delajo" // mu dobro uspevajo čebele, ovce.

88 (3/81)

NA DEČKA KAŽE lepa rdeča barva obraza /porodnice/, na deklico pa pegavost na obrazu.

89 (3/154)

NOSEČA ŽENA ne sme mrliča gledati, ker bi bil sicer otrok bled kot smrt. Ako se ji kaj zljubi*, se ne sme prijeti za lice.

(Op.): - *ako se ji kaj zljubi: če si česa poželi. - Prim. e. 92.

90 (3/340)

NOSEČA ŽENA ne sme po žitu z rokami vleči, ker je otrok potem pegav. - (Plešivec).

91 (3/404)

IZRAZA ZA BLAGOSLOVLJENO STANJE: široka, je v drugem stanju.

92 (3/405)

PREROKOVANJE OTROKOVE BODOČNOSTI

*** Noseča žena se mora spomniti vedno, kadar kaj gleda, ker drugače lahko dobi otrok podobo tega, kar mati gleda. *** Da bo deček umnejši. - Deček bo tem umnejši, čim dlje ga ne krste. *** Da bo potomec bogat, se ga mora pred krstom položiti v žitnico. *** Pegast otrok. - Če otroka pred letom starosti zmoči dež, bo pegast. - (Inf. J. Zidam).

93 (3/408)

SV. LENART. - Za olajšanje poroda je treba moliti oz. priporočiti sv. Lenarta*. - (Inf. J. Zidam).

(Op.): - *sv. Lenart: Leonard opat (6. st.), 6. novembra. priprošnjik pri porodih, ker je po legendi pomagal pri porodu ženi bavarskega kralja Klodvika.

OBIČAJI IN VRAŽE PRI ROJSTVU IN KRSTU

***V kopal prvorojenca položi mati škarje, molek in denar. Škar-je pomenijo željo, da ne bi bil kdaj raztrgan, molek, da bi bil pobo-žen, denar pa željo, da bi bil imovit. Denar vzame babica. ***Vodo okopanca mečejo čez streho, da bi bolj rasel. ***Posteljica (posteljca*) se zakoplje k mlademu drevesu, kar izraža željo, da bi otrok rasel lepo kot drevo. Ako se *** krstna sveča prelomi, pomeni, da bo otrok kmalu umrl. Po *** ime se mora naprej, če bi šli nazaj, bi otrok umrl. *** Porodnico skušajo očistiti peg s tem, da jo namažejo po lici s posteljco. Žena mora v nosečnosti mnogo *** jesti, če nima drugega, mora pregrizniti slamo. *** Da bodo otroci bolj beli, mora žena v nosečnosti jesti fige. *** Prvo leto se otroku ne sme rezati niti las niti nohtov, ampak gristi. Pred letom ne sme dež zmočiti otroka, ker postane sicer pegav. - Če se slučajno srečata *** pri cerkvi krst in pogreb, tedaj se mora smrt odkupiti s tem, da vržejo botri kak denar v grob. *** Nedeljski otroci (na nedeljo rojeni) bodo srečni, *** petek je nesrečen dan. - *** Za otročjo postelj* lje potrebno priskrbeti/ dve vedri vina, dva škafa pšenice, vsak dan kuro. - *** Krstno platno (križank*): Če grmi, je treba narediti svitek in /ga/ zažgati; dim prežene nevihto. Iz krstnega blaga mora imeti otrok prvo srajčko. Vsak *** ostanek od krsta se mora shraniti ali sežgati.

(Op.): - *za otročjo postelj: za čas, ko mora otročnica* (ženska, ki je rodila) ostati v postelji. Vstane lahko šele, ko vse navedeno popije in poje; - *križank: križevnik; belo blago, navadno platno, ki ga boter podari krščencu.

95 (3/131)

VPOLJAVANJE. - Ko gre ženska k vpeljavanju*, gre za drugega /otroka/ prositi. (Zato imajo kmečke ženske še otroke, mestne pa ne).

(Op.): - *vpeljavanje: cerkveni obred, s katerim so otročnico (žensko, ki je rodila) spet "vpeljali" v okolje. Pred tem je veljala za nečisto in ni smela iz hiše, ne priti v stik z drugimi ljudmi (SLK, 184). Iz konteksta lahko razberemo, da je bil običaj razširjen le še na podeželju.

96 (3/282)

VPOLJEVANJE. - Ko se gre k vpeljevanju, se mora z desno nogo naprej stopiti, da bo bolj srečno...(?)

97 (3/281)

PORODNICA mora po porodu čez metlo stopiti... (?)

OTROK V MREŽI. - Če se rodi otrok v nekaki mreži, tak ne bo srečen.

"Aja tuja aj, spavaj Micka zdaj." (Zibelka, etn. razstavek v Muzeju Velenje.)

99 (3/341)

ŽENA, KI JE PORODILA, ne sme iti na studenec, dokler ni šla v cerkev /k vpeljevanju/.

100 (3/406)

LEVIČNIK. - Če otroka babica z levico prej prime kot z desnico, bo levičnik.

101 (3/409)

NAJSREČNEJŠI DAN ZA POROD so nedelje.

102 (3/410)

PORODNICA ne sme šest tednov iz hiše, ker sicer rada toča /po polju vse/ pobije. - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

103 (3/418)

PORODNICA NE SME PO POLJU HODITI. - Dokler ne gre porodnica k upeljevanju, ne sme po po polju hoditi, ker rada toča vse pobije. - (Inf. J. Zidarn).*

(Op.): - *upeljevanje: vpeljevanje, glej op. 95.

UPELJEVANJE. - Če je otrok ženskega spola, ne sme porodnica pred šestimi tedni k upeljevanju, ker se take potomke rade potepljejo in rade kaj k hiši prineso*. - (Inf. Veler).

(Op.) - * rade kaj k hiši prineso: pogost izraz za rojstvo nezakonskega otroka.

razvoj otroka v prvih mesecih

105 (3/86)

GOVOR OTROKA. - Da otrok hitro [spregovori], se mu mora polagati na teme topel (svež) kruh.

106 (3/87)

ŠKILJENJE. - Otrok škili, če se ga gleda čez glavo.

107 (3/136)

OTROK BO IMEL SKODRANE LASE, če se ga skoplje v prevreti vodi. - (Inf. Veler).

108 (3/133)

SEPTEMBRA ROJENI so srečni.

108.1 (3/133.1)

ČE SE OTROKA PO HRBTU TOLČE, bo jecljal. - (Inf. J. Zidarn).

108.2 (3/133.2)

PRED LETOM OTROK ne sme na zemlji sedeti, ker sicer rad moči* (ne more vode držati).

108.3 (3/134.3)

PRED LETOM OTROKA ne sme mesec obsvetiti, ker postane drugače mesečen.

108.4 (3/134.4)

ČE JE OTROK LEVIČNIK, ga odvajajo levičarstva s tem, da mu pravijo, da je ta roka grda, ker je "ta hudi" drek* mešal z njo. - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

(Op.): - *drek: Mlinšek je bil (v večini pogledov) tudi jezikovno sorazmerno izobražen človek. Spričo sprotnih germanizmov, v svojem avtoriziranju pa predvsem hrvatizmov (kakršna je bila nedvomno splošna podoba govorjene volje njegovih informatorjev), je na tem mestu predmetna še ena opazka. Nižje pogovorno besedje (kvalifikatorsko predvsem ekspresivne lekseme in vulgarizme) je "moralno" okrajševal že v terenskih beležkah, kakor tudi kasneje "dosledno" v prepisih. Tako npr. d. (= drek), z. (= zizki, zizeki/-a), sc. (= scalnica), pras. in pres. (= prasicca, presica) ipd. Tako krajšano besedje je v Berilu na vseh mestih izpisano.

109 (3/407)

KRVOLOČNOST OTROK. - Pri klanju ne smejo prisostvovati

otroci, ker postanejo krvoločni. - (Inf. J. Zidarn).

110 (3/422)

ZAKAJ OTROK POČASI SHODI. - Ko je dobil Adam otroke, je Bog prvorojenca vrgel čez streho. Eva ga je prestregla v predpasnik, ker se je bala, da bi se /dete ne/ ubilo. Zato otrok ne more tako hitro shoditi. - (Inf. J. Zidarn).

111 (3/427)*

PREDNO SE NOVOPOROČENCA VSELITA V STANOVANJE, se nese v stanovanje kruh, da jima ga ne bi nikdar zmanjkalo. (Op.): - Identično zapisu v e. 119 ss.

krst

112 (3/130)

BOTRI. - Botre /je treba/ iskati daleč, ženiti pa se mora blizu. - (Inf. Veler).

113 (3/236)

NEZAKONSKE SE MORA TUDI KRSTITI. - Vitanjski župnik so bili silno hudi na nezakonske otroke. Nekoč takega otroka niso hoteli krstiti. Ko je /nekoč neko takšno dete/ umrlo, je hodilo vsako noč župnika terjat za krst. Šli so k florjanskemu župniku vprašat za svet. Ta jih je vprašal: "Ali ti ne moreš?!" Šli so na grob, in res je ob enajstih prišlo dotično dete na grob, kamor je bilo pokopano. Krstili so ga in od takrat /so imeli/ vitanjski župnik mir.

114 (3/412)

KOPANJE PO KRSTU. - Ko kopljejo otroka tretji po krstu - pravi-jo, da ga iz križevnika* kopljejo -, denejo v kopelj molek in še razne druge stvari. - (Inf. Veler).

(Op.): - *križevnik: belo blago, navadno platno, ki ga da boter krščencu // platno v katerega zavijejo otroka, ko gre h krstu.

115 (3/415)

NEKRŠČENI OTROCI. - Nekrščen otrok pride po smrti v neka-ko temnico, kjer ne vidi nič svetlega. Te otroke bo krstil Janez Krstnik na sodnji dan.

poroka

116 (3/394)

VEDEŽEVANJE KDO BO ZAKONSKI DRUG. - Katera hoče zvedeti, kdo bo njen mož, mora zmoliti sto očenašev brez češčenih-

marij in ne izgovoriti besede "amen". Tedaj bo prišel na kvatni petek dotični ob enajstih ponoči, ki ji je namenjen.

117 (3/128)*

PRED POROKO. - *Preden gresta nevesta in ženin k poroki, pokleketa pred očeta (mater) in prosita za odpuščanje. Oče (mati) ju prekrizajo in poškropijo z blagoslovljeno vodo.*

117.1 (3/128.1)

PO NEVESTO. - *Ko gredo po nevesto / (na nevestin dom) /, pokažejo oz. pošljejo ven /najprej/ poljubno žensko, starešina nato baranta za rož'co.*

117.2 (3/128.2)

GODEC. - *Po poroki / (obredu v cerkvi) /, ko dospejo domov, uide godec svatom za mizo. /Svatje/ morajo sedaj z njim barantati, ker ne smejo prej sesti, dokler /si/ ne odkupijo mize. Godec zahteva velike svote*, npr. 50000, s čimer meni znesek brez /zadnjih treh/ ničel. Ako godec še ni več teh običajev in izpije kozarec vina, ki mu ga svatje ponujajo, izgubi pravico do mize. Ko se pogodijo, napravijo tudi pogodbo in si godec izgovori tudi prevžitek*, tj. da sme včasih prisesti.*

117.3 (3/128.3)

SVATBENI OBIČAJI/RAZNE IGRE. - *Med svatbo prinesejo kuhan kostanj, ki mu svati pravijo "grili"* in naročijo godcu, da grille* nažene iz hiše. Godec vzame lopar in tolče po kostanju ter se smešno napravlja pri tem. - (Inf. Veler).*

117.3.1 (3/128.3.1)

- *** "Rihterja špilat" je splošno znana igra (spominja na srednji vek). Eden vzame klobuk in sede, klobuk /ima/ na kolenih, drugi vtakne obraz v klobuk, nakar ga eden navzočih udari po zadnjici. Kogar ugame kaznovani (udarjeni), mora nastaviti rit. Itd. Pri tem padajo seveda večkrat razne kosmate, npr.: R/i/t je ta boljši gl/i/d*.

- 2

- Igra *** "Jakaca klicat". Dvema /od/ navzočih zavežejo oči, v roke pa jima dajo pase. Oba igralca morata klečati in se pri tem oprijemati z eno roko vsak svoje pručice (šamerlha*). Na vprašanje: Jakac, kje si? določata menjaje smer in udarjata drug proti drugemu, kar izzove obilo smeha.

- Igra *** "golobe preganjati". Vsak navzoči (igralec) se /po-imenuje/ s kakšnim imenom, npr. lipa, češnja itd. Eden je golobnjak, ta začne: "Golobi so šli iz golobnjaka v rožmarin..." Sedaj se mora imenovani takoj oglasiti: "V rožmarinu jih ni, so šli v lipo /lipd./" Kdor pozabi na odgovor, mora plačati kazen. Eden pobira kazni, malenkostne predmete. Pri določanju kazni vzame sodnik predmet v roke, ne da bi ga navzoči videli, in vpraša, kakšno kazen zasluži ta, čigar je ta predmet. Določajo se razna smešna, navidez težka opravila, npr. mora vse štiri v zrak pomoliti ipd. - Nato se začne dolga spoved; vsak "kaznjenec" se postavi zunaj vrat, med tem pa ga izklicovalec vprašuje po raznih dejanjih, ki jih demonstrira (z gestami, npr. poljubiti z roko, objeti itd.) in sprašuje: "Kolikokrat si storil to?", kar zopet vzbuja splošno veselost.

*** "Cokle skrivati". Pri tej igri igralci /počepnejo v krogu tesno skupaj/, držoč roke pod stegnoma. Eden /z zavezanimi očmi išče/ coklo, ki jo skrivajo igralci pod nogami /s podajanjem/ drug proti drugemu. Pri komur se cokla najde, ta mora iskati naprej.

(Op.): V enoti je rdg. vrstni red posameznih zapisov - glede na vrstni red dogodkov; svota: vsota; - *"grili": ščurki. Na porokah v Šaleški dolini so tudi "grile mešali"; igra pri kateri so se svatje "spravili v krenc" (krog); nekdo izmed njih pa je stal na klopi in držal nad glavami pesalcev rešeto. Ko je ta rekel stoj, so se vsi ustavili in vlili vodo skozi rešeto. Tudi laški fižol imenujejo "gril(i)"; - *glid: ud, oz. del telesa; - *šamerlh: preprost lesen stolček, pručica.

118 (1/81)

POROKA. - Ko gresta poročenca okrog oltarja /k darovanju/, mora nevesta reči ženinu za denar. Tedaj ne more mož pred njo ničesar prikriti. Pri poroki mora žena na možev plašč poklekniti, da jo mož..(?).

119 (1/40)*

VRAŽE. - Predno se vselita novoporočenca v stanovanje, se mora /vanj odnesti/ hleb kruha, kar pomaga, da ga ne bo v tej hiši nikdar manjkalo.

(Op.): - Identično zapisu 111.

običaji ob smrti

pred smrtjo

120 (3/20)

ZNAMENJE ALI CAHEN* se javlja tri dni pred smrtjo ali tik

pred smrtjo na različne načine: s trkanjem, z odpiranjem vrat, s tem, da se kaj zruši, /podre/, da se prikaže bela žena, da se dela bela zavesa, da pes tuli (smrt voha), konj trepeče... - Če se v gozdu iz kakega drevesa pokaže krsta z mrličem, pomeni, da bo dotični umrl.*

(Op.): - *dotični: nejasna interpretacija; tisti, ki to vidi ali tisti, ki je (v krsti) viden.

121 (1/3)

USODNA IGRA. - Nekoč so se igrali pastirji, kako se človek obesi. Enemu so za šalo dali na zanko še srobota ter ga obesili na bližnje drevo. Rekli so mu, naj pove, kadar mu bo že hudo, da ga takoj snamejo. Takrat se naenkrat prikažeta dva bela zajčka in začneta tekati okoli drevesa. Pastirji jo udarijo za njima, da bi ju ulovili. Oddaljijo se od vešal in pozabijo na obešenca. Naenkrat zajca izgineta. Sedaj se pastirji spomnijo na tovariša in /pohitijo nazaj/ k drevesu. Hočejo ga sneti, a je bilo že prepozno, obešenec je bil že mrtev. Tako je deček /zaradi/ neumne igre izgubil življenje.

122 (1/88)*

NA SLAMI SE OBESITI. - Nekoč so mlatiči menili, da bi se mogel kdo na slami obesiti. Eden gre in poskusi. Medtem prileti mimo rogat zajec. Vsi planejo za njim. Ali o zajcu kmalu ni več ne duha ne sluha. Ko se mlatiči vrnejo, najdejo obešenega že mrtvega.

(Op.): - Prim. z Usodno igro v p. e.

ob smrti

123 (1/36)

*OPRAVKI PRI MRLIČU. - Ako kdo umre, se ga najprej umije in obleče. Nato se položi na oder ali pare, /kjer/ se mu zvežejo roke in noge. Pred odrom se postavi kozarec z blagosl. vodo. Sveče se morajo prižgati od tkzv. * mrtvaške sveče*. Nove sveče se morajo prižgati od že gorečih sveč. Na luč pazi posebna oseba. Ob smrti se ustavi ura. Perilo z odra se mora takoj oprati, ker čez tri dni pride mrtvec gledat, če je že oprano. Ako mrtvec gleda, bo v hiši kmalu zopet mrlič.*

(Op.): - *mrtvaška sveča: blagoslovljena sveča, ki so jo navadno prinesli domov z božje poti, jo običajno že umirajočemu dali v roke ter skupaj z njim molili // večna luč, ki mora goreti do poslednjega slovesa/do pokopa; - *tkzv.: tako zvano (hr.), pri M. navadno izpisano, v MB okrajšano // sln. arhaična ustreznica tkim. in danes t. i.

124 (1/82)*

MRLIČ V HIŠI. - Če bolnik težko umira, je treba moliti moli-

tve za umirajoče. Ko začne umirati, se mora takoj prižgati blagosl. sveča. S to svečo se prižgo vse sveče, ki gore pri odru. Eden mora paziti na luč. Ura se mora ustaviti. S svečo z odra se prižge tudi svetilka, ki se nosi pri pogrebem sprevodu. Če mrlič gleda, pomeni, da bo v hiši kmalu slavil smrtni primer, češ da kliče za seboj. Predno se položi mrliča v krsto, se krsta poškopri, mrlič pokriža in poškopri vsak sorodnik. Mrliča se mora obleči v to, kar si je sam prej izvolil, ker drugače hodi po dotično reč nazaj.*

(Op.): - Prim. 123 (1/36). - *izvoliti: izbrati // kar si je pokojnik pred smrtjo ob najslavnejših življenjskih priložnostih najraje oblekel.

125 (3/38)

*POGREBNI OBIČAJI/OBIČAJI PRI MRLIČU. - *** Krsto nesejo v hišo tako, da so noge obrnjene naprej. - *** Ogenj od mrtvaške sveče je treba stalno nadzirati, da se ne prekine luč. Od /mrtvaške sveče/ se ne sme prižgati /navaden/ (kuhinjski) ogenj. - (Inf. Jos. Veler). - Če bi ne svetili, bi se mrlič lahko oglasil in rekel: Sveti ti meni, če ne bom jaz tebi! - Ob smrti poškopre celo sobo z blagoslovljeno vodo, da se s tem odžene hudoba.*

126 (3/113)

MRLIČU zvežejo roke, oblečejo mu nogavice, usta zavežejo z robcem. - Če mrliča napihuje, /se mora pod njega položiti pila/ ali pa postaviti pod njega škaf vode*. - (Inf. Veler).*

(Op.): - *položiti škaf vode ali pilo pod mrliča, če ga napihuje, simbolika je nejasna in ni bila ugotovljena na terenu.

127 (3/116)

KROPLJENJE MRLIČA. - Kropilec pokropi mrliča s tremi mahljaji, in sicer ko pride in zmoli par očenašev /ter/ preden odide. - Večja skupina poklekne in moli žalostni del rožnega venca*, pri čemer se /namesto/ običajnega besedila vstavijo in ponavljajo besede: "ki so za to dušo, ki truplo tukaj na parah počiva, krvavi pot potil...", pri sklepnem desetiču* pa: "Usmili se čez to dušo, ki truplo tukaj na parah počiva". - (Inf. Veler).*

(Op.): - *pokropiti mrliča: z oljčno vejico razpršiti kapljice blagosl. vode po mrliču, mu tako izkazati spoštovanje // v krščanskem okolju s tem zaprositi za božjo naklonjenost pokojniku (in vsem mrtvim dušam); - *žalostni del rožnega venca: molitev; - *desetič: desetvrstična kitica rožnega venca, ki ima skupaj pet desetičev ali "desetek"; - Gl. tudi pesem Od roženkranca (V 13).

128 (3/118)

BEDENJE PRI MRLIČU. - Splošno je v navadi tkim. bedenje pri mrliču. Ves čas, dokler je truplo na parah, čuva /za/ to določena

oseba, navadno kaka stara ženica, na luč, zvečer pa se zberejo sosedge in bedijo pri mrliču. Pri bedenju se od časa do časa ponudi navzočim kruh in pijača, sicer pa se vrsti molitev za pokojnega s petjem primernih žalostink*, v katerih se opeva usmiljenost človeškega življenja s pripovedovanjem raznih pripovedk, največ o strahovih. Šele pozno ponoči ali proti jutru se ljudje razidejo. Čez dan čuva /na luč za/ to določena /oseba/...

(Op.): - *petje žalostink: gl. pesmi obsmrtnice v poglavju obrednih in religioznih pesmi, predvsem V8 (Pesem od sodnega dne), V10 (Slovo od mlade deklice) in V18 (Pesem o človeškem življenju).

129 (3/108)

MRLIČ. - Če mrlič ne zatisne oči, bo v hiši kmalu zopet mrlič. - (Inf. Veler).

130 (3/112)

BRINJE. - Ponekod še kade z brinjem ob smrtnem primeru.

131 (3/114)

KRUHA ZA POGREBŠČINO ne pečejo v hiši, /v kateri je živel pokojnik/.

pogreb

132 (3/15)

OBIČAJI PRI POGREBU. - Mrliču dajo v krsto rožni venec, /v ta namen "za smrtno uro" pripravljen/ lesen križec, kake podobice (pildeke*), /okrog/ trupla prt, za podlogo blazino in pajčolan. Ne sme pa se dajati v krsto denar, ker bi pokojnik ne našel pokoja in bi se v krsti obračal. - V grob zmečejo trake, ki so jih nosili pogrebci. - Pri sedmini zbirajo za mašo za rajnega in druge dobrodelne namene. Nekaj jedi in pijače od sedmine podarijo beračem ali revežem, da molijo za rajnega. - Krsto zabijejo zunaj, pri tem se eden /izmed/ sosedov poslovi od rajnega z besedami, npr: "Zdaj zapusti to hišo naš brat, itd." Nato se moli 5 očenašev in 5 češčenimarij. Ko krsto dvignejo, začnejo moliti žalostni del rožnega venca. Pri mrtvaški maši se vrši okrog oltarja darovanje z gorečimi svečami. - (Velenje).

133 (3/15.1)

ZVONJENJE V ŠKALAH. - Zvoni se 3-krat dnevno, vsakokrat v treh delih. (Pri ženskah najprej z manjšimi zvonovi, pri moških osebah najprej z večjim zvonom; potem z vsemi štirimi. Otrokom pod 7 let z dvema malima zvonovoma, otrokom od 7-14 let s tre-

mi.) - Osmi dan po pogrebu prižigajo na grobu sveče. To se ponavlja tudi na god rajnega in /ob/ obletnici smrti. Grob okrase o veliki noči in /ob/ vseh svetih.

134 (3/109)

PIJANČEV GROB. - Kdor v življenju rad pije, bo v /njegovem/ grobu voda, ko ga bodo pokopavali.

135 (3/115)

SLAMNJAČA* se po pogrebu /zažge/.

(Op.): - *slamnjača: včasih posebej za pogrebno slovesnost s slamo napolnjena blazina (obvezno samo za enkratno uporabo), na kateri je ležal umrli.

duše umrlih

136 (3/9)

BLODEČE LUČI. - Luči, ki se pokažejo na travnikih, so duše rajnih, ki iščejo pomoči. Pravijo jim tudi "spomin". Pomaga se jim s primernim zagovorom ali molitvijo. Prikažejo se najrajši ob velikih praznikih (na veliko soboto, binkoštno soboto itd.). - (G. Savinjska dolina).

137 (3/10)

DUH SE VRAČA. - Rajni se vrača, če stori v življenju kakšno krivico. - Neki mož, po imenu Žmavc*, je dal kravo, ki je bila last matere, za vojsko. Po smrti je zato /mesece/ hodil nazaj; od osmih zvečer do enih, črno oblečen, od hleva do hiše sem in tja, in pri tem venomer ponavljal: "Kravo... Kravo..." - tako dolgo, da je dala žena za mašo, pri kateri so ga župnik spravili "nazaj". - (G. Savinjska dolina). -- Navedeno priča, kako živo je ponekod še ohranjena vera v povračanje duše (M).

(Op.): - *Žmavc: v Gornji Savinjski dolini so Žmavci v Zadretju in okrog Gornjega Grada.

138 (3/16)

VRAČANJE DUŠE. - Glede duše rajnega je še razširjena vera, da /mora priti/ pri darovanju prvi okrog oltarja, da mašnik vidi oz. lahko spozna, ali je pogubljen ali ne. - (Inf. Veler).

139 (1/67)

MRTVEC V MRTVAŠNICI. - Enkrat so trije strašili mrtveca v mrtvašnici. Ker jim je bilo dolgčas, so začeli igrati karte. Tedaj je eden videl, kako se mrtvec pregiblje. Hitro si vmisli in reče, da gre na stran*, pa le zbeži domov. /Tudi/ drugi čez čas vidi, da se mrlič pregiblje, /reče/, da gre pogledat za onim, kaj dela, pa jo

popiha domov. Tako so ostali samo stric. Tedaj je mrtvec vstal in sedel na stol ter začel igrati s stricem. Stric pa so kar dobivali, on je pa izgubil. Ko je vse izgubil, mu je hudoba prinesla vrečo denarjev. Ko je te zaigral, je rekel stric, da ne more več igrat /in/ začel brati časopis. Mrtvec pa je legel nazaj na pare*. Tedaj je začelo jutrnico zvoniti. Zjutraj so se zmenili, kako je bilo. Stric so rekli, da ne gredo več ahtat* mrliča.

(Op.): - *na stran iti: na malo ali veliko potrebo; - *pare: mrtvaški oder; - *ahtat: čuvati, paziti (v n. p.) na mrliča, bedeti pri njem.

140 (3/26)

PRI MRLIČU IGRALI NA KARTE. - Pri nekem mrliču so neki popotni možje igrali na karte. Ker so bili obrnjeni od par, niso videli, kako je vstal mrlič in se jim pridružil pri igri. Ko so nekaj časa igrali, je rajni vedno izgubil. Ko mu je zmanjkalo denarja, je šel in izpod desek* prinesel lonc denarja. To je še večkrat ponovil. Ko mu je zmanjkalo denarja, je prosil igralce, da bi mu ga posodili. Oni pa so ga zavrnili, rekoč: "Pojdi, odkoder si prišel!" To pa je rešilo pokojnikovo dušo. Mrlič se je vrnil in se ulegel na pare, oni pa so zbežali. - (Inf. Veler).

(Op.): - *izpod desek: izpod desk.

141 (3/27)

ČE DUH POTRKA, se ga ne sme pozvati "noter", ker bi potem prišel vsak večer. - Če kaj potrka in ni videti ničesar, pravijo, da se spusti smrt noter. - (Okolica Velenja).

142 (3/31)

ZAGOVOR RAJNEGA. - V Šmihelu* se je vračala neka duša nazaj po pomoč, tako da jo je moral šmarski kaplan* (ki je bil čist) zarotiti. Sliko tega prizora je bilo videti na stari kapeli (na zadnji strani) blizu Šoštanja. - (Najbrž napačno tolmačenje Stan/eta/ Sevnčnikarja* ondotne* slike).

(Op.): - *v Šmihelu: nekdanja farna cerkev sv. Mihaela pri Šoštanju; - *šmarski kaplan: kaplan iz cerkve sv. Martina pri Velenju; - *ondotne: tamkajšnje; - *S. Sevnčnikar: Mlinškov informator iz Šoštanja.

143 (3/32)

DUŠE PONESREČENIH, UMORJENIH itd. - Gostilna pri Šmonu (sedaj Fuelner)* na križišču cest* v Gornjem Doliču je bila svoj čas zelo na slabem glasu. Njeni lastniki so baje večkrat umorili kake sejmarje, ki so se tam ustavljali. Ta posel so opravljali v gornji sobi in nato trupla metali skozi okno in se še sedaj

vidi tam krvav zid. Pokopavali so jih na vrtu. Ko Šmonica nekoč gre na vrt, se naenkrat dvigne iz zemlje roka in jo zagradi za nogo. To znamenje se ni dalo /nikoli/ umiti.*

(Op.): - *gostilna (pri Šmonu - Fuelnerju) je bila kasneje znana kot gostilna pri Firerju; - *na križišču cest: gostilna je stala v Gornjem Doliču, kjer se s ceste Velenje - Slovenj Gradec odcepi cesta proti Vitanju; - *krvav zid: še danes nekateri vedo povedati, da tega zidu ni bilo nikoli mogoče prebeliti. (TZ Jeromel)

144 (3/37)

VERNE DUŠE. - Če se vino (na gostiji) po mizi razlije, se reče: Ta naj bo pa za verne duše! - Če se drevo poseka, se morajlo/posekati tudi iz štora štrleče trske, ker bi se /lahko sicer/ verne duše nanje nabodle. - (Inf. Jos. Veler, Podkraj). - Svojčas je bil splošen običaj obdarovanje reveža na /dan/ vseh svetnikov* popoldne. V ta namen se je spekel poseben kruh.*

(Op.): - *vsi svetniki: 1. novembra, tudi "vsi sveti"; - *verne duše: 2. novembra.

145 (3/39)

TRPLJENJE DUŠ. - Kdor živ mejnike prestavlja, jih mora po smrti nositi nazaj. Če se taka duša oglasi: Kam bi dal?, se ne sme molčati, ampak odgovoriti: Daj taj, kjer si vzel! - (Inf. Jos. Veler; R. Tajnšek* jih je baje nosil in tako govoril).*

(Op.): - *taj, tudi tjaj: tja; - *R. Tajnšek: morda Tajnški v Podkraju (Tajna); - *kjer si vzel: podobna besedila, še bolj narečno obarvana, so znana povesod, v Bevčah npr.

146 (3/43)

ZAKLETE VERNE DUŠE hodijo nazaj po plačilo, ker so bile zaklete.

147 (1/4)

MRTVECA ZAGOVORIT. - Ko so prekopavali in prestavljali trupla na novo pokopališče v Šmartnem (staro pokopališče je bilo na prostoru med župniščem in cerkvijo), so našli in izkopali popolnoma ohranjeno truplo. Ko so to videli tedanji župnik g. Miklavžina, so rekli: "Če bi tega človeka ne bili s krampom na čelo ranili, bi ga jaz ogovoril. Vprašal bi ga, kdo je in kaj hoče, kaj se rajta, da je tako cel?" Tako se pa niso upali, ker so mu glavo natrli.*

(Op.): - *g. Miklavžina: Gregor Miklavžin (ne Miklavžina) je bil župnik v farni cerkvi sv. Martina pri Velenju (večkrat imenovano tudi sv. Martin pri Šaleku) od leta 1850 do 1856, do leta 1869 je bil škalski dekan in je umrl leta 1871 v Šmartnem pri Velenju (VŠK/5). - *rajtati se: imeti se za kaj.

148 (1/5)

O KAPELI NA POKOPALIŠČU. - Kapelo na pokopališču je dal

sezidati neki firšt (knez) za svojo ženo, ki ji ni pustil spovedati se. Ko je bila kapela [zgrajena] do polovice, je pripeljal truplo svoje žene in vsakemu zidarju dal en goldinar, da je šel za eno uro proč, češ da bo svojo ženo [zdaj] sam spovedal, ker ji prej, ko je bila bolna, ni pustil. [Nihče pa] ne ve, kako je to opravil. Ko so položili truplo k večnemu počitku, je položil petsto [? šilingov] za popravljanje cerkve in za maše.

Velenjsko pokopališče z neogotsko kapelo

149 (1/23)

OREHE JE HODILA NAZAJ TOLČI. - Kuharica v Belih [V]odah je nekoč poslala [deklo] k posestnici [...]* po skledo orehov. Ta pa je bila ravno na smrtni postelji, a ker je bila silno skopa, orehov ni dala. Ko se dekla vrne s praznim pletarom*, pravi kuharica: "Saj jih bo lahko vse sama potolkla, saj je že na smrtni postelji!" Še ta večer skopulja umre in še ta večer je začelo v farovski* kuhinji ropotati z burkljami*, kot bi kdo orehe tolkel. Kuharici pa se je zdelo, kot bi ji na odeji plesal kak petelin. Pokličejo župnika. Med njih prisotnostjo je bilo vse mirno, komaj pa se župnik oddalji, se ropotanje ponovi. Strašilo je pol leta, dokler ni skopa gospodinja bila gotova*.

(Op.): - */.../: v rkp. je Mlinšek na tem mestu zapisal: "Belo ...?" (verjetno

Belovojšek), kar znova potrjuje, da je Mlinšek uporabljal poleg številnih ustnih tudi pisne vire nam neznanih zapisovalcev, na redkih mestih sicer imenovanih, od koder si je gradivo vnovič prebeleževal. - *pletar, tudi pleter: v n. p. iz slame spletena košara; - *farovski, farovž: župnišče (iz nem. Pharhof); - *burklje: kuhinjska priprava za prestavljanje loncev na odprtem ognjišču; - *bila gotova: umrla.

150 (1/6)

HODIL NAZAJ. - V Šaleku je hodil nazaj / (se je vračal) / po smrti Kolavter*. Prikazoval se je ravno tak, kakor je bil zvezan* na parah*. Hodili so ga zagovarjat fajmošter*, pa niso mogli nič opraviti (prišla sta navzkriž zaradi neke krive prisege). Ko vse ni nič pomagalo in so bile domače ženske vsled strahu že čisto bolne, so prišli škalski dekant* ob enajstih in vprašali, kje je K. pokopan. Odslej je bil mir.*

(Op.): - *Kolavter: kmetija v Spodnjem Šaleku; - *zvezan: ko mrliča pripravljajo za pokop, mu običajno zvežejo usta in noge; - *pare: mrtvaški oder (iz. nem Bare), gl. 123 (1/36); - *fajmošter: duhovnik; - *dekant: dekan, v n. p. cerkveni predstojnik škalske dekanije, ki je obsegala župnije (fare) sv. Jurija v Škalah, sv. Martina pri Šaleku (Velenju), sv. Janeza v Šentjanžu, sv. Ilja v Šentilju in sv. Mihaela pri Družmirju (Šošanju).

151 (3/263)

KER NISO SEDMINE IZVRŠILI, KAKOR JE BILA ZAŠA-FANA (naročena). - Ko je Vivod* v šentflorjanski fari* umrl, je prej naročil, da morajo za njim napraviti sedmino za sto goldinarjev in vse berače nanjo povabiti, kolikor jih je v fari. Sorodniki pa se niso ravnali po naročilu pokojnika in so kar malo večerjo naredili, h kateri niso povabili nobenega berača. Po treh letih pa je pokojnik /pričel hoditi nazaj, da ni bilo več nobenega miru/. Niso si znali pomagati. Nazadnje pride neki berač in pravi, da bo on probal* (skušal) zvedeti, kaj pokojnik potrebuje. Berač ga je zarotil (bil je čist), da je moral rajni (duh) stati zunaj kapa*, berač pa noter, in rajni je povedal, češ da niso izvršili tega, kar jim je naročil, tudi niso vrnili dvesto goldinarjev, ki jih je bil nekomu dolžan za vole. - Ko so potem napravili veliko sedmino za uboge in vrnili denar, so imeli mir.*

(Op.): - *šentflorjanska fara: fara sv. Florjana v Srednjem Doliču; - *Vivod: domačija na Tolstem vrhu, p. Mislinja; - *kap: najnižji rob strehe, s katerega odteka voda // napušč, pristrešek // voda, kapljajoča s strehe.

152 (3/265)

KDOR UMRE PRED ČASOM, ki mu je določeno za življenje, tak rad hodi nazaj.

153 (3/269)

ZAGOVOR RAJNIH. - Prikazen je treba znati pravilno nago-

voriti. Rajnega, ki dela nemir, se vpraša: "Kaj je Kristus rekel, ko je skozi zaprta vrata kučencem prišel?" Rajni nato odgovori: "Mir vam bodi!" Tedaj ga moramo vprašati, zakaj nima miru. In sedaj pove, kaj mu manjka.

4. NADNARAVNE SILE

nadnaravne moči

154 (3/200)

PLEZANJE V OREH NA SVETIVEČER. - V Ljubnem je nekdo na sveti večer splezal v oreh (tak ne hodi v cerkev in se ne umiva). Ko se je že bližala polnočna ura, pa so začele proti njemu iti različne prikazni; po orehu so začele lezti kače, spodaj pa je stala najrazličnejša zverina, in so kar žagali, da se mu je zdelo, da bo zdaj zdaj oreh padel po tleh. Od silnega straha je začel vpiti, bil je čisto preprast* (neumen, zbeگان). Zlezli so k njemu na drevo in ga komaj potegnili dol, tako /krčevito/ se je držal debela. - (Mozirje).

155 (3/331)

SIVA LUČ. - Nekoč so opazili na Kozjaku, kako je siva luč pa roka zraven hodila okoli.

156 (3/342)

ZAKAJ NA TRGU NE POKAJO. - Nekega hlapca iz Velenja so vprašali, zakaj /na/ trgu ne pokajo. Je pa rekel: "Čez trg gledamo, da hitro pridemo (pomaknemo*), ker tam pred sp. hišo vedno črn pes leži, ki se mu svetijo oči kot oglje." - (Inf. Marija Meh*, Velenje).

(Op.): - pomaknemo, pomakniti se: umakniti se, oditi, v n. p. ubežati; - *Marija Meh: Mlinškova informatorka iz Velenja.

157 (3/343)

ZAKAJ IMA S. KRVAVE OČI. - Rajnega S. so vragaci bojda z žarečimi verigami pripeljali k Janu* v Škale. Ko je vozil blago na Koroško, je baje tam kaso* ukradel in je bilo radi njega dvanajst vojakov obešenih. Ti vojaki so ga pred smrtjo zarotili, da naj ima tisti, ki je kriv njih smrti, do četrtega kolena krvave oči. - (Velenje, Škale).

(Op.): - *Jan: pri Janu, velika kmetija v Škalah; - *kasa: blagajna.

ČLOVEKOVA SPREMLJEVALCA. - *Ponekod še obstoji vera, da spremljata vsakega človeka angel in hudobec, eden na desni, drugi na levi. - Ko se otrok v zibelki smeje, pravijo, da mu angel igra, če pa se njegov obraz kremži, pa se reče, da mu hudobec nagaja.*

strahovi, prikazni in znamenja

159 (1/39)

LUČI. - *Po smrti nekega vaščana so se videle tri luči. Ena je sedla na hišo, ena na hlev, ena pa na Belarjevo* hišo. Potem so vse tri stopile dol in šle v Belarjevo hišo.*

(Op.): - *Belarjeva hiša: morda Belerji v Šentjanžu - Vinski Gori, (?).

160 (1/66)*

LUČKE. - *Gl. 240/a; kl. rdg. e.*

161 (3/21)

STRAHOVI ALI HUDOBE. - *Večkrat se prikaže hudoba v podobi črnega psa, črne mačke ali kot vravec* (vragac) z rogovi in svetlimi očmi. Skriva se v drevesih kot škrat - mali deček, ki zraste v hipu v velikana, ali pa skoči kot vravec za vrat, kar se zgodi največkrat tistemu, ki hudo kolne. Če se črna mačka ubije, se jih prikaže mnogo. - (Inf. Veler).*

162 (3/23)

OBNAŠANJE PROTI PRIKAZNI. - *Če se vidi prikazen, se ne sme iti od nje proč, ampak proti njej. Ponoči se na pokopališče ne sme hoditi brez sile*. Če pa se slišijo glasovi kakih duhov, se mora iti naproti. - (Inf. Veler).*

(Op.): - *brez sile: če ni nujno.

163 (3/25)

KAKO SE OGOVARJA PRIKAZEN. - *Strah se pojavi največkrat kot črn pes, kot deček, ki se spremeni v velikana. Mora se ga pravilno ogovoriti, npr. "Zakaj vsi drugi duhovi verujejo v boga, zakaj ti ne?"*

164 (1/57)

KRIVO SE NE SME PRISEGATI. - *Rajni Aberšek* je krivo prisegel, zato si ponoči ni upal sam okrog hoditi, ker je videl vse sorte reči. Vedno ga je moral kdo spremljati. V Pliberku je neki kmet krivo prisegel, ga je pa kar skoz okno neslo.*

- *Včasih so bili taki, ki so komu naredili, da so ga uši ujedle.*

divja jaga in mora

DIVJI LOV (DIVJA JAGA). - *Splošno je še razširjena vera v tkzv. "divjo jago"*. Kdor jo sreča, mora stopiti na štor, na katerem je vsekane križ. V štor vsekajo drvarji križ, da ga vrag ne izkoplje in da drevje bolje raste (čar*?). - (Inf. Veler).*

(Op.): - *divja jaga: prikazni divjih bitij, običajno podobnih volkovom ali psom, ki drevijo pod nebom v času "dvanajstih noči" od božiča do sv. Treh kraljev (PLS II/358); - *čar: čarovnija.

DIVJI LOV. - *Če kdo sreča divjo jago, se mora uleči tako, da je od nje proč obrnjen (ne proti njej), ker ga sicer vrže, da je strah. - (G. Savinjska dolina).*

MORA. - *O mori* je še zelo razširjena vera, da ista v podobi mačke ali kozla hodi ponoči dušiti ljudi in živali, posebno svinje. Na svinjakih se zato še tu pa tam rišejo t. i. morske tace*. - More se ubranimo, če se položi na prsi ogledalo ali nož ob posteljni stranici, ali če ležimo s prekrižanimi nogami.*

(Op.): - *mora: prikazen, o kateri verujejo pri nas, da rada otrokom kri pije. (NS 1/267); - *morske tace: obrambno znamenje pred moro je pentagram, peterokraka zvezda, ki so jo običajno risali na stranico zibelke. - V M. rkp. je prikazana z risbo - peterokrako zvezdo.

DIVJA JAGA oz. škrati. - *Nekje so ponoči želi, pa naenkrat slišijo, ko gre čez en hrib. Hitro zbeže domov. In komaj, da so še na prag stopili, tako naglo je šlo za njimi.*

DIVJA JAGA ima moč posebno tam, kjer je senen kraj. - Nekoč /so slišali/ jago; je letelo dol, pa reklo pi-pi.

DIVJA JAGA. - *Nekoga je ponoči srečala divja jaga. Ker je že slišal, da se mora tedaj uleči čez kak štor, je legel čez štor, ki pa ni imel vsekanega križa*. Ko pride divja jaga do njega, začuti naenkrat v križu hudo bolečino, kakor bi mu kdo sekilo v križ zagnal. Hodil je pri vseh zdravnikih okoli, a nobeden mu ni znal pomagati.*

ti. Končno mu nekdo svetuje, da naj gre ob letu na isto mesto, kjer je bil lani, ko ga je srečala divja jaga. Res stori tako. Zopet prihrumi divja jaga in nekdo se nad njim oglasi: "Tu sem lani pustil, letos bom pa vzel." Od tedaj je bil dotičnik zopet popolnoma zdrav.

(Op.): - *vsekani križ na štoru: gl. e. 166.

vile, jezerniki, škrti

172 (1/21)

VILE* V POVHOVI JAMI. - V Povhovich pečeh* je podzemeljska votlina. Tam so baje nekdanj prebivale vile*. Imele so bojda notri kamenito mizo in pet stolov. Tam gori so tudi rajale. - Nekoč je peljal neki kmet mimo te votline, pa ravno tam pokal z bičem. To je vile tako ujezilo, da so priletele nadenj in mu prevmile voz. Prestrašen zbeži mož z živino domov. Ko drugi dan pogleda za vozom, vidi, da voz zopet stoji. Vile so mu ga postavile zopet nazaj, ker so dobrega srca.

(Op.): - *vile: ali žalik žene* so nadnaravna bitja, ki v hierarhiji nadnaravnih sil spadajo k "vilinskim bitjem" (škrtje, jezerniki, podvodni možje, hostniki ipd.). Ti naseljujejo vodo, gozdove, polja, zrak itd. in običajno ljudem ne škodujejo; - *Povhova jama. Povhove peči: morda pri Polhovi domačiji v Paki, kjer so podzemeljske jame. Tudi od tam so znane pripovedi o vilah - "zalih ženah", ki so plesale po bližnjem naravnem mostu - Velunja peč, ki so ga imenovali tudi "vilinski most".

173 (1/69)

VILE. - Blizu nekega kmeta so prebivale vile. Vedno so mu bile prijazne in mu pomagale. On pa jim je dajal kruha in kislega mleka. Nekoč so pri tem kmetu ženjice žele. Opoldne so šle domov k južini* in pustile srpe na njivi. Ko pridejo nazaj, vidijo na njivi lepe devoyke, ki so žele. Požele so toliko kot one cel dan. Vzele so srpe samo od tistih ženjic, ki niso pljuvale v roke. Radovedni ljudje so šli gledat, kje stanujejo. V gozdu so našli jamo, ki je bila čisto svetla in v njej vse lepo urejeno, kakor v kakšni hiši: postelje, stoli, mize. Ko so vile to videle, so kar šle iz te jame in jo zasule. Odslej tudi kmetom niso več pomagale in se jim je godilo slabo. - (Dobrna).

(Op.): - *južina: kosilo.

174 (3/327)

VILE V PILENCI. - Nekdanj so bivale v podzemeljski votlini Pिलanci* v Hudi luknji vile ali zale žene. Tisnikarju, kmetu, ki je prebival na Tisniku (hrib nad votlino), so večkrat svetovale, kaj naj seje. Neke zgodnje pomladi so mu rekle: "Sej bob, sej bob!"

Tisto leto je imel Tisnikar toliko boba, da ga ni mogel kam spraviti. Dokler so prebivale blizu njega žale žene, je imel Tisnikar vsega v obilici. Pozneje pa so se prestavile, ker so pastirji preveč pokali z biči in potem ni bilo več tako dobro v teh krajih.

(Op.): - *Pilanca: včasih tudi Pilenca.

175 (3/181)

ŽALE ŽENE PRI BELIH VODAH.* - Pri Prgovniku* (blizu Sv. Križa pri Belih Vodah, romarska cerkev) so neke pečine. Tja so prihajale pozimi žale žene in klicale: "Prgovnik, sej bob! Prgovnik, sej bob!" Ko je Prgovnik to čul, jih je kar ubogal in sejal bob kar po snegu, tako da je ves dol po pečini spolzel. Tisto leto je imel Prgovnik boba toliko, da so ga komaj spravili.

(Op.): - *žale žene: tudi žalik žene - sprva enako kakor navje glasniki smrti, kasneje (iz živega kmečkega govora) duše brez krsta umrlih otrok. V hierarhiji - (skupaj z vrugi - prvotno vladarji podvodnega kraljestva mrtvih, ki so se kasneje spojili s predstavo krščanskega hudiča, vilami - polbožicami, ki bivajo v zemlji, vodi in zraku (gorske in vodne nimfe), rojenicami in sojenicami (slovanske parke, ki določajo novorojencu usodo), vedomci (čarodeji) - nižja bajeslovna bitja, ki jim niso pripisovali ustvarjanja sveta in mesta v slovanskem Olimpu, temveč so jih spravljali v zvezo z zemljo, rojstvom, smrtjo in usodo ljudi (AS: Slovensko slovstvo, Lj. 1968, str. 8); - *pri Prgovniku: kmetija pod Visočkim vrhom (788 m) v Belih Vodah. Na splošno je znanih precej podobnih zapisov o vilah - žalik ženah. D. Ravljen je v povesti Mrtvi ognjenik (Ljubljana 1944, str. 51-52) ohranil podoben zapis, ki se nanaša na Mornovo zijalko v Šentflorjanskem grabnu.

176 (3/384)

AJDOVSKA DEKLICA* je videla kosca. Pobrala ga je in dala v predpasnik. Nesla ga je pokazat očetu, vprašujoč ga, kakšen črviček da je to. Oče pa ji naroči, naj /ga/ takoj nese nazaj in postavi /tja/, kjer ga je našla. - (Inf. Veler).

(Op.): - *ajdovska deklica ali ajdinja: etn. po ljudskem verovanju dekcle, ki je bilo tako veliko, da je stalo z vsako nogo na drugem hribu in pralo v reki // ajdi: pogani // po ljudskem verovanju velikani, ki so živeli pred človeškim rodом // bajeslovno: velikani sploh.

177 (1/17)

JAMA DRAJŠNICA V BEVČAH.* - O tej jami se pripoveduje, da v njej prebiva ljezer(j)an/ ali jezernik*, ki potegne v vodnjak otroke, če se tja približajo. Nekdaj so v tej jami prebivale vile. Zvečer so se videle majhne lučke. Mornov oče* so jih videli in so se jih zelo prestrašili.

(Op.): - *jama Drajšnica v Bevčah: jama oz. brezno z izvirom vode, ki je imela stalno temperaturo, zato so tam napajali živino in prali ljudje iz bližnje in daljne okolice. Jama je zdaj zazidana, izvir pa zajet za vodovod; - *Mornov oče: verjetno Murnov Jože, o katerem še danes vedo povedati, da je nekoč ob mraku pripeljal konje

napajat k Drajšnici, pa se je zabliskalo in "zelen mož" jih je potegnil v brezno (TZ Koren); - *jezernik: gl. op. 175: vragi.

178 (1/10)

JAMA NA KOZJAKU. - Na Vanovških travnikih* je jama, da lahko gre v njo kar par volov. Pri nekem/birtu so imeli klobasijo*. Menili so se med drugim tudi o jami Zvonenci*. Zmenili so se, da bodo šli /prihodnjo/ nedeljo tja. Res priženejo takrat ovce k jami in začnejo metati kamenje noter. Naenkrat se prikaže iz jame zelen možič in jezno vpraša: "Kdo je mojemu fantu skledico ubil?"

(Op.): - *klobasija: po kolinah - "furežu" so začeli delati klobase (= klobasija). Tako so im. tudi pojedino po kolinah (TZ Koren); - *Vanovski travniki: travniška posest velikih kmetov pod planinsko kočo na Paškem Kozjaku; - *jama Zvonenca: globoko brezno nad domačijo "pri Rudniku". Brezno poznajo danes na P. Kozjaku pod imenom Zvonica. (TZ Kerne)

179 (1/11)*

NA KVATRNO SOBOTO. - Na kvatrnno soboto se ne sme hoditi okrog. Nekdo je na kvatrnno soboto odšel od doma. Ko gre skozi gozd, vidi na štoru sedeti malega fantiča, ki ga vpraša, če se gre metat z njim. Primeta se, a fantek postaja naglo večji in večji. Komaj se ga ubrani z blagoslovljeno palico, ki jo je imel k sreči s seboj. - (Konovo pri Velenju).

(Op.): - (*): podobno kot pod 181.

180 (3/42)

PEČENJE KOSTANJEVIH VENCEV. - Ko so nekje pekli kostanjeve vence (200 naenkrat) za prodajo in je nekdo šel po hosto* (ker se rabi velik ogenj), se znajde pred njim majhen deček, ki na vprašanje, kaj hoče, ničesar ne odgovori. Tega se hostar* silno prestraši in pobegne. - (Inf. Jos. Veler).

(Op.): - *hosta: v n. p. suhljad, sicer tudi gozd.

181 (3/424)*

NA KVATRNO SOBOTO rado straši. Se ne sme hoditi okrog. Nekdo je šel ta dan na večer od doma. Na štoru je sedel fantek, ki ga je vprašal, če se gre z njim metati. Šla sta se metat, fantek pa je postajal vedno večji. Ubrani se ga je šele z blagoslovljeno palico. - (Inf. Veler).

(Op.): - (*): podobno pod 179.

182 (3/201)

ŠKRATI. - O škrtih je še v spominu vera, da "nosijo"*. Včasih se čuje zvečer, kako grejo po zraku. Kdor jih čuje, mora reči: "Vrži dol,

pa ne na mene!" pa mu škrti dajo mir.

(Op.): - *škrti nosijo: verjetno "vojdijo", kot je bilo znano v Velenju; ljudi, ki so si upali ponoči v gozd nad Goricami (s. del Velenja nad današnjo Stanetovo cesto) so škrtje "vojdili" tako, da do jutra niso našli več poti iz gozda. (TZ Trampuš)

183 (3/328)

ŠKRATELJI. - Dva sta šla k apnenici. Kar čujeta neko "ciganje", kakor bi kdo gare vlekel. Tega sta se prestrašila.*

(Op.): - *ciganje: cviljenje.

184 (3/329)

KUPIL JE ŠKRATELJE. - V Velenju je bival svojčas trgovec z imenom Perger, ki se je rad s kom pošalil. Nekoč pride k njemu iz Mislinja neki kmet po kupčiji. Na vprašanje, kaj želi kupiti, pravi kmet, da itak nima tega, kar bi on rabil in rad kupil. Perger pa mu pravi, da ima vse, kar rabi, in naj le pove. Kmet nato v zadregi pravi, da bi rad imel dva škrtelja. Perger si hitro domisli in pravi, da jih res danes nima, da pa jih bo jutri že imel. Ponoči vlovi dva črna ščurka in jih zapre v škatlico. Drugi dan se kmet spet oglasi pri Pergerju. Sedaj mu Perger za drag denar izroči škatljico s [ščurkoma], rekoč, da naj lju/ ne izpusti prej kot doma. Na vprašanje, kaj najrajše jedo, pravi trgovec, da kašo. Vesel gre kmet domov, doma pa izpusti škrtelja iz škatlje, pripovedujoč, da ima dva, ki /mu/ bosta nosila, kar bodo nastavili. In res, škrtelja sta se najbolje obnesla. Odslej so imeli pri tej hiši vsega v izobilju. Čez leto in dan pride omenjeni kmet spet v Velenje k Pergerju. Perger ga hitro posmehljivo vpraša, kako je zadovoljen s škrtelji. Ta pa mu vesel pravi, da je zelo zadovoljen, da /mu/ tako nosita, da je veselje. Trgovec ostrmi in že začne misliti, kako bi si jih pridobil nazaj. Vpraša ga, če bi mu jih prodal. Ker pa se kmet zato /niti/ ne zmeni, ga /trgovec/ prosi, naj mu jih /vsaj/ za nekaj časa posodi. Kmet se končno pusti preprositi in mu jih prinese. Od /tistega/ časa Perger ni bil več pri pravi pameti in je kmalu po tem znorel.*

(Op.): - *Perger: trgovec Perger (ponekod tudi Prager) je sredi 19. stoletja bil trgovec v Velenju. Leta 1845 se omenja tudi kot velenjski poštar (postmeister*) in zakupnik premogovnih pravic v Pesju.

185 (3/344)

ŠKRATJE prinesejo in odnesejo. Nekdaj so otroke strašili: Če ne boš priden, bo prišel škrtelj po tebe! - (Velenje).

MAČJA HUDOBA. - *Mačka ima na koncu repa skrito hudobo - (inf. Veler) - zato so včasih mladim mačkam repe sekali.*

HUDOBA PASE RAKE IN POLHE, *zato se jih sme loviti samo tako dolgo, dokler kdo ne najde kakega zelenega*. Polhe se sme loviti samo do tedaj, dokler vrag ne zažvižga. - (Inf. Jos. Veler).*

(Op.): - *zeleni: vrag oz. hudoba, po ljudski veri zeleno oblečena.

KDOR HOČE DOBITI V POSEST HUDIČEVO KAPO *(s katero se lahko stori nevidnega), mora dobiti pred sv. Jurijem* modrasa in v njegovo glavo vsaditi fižol. Ko fižol zraste, mora iz njegovega stebelca splesti kronco (v obliki kolobarja). Na dan sv. rešnjega telesa* se mora pridružiti procesiji in stopati pod nebom. Ako gleda z enim očesom skozi to kronco, vidi hudobe, ki skačejo okrog procesije. Ako more, naj skuša hudobi potegniti kapo z glave. Pri tem pa mora paziti, da ne stopi izpod neba.*

(Op.): - *sv. Jurij: 24. aprila; - *dan sv. rešnjega telesa: tudi telovo, je četrtek po prvi pobinkoštni nedelji (od 21. maja do 24. junija).

čarovnice in čarovniki

ČAROVNICE. - *Nekdo je spoznal čarovnice - zalotil jih je pri čaranju - pa so ga prijele in zarotile, da ga bodo zdobile v sončen prah, ako bi jih živi duši izdal. On pa se je poslužil zvijače in lje/vpričo ljudi pri opravi, obrnjen proti zvoniku, na glas zaklical: Ti turn*, te in te so bile tam in tam in so čarovnice, videl sem jih tam in tam... - (Inf. Jos. Veler).*

(Op.): - *turn: (iz nem.) stolp, v n. p. cerkveni zvonik.

ČARANJE. - *Neka čaravnica je imela na podstrešju privezано vrv. Kadar je rabila mleko, je šla in molzla vrv in mleko je teklo v žehtar*. Pri sosedih pa so bile krave vse suhe. - (Inf. Veler).*

(Op.): - *žehtar: lesena posoda (škaf*) za molžo.

ŠKOPNIKI* *so coprnice. Vidi se jim konec kikle. Pokažejo se pred velikimi prazniki.*

(Op.): - *škopnik: tudi škopnjak, je zli duh, ki si ga na Štajerskem pogosto predstavlja-

jo kot čarovnico, druge pa tudi kot divjo ženo, vedomca itd. Njegov znak je goreča metla ali goreča roka. (LMS, 362)

192 (3/11)

ČAROVNICE. - Tudi vera v čarovnice je v oddaljenejših krajih še živa. Čarovnice hodijo krave molzt, delajo točo, neurje itd. - Neka žena je delala križe in pri jasnem nebu je začela padati toča. Ta moč pa se pripisuje tudi duhovnikom. - (G. Savinjska dolina).

193 (1/14)

COPRNICE*. - Stara Karlin in Karlinka* sta bila coprnika. V hiši je bilo vedno dovolj vsega; mleka, masla, mleka in smetane. Vse se je dobilo pri eni kravi. Sosed /je bil radoveden/, kaj počneta ponoči. Ponoči se je skrila na svojo njivo in čakal. Proti jutru je /videl/, kako je Karlinka vlačila prt po pšenici. Ni se je upal poklicati, da bi mu /kaj/ ne naredila. V pšenici je bilo tisto leto polno graha.

(Op.): - *coprnice: čarovnice, v n. p. coprnije. - *stara Karlin in Karlinka: verjetno iz Velenja ali okolice, saj se Karlina na terenu še spominjajo v zvezi s Kajtanovim Pikom, ki je živel v Sibilovi hiši v Velenju (Ljubljanska cesta 8) in je bil "zelo čuden". (TZ Trampuž)

194 (1/15)

ČAROVNICE morajo biti doma pred zvonjenjem jutranjice. Če jo prezvonijo, pade na tla in počrni in ne more prej vstati, /dokler je/ kdo ne ogovori.

195 (1/16)

NA TRNOVCU* PRI REČICI je studenec, /kjer/ se zbirajo čarovnice. Kdor pije to vodo, postane bolan. Tu se čarovnice shajajo in menijo, kam bodo šle in kaj bodo delale. - Ko še ni bilo železnice, so morali s Hrvaškega peš domov. Nekemu flosarju se nekoč ponudi neka natararica, da ga ponese do tega studenca že do polnoči, bila /pa je/ čarovnica. Ne sme pa pri tem ničesar božjega misliti, ker bi sicer takoj oba padla na tla. Res ga je prinesla. - Modre lučke, ki švigajo zvečer sem in tja, so čarovnice.

(Op.): - *Trnovec: zaselek pri Rečici ob Savinji.

196 (1/46 a)

NEKA ŽENSKA JE PRIŠLA K ADAMU*, da bi /si izprosila/ karkoli. Ker ji niso dali ničesar, je pa /nekaj/ naredila, ker je znala tiste foksne*. Svinje so jim odslej kar crkale. Je rekla, da bodo sami tudi kosti jedli. - Včasih so bile neke babe zleht*, sedaj se ne zgodi

več kaj takega. - (Pripovedoval moj stric iz Mislinje*).

(Op.): - *Adam: kmetija pri Mislinji; - *foksni: umetnije, hudobne čarovnije; - *žleht: nagajive; - *moj stric: Franc Vogrin iz Mislinjskega grabna.

197 (1/62)*

OD SV. LUCIJE* DO BOŽIČA. - Kdor hoče spoznati čarovnice domačega kraja, naj si naredi stolček. Dela naj ga od sv. Lucije do sv. večera tako, da naredi vsak dan en del. Na sv. večer pri polnočnici naj se usede nanj in bo videl, katere so čarovnice. Katere bodo obrnjene od oltarja, te so. Po končani maši mora prvi zadenjski zapustiti cerkev, zunaj pa hitro narediti krog in vanj stopiti, in šele ko vsi odidejo, zapustiti kraj. Stol mora sežgati.

(Op.): - *Sv. Lucija: 13. decembra. - Prim. e. 199.

198 (3/170)

BREZOVA METLA je za čarovnice odganjat, ker je v njej dosti križev. - (Mozirje).

199 (3/199)*

KDOR HOČE SPOZNATI ČAROVNICE, videti, katere so, si mora dvanajst dni pred božičem (na dan sv. Lucije) začeti delati stolček z dvanajstimi cvetki; vsak dan mora zabiti enega. Pri polnočnicah mora sestiti na ta stolček pri velikih vratih in bo videl, katere so čarovnice, ker so tedaj vse nazaj obrnjene. - Eden je tako napravil, pa so ga hotele čarovnice raztrgati. - Čarovnice se ne pomočijo z blagoslovljeno vodo, ampak jo vržejo proč.

(Op.): - Prim. e. 197.

200 (3/230)

KRISTUS IN COPRNICE. - Coprnice je odpravil že Kristus, ko je rekel čarovnici: "Prikrila si ti mene, jaz bom pa tebe." - Čarovnice so bile že prej. Kristus je spremenil palico v kačo in potem kačo zopet v palico. Ko je Jaroun* to videl, je rekel: "To mi tudi znamo." Poklical je čarovnico, ki je res spremenila palico v kačo, ali naprej ni mogla, jo je strucalo* (premagalo).

(Op.): - *Jaroun: verjetno faraon, prim. podoben motiv v sv. pismu stare zaveze, v katerem nastopata Mojzes in faraon.

201 (3/261)

ČARANJE ZA MOLŽNJO. - Strop v hlevu je treba prepresti; potegniti v smeri proti /sosednjim/ hišam in od vsake pustiti konec viseti. Za ta konec se lahko molže mleko sosednjih krav tako dolgo, /dokler ne priteče kri/.

KAKO ZVABITI COPRNIKA. - *Da se pokaže čarovnik, je treba železno štango* (drog) razgreti v ognju in pod kap vtakniti. - Ako se coprnika s čaranjem prikliče, se mu ne sme dati ničesar.*

duhovniki

VSTOP Z LEVO NOGO. - *Če duhovnik stopi v sobo z levo nogo, ko pride bolnika spovedat, pomeni, da bo tisti bolnik umrl.*

ZAMAŠEVANJE*. - *Duhovnik lahko zamašuje. Da ga ne zamašuje, se mora dotični postaviti tako, da ga mašnik ne vidi.*

(Op.): - *zamaševanje: duhovniki naj bi imeli moč svoje sovražnike "zamaševati", tj. povzročiti, da bi se takoj mrtvi zgrudili na tla. (VUOS V/283)

DUHOVNIK ZAGOVORI TOČO /oz./ *hudo vreme s tem, da prinese monštranco* iz cerkve (skozi velika vrata) in jo trikrat narobe na tla postavi.*

(Op.): - *monštranca: umetniško izdelana obredna posoda, v kateri je v zastekljeni odprtini vidno nameščena posvečena hostija.

AKO JE NUNA IMELA OTROKA, *je bil to velik greh. Tako žensko so živo zazidali v steno.*

(Op.): - (*): podobno legendi iz Škal, ki pravi, da je v spodnjih prostorih škalskega Turna zazidana nuna, ki je rodila otroka.

ZAKAJ NI STARIH NUN. - *K temu pravi ljudstvo, da jim djo uživati, da /lahko/ predčasno umrejo. Zato so vse enake starosti.*

ČARANJE Z VRVJO. - *Neki duhoven je prišel v neko hišo, kjer je sredi sobe visela s stropa skrinja. Radoveden ljo/ skrivaj odpre in v njej najde dve vrvi. Ko potegne za vrv, začne teči iz skrinje mleko, ko vleče še en čas, začne teči kri.*

V ŠAVCEVI* BAJTI so /se/ l/eta/ 1934 začele goditi čudne reči, *Nevidne moči so uganjale tak nemir, da domači niso mogli spati. Enega je vrglo s peči na sredo sobe. Jemalo je nože iz rok ter metalo kape po hiši. Potem pa so prišli kaplan in so zagovorili in odslej je bil mir. - (V Mislinji)*

NORČEVANJE IZ SVETIH REČI. - Pod Radojčem* (v šent-janški župniji) je živel kmet, ki se je rad norčeval iz cerkvenih reči, posebno je znal dobro oponašati* (posnemati) vigilije* ali pogrebne molitve. Nekoč je šel na njivo pod Radojčem po zelje in /si jih/ zraven pel. Naenkrat sliši od Radojča dol: "Mene ne, mene ne, tistega, ki sedi pod lesniko!" Prestrašen zbeži kmet (ali hlapec) domov in se skriva v hlev. Za njim pa zakriči nekdo: "Ako bi bil zunaj, bi te!"

(Op.): - *Radojč: hrib nad Lipjem pri Velenju (937 m); - *vigilije: v liturg. bogoslužni obred na večer pred večjim praznikom ali (v n. p.) nočne molitve za umrlim (ljudsko tudi: vilje, bilje).

MOČ ROŽNEGA VENCA. - Rožni venec ima posebno moč, odpustkov pa je deležen le tisti lastnik, za katerega je bil blagoslovljen. Če moli kdo na tuj rožni venec, ne moli za sebe, ampak za lastnika tega rožnega venca. - Nekoč je neka žena pobrala rožni venec, ki ga je grobar izkopal iz nekega groba, ko je kopal jamo. Ko je zvečer molila nanj, je prišlo nekaj v sobo in milo prosilo za rožni venec. Prestrašena žena odnese hitro rožni venec /nazaj/ na pokopališče ter ga /položi na mesto, kjer ga je bila pobrala/*.

(Op.): - (*): Zadnji stavek v M. rkp. je nedokončan, zato rekonstrukcija z verjetnim /stavkom/.

REDOVNIŠKI PAS se mora ob smrti imetnika sežgati.

ČUDOTVORNI KOREN. - Neki človek je imel okrog pasu opasan čudodelni koren (rabili posebno za tepež), zato ga ni mogel nobeden vreči. Na Ponikvi so se enkrat topli, da je začel zvoniti plat zvona. Pa tisti, ki so bili ta hujši, so imeli /vsi/ korene okoli pasu. - (Inf. Veler).

ZLORABA HOSTIJE. - Nekdo (nekje) je hostijo domov prinesel in čebelam dal. Sedaj ima že šesti rod kače v hiši. Vsako leto jih en koš odnesejo v jarek. Do sedmega roda bo šlo.

ROKA NEKRŠČENEGA OTROKA. - O roparjih se govori, da si pomagajo z različnimi talismani. Kot najboljše sredstvo velja roka

leto starega nekrščenega otroka. Ako pridejo roparji k hiši, prižgejo prste, in če vsi gorijo, je to znamenje, da vsa družina spi.

215 (3/319)

AKO SE DENE POD PRAG KAJ, tam živina pride proč. - (Kozjak).

216 (3/320)

ZAGOVARJANJE SOVRAŽNIKA V HIŠI. - Pri nekem gospodarju v hlevu ni bilo miru, živina je kar hirala in poginjala. Niso vedeli, kako /bi si/ pomagali... Neki Krištof pa lje dobil sovražnika vnaprej. V peči je razbelil železno štango*, pod kapom pa je naredil tri luknje. V srednjo je vtaknil štango. Potem ga je začel zagovarjati, med tem so morali domači vsi proč. Kmalu se je prikazal sovražnik, ves razbeljen. Bil je pa neki rezec, ki jim je iz maščevanja, /ker/ mu niso dali rezati prašičev, podložil pod hlevski prag take stvari. Zagovarjalec mu je dal en krajcar. (Drugi mu ne smejo dati ničesar, čeprav gre do vsakega in berači.) Neki škof ali papež so zagovarjali, da se sedaj ne zgodi več kaj takega. - (Kozjak).*

(Op.): - *Krištof: morda kmetija vulgo Krištaj na Paškem Kozjaku; - *štanga: drog.

217 (3/322)

ŽREBELJ IZ MRTVAŠKE KRSTE. - Pravijo, da ima tisti žrebelj, ki ga prvega v krsto zabijejo, čudno moč. Z njim se namreč lahko zakuje vsakega človeka, da je do smrti hrom (krumpast*).*

(Op.): - *žrebelj: žebelj.

zvonovi

218 (1/90)

VRAŽE O ZVONOVIH. - Če bije stolpna ura med blagoslovom, umrje tiste dni kdo v fari. Smrt tudi naznanja, če se dva zvana dveh cerkev ujemata ali zglihata. - Če gredo na spoved in med zvonjenjem ura bije, bo dotičnik, h komur gredo na spoved, umrl.*

(Op.): - *zglihata: ujemata, ujameta.

219 (3/294)

ŠT. LENART ZVONI. - V Št. Lenartu so bili zvonovi blagoslovljeni za hudo uro. Manjši zvon je bil prvotno v eni mali kapelici*, ki je bila na /trjanski/* gori (Turjak). Še danes se pozna drča, ko so ga vlekli dol v Št. Lenart. Tako kapelico odpovedati, se pravi "dol reči". Na Brloškem* je že tudi bila kapelica, bi morala biti*

višarska Mati božja, /ko/ so pa župnik dobili denar, so pa "dol rekli".

(Op.): - *št. Lenart: p. c. v Mislinji, nad njo hrib Turjak (800 m nmv); - *mali kapelici na Turjaku: danes ljudje poznajo izročilo, da je kup kamenja, ki ga je še mogoče videti na Turjaku, bil namenjen za zidanje cerkve, vendar gradnje ni bilo, zato so zvonove prepeljali v pc. sv. Lenarta; - *trjanska gora: zapis je M. sam popravljal, morda je nameraval zapisati "turjaška"; - *na Brloškem: Brložnik, domačija v Paki, p. Vitanje, v neposredni bližini domačije "pri Mlinšku", od koder izvira Mlinškov rod. Tam je v resnici nekoč bila kapela, od koder so kip Matere božje prenesli v vitanjsko farno cerkev. (TZ Jeromel)

kosti

220 (3/17)

*MRTVAŠKA GLAVA**, ki se rabi za cerkvene obrede, mora biti od samske ženske, ki je bila nedolžna.

(Op.): - *mrtvaška glava: po vzoru Clunyskega samostana iz 12. st. so m. g. v cerkvenem obredniku uporabljali tudi v naših krajih na dan vernih duš (2. novembra). Ko so v cerkev prinesli krsto, so nanjo postavili obredno m. g. in kosti. (TZ Pribožič). - Pri sv. Joštu na Paškem Kozjaku je še danes ohranjena iz lesa izrezljana mrtvaška glava na kolu, ki so jo včasih rabili v pogrebnem sprevodu od cerkve do pokopališča. (TZ Kern)

221 (3/47)

MRTVAŠKA GLAVA. - Če se dene mrtvaška lobanja pod glavo, /nam/ pove, kje so skriti zakladi - (inf. Jos. Veler). Nekaj časa jo je nekdo imel v jezu, pa jez ni držal in jo je moral odnesti proč.

222 (3/284)

MRTVAŠKE KOSTI ZA KONJE. - Neki hlapec je šel na pokopališče po kosti, da bi konje lepe imel. Odslej pa ni imel miru. Ko tudi birt* (gospodar) opazi, da /nekaj/ ni v redu in zve, kaj je storil hlapec, mu ukaže, da mora kosti takoj /odnesti nazaj/ na pokopališče.

(Op.): - *birt: gospodar: v šal. okolju bolj redko (tudi) v pomenu gostilničar.

223 (3/285)

KOSTI OD BLAGOSLOVLJENEGA MESA zakopavajo v vrt, da ne silijo vanj miši.

224 (3/267)

KOSTI POD PRAGOM. - Na Selah* je bil eden na nekega kmeta jezen. Znal je pa vse sorte foksne*. Šel je in skrivaj položil pod prag dve kosti navzkriž. Odslej /pri tej hiši ni bilo več miru/; nihče ni mogel spati, vsakemu je vleklo odejo dol. Dva meseca so že bedeli tem kostem, pa niti mašniki niti orožniki niso mogli spoznati, kaj bi /to lahko/ bilo. Tedaj pa pride berač in pravi: "To

je gotovo nekdo naredil. Poglejte pod prag in kopljite, morda najdete kake mrtvaške kosti. Če jih najdete, nesite jih na pokopališče.* In so res to storili, pa so potem imeli mir.*

(Op.): - *Na Selah: Sele, naselje med Kotljami in Slovenj Gradcem; - *foksni: umetni-ja, trik, čarovnija; - * naredil: začaral, uročil. - Prim. z nasl. e.

225 (1/46)

KOSTI POD PRAGOM. - *Na Selah* je bil eden na nekega kmeta jezen. Dobil je neke kosti s pokopališča in jih dal pod prag svinjakov. Od takrat pri tej hiši niso mogli mladih svinj gor zrediti, svinje niso mogle biti breje. Da bi se znebili čara, so poklicali nekega Cafela iz Leš, ki je imel kolomon. Kolomon ima liste, ki ima črn poden* pa bele črke. S pomočjo kolomona je Cafel našel pod pragom kosti.*

(Op.): - *Sele: pri Slovenj Gradcu; - *poden: dno (iz nem. Boden), v n. p. podlaga, črni listi kolomonske knjige; morda spomin na najbolj svečane srednjeveške pergamentne kodekse (codex aureus ali argentus), ki so imeli temnejšo (purpurno ali rdečo) podlago in zlate ali srebrne črke. (PPZTP/16).

voda

226 (3/60)

MOČ MRLIŠKE VODE. - *Če se z vodo od umivanja mrliča poškropi po hiši, izginejo stenice.*

227 (3/63)

HUDOBA se najbolj boji križa in blagoslovljene vode.

križ

228 (3/93)

KRIŽ NA STEZI. - *Ako zjutraj /na poti naletimo na križ, ki se je slučajno naredil iz kakršnih koli predmetov, pomeni to nesrečo.*

229 (3/275)

KRIŽ NA ŠTORU. - *Prerokovano je bilo, da bo, ko bo frajhajt*, samo tisti varen, ki bo pri takem štoru stal, na katerem bo vsekan križ.*

(Op.): - *frajhajt: nem. svoboda, vendar smisel povedke ni povsem jasen.

230 (3/334)

KRIŽ NA PANJU. - *Križ se mora na štoru zasekati s tremi mahljaji, da ima svojo moč. - (Plešivec).*

kolomonov žegen

231 (1/37)

KOLOMONOV ŽEGEN. - *Pri Skazu (na Trebeliškem)* so imeli*

*kolomonov žegen**, zato so tako hitro bogateli. Sedaj pa tudi tako hitro gre navzdol.

(Op.): - *Skaza (na Trebeliškem): kmetija v Selu, med Velenjem in Pako; - *kolomonov žegen: knjiga, ki je vsebovala praznovorne molitve in reke, ki naj bi lastnika (spočetka predvsem vojake in voznike na poti) varovali bolezni, nevarnosti itd. Prvič je izšla okrog leta 1740. - Gl. ostale op. za kolomon, k. bukve, žegen k. itd. v tej knjigi. - Prim. e. 235 in sorodno.

232 (1/102)

KOLOMON. - *Kdor ima kolomon**, mora vsako noč na drugem mestu (kozolcu) spati.

(Op.): - (*): Gl. p. op.

233 (3/33)

KDOR IMA KOLOMONOVE BUKVE. - *Kdor se poslužuje kolomona, ne more drugače spati, [kakor] da gore dve sveči, ker ga duhovi ne puste pri minu.* - (Inf. Fr. Vogrin, Mislinje).

234 (3/88)

KOLOMON se mora kar naprej brati, če pride "zelen". Če bi kdo prenehal, je izgubljen. Če pa se naprej bere, pusti [to] zelen denar. - *Nekje je neko dekle nevede bralo kolomon. Prikaže se hudobec. Ko se dekle zanj ne zmeni in kar naprej bere, vrže hudoba denar na tla s tako silo, da se je podrta peč.*

235 (3/286)

KOLOMONOVE BUKVE. - *V prejšnjih časih je bog dovolil, da je hudobni duh hodil okrog in stopal v službo. Papež Klemen* pa je hudega duha zarotil in dal tiskati bukve, iz katerih se lahko zaroti. Zato se imenujejo te bukve Klemenove bukve.*

(Op.): - *papež Klemen (?); - Gl. op. 231.

sveti kraji

236 (3/24)

KJE STRAŠI. - *Straši [naj]večkrat v Kovačevi gošči*, v Skazovem hrastovju*, pri Gorjanovi kapeli* [in] Germadnikovemu križu*.*

(Op.): - *Kovačeva gošča: na Konovem, pd. pri Kovaču; - *Skazovo hrastovje: ob cesti med Konovim in Št. Bricem; - *Gorjanova kapela: v Stari vasi; - *Germadnikov križ: verjetno križ posestnika Grmadnika iz Stare vasi, ki je imel križ oz. kapelo pri svojem vinogradu v Lazah. Sicer pa je strašilo ("vojdlilo") tudi v gozdu (Skazovi in Rakovi hosti) na Goricah (Žabji vasi), kjer te je. če si šel tja pri polni luni "vojdlilo tako, da do jutra nisi ven našel".

237 (3/380)

KJE STRAŠI. - *Najraje straši v mlinih in žagah, posebno na kvatni teden.* - (Inf. J. Zidam, Mozirje).

V SKAZOVEM HRASTOVJU večkrat straši in tudi svinje nočejo mimo tega hrastovja. - (Velenje).

239 (1/12)

STRAŠI. - V Skazovem hrastovju straši. Še svinje nočejo mimo tega hrastovja. - (Konovo pri Velenju).

240 (3/18)

KAKO SE HUDOBA PRIKLIČE. - Hudoba, ta /hudič/, se lahko prikliče /s kolomonom/ samo na /križpotju/, kjer se ne sliši (ne doseže) noben zvon.

pokopališča

240/a (1/66)*

LUČKE. - Moj stari oče (iz Družmirja) so enkrat šli iz Lokovice domov mimo pokopališča po travnikih, so pa tam zagledali neke lučke. Ena srebrna lučka je prišla do njih in oče so ji rekli: "Dober večer," pa niso dobili odgovora. Potem so videli v ... *ženo, ki je prilivala olje k lučkam. Tudi njo so pozdravili, a tudi ni bilo odgovora... Tako so prišli domov, da niso vedeli kako.

(Op.): - *v ...: oznake kraja M. tudi v rokopisu nima.

241 (1/70)

ZASTAVLJATI SE NE SME. - Neka ženska je prišla v gostilno, kjer je bilo več fantov (pobov*); so ji pa rekli, da dobi tri goldinarje, če gre v mrtvašnico opolnoči in prinese mrtvaško glavo. Ta ženska je bila zelo pogumna, in gre in pride v mrtvašnico. Ko pa hoče prijeti mrtvaško glavo, se ta oglasi: "Pusti me pri miru, saj nisem tvoja!" Ženska pa: "Ti boš šla z menoj!" in jo odnese v gostilno. - Ko je stavo dobila, je nesla mrtvaško glavo nazaj. Pri vratih je stala bela postava in ji rekla: "Gorje tebi, ako bi ne prinesla moje glave nazaj! Jaz bi te zdrobila v prah."

242 (1/74)

BLAGO S POKOPALIŠČA. - Če kdo s pokopališča vzame kako blago - desko, orodje ali karkoli - in iz tistega hoče doma nekaj narediti, pride nekaj in mu pravi, da bo pomagalo, in mu ne da miru.

cerkve, kapele in znamenja

243 (1/7)

*CERKEV NA KOZJAKU**. - Na kozjaškem pokopališču so /ko-

pali/ jamo za nekega Tonača*. /Grobarja sta že nekaj časa kopal-
 la in prikopala do ene zvezde s cerkvenega stolpa./ Je morala biti
 spodaj cerkvica. Ker je šlo že na večer, so gospod župnik rekli:
 "Kar dajte ga gor, /Tonača/."

(Op.): - *Cerkev sv. Jošta na Paškem Kozjaku; - *Tonač: kmetija na Paškem Kozjaku.

Cerkev sv. Jošta na Paškem Kozjaku

244 (1/100)

V CERKEV OPOLNOČI. - Nekoč so se fantje pomenkovali, kdo ima korajžo iti opolnoči v cerkveni stolp. Eden se oglasi in spleza /tja/. Ko bije na dvanajst, se odpro grobi in eden rajnih pride k zvoniku, si sezuje čevlje in nogavice ter gre nazaj na pokopališče. Fant pa v svoji razposajenosti pobere in odnese vse skupaj v zvonik. Mrtvak pride kmalu nazaj in ko ne najde svojih reči, začne rasti, tako da sega že do četrte zvonika. Fant prestrašen vrže čevlje in nogavico, eno pa pozabi. Mrtvec raste dalje in seže že skoro do line, sedaj mu vrže še /drugo/ nogavico, v tem udari ura ena in prikazen izgine.

245 (1/18)

VILIPOVA KAPELA V BEVČAH.* - Ko so sezidali Vilipovo* kapelo, so pozno v noč nesli v njo kip Matere božje. Neki fantalin

pa se je skrila na oreh in z orehi drgnil v roki. Tega so se ljudje tako prestrašili, da so zbežali. Pastirja /fantalina/ je postalo sedaj tudi strah, skoči z drevesa in se pri tem skoro ubije. - Med begom so izgubili kip in ga niso več našli. Zato so kupili križ in /ga/ dali v kapelico.

(Op.): - *Vilipova kapela v Bevčah: tudi Velipova (TZ) // stoji v "Zgornji vesi" v Bevčah. Še danes poznajo izročilo, da okrog kapele ponoči ni dobro hoditi. Če je kdo to storil, ga je "vojldo" (zgiralo*), tako da je celo noč hodil "v krenc" po čudnih poteh, zjutraj pa se je spet znašel na istem mestu. Podobno se je godilo tudi na Okrozah med gradom Gorica in cesto Velenje-Celje. (TZ Koren)

246 (3/268)

KAPELICA. - *Zepl* je šel mimo kapelice, je pa toliko videl pri kapelici, da ga je kar groza bilo.*

(Op.): - *Zepl: morda "pri Zeplnu" nad Mislinjo, tik pod Pirševim domom.

247 (3/337)

JEVŠNIKOV KRIŽ. - *Juraj* je baje pokopal denar na Jevšnikovem gruntu, zato /pri Jevšnikovem križu* straši/.*

(Op.) *Juraj: morda Jerač iz Pleterij (Škale): - *Jevšnikov križ: je bil na križišču dveh lokalnih cest v Škalah, blizu Jevšnikove domačije v Škalah. (TZ Lipnik).

247.1 (3/337.1)

- *Rajni Kovač*, ki so bili škalski župan, /in Juraj/ sta nekoč pila skupaj v hiši. Juraj prosi /pri/ Kovačevih, da bi mu posodili en goldinar. Župan odvrnejo, da ga nimajo, da bi mu ga posodili. Juraj pa se nasmeje rekoč: "Ne govori mi tega. Če hočeš, ti povrnem, kolikor imaš skritega denarja. Pa bodi brez skrbi, da bi ti ga vzel, je premalo. Jaz vzamem le tam, kjer je več."*

247.2 (3/337.2)

- *Neki Štorov Franc* iz Šmartna pri Slovenj Gradcu je pri vojaki zvedel od tovariša, da so pod /Jevšnikovim/ križem denarji zakopani; če se on ne bo vmiš, naj jih on vzame. Franc pa je bratu o tem zaupal. Brat je šel in tiho izkopal denarje ter jih vse shranil zase. Ko je Franc zvedel za to, je skoraj znorel. Živel je odslej samotno v gozdu, kjer se je pečal s kuhanjem smole.*

(Op.): - *Juraj: glej pr. op.; - *Kovač: po ustnih virih je bil v "avstrijskih časih" škalski župan Kovač iz Pleterij (Škale), pd. Oremuž. verjetno isti je bil jamski upravnik v velenjskem premogovniku (TZ Lipnik. Stane). A. Seher navaja podatek, da je bil prvi domačin, ki je opravil nadzorniško šolo v Celovcu Franc Kovač leta 1908 (AS RLV/74); - *Štorov Franc: verjetno gre za škalskega posebnega F. Štora, ki je konec 19. stoletja slovel kot ljudski govornik in ga je "pred cerkvijo poslušalo več ljudi, kot župnika v cerkvi". Imel je celo vrsto idej, med drugim tudi, da bi ob poti na Lubelo postavili 14 kapelic - postaj križevega pota. (TZ Lipnik)

KRES se ne sme žgati na križpotju. Kresovi se običajno prižigajo zvečer (v mraku), na pustni dan tudi zjutraj (tkim. kurjenje pusta).

RIS. - Kdor gre v ris, mora imeti enoletno leskovo šibo in z njo zarisati ris (krog) na križpotju, kjer se ne sliši od nobene cerkve zvon in kjer še niso hodili z rešnjim telesom*. Čez ris ne sme stopiti, ker ga /lahko/ ta hudi nese. Tudi se ne sme pustiti premotiti od najrazličnejših prikazni, ki jih vidi /ali sliši/ nad seboj in okoli sebe (pokanje, lajanje). Od enajstih do dvanajstih se mu prikaže - ta zelen*.*

(Op.): - *rešnje telo: križ s Križanim, ki ga nosijo na procesijah, npr. za telovo; - *ta zelen: /hudič/, gl. op. nazaj ali slovarsko kazalo zadaj, enako za ostale manj znane besede, ki se v besedilih večkrat pojavijo/ponovijo.

vode in studenci

STUDENEC PREKRIŽATI. - Če se gre na studenec piti, je treba vodo prekrižati. - (Kozjak).

MARIJINE STOPINJE. - Blizu Sv. Križa /v Belih Vodah/ je ob poti studenec, kjer nikdar vode ne zmanjka. Tam se vidijo v skali vdrtine, o katerih pravijo, da so Marijine stopinje. - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

PEČ NAD VELERJEVIM STUDENCEM. - Peč (skalo) nad Velerjevim studencem* je baje prinesla tja ajdovska deklica. - (Velenje).*

(Op.): - *Velerjev studenec: studenec pri Velerju, kmetiji ob cesti iz Podkrajja pri Šentandražu.

SVETA LUCIJA. - V Velenšah nad Velunšekom* v Paki je ob cesti studenec. Tik studenca je skala*, na kateri se vidijo nekake vdrtine. Ljudje pravijo, da je tu sv. Lucija* počivala. Ta voda je zdrava za oči. - (Bevče pri Velenju).*

(Op.): - *Velenše: ledinsko ime v bližini Velunje peči (tudi Velenja peč!) naravnega mostu nad kamnolomom na Selu. Izročilo so poznali še po II. svetovni vojni, saj so si hodili sem umivat oči iz bližnje in daljnje okolice; - *skala: še danes se nekateri spominjajo, da je bil na skali viden polkrog, ki ga je napravil Lucijin koš, odtisi njenih

rok in gub na obleki; - *sv. Lucija: svetnica, ki je v 3. stol. živela v Sirakuzah na Siciliji. Po legendi je zavrnila poganškega snubca tako, da si je izdrla oči in mu jih poslala na pladnju, toda angel ji je prinesel nove. (PLS II/243); - *Velunšek: tudi Velinšek, domačija v Selu, pod Dobračem (707 m). - Prim. e. 251.

5. DNEVI V LETU

dnevi v tednu

254 (3/45)

PETEK - Vsako delo, v petek začeto, prinaša nesrečo.

255 (3/78)

PETEK slab začetek. Ne sme se dekletu pisati.

nedelja - Gospodov dan

256 (3/40)

NEDELJSKI LOVCI. - Lovci, ki v nedeljo hodijo na lov, tudi po smrti jagajo*. - (Inf. Veler).

(Op.): - *jagati: loviti.

257 (3/100)

KRUH POSTAVLJATI V NEDELJO. - V nedeljo se ne sme kruha postavljati* (kvasa postaviti), ker je tak kruh potem znotraj krvav.

257/a (3/271)

KOSE KLEPAT V NEDELJO. - Nekdo je v nedeljo vedno kose klepal. Sklepal jih je za /ves/ teden naprej. Po smrti je hodil nazaj kose klepat.

258 (3/382)

IMENA DNEVOV. - Mlada nedelja - nedelja po mlaju, mlad petek - analogno. Tolsti* četrtek*, pustov brat, pustna nedelja.

(Op.): - *tolsti četrtek: v Šaleški dolini ga pogosto imenujejo tudi "mali pust"; - *tolst(i): debel(i).

prazniki

259 (3/70)*

PREGOVOR O TREH PRAZNIKIH*. - Gospodinje bi rade o božiču vso moko pometle, o pustu vso meso pokuhale in o veliki

noči vsa jajca potrle.

(Op.): - *Pregovor ironično kaže na pogosto nezmernost v prehrani ob praznikih, četudi je bilo potrebno kasneje zato stradati* (trpeti pomanjkanje).

kvatre

260 (3/22)

KVATRNA SOBOTA. - *Na kvatarno soboto se ne sme nikamor iti ponoči, in sicer od večera do jutranjice*, razen če je sila*.* - (Velenje).

(Op.): - *jutranjica: jutranja maša, tudi jutrnica, svitanica, zornica (jutranje maše v adventnem kvatrnem tednu) itd. (PLS II/211); - *če je sila: če je nujno, neobhodno potrebno.

261 (1/63)

KVATRNA SOBOTA. - *Če na kvatarno soboto* o polnoči gre kdo zadenjski okrog hiše, ne da bi se ozrl, bo videl skozi okno, kaj se bo tisto leto v hiši zgodilo.*

(Op.): - *kvatrna sobota: sobota pred štirimi kvatrnimi nedeljami v letu. kvatrni teden je teden pred kvatarno nedeljo: prva kvatrna nedelja (teden) v letu - postna, je druga nedelja po pepelnici (od 15. februarja do 21. marca), druga k. n. - binkoštna, je nedelja po binkoštni nedelji (od 17. maja do 20. junija), tretja k. n. - jesenska, je tista, katere sredi je prva po 14. septembru (praznik povišanja sv. križa), četrta k. n. v letu - adventna, je tretji teden v adventu (od 12. do 18. decembra).

262 (1/75)

KVATRNICI. - *Enkrat je šla neka dekla na kvatarno soboto prat perilo. Pa pristopi k njej neka ženska in ji reče, naj prinese čeber. Dekla gre res domov po čeber, pa ga ne najde. Zato gre k sosedu ponj. Tam jo pa zadržijo čez noč. Ponoči nekaj potrka na okno in pravi: "Sreča tvoja, da nisi prinesla k vodi čebra. Če bi bila prišla, bi te jaz metala tako dolgo v vodo, da bi te ubila. Jaz sem kvatrnica*."*

(Op.): - *kvatrnica: tudi kvatrna baba, prikazen, ki se prikaže na kvatrne dneve, kadar opravljajo ljudje kakšno delo, ki je po ljudski veri na ta dan prepovedano.

262.1 (1/75.1)

KO SO NA KVATRNO SOBOTO ZVEČER NEKJE NA KARTE IGRALI, je začelo nekaj po kladi tolči. Ko so stari oče ven pogledali, je neka bela prikazen prišla nasproti in rekla: "Skrijte karte, če ne vas vse pobijem!" Hitro so skrili karte in šli spat. Drugo jutro so našli v delavnici v klado zapičeno mesarsko sekiro in vse okrog krvavo.

262.2 (1/75.2)

V NEKI HIŠI SO NA KVATRNO SOBOTO PREDLI DO

POLNOČI. Gospodinja je rekla eni, naj gre po mast na dile. Ko je pa ni bilo nazaj, je šla še druga. Ko pa tudi /nje/ ni bilo nazaj, gre še gospodinja gor in vidi obe obešeni - brez glave, in zraven je stala bela prikazen.*

(Op.): - *dile: podstrešje.

svetniki v letu

pomlad

263 (3/124)

PLES NA PUSTA. - Na pusta se mora plesati, /drugače/ repa in korenje ne rasteta. - /Rečemo:/ "Sedaj smo plesali za korenje, sedaj pa še za repo." - (Inf. Veler).*

(Op.): - *pust: mišljeno na torek po pustni nedelji (tretja predpepelnična nedelja, od 1. februarja do 7. marca).

264 (3/365)

BABO ŽAGATI. - Na predpostno sredo se mora iti na vrh strehe ravno opoldne, pa se sliši, kako v Ljubljani* babo žagajo*. - (Inf. Veler).*

(Op.): - *predpostna sredo: zagotovo gre za M. napako, saj je zapis smiselno le, če gre za "sredpostno sredo", sredo po četrti popustni nedelji. Polovica strogega posta je bila tedaj mimo. Na Slovenskem je na ta dan bil znan običaj* žaganje babe, ki pooseblja postni čas, sicer pa se v njej skriva spomin na davno zimsko božanstvo" (PLS I/98, SSP/S, 57); - *v Ljubljani: zapis simbolično kaže, da so običaj opuščali. Danes se ga tudi najstarejši informatorji ne spominjajo več. (TZ)

265 (1/25)

SVETA BURGA (Valburga). - Sveta Burga je bila zelo pobožna žena. Njen gospodar pa je bil brezbožen. Na neki praznik zahteva od nje, da naj gre žet. Ona se je branila, ali gospodar ni odnehal. Tedaj je rekla, da bo zagnala srp od sebe, /in/ če se ji vrne v roko, bo žela, drugače ne. Ko zažene srp, ta takoj izgine obema izpred oči, in ga ni videla več...*

(Op.): - *sv. Burga, Valburga: angleška svetnica iz 8. stoletja, 25. oz. 26. februarja.

266 (3/125)

PRVOAPRILSKE ŠALE so še splošno v navadi.

267 (3/183)

PRVI APRIL je znan po svojih burkah. Na ta dan se lahko /brez zamere/ koga kam pošlje.

velika noč

268 (3/67)

VELIKONOČNI POST. - Od pepelnice do velike noči je strog*

post. Krajci, ki ostanejo od pustne pojedine, se posuše in zdrobe v juhi na velikonočno nedeljo. (Tako je še pri nekaterih gorskih kmetih.)

(Op.): - *pepelnica: sreda po pustu, začetek 40-dnevnega posta (gl. op. 263).

269 (3/177)

VELIKI TEDEN se smatra* za zelo posvečen čas, posebno veliki četrtek, petek in sobota. Te dneve se na zemlji ne sme opravljati del. Strog post; zajtrk - samo kruh - šele ob devetih, kosilo ob enajstih. Južina* se smatra po veliki noči ob dvanajstih. Te dni se moli v čast Kristusovemu trpljenju in smrti. [Vstajanje] je običajno pred solnčnim vzhodom.*

(Op.): - *veliki teden: teden pred veliko nočjo; - *smatrati: spl., nedol.: imeti, šteti // tudi: meniti, soditi, misliti; - *južina in južna: kosilo, obed // mala južina: malica.

270 (3/92)

ODPRAVA MRČESA. - Ako se na veliki petek zjutraj pred sončnim vzhodom pomete iz vseh kotov pajčevina v smeri proti izhodu, bo izginila vsa golazen in mrčes.

271 (3/176)

ČE NA VELIKI PETEK DEŽUJE, dež celo leto nima teka. (Ne hasne deževanje.)*

(Op.): - *veliki petek: petek pred veliko nočjo.

272 (3/179)

KROPLJENJE IN PETJE PESMI NA VELIKO NOČ (spomin na Vesno). - Na veliko noč je bil običaj, da so hodili zgodaj zjutraj (ob zvonjenju jutranjice) pet in kropit (svete pesmi).*

(Op.): - *Vesna: slovanska boginja pomladi; znani obredi v čast njenega prihoda/spomladanskega prebujanja.

273 (3/291)

GNJAT ALI STEGNO, KI SE NESE K VELIKONOČNEMU BLAGOSLOVU, se ne sme presekati. (Spomin na velikonočno jagnje.)

jurjevo

274 (1/92)

JURJEVO. - Včasih so za jurjevo oblekli dva fanta, enega z zelenimi vejami, enega pa v strgano obleko. Zeleni je moral strganega vreči na tla*. Kjer niso dobili daru, so želeli**

"toliko otrok, kot je na peči zelenega,
in toliko sreče, kolikor je na peči mokrega".*

(Op.): - *jurjevo: najpomembnejši pomladanski praznik - 24. aprila; - *vreči na tla: obred jurjevanja, ki se danes ohranja le še v Beli Krajini in delno na Koroškem, je ponazarjal boj pomladi (Jurij) z zimo (zmaj). Jurij je nastopal bodisi v podobi drevesa ali človeka. Povsod pa so bili jurjevski obhodi povezani s pobiranjem darov. (SSP/S, ibid.); - *na peči zelenega: večina peči v kmečkih domovih je imela zelene ali rjave pečnice* (ploščice iz žgane gline za zunanje stene lončene peči).

275 (3/175)

ČEŠNJE. - Če češnje pred sv. Jurijem cvetijo, mimo cene letijo.

276 (3/180)

SV. JURIJ se smatra v enem oziru nekoliko zavržen svetnik, /na/ kar kaže izrek "Jurij z bučo".

277 (3/184)

MARKOVA PROCESIJA - 25. aprila - je prošnja procesija za kruh.

278 (3/185)

NA PRVI MAJ vozniki konje ovenčajo z zelenjem.

279 (3/206)

SV. FLORJAN. - V okolici Velenja je še običaj, da na večer pred sv. Florjanom* fantje pobirajo jajca, ki pa jih ženske skrijejo tako, da jih je težko najti.*

(Op.): - *sv. Florjan: 4. maja, mučenec, ki so ga po legendi v Dioklecianovih časih z mlinskim kamnom vrgli v Anišo na G. Avstrijskem. Kasneje je nasledil obredja nekega predkrščanskega vodnega božanstva in postal tudi zavetnik pred požari. Na njegov praznik so prvotno fantje ponoči na skrivaj prišli v hišo in zanetili "bлагословljeni ogenj", kot darilo pa so dobili tudi jajca (PLS I/287-290); - *je še: običaj se na Šaleškem po okoliških vaseh še danes ohranja; na predvečer jajčarije fantje raznosijo Florijanovo kolednico "pesem od pomladi in jajčarije", v kateri je uvodoma slavljena bujna pomlad, in s katero že vnaprej zaželjijo gospodinjam, ki jih bodo obdarovale, "da bi jim putke veselo nesle jajčka". Gre za prirejeno prvo kitico pesmi "Kraljica Majnikova", ki je nefragmentarno za šaleško lokacijo ohranja domača zbirka FR. Vanovšek s Plešivca. (Van I/10-IST). Jajčarija se zaključí z enako imenovano (tudi "šnitarija") gostijo "šnit" teden ali dva kasneje.

280 (3/256)

SV. FLORJAN. - Sv. Florjana so častili s tem, da so prejšnji večer celo noč pustili goreti /luč njemu na čast/.

281 (3/375)

SVETI URBAN. - Naši ljudje (predvsem flosarji) poznajo tudi šege na Hrvaškem. Tam baje sv. Urbana polijejo z vinom, če je lepo vreme, če je pa grdo, ga obmečejo z blatom. - (Inf. Jakob Zidam, Mozirje).*

(Op.): - *sv. Urban: 25. maja, znan vremenski svetnik.

*SV. FELICIJAN - PATRON TKALCEV**. - Na sv. Felicijana tkalci ne smejo delati. Neki tkalec pa se za to ni menil in lje/ na ta dan delal. Nekdo ga opozori skozi okno, da je danes Felicijan. "A kaj sv. Felicijan?" pravi tkalec, "jaz bom delal." Za kazen je dotični tkalec za stolom* umrl.

(Op.): - *sv. Felicijan - patron tkalcev: 9. junija; - *stol: v Šaleški in Savinjski dolini so tako pogosto poimenovane statve.

*ANTON PADOVANSKI** je bil toliko vedno pri bogu, da ima sedaj Juzusa na rokah.

(Op.): - *sv. Anton Padovanski: 13. junija.

*REK - Sv. Vid** je prvih črešenj sit. - (Inf. Veler, Podkraj).

(Op.): - *sv. Vid: 15. junija.

PREROKOVANJE NA KRESNI VEČER. - Na kresni večer* so se včasih dekleta skušala, katera bo prinesla največ drv v kuhinjo, češ da se bo tista prihodnje leto poročila. - (Velenje).

(Op.): - *kresni večer: na dan sv. Janeza Krstnika, 24. junija. Obredja na ta dan kažejo sledove predkrščanskih obredij v čast soncu (21. junija je najdaljši dan). Kresovi simbolizirajo moč sonca in poskušajo njegovo moč pomnožiti. Praznik je zaradi svoje pomembnosti, podobno kot božič, posebno primeren tudi za vedeževanja o prihodnosti. (PLS I/383)

*KRESNI VEČER**. - Praprot se deva* za streho kot zdravilno sredstvo.

(Op.): - *se deva: se daje.

BINKOŠTNA BILJA. - Na binkoštno bilo* (soboto) so svojčas zažigali krese na polju ter kadili in škropili po vseh shrambah.

(Op.): - *binkoštna bil(j)a: tudi binkošti, zapovedani cerkveni prazniki, na soboto (zapovedan post), nedeljo (petdeseti dan po veliki noči - vstajenju), ponedeljek in torek (sopraznika).

UMIVANJE Z ROSO. - Da postane dekle lepa, se mora na binkošti, ko jutranjico zvonijo, na mestu, kjer se od treh cerkev sliši zvonjenje, z roso umiti.

NA BINKOŠTNO JUTRO je treba /iti/ na studenec ob svitu, ker tedaj voda teče. Na taki vodi so delali nekdanj drože (kvasnice*).*

(Op.): - *drože: 1) v n. p. ostanki testa za kruh, ki so jih po končani peki kruha dali sušit. Pri naslednji peki kruha so jih samo omočili in jih kot kvas (germ*) spet dodali testu za novo peko kruha; 2) vinske usedline, v katerih je tudi veliko kvasovk (= kvasnic*).

TELOVO je tako velik praznik, da niti kače ne smejo biti na zemlji. Otroci zato ta dan ne smejo laziti po drevju. - (Inf. Veler).*

(Op.): - *telovo: zapovedan praznik presvetega rešnjega telesa je v četrtek po prvi pobinkoštni nedelji (glej op. 287), oz. šestdeseti dan po veliki noči (od 21. maja do 24. junija).

SV. MARJETA. - Na /dan/ sv. Marjete se ne sme /hoditi/ v gozd. Tedaj so kače po drevju.*

(Op.): - *sv. Marjeta: 20. julija, po legendi se ji je v ječi prikazal hudič v zmajevi podobi, zato jo pogosto upodabljajo z zmajem na verigi. Po ljudski veri tudi "kače pase pa ljudi pred njimi varuje". (PLS I/505)

Divja jaga gre!

PES GRE NA POLJE. - Zakaj pravimo "pes gre na polje", raz-

laga narodna pravljica takole. - Nekdo je imel psa, ki ga je ljubil kot lastnega otroka. Ko mu je pes poginil, mu je napravil lep oder ter ga položil na pare in mu pustil goreti tudi sveče. Napravil je /tudi krsto zanj/ ter ga skrivaj pokopal na blagosl/ovljeno/ pokopališče. Bilo je pa to /poletj/. Po tem dogodku je postalo zelo hudourno vreme, treskalo je dan in noč in vedno na mesto, kjer je bil pes pokopan. Ko so ljudje to opazili, so odkopali grob in našli v njem psa. Vrgli so ga daleč proč od pokopališča. Tedaj se je vreme umirilo, bliski in treskanje je pojenjalo. Pes je bil pokopan ravno tri tedne. Zato še danes pravijo najhudournjšemu času v poletju, da gre pes na polje - pasji dnevi.*

(Op.): - *pasji dnevi: po koledarju se začenjajo 23. julija in pribl. sovpadajo s časom, ko začne skupaj s soncem vzhajati "pasja" zvezda Sirius, končajo pa se 23. avgusta, ko se Sirius spet pojavi na večernem nebu.

293 (3/187)

VELIKA GOSPOJNICA se smatra še danes za velik praznik. Na ta dan še kača ne sme biti na zemlji, ampak gre v drevo. Na ta dan se ne sme sadje tresti ali pobirati. Neka žena se je hotela prepričati, če je kača v hruški. Šla je in začela tresti drevo. Tedaj pa se je /je/ kača prijela in se je držala sedem let. Znebila se je je šele pri Sv. Križu (pri Belih Vodah), ko je šla okrog oltarja. Ko pa je sosedi na vprašanje, kako se je /kače/ iznebila, odgovorila: "Z denarjem se lahko vse naredi," se je kača spet prikazala in se je prijela. Sedaj pa se je ni mogla več iznebiti.*

(Op.): - *velika gospojnica: praznik Marijinega vnebovzečja, 15. avgusta.

vsi sveti

294 (3/206)

NA VSEH SVETNIKOV VEČER se pusti goreti celo noč luč (vernim dušam v čast). Včasih so dali na ta večer na mizo kruh in vino za verne duše*.*

(Op.): - *vsi svetniki: tudi "vsi sveti", 1. novembra; - *verne duše: praznik vernih duš, praznuje se naslednji dan, 2. novembra.

zima

295 (3/44)

SV. ANDREJ - Na sv. Andreja dan se ne sme klati, tedaj žival ne sme poginiti.*

(Op.): - *sv. Andrej: apostol, goduje 30. novembra in je prvi med "zimskimi" svetniki.

božič

296 (1/33)

BOŽIČ - Pred polnočnicami* prinese gospodinja na mizo hleb*

kruha, nanj da pšeničnih otrobov in družinski rožni venec, vse skupaj /pa/ pregrne z belo ruto. To se imenuje namožnik* (namiznik). Namiznik ostane na sveti večer na mizi, na sveti dan ga gospodinja shrani do sv. Treh kraljev. Na dan sv. Treh kraljev* ga razdeli med ljudi in živino. Na šentjanževo* se blagoslovi vino. To vino se rabi kot zdravilo, posebno proti glavobolu.

(Op.): - *božič: Kristusovo rojstvo, 25. decembra; - *polnočnice: slovesna "služba božja", 25. decembra; - *namožnik: božični obredni kruh, ki ga v Šaleški dolini imenujejo tudi "stoujek, stolnik" ipd.; - *sveti večer: večer pred božičem; - *sv. Trije kralji: 6. januarja; - *šentjanževo: sv. Janez Evangelist, 27. decembra.

297 (3/213)

NA SVETI VEČER* so nebesa odprta. Na ta večer se mora iti od enajste do dvanajste ure v tako drevo, na katerem je trojne vrste sadje cepljeno, pa se sliši od ene strani, kako bodo umirali (kje bodo mrličji), od druge strani, kje bodo požari, od tretje pa, kje bodo poroke (kje bodo ljudje bolj dobre volje).

(Op.): - *sveti večer: 24. decembra, večer pred božičem.

298 (3/214)

NA SVETI VEČER bi morali biti celo noč na nogah, posebno gospodarji. Gospodar ne sme na ta večer iti leč, da mu pšenica ne poleže. Na ta večer se škropi in kadi z blagoslovljeno vodo in z lesom iz butar. Na ta večer ponekod še imajo navado, da dajo na (posebno) mizo namiznik ali stolnik* (bel kruh), božjo martra*, žehtar, rožni venec, pinjo*. To ostane nedotaknjeno do sv. Treh kraljev.

(Op.): - *božja martra: križ s križanim; - *pinja: priprava za izdelavo masla.

299 (3/34)

VEDEŽEVANJE NA SVETI VEČER - (Mislinjska dolina). - Če /dekle/ na sv. večer /prime/ trikrat po parih polena*, se bo nastopno leto poročila. - Dekleta so včasih hodila pod bezeg in govorila: "Bez beza, daj moža..."

- Na silvestrovo ob kresu vlivajo mladi ljudje na krožnik kavno usedlino in jo puste čez noč. Zjutraj prorokujejo (iz slik), kaj jim bo dala usoda. - Na kresni večer pa postavijo dekleta na mizo narobe obrnjene tri skodelice. Pod prvo položijo prstan, pod drugo pužo* (punčko), pod tretjo pa punkel* (bisago). /Naslednji/ dan prorokujejo bodočnost. - Na kresni večer*, ob večni luči*, se mora iti stat pod kap, in če se sliši tolčenje, pomeni to smrt v hiši.

(Op.): - *kresni večer: 24. junija; - *večna luč: zvonjenje ob koncu dneva (ob mraku),

ko so ljudje že lahko končali delo na polju; - *trikrat po parih polena: sodo število polen.

300 (3/216)

VEDEŽEVANJE O SVETEM VEČERU. - Enkrat je gospodinja spekla malo štruco in jo dala dekli, rekoč ji, da naj gre v cerkev in med povzdigovanjem gre okoli /nje ter/ da štruco tistemu, ki jo bo /prvi/ srečal. Srečal jo je gospodar. Ko je /dekla/ doma to povedala gospodinji, jo je ta prosila: "Če boš svojim otrokom kruh rezala, vrezi ga še mojim." Ob letu je gospodinja umrla, gospodar pa se je oženil z deklo.

300.1 (3/216.1)

/TISTI KI/ PRI POLNOČNICAH PRI POVZDIGOVANJU NE POKLEKNE,* lahko doma zve, kdo bo v tem letu umrl, če gre okrog hiše in pogleda skozi okno.

(Op.): - *povzdigovanje: osrednji, najvažnejši del mašnega obreda, v katerem mašnik daruje simbolično Kristusovo telo in kri (v alegoriji hostije in vina).

300.1 (3/216/2)

ŠEST GLAV ČEBULA /je treba prerezati/ na dvanajst delov in jih položiti na mizo preden se gre k polnočnici. Kateri kos je bolj moker, tisti mesec bo moker.

301 (3/346)

PREROKOVANJE NA SVETI VEČER. - Kdor hoče zvedeti, kaj bo v prihodnjem letu, mora na sveti večer od enajste do dvanajste med povzdigovanjem iti na levo roko okrog hiše in pri srednjem oknu noter pogledati, pa bo videl ali krsto, ali svate itd., kar pomeni smrt, poroko itd. - (Velenje).

302 (3/220)

NA SVETI VEČER /gre/ tudi žito na mizo.

303 (3/107)

PRI POLNOČNICI PASTI. - Če kdo pri polnočnici pade, bo isto leto umrl. - (Inf. Veler).

304 (3/120)

POLNOČNICE. - /Deloma je še v navadi/, da čakajo ljudje od polnočnice pri cerkvi svitanico*.

(Op.): - *svitanca: jutranja maša, tudi "jutrnica".

305 (3/46)

SVETI DAN. - Če je sveti dan* (božič) na petek, je čudež, da še

vrba rodi. Če pa je ta praznik na torek, je čudež, da se vrba ne posuši. - (Inf. Jos. Veler).

od božiča do novega leta

306 (3/122)

TEPEŽKANJE*. - *Tepežka se samo dopoldne (korobač iz rume-
ne vrbe).*

(Op.): - *tepežkanje: 28. decembra; običaj, pri katerem imajo otroci (god nedolžnih otročičev, tepežni dan ali pametiva) pravico udariti/tepsti odrasle. "Ponekod ne tepežkajo le otroci, /nakar so seveda obdarovani/, marveč tudi odrasli, in to ponoči. /Za običajem/ se skriva pravadno čaranje rodovitnosti, kar se zlasti kaže v nekaterih reklih, ki jih tepežkarji uporabljajo." (SSP/S, 72)

307 (3/121)

NOVO LETO. - *Če /greš/ na novega leta v cerkev zjutraj, boš hodil potem celo leto zjutraj.* - (Inf. Veler).

sveti Trije kralji

308 (3/123)

TRIJE KRALJI. - *Na /dan/ svetih Treh kraljev pritrjujejo ljudje na hišna (sobna) vrata križce ali pa jih rišejo s kredo z napisovanjem začetnic svetih Treh kraljev* in letnico, npr.*

19 * G. + M. + B * 36

(Op.): - *začetnice sv. treh kraljev: Gašper (Casper), Miha (Melhior) in Boltežar (Balthasar).

309 (1/30)

SVETI TRIJE KRALJI*. - *Kdor se tem svetnikom zaobljubi in moli na /njihovo/ čast, mu tri dni pred smrtjo oznanijo smrt.*

(Op.): - *sv. Trije kralji: 6. januarja.

310 (3/215)

SVETI TRIJE KRALJI. - *Če kdo na kraljevo* devet hlebov poje, je potem silno močan. Od stolnika* se da vsaki živali jesti. Stari ljudje vedo povedati, da so nekdam hodili na dom blagosloviti kakor na veliko noč.*

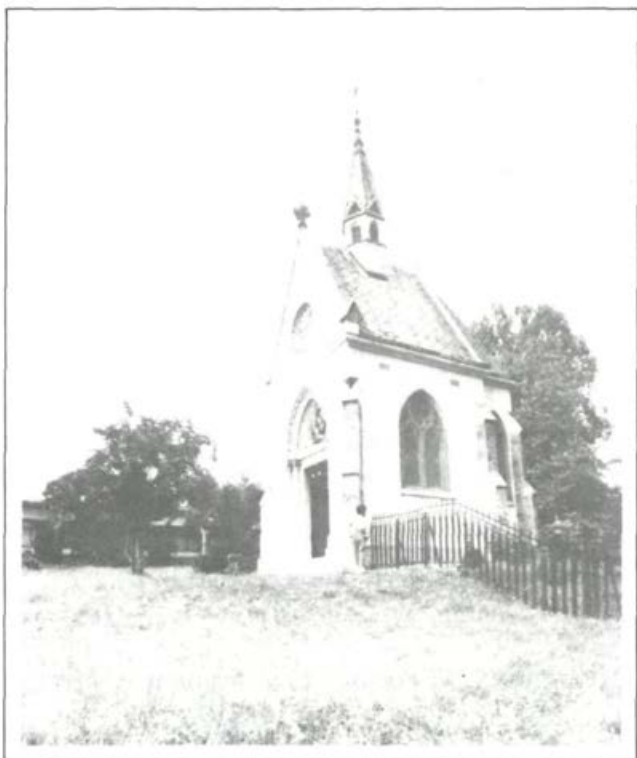
(Op.): - *kraljevo: sv. Trije kralji; - *stolnik: praznični kruh.

311 (3/232)

SVETI TRIJE KRALJI OZNANIJO ZADNJO URO. - *Kdor se na čast sv. Trem kraljem posti na biljo*, pridejo na zadnjo uro k bolniku in hodijo okrog postelje ter škropijo.*

(Op.): - *bilja: navadno v mn., praznični dnevi ob velikih cerkvenih praznikih.

II. LJUDSKE MODROSTI

1. ZNANJE O VREMENU IN ZVEZDAH
2. ZNANJE O ZDRAVILSTVU
3. ZNANJE O ŽIVALIH
4. ZNANJE O RASTLINAH
5. O SREČI DENARJU IN ZAKLADIH
6. PREROKOVANJA
7. LJUDSKE MODROSTI IN PREGOVORI

1. ZNANJE O VREMENU IN ZVEZDAH

vreme: vremenski preroki

312 (3/101)

VREMENSKA PREROKBA. - *Kakršno je vreme na štirideset mučenikov*, tako je naslednjih štirideset dni.* - (Splošno znano).

(Op.): - *štirideset mučenikov: 10. marca.

313 (1/51)

VREMENSKE PREROKBE. - *Kadar so na sv. Jakoba* debeli kopasti oblaki, bo huda zima, na debelo snega.* - *Kadar grmi, gobe rastejo.* - /*Če je/ na sv. Jedert* slana, potem slana ajdo pomori.* - *Če petelin po deževnem dnevu na večer poje, naznanja, da bo drugi dan lepo vreme.* - *Če je na /sredo, četrtek, soboto/ ali nedeljo lepo, potem je še en teden lepo.* *Če je pa lepo na ponedeljek in torek, je pa samo še en dan lepo.*

(Op.): - *sv. Jakob: 25. julija; - *sv. Jedert: 17. marca.

314 (3/363)

VREMENSKA PREROKBA. - *Sušca* mora jajce v vrani zmrzniti, vsaka mišja luknja /mora biti/ s snegom zametena in okrog oglov prah /pometen/, tedaj bo dobro leto.* - (Inf. Veler, Podkraj).

(Op.): - *sušca: meseca marca. - "Slovensko ime za marec - sušec (Susecz) srečamo že v rkp. Martina iz Loke. Uporabil ga je tudi Trubar, Dalmatin pa je v Bibliji uvedel ime brezen [...]. /Za marec cela vrsta starih domačih izrazov:/ sušnik, ebehtnik, postnik, cepljenjak, itd. Ime sušec [...] pomensko opozarja na čas, ko se zemlja posuši in jo je že mogoče pričeti obdelovati." (SSP/S, 21)

315 (3/71)

VREMENSKE PREROKBE. - *Če se vrana pred sv. Jurijem* lahko v žito skrije, bodo mlatiči poleti mnogo cepcev razbili.* - (Velenje).

(Op.): - *sv. Jurij: 24. aprila.

316 (3/119)

JUŽNEN ADVENT.* - *Če je advent* južen, bo /naslednje/ leto rodovito.* - (Inf. Veler).

(Op.): - *južen: južen; - *advent: čas, ki se začneja četrto nedeljo pred božičem in traja štiri tedne.

317 (3/209)

VREMENSKI PREGOVOR. - *Če je v adventu dosti inika* (ivja), je dosti pšenice.*

318 (3/211)

SV. ANDREJ (30. november).* - *Če se na ta dan strnišče vidi, /se vidi/ potem vsak mesec v zimi.*

VREMENSKA PREROKBA. - Če hoče kdo vedeti, kakšno bo vreme v prihodnjem letu, mora paziti na dvanajst dni pred božičem, /in kakršni dnevi bodo, taki bodo meseci v letu/.

huda ura

320 (3/3)

NEVIHTA. - Proti nevihti še zvonijo - (G. Sav. dolina). Pravijo, da "meglo prezvanjajo". Ob hudi uri prineso les* (tkzv. žegnan les - šibe od butar) iz podstrešja in ga dajo na ogenj. Po vsakem blisku naredo z roko križ, pri tem izreko ta izrek:

"Boh in ta svet božji križ."

- (Inf. Veler).

321 (3/229)

TOČO NAREDITI. - Neki mož je sumil, da je žena čarovnica. Hotel pa se je prepričati, če je to istina*. Začel se je od doma odpravljati, češ da se bo šel coprat učiti. Žena mu pravi, naj ne hodi, ko imajo doma toliko dela, da mu že ona pokaže, če že hoče vedeti. Reče mu, naj prinese pisker žerjavice. Lonec žerjavice postavi na stol sredi hiše in mu narekuje čarovniške besede, ki jih mora dvakrat ponoviti:

"Jaz verjem* v ta pisker, ne verjem v boga..."

Ko sta tretjič to /izrekla/, je pričela iti toča. Mož lje ženo /hudo pretepel in ji prepovedal to delati.

(Op.): - *istina: hrv., res(nica); - *verjem: v n. p. verujem, tudi verjamem.

321.1 (3/229.1)

ZA PREMAGOVANJE HUDE URE so včasih zvonili, pa tudi streljali z možnarji*, za kar so uporabljali blagoslovljen smodnik.

(Op.): - *možnarji: v n. p. železne posode (razl. velikosti) za streljanje s smodnikom, tudi kuhinjske posode s tolkačem. - Navada ima izvor v predkrščanstvu, saj so s truščem nekdanj preganjali zle sile narave. (SSP/S, 58)

322 (3/254)

BLAGOSLOVLJENA SOL. - Neka žena (Šimonka*) je pred vsako hudo uro šla na ogel hiše, trosila blagoslovljeno vodo in molila iz neke knjige, iz katere nobeden ni znal brati.

(Op.): - *Šimonka: verjetno žena Šimonovega Jurija iz Podkrajja, ki se je po mnenju okolice spoznala na čarovništvo (gl. na več mestih v nadaljevanju MB).

323 (3/255)

PROTI TOČI. - Če je šla toča, so postavili koso z ostrino navzgor, da bi se čarovnica nanjo zabolala, se zaklala.

TOČO DELATI. - Nekdo je bil tako učen, da je znal delati točo. Rekel je, naj dobro zapro vsa vrata in okna. Potem je vzel skledo in začel mešati v njej. Pri tem je nekaj žebiral*. Kmalu se je začela dvigati iz sklede megla in se /vleči/ pod strop. Bilo je je vedno več, tako da je segala že do pol hiše* (sobe). Tedaj se je pobliskalo in začelo ropotati po sobi (po tleh). Rekel je, da bo šla toča tudi zunaj, če bi odprli vrata. Ker jih je začelo že skrbeti, je začel /spet/ nekaj žebrati in megla se je /povlekla/ (potegnila) nazaj v skledo. - (Kozjak).

(Op.): - *žebrati: nar. brbrati, žlobudrati, drdrati molitve; mrmrati, mrmraje moliti.

HUDA URA. - Ob hudi uri se je treba prekrižati in zmoliti tri očenaše v čast Kristusovemu trpljenju za spreobrnjenje grešnikov.

PROTI HUDI URI pomaga žegnan les, ki pa se ga mora dati na ogenj prej, predno pride megla čez "cimper"* (poslopje), ker sicer tam vse dol sesuje.

(Op.): - *cimper: domačija z vsemi poslopji (kar je bolj primerno kot Mlinškovo pojasnilo - poslopje). Pogosto izraz uporabljajo tudi v mn. - "cimprovje".

PREGOVOR. - Vsak zvon ne odžene toče.

drugi vremenski in naravni pojavi

MOČ MAVRICE. - Če bi na mesto, kjer se mavrica dotika zemlje, položili otroka, bi se /mu/ spol spremenil (dekle bi postalo fant ali obratno). - (Inf. Jakob Zidam, Mozirje).

MAVRICO PRIJETI. - Kdor bi mogel prijeti mavrico, bi dobil vrečo denarjev. - (Inf. Josip Zidam, Podkraj).

VETER BOŽANSTVO. - Nekdo je dajal vetru hrano, pepel od kosti in otrobe, in sicer zato, da bi mu strehe ne pulil. - (J. Zidam, Podkraj).

POTRES se pojavi ob mirnem vremenu v jasni noči.

o zvezdah

luna

332 (3/132)

MLAJ ali mladi mesec - od začetka meseca do prvega krajca, star mesec - od /drugega/ krajca do popolnega izginjenja mesca. Kadar lje/ prvič mlad mesec, moramo imeti denar v žepu in žep stresti, potem bomo imeli cel mesec denar.

333 (3/56)

VPLIV MESECA. - Kar se v starem seje, gre bolj na stročje, kar pa v mladem*, pa bolj na zelenje. - Prašiče je treba rezati* (skopiti) o mladem.*

(Op.): - *v mladem, starem: ob mladem/starem mesecu, glej pr. e.

zvezde in ozvezdja

334 (3/143)

OZVEZDJE: DIVJI KOZEL ALI RAK. - Če je plemen divjega kozla ali raka, tedaj ne uspeva setev. - (Mozirje).*

(Op.): - *plemen: ozvezdje, v astr. zodiak - "živalski krog", navidezni nebesni pas na obeh straneh ekliptike, po katerem se gibljejo sonce, luna in večji planeti (že v antiki so ga razdelili na dvanajst sozvezdij, imenovanih največ - po živalih).

335 (3/74)

V ZVEZDE KAZATI. - V zvezde se ne sme kazati s prstom, ker bi zvezda, ako bi pravo pokazali, padla dol in se razbila. - Neki fant je na križev zvečer kazal na zvezde, /ena/ se je utrnila in vse skale razbila.*

(Op.): - *križev: tudi križev teden // teden pred vnebohodom (od 30. aprila do 3. julija, štirideset dni po veliki noči). Tako je imenovan zaradi križev, ki so jih tedaj nosili v priprošnjih obhodih za mlade posevke.

336 (3/402)

ČE SE ZVEZDE UTRINJAJO. - Kadar se zvezde močno utrinjajo, ljudje močno mrjejo. - (Inf. J. Zidam).

šmarni križ

337 (1/13)

ŠMARNI KRIŽ. - Kdor vidi šmarni križ in ga izgubi iz vida, mora s ceste stopiti na stran, ker sicer pridejo brezglavi s krsto in ga denejo noter. - (Velenje).*

(Op.): - *šmarni križ: ali Marijin križ: 1) ljudsko ime za Rimsko cesto, ki je bila po ljudski veri znamenje varne poti. Vinko Moederndorfer (VOUS V., str. 276) je ohranil drug Mlinškov zapis, ki pravi, da ljudje v Škalah lahko brezskrbno spe, kadar sveti šmarni križ na nebu; 2) na Štajerskem pravijo tako tudi velikonočnemu kresu; 3) - *križ je tudi kapela, pomeni - kužno znamenje (v G. Savinjski dolini). - Rdg.: enota je bila v M. rkp. zapisana dvakrat (enako 3/426), tam tudi pripis lokacije - Velenje.

ŠMARNI KRIŽ. - *Ako se vidi šmarni križ, je treba iti s pota.*

339 (3/339)

ŠMARNI KRIŽ. - *Kdor ponoči vidi na nebu šmarni križ, je lahko celo noč brez skrbi.*

339.1 (3/339.1)

VOZNIKI so včasih rekli, da če šmarni križ vidijo, lahko gredo na vožnjo, drugače pa ne.

na nebu

340 (3/75)

VICE so nad nami, pred nebesi.

341 (3/396)

KJE SO VICE. - *Nekateri si mislijo, da so vice na tem svetu. Mislijo si, da so tam, kjer se dve veji dvigneta druga na drugo*. Tako vejo je zato treba odstraniti, da se olajša dušam trpljenje. Menijo, da se duša tam pokori, kjer je prej človek grešil. - (Inf. J. Zidam, Mozirje).*

(Op.): - *kjer se dve veji dvigneta druga na drugo: še danes ljudje poznajo prazno vero, da je tam, kjer dve veji ali dve drevesi rasteta druga nad drugo, nevarno, zato so eno drevo ali vejo vedno odžagali.

2. ZNANJE O ZDRAVILSTVU

342(1/34)

LEKARNE. - *Pred lekarnami je imelo ljudstvo velik strah. Verovalo je, da lekarnarji love ljudi, jih more ter iz njih pripravljajo strup. Posebno love rdečelase. V Guštajnu* je služil svojčas pri tedanjem ranocelniku Sušniku hlapec, ki je moral vsake gotove čase voziti v Maribor nekake sode. Enkrat iz radovednosti pogleda v len/ sod. Prestrašen opazi v sodu razrezano človeško truplo. Še isti dan odpove službo.*

(Op.): - *Guštajn: tudi GuštanjRavne na Koroškem.

343 (3/244)

RDEČI LASJE. - *Ljudi z rdečimi lasmi* so nekaj lekarnarji uporabljali za pridobivanje strupov. Takega človeka so z zvijačo zvalili v poseben prostor (ko je stopil na določeno mesto, so se pod njim*

odprla tla) in ga obesili za pete. Pene, ki so mu silile iz ust, so zbirali v posode.

(Op.): - *Ljudje z rdečimi lasmi: Podobne vraže so bile v M. času zelo razširjene, tu in tam jih poznajo še danes. Motivirale so tudi sodobne slovenske avtorje (Mate Dolenc in Alenka Goljevšček npr.).

344 (1/35)*

ZDRAVNIK SUŠNIK je bil silno kunšten*. Posebno dobro /se/ je /spoznal/ na vodo. /Nekoč/ pa ga hoče /nekdo/ preizkusiti, če pozna res /vsako/ vodo. Prinese mu v raznih steklenicah vodo od konja, /goveda/ in kože. Komaj Sušnik pogleda na glaže, mu reče: "Na svinjsko si pa pozabil."*

(Op.): - (*): v tej enoti gre očitno za neke vrste pripovedni obrazec, povezan z ljudskim zdravilstvom, saj smo vsebinsko podobno pripoved zasledili tudi v Šoštanju, kjer se je nanašala na padarko, ki je tam delovala pred II. svetovno vojno; - *kunšten: učen, moder (iz nem.); - *zdravnik Sušnik: prim. e. 342.

svetniki za zdravje

345 (3/73)

SV. POLONA je za zobe. (?)

(Op.): - *sv. Polona: sv. Apolonija, mučenica, 9. februarja, je poleg sv. Valentina "pomočnica za zobe" na Koroškem, v Savinjski in Šaleški dolini. (LMS, 139)

346 (3/257)

SV. JEDERT je zoper razno podjed*.*

(Op.): - *sv. Jedert: devica, 17. marca in 15. novembra. (Sv. Jedrt je tudi varuhinja zoper miši na polju, zato upodobljena tudi s palico, po kateri lezejo miši). - *podjed: ličinka nekaterih vrst hroščev; ogrc, v n. p. verjetno kožni izpuščaj zaradi zamašenih lojnic.

347 (3/207)

SV. VALENTIN je tudi za bolezni.*

(Op.): - *sv. Valentin: 7. in 14. februarja; pomočnik v mnogih stiskah in boleznih ter zlasti zavetnik zoper padavico. (SSP/S, 74)

zdravilne rastline

348 (3/82)

HERC/A/N ČAJ je za čiščenje krvi in rodovitnost.*

(Op.): - *herc/a/n čaj: srčni čaj iz rastline, ki ji običajno pravijo "srčna moč" (za to rastlino pravijo "si že gnila, pa sem te oživila").

349 (3/152)

ZA LAŽJI POROD je treba pred porodom /vsak večer/ piti metlika (pelin*), kuhano na čaju ali pečeno na jajcih, da bi ne bilo kaj priraščenega (posteljica).*

(Op.): - *metlika: pelin; zelnata ali grmičasta rastlina z različno oblikovanimi listi in od plodnice ločenimi cvetnimi listi, *Chenopodium* (SSKJ); gl. tudi m. - *Artemisia vulgaris*.

ZOPER NADUHO je redkev. Tudi proti zapiranju vode.

BRADAVICE. - Zoper bradavice je treba zmencati kronce (rastejo po pečovju) in jih vreči čez glavo.*

(Op.): - *kronce: po skopem opisu morda cipresasti mleček (*Euphorbia cyperissias*) ali krvavi mlečnik (*Chelidonium majus*), z zvezdastimi cvetovi ustrezen tudi netresk (*Sempervivum tectorum*), ki vse rastejo po skalovju in so različno uporabne proti bradavicam in raznim kožnim razjedam.

POSEBNE LASTNOSTI RASTLIN. - Ajzembanerca. Pravijo, da jo je Goll/* naročil za otavo. Pravijo, da se od dima zarobi. - Ožjenk* - v čebelnjaku: čez dva meseca ne bo nobene čebele več (smrdi). - Konoplja preprečuje ropanje; čebele ne vohajo strdi. - Kristavec* - svinjska kuga: da ne pride k svinjam kuga. - Tratnica* - ledinska trava. - Vranšca* - zlatica.*

(Op.): - *ajzembanerca: posebne vrste trava, ki je rasla samo ob železniških progah; - *Goll: velenjski veleposestnik in lastnik žage; - *ožjenk: - SSKJ navaja "ožink" kot smolo, ki jo uporabljajo kovači za varjenje (preverjeno na terenu, TZ Valenci). Še vedno ljudje poznajo tudi reklo "Smrdi ko oženki!"; - *kristavec: *Datura stramonium*, tudi svinjska dušica, vrsta osata, bodeča rastlina (Plet. I/468); - *tratnica: danes mehka, kratka trava, ki raste ob hišah; - *vranšca: *Ranunculus*, zlatica (Plet., II/792, Janežič (295) navajata še druga imena: samojed, pizdogriz, bradovičnik itd.); zdravilna in strupena rastlina z rumenim cvetom. - "Privezala sem si cvet na nogo, pa se je napravil mehur, iz katerega je ven teklo, potem pa se je noga pozdravila". (TZ etn. k.)

MOČ ZDRAVILNIH RASTLIN. - Srčnica: za ženske, za ustavljanje krvi. - Srpje*: zoper podpadanje*, gnitje pod prsti (lušči). Ni za oči. - Široki trpotec ali ovčje reberce*: da bolezen ven potegne. - Tavžentrože*: velike* za moške, male* za ženske. - Bezeg*: Pred njim se je treba odkriti; vse od bezga je zdravilo. Bezgova goba*: za oči, če hoče mrena rasti. Virant*: zoper božjast, srčne napake. - Erenpreis*: "Če glih sem gnila, vseeno ti bom kri čistila." - Vijolice*: zoper glavobol. - Lapuh*: za gnile rane. - Arnika*: za udarjene rane. - Kamilice*: za želodec, kožne bolezni, lišaj. - Brezstebelna kompara* (pesji streč*). - Velikolistnati lipovec, malolistna lipa.**

(Op.): - *Srčnica: *Leonurus cardiaca*, gl. e. 348, srčna moč; - *srpje: *Cirsium carniolicum*, tudi ščet ali divja ščetica, ki se uporablja tudi kot krmilo za svinje; - *široki trpotec ali ovčje reberce: *Plantago lanceolata*; - *tavžentrože: *Centaureum minus*; *visoka in nizka: (?); - *bezeg: *Sambucus nigra*; *bezgova goba: sluzasta goba, ki raste na bezgu; - *virant: 1. verjetno vinska rutica, *Fumaria officinalis* (TZ etn. k.), 2. Pleteršnik pod tem imenom navaja le lat. ime *Splenium ruta muraria*. Zoper božjast so uporabljali tudi "natresk"; - *erenpreis: *Veronica*, jetičnik, prim. uporabo z e. 348; - *vijolica: *Viola odorata*; - *lapuh: *Tussilago farfara*; - *arnika: *Arnica montana*; - *kamilica: *Matriaria chamomilla*; - *brezstebelna kompara, pesji streč: morda *Carlina acaulis*, bodeča

neža, tudi kompava (Plet. I/428) - *velikolistnati lipovec, malolistna lipa: gl. rebrce in *Tilia platophyllos* (tudi velikolistna lipa) in *Talia cordata* (lipovec, tudi lipnik), nekoliko nižja od lipe (do 25 m).

druga sredstva za zdravljenje

354 (3/83)

NOSEČA ŽENSKA se ne sme prijeti nikamor v trenutku, ko se ji kaj zljubi, lji kaj zadiši/ ali si česa poželi, ker se isti (zaželjeni) predmet vtisne na otroka (pozna na otroku). Ne sme gledati v kako žival, da ne dobi potomec glavo te živali. Ne sme se slikati. Zanimati se mora pa za vse, da je otrok potem brihtnejši.

355 (3/84)

ZDRAVILO ZOPER MOČENJE. - Da otrok ne moči, se mora prst s pokopališča vmesiti v kruh in dati dotičnemu otroku jesti.

356 (3/85)

MED. - Pri porodnici ne sme biti nobenega medu, tudi postelja ne sme biti namazana z medom, ker porodnica sicer umrje. - (Velenje).

357 (3/91)

ODPRAVLJANJE BRADAVIC. - Če se hočemo iznebiti bradavic, je treba poiskati črnega polža in potegniti z njim po bradavicah, potem pa ga vreči čez ramo nazaj, ne da bi pogledali, kam pade.

358 (3/129)

ZDRAVILA. - Pasja in lisičja mast /sta/ proti jetiki.

359 (3/155)

ZA VOLČIČ PRI ŽIVINI je /zdrav/ česen in stara svinjska mast. Čebula škoduje.*

(Op.): - *volčič: bolezen goveda, ki so jo povzročali podkožni ogrci muhe *Hypoderma bovis*. Kazala se je v otekanju pod vampom in otekanju vimena. (LMS, 394)

360 (3/157)

ČE SE GOVEDU PARKELJ ZAGNOJI (gosenica), se mora okrog parklja zarisati kos zemlje, to zemljo izrezati in na tem mestu nataktniti na kol. Ko se dotična zemlja posuši, mine tudi bolezen. - (Mozirje).*

(Op.): - *gosenica: ljudsko ime za parkljevko - nalezljiva virusna bolezen z mehurjastimi izpuščaji v gobcu, na parkljih in vimenu. (LMS)

361 (3/158)

ČRNI POLŽ. - Nekega psa je koklja kljunila na oko, pa so mu bolno oko premazali s črnim polžem in je oko ozdravelo.

362 (3/160)

SCALNICA je dobra za udarce na oko, ali poscati se je treba na drugo, /neudarjeno/. - (Inf. J. Z.). - Če se toplo žganje v človeku vžge*, se mu mora v usta vscati.

(Op.): - *žganje se v človeku vžge: informatorji vedo povedati, da se to v resnici zgodi - "človeku se iz ust kadi" in tedaj najbolje pomaga zgoraj opisano zdravilo. (TZ etn. k.)

363 (1/84)

OLJE OD VEČNE LUČI pred oltarjem lje/ najboljše sredstvo zoper božjast, zato so ga včasih kradli.

363/a (3/137)

SREDSTVO PROTI MOČENJU. - Kdor se hoče odvaditi močenja (kdor v posteljo moči), mora iz svinjskih parkljev vodo piti. - (Inf. Veler).

364 (3/161)

ČE KDO KRVAVI IZ NOSA, mu je treba toplo goveje blato na tilnik devati.

365 (3/164)

ČE PRIDE KOMU RŽENA RESA V OKO, je treba oko prekrižati, /in to/ pomaga.

366 (3/242)

ČUDODELNO ZDRAVILO: MODRAS V OLJU. - Za konja je treba pred sv. Jurijem modrasa dobiti, ga v olje dati in steklenico v gnoj pokopati, kjer se gnoj pari. V gnoju se pusti par tednov, /da/ se modras čisto razpusti. (Steklenica mora biti zelo močna.) Od tekočine se deva konjem in volom po kapljah na kruh na tešče (zjutraj).

367 (3/243)

MIŠNICA. - Neka žena je uživala mišnico*. /Nikdar ni bila bolna in je bila zelo močna/. Ko pa je umrla, ni strohnela.

(Op.): - *mišnica: arzenik, zelo strupen bel prah brez okusa (tudi mišjica), ki so ga nekoč imeli skoraj pri vsaki hiši, strup za miši.

368 (3/248)

*ZOPER PODJED** je treba podorati žgane kosti.

(Op.): - *podjed: glej op. 346.

369 (3/279)

KDOR SE HOČE ZNEBITI PEG, se mora s svinjskim mlekom umivati.

KAKO SE ODPRAVIJO TURI*. - *Ako se hoče kdo tvorov znebiti, naj gre čez kak plot in naredi nanj toliko zarez, kolikor tvorov ima. Kdor bo prvi za njim prišel, se ga bodo prijeli.* - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

(Op.): - *tur: podkožni tvor.

ZOBJE DOJENČKA. - *Kadar otroku zobje ven grejo, mora mati dati vina, /pa/ če mora tudi kiklo prodati. - Prvi mlečen zob, ki se izdere, se mora vreči v kot in reči: Jaz tebi košččenega, ti meni jeklenega.* - (Inf. J. Zidarn).

DA OTROK PREJ SPREGOVORI, mu je treba speči štruco in ga toplo gladiti po glavi ter učiti ga pri tem govoriti. - (Inf. J. Zidarn).

zagovarjanje bolezni

UREK /Zagovori*/. - *Če dobi svinja urek* (noče jesti, samo rije okrog), jo je treba z blagoslovljeno vodo drgniti po hrbtu, in sicer od desnega ušesa proti levemu in obratno, pri čemer se izgovarja: Urekov je deset, jih ni deset, jih je devet, jih ni devet, jih je osem..., je eden in nobeden.*

(Op.): - *urek, tudi urok: bolezen, ki jo najpogosteje povzroči "hud pogled", človeku ali živali. Pogosto se ga ubranijo z različnimi reki, pljuvanjem ipd. (LMS/348-362) - Gl. op. pri verzih (Zagovori), kjer zagovori niso posebej/ponovno antologizirani, pač pa upoštevani v pregledu M. zapisov ljudske pesmi.

KAKO JE UREKE DOL MOLILA. - *Pri nekemu kmetu je hotelo poginiti tele. Neka ženska je trdila, da ima ureke. Obrisala si je s spodnjo kiklo oči, potem pa je teleta potegnila po očeh in tele je vstalo.*

DA SE OTROKA UBRANI PRED UREKI, se mora tri ogle pri mi zi umiti in s to vodo umiti tudi kljuge, ki se jih je prej /ostrgalo/ - (Inf. J. Zidarn).

UREKE se prežene tudi s tremi kosi oglja in s kraljevo vodo.

ČARANJE PROTI BOLEZNI "VERGIFT". - /Šmiklavž pri Slov.

Gradcu/. /Besede zagovora:/

Vergift*, bejž na planine,
pod smolove korenine!

(Op.): - *vergift: revma.

378 (3/5.4)

ČLOVEK Z GOLŠO je moral ob prvem luninem krajcu stopiti
na hišni prag, gledati luno, se z eno roko držati za golšo in govoriti:

"Kar gledam, naj raste,
kar držim, naj se posuši!"

379 (3/151)

ZAGOVOR OPEKLIN. - Na opeklino se trikrat vlije voda in
vsakokrat se je treba prekrižati in izgovoriti sledeče:

Ta voda je Gordanova* voda.
Janez je Kristusa krstil,
jaz pa ta ogenj ven vzamem.

(Op.): - *Gordanova voda: Jordanova voda; Janez je Kristusa krstil v reki Jordan.

380 (3/5)*

BOLEZENSKI DUHOVI IN KAKO SE JIH PREGANJA.

ŠEN*. - Šen* je sedemdeset sort. Moliti 3 očenaše in 3 češčene-
marije, 3-krat pihnniti, navzdol mazati. Besede zagovora:

Ti si šen sedemdeset sort
V imenu Križanega Jezusa
In svete Trojice
Beži ven iz teh kosti
In iz te krvi
In vseh drugih reči

(Op.): - *Navedena enota je bila v celoti objavljena v LMS/42; - *šen: oteklina, iz
katere teče voda. Nekoč je bila to pogosta bolezen, ki so jo zdravili tako, da so oteklino
napikali in nanjo položili kos pivnika, namazanega s "kemiškredo"* - kafro. Prim. tudi:
šen je, "če konju brez vidnega vzroka oteče noga". (VOUS V.)

380.1 (3/5.1)*

ZOPER IZVINJENJE UDA*. - Najprej moliti 3 očenaše in 3
češčenemarije ter apostolsko vero na čast Kristusovemu trpljenju
in sv. Petru. Besede zagovora:

Kristus je vzel zlat venec v roke,
je šel po daljnih krajih;
sv. Peter je vzel zlato paljco v roke,
šla sta s Kristusom po daljnih krajih.
Prišla sta do enega grabna.

*Kristus je šel naprej, sv. Peter za njim
in jaz sem si nogo zlomil (ali zvinil).*

*Kristus se je nazaj uzrl:
"Kar je zlomanga ali zvinjenga,
naj bo spet zdravo in celo!"*

(Op.): - (*): *Enota je z malenkostnimi spremembami objavljena v knjigi V. M.: LMS/266, kjer je navedeno, da je informatorka bila Helena Mori, sicer M. inf. iz G. Savinjske doline.

380.2 (3/5.2)

OGENJ PREGANJATI. - /Besede zagovora:/

Beži ogenj!

*jaz te preganjam s frišnoj vodoj,
kakor je krševal sveti Janez Kristusa z njoj.*

(3-krat z vodo potegniti naprej in za njo pihnuti.)

bolezni

381 (1/59)

MESEČNOST. - Kogar mesec obsveti pred letom, postane mesečen. Po letu ne škoduje.

382 (1/101)

BOŽJI ŽLAK (kap) pride od tega, ker so tri kaplje v glavi. Če se /katera / zlije na jezik, človek onemore.*

383 (3/6)

MRAČNINE. - Če kdo pride o mraku k otroku, ne sme takoj v sobo, ampak je treba nekaj časa počakati, da gre mračnina od njega, da ne prinese k otroku mračnine (neka sapa). - (G. Savinjska dolina).*

(Op.): - *mračnine ali nočnine: zli duhovi, ki človeku prinašajo bolezen, ki se kaže na različne načine. (Glej: V. M., LMS, str. 345, kjer pravi, da v Šaleški dolini verjamejo, da se mračnina prime otroka prve tri mesece po rojstvu.)

384 (3/7)

PRTI je neka bolezen; človek ne more vstati in začne otekati (noge ga ne nesejo). Se tudi zagovarja.*

(Op.): - *prti: protin, angleška bolezen, rahitis. (Plet. II/357)

385 (3/72)

UREKI je bolezen (svinje trga po nogah). Ne sme se žival hraniti, ampak pljuvati v njo - "fej te bodi! kak si grda" - da ne postane žival uročna.*

(Op.): - *ureki: glej op. 373.

*UROKE SE ODPRAVLJA s kajenjem in z bajranhom**. - (Velenje).

(Op.): - *bajranh: najverjetneje kadilo (prim. nem. der Weirauch - kadilo).

MORA je duh, ki se ne vidi, a se čuje, ko gre. - (Inf. Veler).

DA NE MORE MORA V HLEV, ali da se ustavi začaranje, je treba pokopati pod hlevski prag govejsko ali svinjsko glavo.* - (Mozirje).

(Op.): - *govejsko glavo: glavo goveda.

MORA. - Vera v moro je še splošno razširjena. Proti mori rišejo znano znamenje na spodnjo stran zibelke. - (G. Savinjska dolina).

MORA se preganja z nožem. Pri neki hiši so jo tako dolgo preganjali, da je bil nož krvav. Nož mora biti skovan iz žebeljev, izkopanih na pokopališču (iz krst).

MORSKA TACA / KAKO SE RIŠE. - Morsko taco* (moro) rišejo posebno na hlevska vrata. Risati pa se mora "na opank" (od desne proti levi).

bolezni pri živalih

VPLIVANJE NA SPOL PRI ŽIVINI. - Da krava junca prinese, se ne sme pomolzti, ko se k juncu* (biku) žene.

BREJOST. - Če krava noče biti breja, se ji mora dati devet vrst raznega žita ali pa isto /žito, staro/ devet let.

*ČE SE TELICA NOČE POJATI**, ji je treba dati tkim. živ lešnik* (nekakšno stonogo), da pride živ v želodec.

(Op.): - *pojati se: pariti ali goniti se; - *lešnik: TZ: (?).

ŽIVA POSTRV ZA RODOVITNOST. - Da je govedo bolj rodovitno, se mu mora dati živo postrv, /ki mora priti/ živa v vamp.

ZOPER UREKE PRI SVINJAH se sledeče zagovarja; pri čemer se gladi žival od glave proti repu po hrbtu. Pri vsakem potezanju se reče:

Urekov je devet - jih ni devet, jih je osem.

Urekov je osem - jih ni osem, jih je sedem.

/Itd. Na koncu:/

*Urek je eden - ni ni eden, jih je nič.**

(Op.): - (*): prim. zagovor v e. 373.

SV. ROK - K temu svetniku se moli za zdravje na udih*. - (Mozirje).*

(Op.): - *sv. Rok: 16. avgusta; - *za zdravje na udih: ljudje se temu svetniku priporočajo kot zavetniku zoper kugo, pa tudi zoper rane in bolne noge. (SSP/S, 66)

3. ZNANJE O ŽIVALIH

domače živali

IMENA PSOV: Perun, Ravbar, Valdi, Flora, Sultan, Lovi.

BLAGOSLOVLJENI KRUH ZA ŽIVINO. - Velikonočni blagoslovljeni kruh se daje živini, da ostane zdrava. Isti se daje živini tudi o božiču in se v ta namen shrani do teh praznikov.

ŽIVINO ZA OBLJUBITI. - Na dan sv. Antona (stranski oltar podružnice sv. Jakoba v Škalah* /je/ posvečen sv. Antonu) zaobljubijo živino temu svetniku in v ta namen darujejo meso, klobase ali kako žival, ki se proda potem na dražbi. - (Okolica Velenja).*

(Op.): - *sv. Anton: sv. Anton Puščavnik, 17. januarja, slovi kot zavetnik prašičev ali sploh vse živine; - *podružnica sv. Jakoba v Škalah: M. se je tu zapisala napaka: škalska podružnica sv. Jakoba je v Zabrdu, stranski oltar pa je v resnici posvečen sv. Antonu.

KOKOŠJE PETJE. - Če kokoš poje, je to slab pomen in ljo je treba/ takoj zaklati. - (Velenje).

SVETI MARTIN je zaščitnik živine.*

(Op.): - *sv. Martin: 11. novembra, "jesenski pust"; v davnini je bil v dneh okoli martinovega čas zahvalnih daritev za dobro letino. Martinovo je bil tudi pastirski praznik ob koncu pašnega obdobja. (PLS, 108-120)

403 (3/249)

ČRN MAČEK ima v repu posebno čudovito kost. Kdor jo /najde/, lahko z njo vse krene in vse odpre, česar se z njo dotakne.*

(Op.): - *krene: premakne.

404 (3/303)

ČRNA MAČKA. - Nekje so opazili, kako je črna mačka začela ob večni luči plesati.

405 (3/250)

ZAKAJ DOMAČE ŽIVALI ČLOVEKA NE NAPADEJO. - Konju se človek vidi tako velik kakor gora. Če bi se mu videl v resnični velikosti, bi ga kar ubil.

406 (3/359)

KAKO SE KOZE ODGANJAJO. - Da se koze (sme) odženejo, je treba smrekovo drevo prevrtati in ribe noter vtakniti. To bo kozam tako smrdelo, da jih ne bo blizu. - (Inf. Fr. Vogrin, Mislinje).*

(Op.): - *koze: v teh krajih so za srnjad uporabljali besedo koza ali "divja koza". Srnjak je bil dosledno "pok", enako kot kozel.

407 (3/54)

DOPOLDNE ROJENEMU čebele ne storjo.*

(Op.): - *ne storjo: ne uspevajo dobro.

408 (3/228)

ČEBELE. - Če so komu bile ukradene čebele, potem mu ostale ne parmajo več. - Podedovane čebele ne storjo dobro, se uničijo.*

(Op.): - *parmajo: uspevajo. (Plet., II/10)

divje živali

žuželke: ščurki

409 (3/135)

ČE SE HOČEMO ZNEBITI ŠČURKOV, jih moramo prodati. To se stori tako, da se /živ ščurek/ položi na cesto ali stezo, ali pa se skrivaj vrže v hišo ali v koš. - Ako se hočemo znebiti ščurkov, /pomaga tudi/, če nataknemo v vse kote in špranje jalove (prašne) bučne cvetove. - (Inf. Veler).*

410 (3/391)

KAKO ODPRAVITI ŠČURKE. - Kjer se hočejo ščurkov iznebiti, jih skušajo odpraviti s tem, da jih prodado. V škatlico denejo enega ali dva ščurka in priložijo zraven denar. To položijo na cesto ali pa

vržejo beraču v koš. Kdor to pobere ali denar vzame, jih kupi. - (Velenje).

411 (3/391)

KLEPANJE KOSE PREGANJA ŠČURKE. - Kjer se hočejo ščurkov iznebiti, se mora o polnoči kosa klepati.

(plazilci)

412 (3/308)

ČRN POLŽ* (hudič) pomeni dež.

413 (3/333)*

ZELENJAK. - Neki dekli se je zelenjak* tako zagrizel v nogo, da so ga morali z žarečimi kleščami proč pipati*.

(Op.): - (*): popolnoma enaki ali vsaj zelo podobni fragm. povedki se je dalo še danes zapisati v Topolšici in Mislinji; - *zelenjak: velik kušar (20-30 cm), s katerim so radi strašili otroke; - *proč pipati: stran vleči, puliti, izdirati.

žaba

414 (3/105)

STRANIŠČNA ŽABA* (krastača). - Če straniščno žabo od hiše vržemo in se vrne, bo v hiši kmalu mrlič. - (Inf. Veler).

415 (3/247)*

GOSPODINJA SE SPREMENI V ŽABO. - Neka gospodinja ni marala ničesar dati beračem, še ostankov jedi jim ni privoščila, ampak jih je raje dala svinjam. Za kazen [trdosrčnosti] je morala po smrti v podobi žabe s svinjami jesti, dokler je ni rešil neki pater. Nesli so jo uro daleč v neki zelo zelo grd graben in jo tam močno zarotili (za sedem let).

(Op.): - (*): Redigirano, v M. rkp. se marginalija glasi: Gospodinja se spremeni v kačo.

kače

416 (3/231)

URH* je patron zoper strupeno golazen.

(Op.): - *sv. Urh: škof, 4. julija.

417 (3/1)

KAČE KOT NOSITELJICE ZLIH DUHOV. - Če pride kača k hiši - slabo znamenje. [Kače odganjajo] z blagoslovljeno vodo (blagosl. na sv. Urha dan). V Šaleški dolini hodijo po to vodo k podružnici sv. Urha v Gaberke (župnija Šmihel pri Soštanju). Ta voda se rabi samo proti kačam in strupenemu mrčesu. (V Velenju se kače odganjajo tudi s kolomonom).

PROTI KAČAM. - Lupine od jajc in drobtine od hrena, ki so bile blagoslovljene v veliki noči, se nosijo (trosijo) na veliko noč zjutraj okrog hiše v namen, da bi kače ne prišle bliže. - (Velenje).

KAČA. - Po narodni veri kača ne more pred solničnim zatonom poginiri.

*Če kačo z bago** (tobakovo /goščo/, ki se nabira v pipi) pomažemo po gobcu, takoj pogine (se takoj "skaclja"*).

(Op.): - *skaclja: pokonča, pogine, v krčih "stegne"

KAČE NA VELIKO GOSPOJNICO. - Na veliko gospojnico gredo kače na kako peč ali drevo, zato se ta dan ne sme plezati na drevo ali na skale. - (Kozjak).

KAČJE DOMOVANJE. - Kače se zbirajo v puščinah. Tam imajo vse oglašeno in "spucano", ena kača je za vojvodo. Tista kača, ki je bila v Spiku, je imela krono. - (Kozjak).

ČE SE GADA GLAVA NE ZDROBI, mu zrastejo peroti. - (Kozjak).

ZOPER KAČJI PIK se mora z mlekom rano mazati pa žganje uživati.

PARJENJE KAČ. - Če se kače sprimejo v klopčič (se parijo), pravi-jo, da pletejo diamant.

KAČJI GREBEN. - /Če je/ kačji greben v čepunu*, kosa silno vreže*, a bog varuj, da bi se kosec vrezal.

(Op.): - *silno vreže: dobro reže; - *čepun: lesen ali rožen tul za ostrivnik, ki se uporablja pri košnji.

STRUP V ŠTEVILU. - Devet os za enega sršena, devet sršenov za enega modrasa, devet modrasov za enega gada in devet gadov za enega škorpijona. - (Napačni nazori, ker je gad manj znana kača, istotako škorpjon.)

SLEPEC. - *O slepcu je razširjena vera, da piči za devet kač, da pa vidi človeka samo zgornjo polovico. (Tudi ta napačni nazor izvira iz nezaupnosti do vsakega kači podobnega bitja.)**

(Op.): - *prim. pr. enoto.

STAROST ZAGOVORNIKA. - *Pri zagovoru proti kačjemu strupu (piku) zagovornik ne sme biti starejši od kače, ker je sicer brezuspešno.*

KAM SE MORA ZAGOVORNIK POSTAVITI. - *Pri zagovoru se mora zarotnik* (zagovornik) postaviti na kako stanovitno* (trdno) peč* (skalo). Zagovor se ne sme povedati /na glas/. - (Mozirje).*

ZAGOVOR KAČ. - *Na Kozjaku (na Ostri peči*) je bil strašno star modras. Zanj je zvedel neki doktor iz Celja. Prišel je in ga dva dni čakal. Ko ga je zagledal, ga je zagovoril in modras je šel za njim vse do Celja, kjer so že imeli pripravljeno kletko, kamor so ga bili spravili. Potem je prišel še po kačo samico, ki je bila v Špiku* (vrh Kozjaka) in je imela na glavi krencl*. Tudi njo je, /kakor poprej modrasa, / oмотil in odpeljal v Celje.*

(Op.): - *Ostra peč na Kozjaku: (?); - *krencl: venec, tudi krona. - Od te enote (431) dalje je F. M. kot informatorja navajal "Jevšnika iz Škal", vendar ni jasno, v kolikšnem obsegu (do katere enote). Inf. vir glede na lokacijo (Kozjak) in temo (kače, čebele) najverjetneje obsega 12 enot (v rkp. zv. do 3/325).

MODRAS. - *Zelo star modras ima demant* na glavi.*

(Op.): - *demant: rudnina diamant.

KAKO NASTANE GAD. - *Če se kači glavo odseka, zraste iz nje gad.*

KO GAD STAR POSTANE, leži kar v zemlji.

ČE STAR GAD ČLOVEKA V OČI POGLEDA, mu kar slabo pride.

VELIKE KAČE. - *Nekje je šla /tako/ velika kača čez žito, da se je*

/za/ laket široka gaz videla.

437 (3/233)

KAČJA JAMA. - Neki človek je padel v kačjo jamo, kjer so bile kače in kačja kraljica. Kraljica kač ga je nagovorila. Rekla mu je, naj liže kamen, ki so ga /prej/ lizale kače, pa bo /lahko odšel/. Potem mu je rekla, naj stopi na njen rep, da ga bo ven vrgla; če ga tretjič ne bo mogla, mu ni pomoči.

438 (3/314)

KAČE V HIŠI. - V Št. Florjanu pri Sredensku* je bila pod hišo stara puščina*. Tam je bilo toliko kač, da so prihajale v hišo in zlezele celo v posteljo, kjer so spale z otroki. Kadar so otrokom dali kašo na tla, so prilezle tudi kače in skupaj z otroki jedle iz skled. Otroci so jih z žlicami tolkli po glavah in jih odganjali, ker so preveč snedle. - (Kozjak).

(Op.): - *Sredenshek v Št. Florjanu: kmetija v bližini farne cerkve sv. Florjana v Srednjem Doliču; - *puščina: pustota, neobdelan svet.

439 (3/315)

KAČA IŠČE POMOČI. - V neki hiši /na Kozjaku/ je prišla kača v kuhinjo, kakor bi prosila za jesti. Lazila je za gospodinjo in se ji je "šmajhlala"*. Ker se je ni mogla znebiti, jo je ta mladi (gospodar) ubil, kar pa ni bilo prav, ker je morda kaka duša, zakleta v kačo, iskala pomoči. Ko je virt* pri spovedi povedal, so mu rekli, da bi ji bili morali dati jesti. In res so čez eno leto pri tej hiši pogoreli. - (Kozjak).

(Op.): - *šmajhlala: dobrikala; - *virt: (hišni) gospodar, tudi gostilničar (birt).

440 (3/353)

SANJE. - Če se od kač sanja, pomeni na sovraštvo. - (Inf. J. Veler, Podkraj).

(ptice)

441 (1/55)

KUKAVICA. - Kukavica sama ne vali. Vali namesto nje rotkrefič*. Mlada kukavica najprej svoje tovarišice poje, potem se pa še svoje rednice loti. Tista, ki se letos rodi, bo k letu pela.

(Op.): - *rotkrefič: kukavica (besedna igra: Rothkroepchen, nem.).

442 (3/105)

KUKAVIČJE PETJE. - Kolikokrat kukavica zapoje pri prvem slišanju, toliko let življenja pove. - Če lačen kukovco prvič sliši, bo celo leto lačen. (Če lačnega kukavica oblaja, bo celo leto lačen). - (Inf. Veler).

SOVA. - *Kdor sove oponaša, temu se iste v lase zakade in mu oči izkljuvajo.* - (Velenje).

ŽOLNA. - *Ta ptica* se smatra za bajeslovno ptico. Žolna ne sme iz tekoče vode piti, ampak se lahko napije tam, kjer se voda od dežja nabere. Zato kliče deževje s piv-piv*.*

(Op.): - *žolna: Picus Martius; - *piv-piv: tako se oglašata tudi divja jaga.

ŽOLNA IN ČUDEŽNI KOREN. *Včasih so verovali, da ve žolna za čudežni koren*, ki lahko vse železo nase potegne (ruda?). Kdor hoče priti do takega korena, mora luknjo, v kateri žolna vali, dol zabiti, pa potem žolna prinese tak koren.*

(Op.): - *čudežni koren: "ima tako moč, da odpre vrata z najtežjimi zapahi, če se le vrat dotakneš z njim." (V. M., VOUS V.)

ČE KONJ NA TAKO KORENINO STOPI (na čudežni koren), kar podkev tam ostane. V Stražah je bil kovač, ki je imel tako korenino v cesti zakopano. Kateri konji so šli mimo, vsak se je zbosil. Kovač je skozi to silno obogatel. Bil je pa ta kovač neki Kočevar.*

(Op.): - *Straže: 1.) morda Strajža med Velenjem in Pesjem, bolj verjetni pa lokaciji: 2.) Straže: naselje med Dovžami in Mislinjo, kjer je pred II. svet. vojno v resnici bil kovač pd. Lambizer; 3.) Straža: - Vahta pri Mozirju, kjer je bil Ljubijski kovač (ime zato, ker je bil tam t. i. kužni plot, pri katerem so stražarili, da ne bi kdo v trg zanesel nalezljivih boleznih).

sesalci

MEDVED IN GARE. - *Ko so še medvedi bili na Pohorju, so nekemu medvedu, ki je hodil v oves, nastavili gare. Ko se je nanje skobacal, je šlo vse skupaj v dolino. Spodaj je gare kar zdrobil. - Včasih je bilo na Pohorju dosti medvedov. Nekdo je jagrom* puške zadela*, da jih niso mogli streljati, so se pa tako zakotili. - /K nekemu mlinu/ je hodil sedet medved, ki mu je posebno ugajalo sukanje mlinskega kolesa. Kakor se je kolo sukalo, tako je kosmatinec sukalo glavo. Kmet se pripravi in ustrelji na medveda, a ga ne zadene dovolj. Iz jeze žival zdrobi celo mlinsko kolo.*

(Op.): - *jagri: lovci (iz nem. Jaeger); - *zadela: uročil, začaral.

PODLASICA. - *Nekdo je pri nekemu kmetu razkopaval groblje,*

kjer je imela podlasice mlade. Je bila pa tako jezna, /da/ je od jeze pihala v vrč vode, ki je tam blizu stal, da bi vodo zastрупila. Ko pa so delo opravili in gnezdo od podlasice na miru pustili, je podlasica začela skakati okoli vrča in se tako dolgo zaganjala v vrč, da ga je prevrgla in se je vsa strupena voda razlila po tleh. To je storila iz hvaležnosti, ker so jo pustili na miru, ker je zelo pametna žival.

447 (1/56)

PODGANE varje bergmandelc*, tisti jih odžene, če je rov v nevarnosti*.*

(Op.): - *varje bergmandelc: varuje jamski škrat; - *rov v nevarnosti: velenjski rudarji znajo povedati, da ne ubijajo podgan v rovih, ker prve začutijo nevarnost vdora plina, vode ali ognja, zato ker jim "varujejo življenje".

448 (3/104)

KRTOVO RITJE. - Kadar krt mnogo rije, je dosti mrličev. - (Velenje).

bajeslovne živali

zmaj

449 (3/2)

ZMAJ (lintver). Če pride zmaj (lintver) na hrib, gre vse za njim, skale, plazovi. Če se bojujeta dva zmaja, gre vse v zrak. - G. Savinjska dolina.*

(Op.): - *lintver: tudi lintvurm (nem), zmaj, velikanska bajeslovna žival, ki so si jo običajno predstavljali s kačjim telesom in perutmi, kot netopirja. (ČDŽSS 89)

450 (3/55)

LINTVER se izvali iz jajca, ki ga znese sedem let star petelin.

451 (3/195)

ZMAJ. - Če sedem let star petelin jajce znese in se da to jajce v glaž (steklenico), se zamaši in vrže v kako jezero (močvirje), se po sedmih letih izvali zmaj (lintver). Koder lintver gre, se drevje podira in skale letijo za njim. - Ob veliki povodnji pravijo, da je lintver ven prišel.*

452 (3/57)

LINTVER. - Koder lintver gre, je vse drobno. - (Škale).

453 (3/290)

LINTVERN. - Mimo Adama iz Robjenka je šel lintver, tako da se še danes pozna. Za lintverjem gre vse; smreke, peči, da ga ubijejo. Če bi prišel v Dravo, bi bilo hudo, ker silno hitro raste.*

(Op.): - *Adam iz Robjenka: kmetija "pri Adamu" v Mislinji, nad katero je ledinsko

ime "Robjenkova frata", na kateri se je še pred II. s. v. dalo videti kamenje, kot da bi tam stalo zidano poslopje.

454 (3/318)

LINTVER gre v vodo tako, da vse gre za njim, dokler ga ne ubije.
- (Kozjak).

4. ZNANJE O RASTLINAH

455 (3/202)

VEDEŽEVANJE S KRESNICAMI. - *S kresnicami čarajo (vedežujejo) tako, da |si| položijo vsak svojo na okno. |Čigar| cvet prej uvene, dotični človek |bo| prej umrl.*

456 (3/292)

ČE JE SMREKA POLNA, bo drugo leto dosti rži.

457 (3/227)

DETELJA. - *Deteljo je treba kositi o starem |mesecu|. Seme, od katerega se je kaj ukradlo, ne velja za setev, ker ne obrodi dobro.*

458 (3/348)

ŠTIRIPERESNA DETELJICA ima enako čudežno moč kot praprotno seme.

459 (3/173)*

ŠTIRIPERESNA DETELJICA. - *Če ima kdo štiriperesno deteljico nevede v košari na glavi...(?)...*

(Op.): - (*): Zapisa M. ni dokončal, kar verjetno spet dokazuje, da je M. gradivo v zvezke tudi prepisoval iz svojih terenskih ali tujih zapisov in beležk na terenu.

460 (3/280)

MURKE ali kumare rodijo tedaj, če so dve do tri leta stare.*

461 (3/306)

HEČI PEČ (podobna divji vrtnici). Plod je brez pečk in je za zdravilo (zoper kamne v mehurju).*

(Op.): - *heči peč: šipek.

462 (1/49)

ZAKAJ LISTJE DOL NE PADE. - *Ko je Vrag Boga za dušo prosil,*

mu je rekel Bog, da jo bo dobil, kadar bo vse listje z dreves padlo. Zato drugo listje odpade, hrastovo ne, in šele potem, ko je mlado, zažene.

5. O SREČI, DENARJU IN ZAKLADIH

srečna in nesrečna znamenja

463 (1/95)

PETEK je slab začetek. Če /se/ v petek zboli, rado zvoni.

464 (3/96)

SRBEČI NOS pomeni jezo.

465 (3/97)

ZVONJENJE V UŠESU pomeni, da bomo slišali novico. - (Mozirje).

466 (3/98)

KIHANJE velja kot potrdilo kake izgovorjene izjave.

467 (3/99)

CUKANJE pomeni, da se nas kdo spominja oz. kdo o nas govori. Ako se v tem spomnimo na kako osebo in kihanje preneha, pomeni to, da smo zadeli.

468 (3/102)

SREČANJE ŽENSKÉ - SLAB POMEN. - Kadar gre kdo na kako potovanje in sreča najprvo žensko bitje, pomeni to slab uspeh pri dotičnem delu ali poslu.

469 (1/73)

DIMNIKAR. Če kdo sreča dimnikarja in zavrti gumb na suknji tri-krat ali dvanajstkrat, lahko postane srečen.

470 (3/110)

MED POTJO V CERKEV JESTI. - Kdor med potjo v cerkev (k maši) je, temu /krsta škriplje/. - (Velenje).

471 (3/356)

VEDEŽEVANJE. - Iz črt, ki se kažejo na dlani, se lahko prorokuje

bodočnost. Če se črte na dlani križajo, je to pomen kratkega življenja. - (Inf. Veler, Podkraj).

472 (3/111)

NOŽ ne sme biti obrnjen z ostrino navzgor. Če je noževa ostrina obrnjena pokonci, si vrag na njej kremplje brusi.

473 (3/234)

KOKOŠJE PETJE. - Če kokoš poje, je to slabo znamenje. Pomeni, da bo v tisti hiši kmalu nekdo umrl.

(Op.): - Prim. e. 401.

474 (3/235)

PAJEK - Če se pajek na mizo potegne* (spusti), pomeni, da bo v hiši smrtni slučaj.

475 (1/72)

BELI KONJ. Če kdo belemu konju iztrga tri žime iz repa, lahko kekaj* najde. - Če se belega konja vidi, se mora tri korake nazaj stopiti in se potem lahko kaj najde.

(Op.): - *kekaj: tudi kikaj: kaj, nekaj.

476 (3/80)

ZELEN PAJEK z rdečim križem prinese srečo.

477 (1/71)

ŠTIRIPERESNA DETELJICA. - Kdor hoče imeti srečo, naj poišče štiri-peresno deteljo; ne sme je pa odtrgati z roko, ampak odgrizniti.

denar in zakladi

478 (1/68)

ZAKOPANI DENAR. /Pripovedovala je naša mama* s Pohorja./ Neki drvar je sam šel ležat v drvarsko bajto (menda iz škorij*). Tedaj pride neki neznanec in drvar ga vpraša, če ga kaj zebe, pa se mu ni nič pravi zdel. Ko se je pogrel, mu je rekel, naj gre v neko skalo na mladi černek opolnoči kopat, tam bo našel zakopan denar. Drugi dan je to povedal svojim tovarišem. Nobeden pa si ni upal tja. Po določenem času se neki večer zopet prikaže dotični in pravi: "O zakaj nisi šel tja, da bi me rešil?! Zdaj ni še nikjer semena, iz katerega bo zrastle drevo, ki bo dalo deske za zibelko, v kateri bo ležal dotični, ki me bo rešil. Že tristo let iščem rešitve."

(Op.): - *naša mama: M. mama je bila rojena pri Vogrinu nad Mislinjskim grabnom; - *škorje: drevesno lubje. - Prim. enoto 506 (O razvalinah gradu gornji Šalek).

479 (1/99)

IZGUBLJENI ZAKLAD. - Neki kmet iz Št. Ilja* je shranil svoje

cekine v votlo bukev, ki jo je [lahko] videl od hiše. Večkrat se je šel prepričat, če je denar še tam. [Tako] nekoč zopet gre, a je ne najde. Doma bukev spet vidi, a ko se bliža, je zopet ne vidi več.

(Op.): - *Št. Ilj: glede na lokaliziranje M. građiva je najbolj verjetno, da gre za Šentilj pod Turjakom, p. Mislinja, in ne za Šentilj pri Velenju.

480 (1/65)

LUČ OB VODI. - *Neki tuj človek je šel zvečer na studenec pit vodo. Tam je našel luč, zraven luči pa je ležalo nekaj črnega. Ko je hotel vedro dvigniti, mu je kar nazaj ušlo. Pri hiši so mu povedali, da je tam zakopan denar.*

481 (3/134)

DIMNIKAR. - *Če zagledamo dimnikarja, moramo gumbe zasukati, tedaj bo obilo denarja.* - (Velenje).

482 (3/19)

DENAR CVETI. - *Koder se vidijo ponoči višnjevaste luči, pravijo, da denar cveti, da so tam zakopani zakladi.* - (Velenje).

483 (3/95)

AKO NAS DLAN SRBI, pomeni to, da bomo dobili denar.

484 (3/357)

VEDEŽEVANJE. - *Če nohti cvetijo* (se pojavljajo bele pike ali lise na nohtih), pomeni, da se bo prejel denar.* - (Inf. Veler, Podkraj).

485 (3/358)

VEDEŽEVANJE. - *Srbež desne roke pomeni prejem denarja, srbež leve roke pa izdatek.* - (Inf. Veler, Podkraj).

486 (3/278)

GOBA IN DIAMANT. - *Neka kramerca* (krošnjarka) je našla čudno lepo gobo in jo na stojnici prodajala. To gobo vidi neki doktor, ki kramarco natančno izprašuje, kje je dobila tako gobo. Ko vse natanko zve, si da doktor narediti pol metra dolg nož, gre in zabode ta nož navpično v zemljo tam, kjer je rastle tista goba. Čez eno leto gre zopet tja in izkoplje nož. Pri tem najde velik demant.*

loterija

487 (3/392)

ČARANJE: ŠTEVILKE MLETI ZA LOTERIJO. - *Včasih so številke mleli, da so dobili najboljše za stavljenje v loterijo. Napisali*

so devetdeset števil, vsako številko zase, in jih na kvatni četrtek večer nasuli v mlin. Številke, ki so prišle cele skoz, so potem stavili v loterije.

488 (3/212)

SANJE nesejo vsakemu; enemu tako, drugemu drugače. Jutranje nesejo bolje kot večerne. - Eden star mož je šel vedno zjutraj spat, da je lažje stavil v loterijo, /kakor/ se mu je sanjalo. - (Mozirje).

6. PREROKOVANJA

489 (3/196)

PREROKBA. - Če dekle kres preskoči, se tisto leto poroči. - (Mozirje).*

(Op.): - *kres: v n. p. je mišljen ogenj - kres, ki se kuri "o kresu", 24. junija.

490 (3/238)

PREROKBA. - Tedaj bo hudo na sveti, ko bo železna kača po vsakem grabnu (jarku) lezla.*

491 (3/239)

PREROKOVANJE BODOČNOSTI. - Druga prerokba pravi, da bo tedaj hudo na sveti, ko bodo taki vetrovi, da bo ruto z vrvi vrglo, ko se bo sušila. Nekdaj je bil zrak mimejši, ni bilo vetrov.

492 (3/240)

PREROKOVANJE SODNEGA DNE. - Konec sveta (sodni dan) bo takrat, ko se bo pisalo en tavžent, nič več tavžent pa še no še*.*

(Op.): - *tavžent: tisoč (nem.), prerokba nekoliko nejasno nakazuje, da leta 2000 ne bo, ker bo prej sodni dan. Podobno prepričanje se je v zgodovini večkrat pojavljalo, zlasti močno pred letom 1000.

493 (3/241)

KAKO BO NEKOČ NA SVETU. - Enkrat bo tako hudo na svetu, da bo pri vsakem mlinu vojak stal (grencjager) in se bosta s kmetom za meh tepla, kdo ga bo dobil. Pri tem bo ostanke od moke veter raznesel. Kjer bo to moko veter nosil, se bodo ljudje začeli puntati* (upirati). Tudi otrok bo iz zibelke vstal in se bo šel puntat.*

(Op.): - *grencjager: graničar. -Prim. e. 495.

494 (3/304)

PREROKBA O SLABIH ČASIH. - Prerokovano je bilo, da bo tedaj hudo (slabo) na svetu, ko bo davek od vsake reči, npr. od mačke, kur itd. (Od psa je že, kar kaže, da se ta čas približuje.)

495 (3/305)

PREROKBA O FRAJHAJTU.* - Ko bo "frahajt", bo vse letelo in vsakdo bo stekel s tem, kar bo ravno [pri roki] imel. Bo pa tedaj prišel v mlin, pa ne bo imel s čim plačati, se bosta pa z mlinarjem stepla. Ko bo veter tisto moko raznesel, bo "frahajt".

(Op.): - *frahajt: svoboda (iz nem.). - Podobno kot e. 439.

496 (3/354)

PREROKBA. - Enkrat bodo tako redki ljudje, da bodo ljudje našli drug drugega samo na ta način, da bodo na gorah gmade zažigali. - (Inf. J. V., Podkraj).

497 (3/355)

PROROKBA. - Enkrat bo tako malo ljudi, da bo na eni veliki njivi pšenice samo ena ženjica (kot jih je zdaj deset). - (Inf. Jos. Veler, Podkraj).

498 (3/417)

SODNI DAN. - Sedem let pred sodnjim dnevom ne bo nobenih porodov. Kdor ne bo čakal teh sedem let, ga ne bo videl. - (Inf. J. Zidarn).

7. LJUDSKE MODROSTI IN PREGOVORI

499 (3/326)

PREGOVOR. - Po ljudeh gor, po ljudeh dol.

500 (3/349)

PREGOVOR. - Zarečenega kruha se več sne kot zapečenega. - (Velenje).

501 (3/366)

NARODNI IZREK. - Cepca se še stekel pes boji. - (Inf. Veler, Podkraj).

502 (3/36)

PREGOVOR. - Pravda je prazna havda*.

(Op.): - *havda: plevel med semenjem (Plet.).

CESARSKI GRUNT je prisilna delavnica.

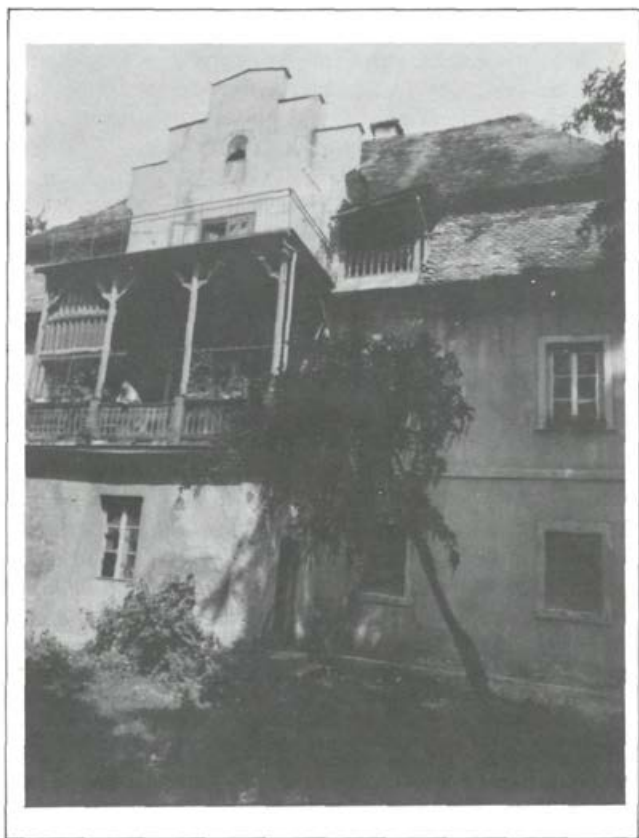
REČENICI

- *Lahko poka, / ko je domača moka. / Ko se bo pa moko kupilo, / se jim pa ne bo ljubilo.*
- *Tika taka, / oženi se Jaka, / gori na planini / pri sveti Katarini. - (Mozirje).*

NARODNI PREGOVORI IN DRUGI REKI

- *Veliko lešnikov - veliko otrok.*
- *Mramor do zajtrka devet kosov kruha sne.*
- *Prepih še ciganom škoduje.*
- *Prvi dan poročiti, drugi dan ljubiti, tretji dan umreti.*
- *Jurja ne premaga ničesar.*
- *Češpljev cvet kakor ženski smeh.*
- *Je študiral sedem svinjakov pa en hlev.*

III. PRAVLJIČNE PODOBE

1. O GRADOVIH
2. O CERKVAH
3. PRAVLJIČNE PODOBE NAŠIH PREDNIKOV
4. O JEZERIH IN PODZEMNIH VOTLINAH

O GRADIŠČU

Grad je stal na Gradišču, a je sedaj komaj poznati sledove... Ko so bili Turki v naši dolini, so napadli tudi /ta grad/. Ko so prijahali do kapele pod podružnico Sv. Jakoba, konji niso hoteli dalje. Turki se sedaj vrnejo, rekoč: "Tu gori je svetec, tu ne gremo dalje." Začeli so nato s topom streljati na grad. Ko so prvič ustrelili, je grajska gospodična pomahala z lisičjim repom skozi okno. Ko je druga krogla zadela grajski zid, je hčerka že ključe pomolila ven. Pa je tretja krogla zadela in se je grad podrł in pokopal pod seboj stanovalce. Iz razvalin (kamenja) so pozneje razširili cerkev sv. Jakoba.*

(Op.): - Ajtoliška pripovedka. - Podoben zapis pripovedke ima tudi J. Orožen v GGNI.

506 (1/1)*

O RAZVALINAH GRADU GORNJI ŠALEK

V gornješaleškem gradu so enkrat en župnik kopali. Je pa /nekdo/ tam golobe /.../ na /božjem/ telesu. Iz steljje si je naredil uto* in notri ležal. Ko je bilo ravno povzdigovanje, se je naenkrat pred njim odprlo. Je pa videl velik škaŕ denarjev, na vsaki strani pa tri sode vina. /En zeleni mož je stal tam/ in mu migal, naj vzame te denarje. On je pa kar klobuk noter vrgel, ni hotel vzeti. Tedaj se je pa spet zasulo vse skupaj in slišal se je glas: "Oh, ko bi bil lahko mene rešil! Sedaj pa še smreka ni vzkalila, iz katere bo zibka narejena, v kateri se bo človek zibal, ki bo mene rešil."*

(Op.): - Fragmentarna pripovedka, začutena tudi kot legendarna prilika. - Rdg. naslov: "... se pripoveduje". - V Orožnovi knjigi (GGNI/121) sta zapisani dve pripovedki o gradu Šalek, vendar sta obe bistveno različni od Mlinškove; - *gornješaleški grad: današnje razvalino šaleškega gradu so večkrat imenovali "grad Gornji Šalek", odkar je bila konec 19. stoletja zgrajena vila Herberstein, ki je dobila ime "Spodnji Šalek"; - *uta: ponavadi nezidan, na straneh odprt pokrit prostor (za shranjevanje vozov, kmečkega orodja), takšna lopa; tudi drvarnica, največkrat pasje zaklonišče (pasja uta), v n. p. vejnato zaklonišče.

507 (1/64)

PRIKAZEN NA GRADU GORIŠKEM

/Enkrat/ so šli Košanovi k čevljarju dol čez jamo zadaj za gradom. So pa videli belega psa, ki je zobe kazal. Ko so šli deset korakov naprej in se ozrli, so videli, da so mu iz gobca letele žareče iskre. Ko so prišli blizu Kolavterja, so zajuckali. Tedaj je prikazen takoj izginila.*

(Op.): - Psoglavka bajka. - *zajuckati: zavriskati.

Razvaline gradu Šalek

508 (3/338)

OD KOD IME PUSTA GORA*

Na Forhteneku, gradu blizu Šoštanja, so bili svojčas zelo kruti graščaki, ki so podložne kmete odirali čez mero. Kmetje so morali biti vedno na tlaki in doma niso imeli časa obdelati polja. Tako so polja sčasoma porasla in je postal svet tam okoli pust. Posebno je trpela na tlaki živina, ki je je mnogo poginilo kar na delu in so kmetje prinesli domov le še kožo. Tako so prišli skoraj ob vso živino in niso mogli več v redu obdelati polja, ki so zato sčasoma zarastla in postala pusta. Od tod je nastalo ime Pusta gora. Kmetje so se radi tega spuntali, so steljo na meh natlačili in v peč potisnili, da se je kadilo. Ko so biriči videli od daleč dim, so rekli, da že zajtrk kuhajo, da bodo že prišli. (?)* /V resnici pa so kmetje zapustili domove in ogenj ter se podali pod viderdriškega gospoda*, kjer so pričakovali boljše usode./*

(Op.): - Fragmentarna ajtiološka pripovedka, ki je M. ni zapisal do konca in tudi sam z vprašajem označil manjkajoči zaključni del pripovedke; - *Pusta gora: ledinsko ime za predel na levi strani Velunje, pod Graško goro, na meji med škalsko in podgorsko župnijo; - *Forhtenek: grad v Ravnah pri Šoštanju, na desni strani Velunje, nasproti Puste gore, danes v razvalinah; - *(?): konec M. zapisa smo v rdc. dopolnili po nekoliko spremenjeni verziji iste pripovedke, ki jo je objavil J. Orožen v GGNI/117; - *viderdriški gospod: lastnik gradu v Vodrižu pri Šmiklavžu (o. Slovenj Gradec).

2. O CERKVAH

509 (1/8)

OD NOVE ŠTIFTE*

/Neki kaplan, ki so bili poprej pod drugim škofom, kjer so imeli menihe čez, so bili nekoč pri Novi Štifti./ Ko so jim menihi nagajali, so prišli v našo škofijo. Rekli so, da gredo na najslabšo faro, samo da je posvečena Materi Božji. Šli so v Rim na štaldrngo. Tisti kaplan so postali tako fajmošter*. Bili so zelo pobožni in pridigali so tako, da se je vse jokalo. Nekoč zapazi mežnar* v cerkvi /nenavadno/ svetlobo. To pove župniku, ki mu veli, naj prinese cerkveni ključ. Bilo je na kvatno nedeljo. Šla sta na velika vrata. Mežnar je moral ostati zunaj, župnik pa so vstopili in videli polno cerkev ljudi brez glav, dvanajst apostolov pa je streglo Kristusu, ki je maševal. Ko ga duše opazijo, ga ena vpraša: "Kaj hočeš za lon*, ko se tako trudiš za te duše?" /Župnik reče, da bi bil rad zveličan, duša pa mu pravi: "To je še premalo." Zato si župnik izgovori, da bi bil zveličan vsak, katerega bi on spovedal. - Od takrat so začeli vedno bolj romati k tej cerkvi, tako da je bila kmalu pretesna in so morali zidati novo. Od tiste dobe je dobil vsak odvezo. Tudi tak, ki /bi/ moral drugače v Rim.*

(Op.): - Legenda. - *Nova Štifta: naselje JZ od Gornjega Grada, z župnijsko cerkvijo sv. Marije, ki so jo zgradili okr. 1558 na mestu, kjer so se po legendi prikazovali iz zemlje plamenčki. Cerkev je ostala daleč naokrog znana in obiskovana božja pot (KLDB, 166); - *štaldrnega: verjetno "štalirunga" - proglasitev za župnika; - *fajmošter: duhovnik; - *mežnar: duhovnikov laični pomočnik (iz nem. Messe, f.); - *lon: plačilo. - Prim. pri M. zbranih narodnih/ljudskih pesmih še Pesem od Nove Štifte (V 12).

510 (3/266)

OBSEDENI

Za zagovarjanje obsedenih je znana romarska cerkev Marije Klavžet. Tam se vse sorte obsedenih vidi. Eni se derejo ko svinje, drugi kot pavi. Obsedeni se branijo iti tja, ker se hudoba upira. - Neki oglar Ledinek* je zapeljal žensko, potem pa jo je zapustil. Ta ga je pa uklela. Ko je oglje kuhal, je /moral/ hoditi v neko jamo molit. Da bi se znebil obsedenosti, je šel peš na Svete Višarje*, pa tudi to mu ni pomagalo. Potem je šel še k Mariji Klavžet, a tudi tukaj se ni mogel znebiti svojega nevidnega spremljevalca. Šele pri Sv. Križu pri Belih /V/odah, ko je stopil v cerkev, je oni drugi ostal zunaj. Sedaj si ni upal ven, tako da ga je moral cerkovnik s silo spraviti iz cerkve. Tu je tolikanj na moč molil, da se ga je iznebil ("žandarja").*

(Op.): - (Uvodoma legendarna) razlagalna pripovedka. - Rdg. je naslov: Za zagovarjanje obsedenih. - *Marija Klavžet: (?) - *oglar Ledinek: TZ: neznano; - *Svete Višarje: najznamenitejša slovenska romarska pot k cerkvi Matere božje nad Kanalsko dolino, blizu tromeje med Jugoslavijo, Avstrijo in Italijo, kamor so se romanja pričela že leta 1360.

511 (3/208)

O POSTANKU ROMARSKE CERKVE

Sv. Križ v Belih Vodah* (I.)

Blizu današnje cerkve je bil svojčas pašnik. Tu je pasel kmet Savinek svojo čredo. Nekoč pastir enega vola pogreši. Ko ga gre iskat, ga najde v grmovju na vrhu hriba, ko kleči. To se je večkrat ponovilo. Ko preiščejo grm, najdejo v gmju križ. Prenesejo ga v Bele Vode. Ali drugi dan /sta bila križ in vol pri njem/ zopet na starem mestu. Ko se je to zvedelo, so začeli od vseh strani romati ljudje. Postavili so najprej kapelico*, pozneje pa sezidali cerkev*.*

(Op.): - Legendarna ajtiološka pripovedka. - *Sv. Križ pri Belih Vodah: Bele Vode so naselje/vas nad Šoštanjem na prisojnem delu Grebena (1035 m), naselbinsko sestavljene iz Sp. in Zgornjega konca, Visočkega vrha in Oslovega vrha, kjer je bila postavljena cerkev Sv. Križ; - *Savinek: kmetija in gostilna nad farno cerkvijo sv. Andreja. Po drugih virih (kronika Sv. Križa in IO DS/511) se je opisani dogodek zgodil leta 1798; - *kapelo: leseno kapelo je dal postaviti kmet Savinek na lastne stroške še isto leto, leta 1833 pa so poleg nje zgradili še zidano kapelo, ki so jo kasneje razširili, leta 1840 pa je bila posvečena. Leta 1850 so položili temeljni kamen za novo, večjo cerkev, ki je bila dokončana leta 1857.

Romarska cerkev Sv. Križ v Belih Vodah

Nastanek romarske cerkve
SV. KRIŽ V BELIH VODAH* (II.)

*Prvotno je bila na gori kapelica, /pravzaprav samo/ znamenje. Verniki pa so kapelo podrli in razpelo zavrgli. Ko pa so potem pastirji pasli gor živino, so /enkrat/ zagledali razpelo na smreki, pod drevesom pa dva vola, ki sta klečala s sprednjima nogama, kakor da bi molila. - V spomin na ta dogodek so farani postavili malo cerkev, katero je blagoslovil škof A. M. Slomšek.**

(Op.): - Fragmentarna ajtiološka pripovedka. - Rdg. naslov: Postanek romarske cerkve Sv. Križ pri Belih vodah. - Gl. op. k prej. e. - *A. M. Slomšek: (Anton Martin. 1800-1862), lavantinski škof, ob vizitaciji in posvetitvi cerkve 8. avgusta 1862 napisal za to slovestnost tudi prigodno pesem "Pohvala Sv. Križa" (gl. Šl. str. 18).

3. PRAVLJIČNE PODOBE NAŠIH PREDNIKOV

513 (1/2)

KAKO SE JE NEHALA TLAKA

Nekdaj so morali delati kmetje gradovom tlako. Vsa poljska dela so morali opravljati zastonj in živino dajati brezplačno na uporabo. Ko pa je cesar to pravico graščakom odvzel in so kmetje postali svobodni, graščaki s tem niso bili zadovoljni in se niso hoteli ukloniti cesarjevi volji. Ko cesar to izve, obleče kmetsko obleko in se ponudi nekemu kmetu, da bi šla v tlako h graščaku. Res gresta in začneta orati. /Nekaj časa/ orje kmet, hlapec pa goni, potem zamenjata. /Zdaj/ hlapec orje, kmet pa goni živino. /Namišljeni/ hlapec orje kar tjavendan in vsepočez, tako da ga kmet prične opominjati, naj vendar orje pravilno, a hlapec ga sploh ne posluša in še naprej orje narobe. Ko to graščak vidi, začne hudo razsajati nad obema. Tedaj dozdevni hlapec stopi k njemu, odpne suknjo in pokaže graščaku štolo. Graščak /prepozna/ cesarja in osramočen odide. Kmet se vesel zahvali cesarju in /pohiti/ domov povedat, da tlake ni več. Tako /se/ je prenehala tlaka. - (Pripovedoval Gregor Goršek iz Bevč).*

(Op.): - Ajtiološka pripovedka. - *štola: v n. p. dolgemu, širokemu šalu podobno ogrinjalo, navadno iz krzna, tkanine; sicer liturgično oblačilo v obliki širokega traku za okoli vratu, znamenje duhovništva pri opravljanju bogoslužja.

SKOPA KMETICA

Pri Sv. Križu je bila kmetica, ki je bila od sile skopa. Na nekem romarskem shodu so se tudi pri njej oglasili berači. Vsakemu je rekla: "Če bom kaj našla, ti bom že dala." Šla je v kašto* in z vejnico* zajemala pa vsipala v drugi predal. Ko pride mož domov, mu pripoveduje, kako je napravila z berači in koliko je prihranila. /Gresta tudi/ v žitnico pogledat, kako se pa prestrašita, ko zagledata v predalih namesto žita gade. Gresta k župniku in vprašata za svet*. Ta išče v učenih knjigah in najde, da se drugače ne more zveličati, /kot tako/ da se vleže med kače, da jo oberejo.*

(Op.): - Moralna prilika na negativnem primeru. - *Sv. Križ: romarska cerkev v Belih Vodah; gl. op. 511 in 512. - *kašta: kašča, prostor ali poslopje za shranilo pridelkov; - *vejnica: tudi vevnica, lesena zajemalka za žito; - *svet: nasvet.

MORSKA ROŽA

Materina ljubezen. Kako je velika...

*Neka mati je imela edino hčerko, katero je srčno ljubila. /Oh, materina ljubezen, kako je velika!/ Prigodi se pa, da začne hčerka močno bolehati in postajati vedno slabša. Obupana mati moli in prosi boga, naj ji ohrani edino hčerko, da vse da, kar bi od nje kdo zahteval. /Vstopi tedaj/ v sobo angel v podobi stare žene in jo vpraša, zakaj je tako žalostna. Ko ji /mati/ izpove svojo nesrečo, ji stara ženica pove, da ve za zdravilo, ki bi zagotovo pomagalo. To je morska roža, ki pa raste daleč, daleč. Vsa srečna jo mati povpraša za pot. Žena ji pokaže smer in izgine. Mati se takoj odpravi na pot in gre v naznačeni smeri. Pride do velikega gozda in ne ve dalje. Na drevju sedi tropa vran, glasno vreščeč. Mati vzdihne: "Kako /bom/ našla pot?" Tedaj se oglasi ena vrana in ji reče, da bi ji lahko pokazala pot, pa ne more, ker ji je lovec prestrelil perut. Ako ji da /svojo/ roko, ji lahko pokaže. Mati ne premišlja, ampak da roko in vrana ji pokaže pot. Dolgo hodi sedaj mati, nazadnje pride do potočka, kjer zopet ne ve, kam bi se obrnila. Tedaj se oglasi potoček: "Otali mi led in pokažem ti pot." Mati si sezuje čevlje ter led otali z gorko nogo, in glej, voda teče v smeri naprej, za njo pa mati. Pride do morja. Tu glasno vzdihva, kako bi prišla dalje. Tedaj se oglasi iz morja riba: "Jaz bi ti že pomagala, a sem oslepela. */Svoje oči mi daj, mati, svoje oči."/* Mati si brez pomisleka izkoplje oči in jih da ribi. Riba jo kakor blisk /ponese/ skozi razburkano valovje. Ko je na cilju, ji pravi: "Sezi globoko v vodo in dobila boš morsko rožo." Slepa mati otiplje in utrga /morsko rožo, nakar/ riba */z*

materjo - mati z morsko rožo - kakor blisk zbežita./ Srdito se zapode valovi za njima in hočejo rožo nazaj. /Riba srečno prinese do brega slepo mater/, kjer mati stopi na breg, kjer žalostna poklekne in vzdihuje, kako bo /pa sedaj/ prišla domov. **/Neznana žena se je tam mudila in slepo mater je domov vodila. /Hčerka mila, edini otrok, je v postelji jo živa še čakala. /Da ji mati poduhat morsko rožo in hčerka njena je v objem ji vstala.//In še ji da neznana žena roko, da mati spet spregleda in vidi, vidi, kako žena spet v nebo izgine, kako jo je v ljubezni skušal Bog. /Oh, materina ljubezen, kako je velika/.*

(Op.): - Po zasnovi sicer pravljica, zaradi izrazite didaktičnosti, tj. vzvišene moralne resnice in ustreznega sloga, tudi parabola (o brezmejni materinski ljubezni in dobroti). - Rdg, prvotni naslov: "Materina ljubezen. Kako je velika". Redigirani deli besedila so označeni: z eno zvezdico stilizacija, z dvema priredba - po inačici iz splošno znanega sln. ljudskega vira, s katero je ustrezno dopolnjena Mlinškova, v zaključnem delu tudi nekoliko jezikovno nejasna verzija.

516 (1/79)

MATERINO SRCE

Neki sin je zašel v slabo družbo in potem /še/ med roparje. Vsakdo, ki je vstopil v to roparsko družbo, je moral prinesiti od kakega sorodnika srce, da je s tem dokazal, da je zmožen krvavega početja. Tudi tega sina so nagovorili, da je sklenil umoriti mater in prinesiti njeno srce. Res se splazi domov in iztrga materi srce. /Ko beži nazaj/ v roparsko gnezdo, se spotakne in pri padcu tako udari, da ne more takoj vstati. In glej, srce se oglasi: "Ljubi sin, ali ti je zelo hudo?"

(Op.): - Parabola.

517 (3/237)

MOČ PRAPROTNEGA SEMENA

Enkrat je en hlapec cel dan praprot nosil. Nevede se mu je vsulo praprotno seme v žep, ki stori, da lahko človek razume živalske pogovore. Ko je hlapec zvečer legel v hlevu spat, je slišal, ko sta se vola med seboj pogovarjala. Eden pravi drugemu: "Kaj ti, ti boš jutri še živel, jaz bom pa moral pod nož. Jutri bo namreč prišel nekdo prosit birta za krstnega botra, on pa se bo temu ubranil in bo šel orat. Na njivi bomo pa izorali modrasa in ta bo birta pičil*, tako da bo umrl. Jaz bom pa za sedmino.*

(Op.): - Pravljici zasnova v živalski pripovedki. - *birt: gl. slovarsko kazalo v dodatku berila -, kjer so geselsko povzete (z navedbo enote in mesta razlage) vse manj znane/narečne besede, ki so v Berilu v opombah pod črto zvečine enkrat, včasih pa zaradi večpomenski tudi večkrat razložene. Podobno tudi za druge primere v knjigi; - *in te bo birt pičil: prim. molitveno upovedovanje in ST/ Mojzesova knjiga 3, 9-24: Izgnan iz raja.

IZBIRA ŽENE

Enkrat bi se bil eden rad oženil. Ponujale so se mu tri neveste, in sicer ena farovška kuharica, ena stara vdova in ena mlada bogata. Šel je vprašat svojega graščaka za svet. Ta pa mu pravi, naj gre na dvorišče, tam mu bo njegov grajski norec* (šaljivec) povedal, katero naj si izbere. Ko pride dol, vidi, kako norec ravno jaše na palici kot otroci in poganja svojega konja z "div- div". Vsa stvar se mu zdi močno smešna in skoro ne verjame, da bi mu ta norec mogel kaj pamemega svetovati. Vendar mu pove svoje težave in ga vpraša, ali naj vzame kuharico. Norec mu odgovori: "Kakor bo hotela." Ko drugič prijaše okrog, ga vpraša, če bi vzela - vdovo. Norec pa: "Kakor boš hotel." Ko tretjič prijaše okrog, ga vpraša, če bi ona bogata. Norec pa sedaj odgovori: "Pazi, da te moj konj ne udari!" Kmet ne razume prav vsega in gre zopet h graščaku ter mu pove, kaj mu je rekel norec. Nato mu graščak pojasni, češ vse je prav pametno povedal: Če vzame kuharico, bo moral tako delati, kakor bo ona hotela, če vzame staro vdovo, bo on gospodar, če pa mlado bogato, pa se ga zna kmalu naveličati in se ga bo skušala znebiti.

(Op.): - Ironična prilika.

519 (3/193)

KLICANJE KAČ

Delejev gospodar* in hlapec sta pasla in kopala konje. Potem sta se vlegla na pogrnjene koce*. Ta hlapec pa je imel marsikatero čarovnije. Vprašal je gospodarja, če bi rad videl največjo kačo, kar jih je v Dobrovlju. Komaj jo je poklical, je že bila pred njima. Bila je strašno velika in oba sta se je grozno prestrašila. Hlapec jo je poskušal zavrniti s tem, da ji je rekel: "Ali te ni sram, da si za gospodarja, ko si tako majhna?" Tedaj je prišla druga, ki je bila tako grozna, da se je je sam hlapec bal in jo skušal s prošnjo vrniti* (poslati) nazaj. Kača jima je nato odgovorila, da imata srečo, ker sta oba skupaj tri mesece starejša od nje, ker sicer bi bilo zanju gorje, in nato je izginila.

(Op.): - Bajeslovna podoba. - *Delejev gospodar: verjetno gre za veliko Delejevo domačijo z žago in opekarno v Brdcih pri Mozirju, katerih veleposest je segala do Dobrovelj; - *koc, edn. koc, tudi koca: (volnena) odeja, zlasti slabša.

520 (3/251)

SV. JOB*

Za čebele se mora moliti k Jobu* (patron za čebele). Job je imel veliko čebel in druge živine. Pa je prišel hudi duh k bogu in mu

*rekel, naj mu prepusti Joba eno leto, da bo potem videl, ali mu bo še zvest. Bog je v to privolil. Sedaj je hudoba z vsemi mogočimi nesrečami in nezgodami napadala Joba; živina mu je poginila, čebele so ga zapustile... Zbolel je na tako čudni bolezni, da so ga zapustili celo otroci. On pa je vse voljno potrpel in vedno rekel: "Bog je dal, bog je vzel, slavljeno bodi njegovo ime!"**

(Op.): - Legenda. - *sv. Job: 10. maja, očak; preizkušani biblijski Job iz dežele Hus: prim. ST/ Jobova knjiga 1-5, 13-22.; - V rkp. marginaliji: "Sv. Job, čebel patron". M. pripis: "sledede sem zvedel od svojega strica Franca Vogrinca v Mislinju". Nejasno, ali gre za istega informatorja tudi v naslednjih dveh enotah (3/251-3) ali samo za pričujočo (3/251).

521 (3/168)

OTROCI NE SMEJO GLEDATI KLANJA

Nekje so otroci opazovali, kako so domači klali svinjo in slišali, /kako/ so se šalili, češ da "se je že navadila noža in se ne dere več"^m Ko so bili ti otroci nekoč sami doma, vzeli so nož in najmanjšega bratca zaklali. Ko pridejo domači domov, jim že od daleč hite pripovedovat, kako se je /bratec/ noža navadil.

(Op.): - Moralna prilika na negativnem primeru.

522 (1/87)

SPOŠTOVANJE DUHOVNOSTI*

Neki oče je imel tri sinove, ki jim zaradi revščine ni drugega zapustil kakor vsakemu eno koso.

Sinovi gredo po svetu in pridejo do nekega župnišča. Župnik ravno stoji na pragu in jih vpraša, kam so namenjeni. Bratje mu odgovore, da iščejo delo in mu pokažejo vsak svojo koso. "Prav, prav," jim pravi župnik, "jaz imam velik travnik, pokosite ga, potem pa pridite po plačilo." Vsi trije se spravijo na delo. Starejšima se ni prav nič mudilo in sta nalašč pustila delati le mlajšemu. Imela sta ga - zaradi njegove odkritosti in enostavnosti - za norčka.

Ko so bili gotovi, sta starejša brata odhitela po plačo, mlajši pa se je utrujen ulegel in na travniku zaspal. - Župnik ju vpraša, kaj jima je ljubše, božji lon ali sto srebrnih kron. Brata sta se hitro odločila za drugo, sto srebrnih kron.

Šele naslednji dan pride k plačilu tudi mlajši. Župnik tudi njega vpraša, kaj mu je ljubše. Sin se spomni očetovih besed in se odloči za prvo, za božji lon. Potem gre in pride mimo krčme. Bil je zelo vroče, ves lačen in žejen vstopi noter. Tam zagleda starejša brata, ki sta se tu za zasluženi denar že veselo gostila. Vprašata ga, koliko

je dobil, in se mu na ves glas zasmejeta, ko zvesta, kako je izbral. Prosi ju, prosi, da bi mu dala jesti in piti. Rečeta mu, da mu dasta, če jima on da svoje oči. Ker jima dovoli, mu dasta jesti, potem pa mu v gozdu iztakneta oči in ga pustita samega.

Revež tiplje in otiplje neko deblo. Da bi bil varen pred zvermi, spleza na drevo in tam zaspi. Ponoči pa ga zbudi čudno šumenje. Pod seboj sliši volka, medveda in lisico, kako se pogovarjajo. Vsak hoče več vedeti. Volk pravi: "Ko bi ljudje tega mesta vedeli, kako blizu je voda, bi ne hodili tako daleč po njo, ampak bi samo tisto veliko skalo prevalili." Potem se oglasi medved: "Tista gospodična ne more ozdraveti, jaz pa vem za sredstvo. Treba jo je samo položiti na posteljo in pičiti s šilom. Od strahu bo zakašljala in izkašljala koščico." Potem se oglasi še lisica: "Ako bi vedeli slepci, kako zdravilno moč ima ta rosa tukaj..."

Ko nastane jutro, slepi brat hitro zleze z drevesa in se umije z roso. Pri priči spet spregleda. Potem odide v mesto, kjer jim pove, kako bi lahko prišli do vode. Pokaže jim skalo in ukaže, naj jo odmaknejo. Z lahkoto jo premaknejo in iz odprtine privre obilen studenec najčistejše vode. Radi mu izplačajo obečano svoto*. On pa gre dalje in pride do gradu. Po žalostnih ljudeh takoj spozna, da je tista bolna gospodična v tem gradu. Ponudi svojo pomoč. Vstopi v grofičino sobo in jo piči s šilom. Prestrašena skoči kvišku in zavpije, pri čemer ji izpade koščica. Presrečen mu da graščak grad in hčer za ženo. Odslej tu srečno gospodari.

Nekoč pa prideta mimo njegova brata, ki prosita vbogajme. On ju lepo pogosti in jima pove, kako je prišel do vsega tega bogastva. Brata hitro skleneta poskusiti svojo srečo. Zlezeta na tisto drevo in poslušata. Zopet pridejo tja medved, volk in lisica. Volk in medved začneta dolžiti lisico, češ da je ona vse izblebetala. Skočita nanjo, da bi se maščevala, pri premetavanju pa lisica zagleda na drevesu dva človeka. Medved, volk in lisica takoj uganejo, kako se je zgodilo, izpodkopljejo drevo in raztrgajo brata.

(Op.): - Za prvi del sicer ustrezna M. opredelitev - šunaška/ "pripovedka", vendar po celostni zasnovi (predvsem drugi del) veliko bolj kaže na pravljичno podobo. - Rdg. naslov: "... se kaže v naslednji pripov/edki". V M. rkp. okrajšano in nejasno: "Spoštovanje duh.?? se kaže...": morda duhovnosti: usmerjenosti k nematerialnim vrednotam, kakor lahko sklepamo iz konteksta, ali pa Spoštovanje duhovnika ("župnik... božji lon... sin se spomni očetovih besed..." ipd.). - in *pripov.: pri M. neredka okrajšava za pripovedko. - *obečana svota: obljubljeni (denarna) nagrada. - Enota je jezikovno močno redigirana (v duhu M. leksike in jezik. sloga zapisovanja).

523 (1/104)

RUDOLF NA URŠLJI GORI

Ko je Rudolf* prvič po Uršlji gori bil na lovu, je pri nekemu kmetu

prosil za prenočišče. Kmetica je rekla, da ne more, ker bo dekla rodila. On pa je rekel, da ga to ne bo motilo. Ponoči je dekla rodila fanta in Rudolf se ponudi za botra. Župniku pa to ni bilo všeč, češ kaj bo tak postopač. Rudolf pa je odgnil plašč in pokazal, kdo je. In je še izjavil, /da če bo/ on kdaj cesar, ne bo noben duhovnik penzioniran.

(Op.): - Legendarna zgodovinska pripovedka. - *Rudolf: verjetno nadvojvoda R. avstro-ogrski prestolonaslednik v času Franca Jožefa, storil samomor leta 1889.

524 (3/379)

O KLOBASI

S Štajerskega je prišel na Kranjsko neki mesar. Po kolini je napravil tudi klobase. Po poti pa je eno izgubil. Ko so tamkajšnji prebivalci zagledali to klobaso, so se je vsi hudo prestrašili. Smatrali so jo za nevarno zverino, ker je imela spredaj in zadaj roge in so zato zbrali vse lovce, da bi jo uničili. Vsi lovci so naenkrat ustrelili, da bi ja gotovo kraj dala*. Ko pa so videli naenkrat okrog klobase polno riža, so začeli vzklikati: "Lejte, koliko je imela mladičev! Kaj bi bilo, če bi bila ta zver živa ostala?!" - (Inf. J. Zidarn, Mozirje).

(Op.): - Satirična pripoved(ka). - *kraj dati: umreti, poginiti.

525 (3/389)

DVA STA SE ZAROČILA

Zaročenec kmalu na to pade v vojni. Nekoč začuje deklica pod oknom, kako jo kliče zaročenec, da naj vstane in gre z njim. Ona ga ubo ga, se napravi* in stopi iz hiše. Tam je že stal pripravljen konj. Ženin jo posadi na konja in začne se divje jezdenje. Med potjo ne reče drugega kot: "Mesec in zvezde migljajo, mrtvi in živi skupaj jezdijo, Urška, ali te je kaj strah?" Ona pa mu neustrašeno odgovori, da ne. Tako ji je rekel trikrat. V tem sta prejahala sedem dežel. Ko se je pričelo svitati, sta prišla do nekega trga, kjer on in konj mahoma izgineta. Ona tam jezika ni nič razumela. Vzeli so jo v župnišče za deklo. Nekega dne je morala iti v kostenjak* po jajca. Tam pa se njene roke prime kost in je ne izpusti. Prestrašena beži v župnišče. Tu jo vprašajo natančneje, kdo je in od kod. Ona je sedaj že toliko razumela, da je vse povedala. Župnik je nato poročil kost in dekle, nakar je kost roko spustila.

(Op.): - Fragmentarna novelistična balada. Prim. Prešernovo prepesnitev Leonore, ki jo je v nem. izvirmiku zložil nemški pesnik G.A. Buerger 1773, spodbujen pō refrenu neke nemške pesmi. Motiv je znan v ljudskem izročilu mnogih narodov. Tudi v našem ljudskem pesništvu imamo zgled. Prim. Slovenske ljudske pesmi I(1970), Mrtvec pride po ljubico. (Lit. cit: AS/ Razlage k Prešernovim poezijam: Leonora); - *kostenjak: verjetno kostnica, prostor za shranjevanje kosti iz prekopanih grobov.

4. O JEZERIH IN PODZEMNIH VOTLINAH

526 (1/42)

ŠENTLOVRENŠKO JEZERO*

Enkrat je bila po vrh Pohorja cesta. Tam, kjer je danes veliko jezero, je stala nekoč lepa graščina. Mimo je vodila cesta čez Pohorje v Maribor. Ta cesta se še danes pozna. Nekoč pride mimo graščine berač in prosi miloščine. Graščakinja je imela na mizi ravno skledo češenj, ker pa je bila skopa in neusmiljena, reče [beraču], da črešnje raje v mlako vrže, kot bi jih njemu dala. Pri tej priči se graščina neznano kam pogrezne in mesto nje se pokaže močvirje z dvanajstimi, mlakami, kolikor je imela graščina oken.

(Op.): - Ajtiološka pripovedka, začutena tudi kot moralna prilika na negativnem primeru. - *Šentlovrenško jezero: Št. Lovrenc, jezero na Planinki (M).

Nekoč je bilo jezero

527 (1/43)

JEZERO NAD KONJICAMI

Tudi nad Konjicami je na Pohorju veliko jezero, kjer je veliko vode. Ker se Konjicani boje, da bi jezero odteklo - da bi zemlja počila - berejo baje vsak dan maše k sv. Juriju. Voda bi pritekla naravnost

v trg.

(Op.): - Fragmentarna ajtiološka pripovedka.

528 (1/44)

RIBNIŠKO JEZERO*

V tem jezeru je bil vodni mož. Ta je baje ukradel Miklavževo hčer. (Pri posestvu se reče Miklavž). Imel je menda zato pravico do nje, ker ni molila zjutraj.

(Op.): - Fragmentarna ajtiološka pripovedka. - *Ribniško jezero: na Pohorju.

529 (1/45)

DOLINA POD URŠLJO GORO.

Pod Uršljo goro je votlina, ki je polna vode. (Tudi Uršlja gora je menda/ znotraj polna vode). Nekoč so pastirji metali v jamo kamenje, naenkrat pa je iz jame priletel kamen /nazaj s tako silo/, da je kar zazmerjalo.

(Op.): - Fragmentarna ajtiološka pripovedka.

530 (1/47)

OD KOD IME DOVŽE

Cele Dovže so bile nekdaj veliko mesto. Ko so prišli Turki, so Dovžani bežali pod Veliko Kopo in se tam skrili v les. Ena baba je gnala tja svojo kozo, ta koza pa ni dala miru in se je tako drla, da je izdala kristjane Turkom. Turki so prišli in vse pobili, tako da je krvava voda tekla, nedolžna kri, /kar pomeni/ - Dovže. - (Turki so bili bojda kristjanom za kazen.)*

(Op.): - Ajtiološka pripovedka. - *Dovže: o. Slovenj Gradec, p. Mislinja.

531 (1/48)

LIPE NA TURJAKU

Na Turjaku na Čolnarjevem* so baje Turki vsadili lipe, ko so bili tukaj. So rekli: "Ko bomo nazaj prišli, bomo videli, kako rastejo." Turjaki so bili baje turškega rodu.*

(Op.): - Ajtiološka pripovedka. - *na Turjaku: hrib in zaselek nad Mislinjem, p. Mislinja; - *na Čolnarjevem: verjetno "na Colnarci", na pol poti med Mislinjem in Turjakom, kjer stoji velika, nekdaj Pergerjeva domačija, ki je bila po II. svetovni vojni razlašena.

532 (1/106)

VODEMLA

Vodemla se imenuje /tako/ zato, ker je /znotraj/ polna vode. Pri kmetu Rahnetu* voda nikdar ne usahne. Tudi Ljubela* je znotraj votla.*

(Op.): - Fragmentarna razlaga iz dveh ajtioloških pripovedk. - *Rahne: pri Rahnetu, domačija pod Vodemlo v Šembricu; - *Vodemla: hrib s. od Velenja med Hrastovcem in škalskimi Cirkovcami; - *Ljubela: hrib nad Škalami pri Velenju.

ZAKLAD V HUDI LUKNJI

Med Velenjem in Mislinjem je apnenasto gorovje, med katerim se vleče od Pake (Velenje) do G. Doliča ozka soteska, po kateri teče potok Paka. Na najožjem mestu se vidi ogromna votlina, ki drži daleč pod skalnati vrh Tisnik ali Tisovec. Ta votlina se imenuje Huda luknja in ima svojo zgodovino...

V prejšnjih časih, ko še ni bilo ceste po tej soteski, je /tu/ bival po nar. pripovedki roparski poglavar, imenovan Črna smrt s svojo številno tolpo. Za njegovo pravo ime ni nihče vedel, celo njegovi najzvestejši pajdaši niso vedeli, od kod je prišel. Črna smrt so ga imenovali zato, ker je imel na dlani desnice izžgano mrtvaško glavo. Pri sebi je imel sina, ki mu pa ni bil podoben. Bil je nežnega ženskega obraza in lepih črnih las in oči. Bil je dober in se mu je očetovo početje gnusilo, zato je skušal pobegniti, ali oče, poznavši njegov značaj, ga je dal vedno stražiti. Brezsrčen oče je na vse načine mučil svojega sina; hotel ga je navaditi, da bi se udeleževal grozodejstev, ki jih je uprizarjal s svojimi pajdaši. Henrik pa je ostal trden in potrpežljivo čakal ugodne prilike, da bi pobegnil med poštene ljudi. Globoko v votlini je imela roparska tolpa taborišče z velikimi zalogami živil. Na velikem okroglem prostoru so imeli napravljeno veliko ognjišče, na katerem so pekli ukradene prašiče in druga naropana živila. Bolj zadaj je bil manjši prostor s sodi vina, ki so ga naropali v konjiškem okraju. Poglavar Črna smrt je s sinom stanoval še dalje zadaj v manjši votlini. Tu je imel spravljeno veliko bogastvo v obliki zlatih monštranc, kelihov, svečnikov in drugih dragocenih predmetov, ki jih je naropal po cerkvah in gradovih. V kotu je stala močna železna skrinja, napolnjena do polovice z zlatim in srebrnim denarjem. Nekoč je Črna smrt izropal tudi neki muzej, iz katerega je pobral mnogo starin, tudi nekaj bronastega denarja iz rimskih časov. V to votlino ni smel razen sina nihče vstopiti, če ni hotel tvegati življenja. Kadar je poglavar šel ropat, je na poseben način zaprl votlino, da niti sin ni mogel noter. Sina je izročil močni straži. Nekega jesenskega dne se je roparski poglavar Črna smrt odločil, da pojde s svojo tolpo v Konjice, da oropa Tatenbahov* grad, kjer je pričakoval mnogo dragocenosti. Maščevati se je hotel tudi nad Tatenbahom samim, ker mu je zapeljal ženo in jo je ropar potem v jezi ubil. Vedel je, da je imel grad le malo vojakov za obrambo, ker jih je graščak poslal v vojno proti Turkom. Bil je trdno prepričan, da bo s svojimi ljudmi lahko premagal maloštevilno posadko, grofa ujel, pobral dragocenosti

ter vse skupaj odpeljal v Hudo luknjo, kjer bi se [tudi] maščeval nad grofom. Sina je sklenil vzeti s seboj, ne da bi mu povedal, kaj je namenjen [storiti]. Pozno zvečer je nad osemdeset oboroženih postav zapustilo Hudo luknjo in se s poglavarjem na čelu napotilo po zarastlih gozdovih proti Vitanju in Konjicam, da na večer drugega dne napadejo grad. Tokrat jim je pa spodletelo, ker je imel grof razpostavljene ogleduhe okoli hriba za gradom. Grof je vse uredil tako, da je vso roparsko tolpo s poglavarjem in sinom ujel. Že čez nekaj dni so bili poglavar in vsi roparji usmrčeni, le Henriku je grof prizanesel, ker je spoznal, da je nedolžen. Henrik mu je vse razodel in grof je sklenil mladeniča obdržati pri sebi.

Med obešanjem roparjev je bilo strašno vreme. Bliskalo lje/ in grme-
lo in strela je udarjala, kakor bi se bližal sodnji dan. Pripovedka pravi, da je tedaj Lucifer poslal polovico vragov iz pekla, da polovijo grešne duše roparjev. Vragi so pri tem uprizorili pravo rajanje v zraku. Kadar je udarila strela, tedaj je smuknil vrag z dušo umorjenca skozi zemljo na dno pekla. Lucifer je poslal na zemljo dva najmočnejša vraga v Hudo luknjo, da bi odnesla tam nabrane dragocenosti v peklenko zakladnico. Njun trud je bil zaman, ker so bile na vrhu drugih reči položene blagoslovljene cerkvene posode. Od jeze sta izpodkopala velikansko skalo ter zadelala votlino. Voda, ki ni mogla odteči, je zajela del votline in naredila jezero ter tako skrila prejšnje taborišče roparjev. Henrik je grofu povedal, kaj [vse se] je naropalo. Grof je šel z vozovi v Hudo luknjo, da bi vrnil svete reči cerkvam. Ali o prejšnjem taborišču ni bilo ne duha ne sluha in Henrik je postal duhovnik. Pri vsaki maši se je spominjal nesrečnega očeta in molil za njegovo dušo. Neko noč se mu oče prikaže in pravi: "Ljubi sin, jaz bom rešen šele čez sto in sto let. Rešil me bo puščavnik in sicer tri leta potem, ko se bo naselil notri. Tedaj bodo najdene tudi vse dragocenosti. A vedi, jaz nisem v peklu, ampak moram v Hudi luknji zaklade čuvati in poslušati vzdihne umorjenih žrtev. Ko bo puščavnik zaklad dvignil, bo z njim postavil cerkev, in ko se bo prvič v tej cerkvi brala maša, bom rešen."

(Op. Mlinšek): - "Ta historija je bila objavljena v Domovini, št. 5, z dne 30. januarja 1936. Napisal oz. priobčil jo je neki pustolovec*, ki se je izdajal in oblačil za puščavnika in se nastanil v H. I. Opravljal je službo vodnika po jami, ki jo je tedaj začelo urejati velenjsko jam/ar/sko društvo Speleus. Zaradi poneverb vstopnine so ga kmalu izgnali, nakar si je v bližini postavil kapelico iz desk ter trafil ljudi, karte šlogal, prerokoval itd. Potem je neznano kam izginil. - Zadnji odstavek pripovedke je prikrojil za svojo osebo, in tudi sicer je pripovedka precej različna od narodnih vesti." -- (Op. rdc.): - "Tatenbach: plemiška družina T. je imela v lasti konjiški grad od leta 1592 do 1671 (IS GGDSS/467); - *neki pustolovec: gre za puščavnika Valentina Podstenška (1901- 1936 (?)), sam je želel, da ga imenujejo eremit Valentin. Prim. njegove "Puščavnikove verze" (1935), obj. tudi v ŠI, 83-88.

CELOVŠKO JEZERO

Ko je celovško mesto prišlo v jezero, tedaj je bil na veliko noč sv. Jurij. Tega svemika so /tamkajšnji/ prebivalci čudno čestili. Ker pa so se pri tem preveč razuzdano obnašali, se je prikazal mož, ki je nosil s seboj afasele*. Vpraša jih, kaj imajo raje: vodo ali ogenj. Rekli so mu, da vodo. Takoj nato je voda zalila dolino in mesto. Zvezda z zvonika te cerkve se še vidi. Blizu cerkve pa ne more nobeden, ker se prikažejo tako grde živali, da se nobeden ne upa blizu. (Nekdaj so imeli navado, da so sv. Jurija s plesom častili. Ker pa je prišel sv. Jurij ravno na veliki petek, se ni spodobilo plesati, zato jih je oni posvaril s sodčkom).*

(Op. Mlinšek): - *Navedena varianta znane pravljice kaže na pomlad. praznik starih Slovanov. -- (Op. rdc.): - Legendarna ajtiološka pripovedka. - *Sv. Jurij na veliko noč: velika noč, prva nedelja po pomladanski polni luni - od 22. marca do 25. aprila, Sv. Jurij sicer 24. aprila; - *afasele: verjetno sodček - "fasele".

535 (3/309)

RIS I.

Včasih so hodili v "ris". Morali so biti trije, /v ris pa jih je gnal Sedovski*/. Z leskovo enoletno mladiko je narisal okrog sebe in po zraku tak ris, da ni kaj dol padlo. Blizu je stalo mravljišče. Vide-li so, kako so mravlje šle domov: namesto vsake mravlje je bila duša. Prikazal se je tudi njegov oče. Šel je proti njemu in mu zapretil. Tega se je /Sedovski/ ustrašil in je zbežal. (Imel je pri sebi kolomon*.)*

(Op.): - Vraževerna prilika. - *Sedovski: sodeč po krajih, ki jih je Mlinšek zajel s svojimi informatorji, je lahko mišljen Sedovnik pri Novi Štifti, ali S. iz škalskih Cirkovc, tudi S. iz Male Mislinje nad Mislinjskim grabnom, kjer je raba tega domačega imena dokaj pogosta, npr. Sedovski Tonč ali Sedovska Mica; - *ris: krog, zarisani v tla, ki je po verovanju obvaroval pred nadnaravnimi silami tistega, ki je stopil vanj; - *kolomon: gl. SK.

536 (3/310)

RIS II.

Trije drugi so šli tudi v "ris". Eden je bil Keber, jeden Smodinjek*, eden pa Babnjek*. Ti so ostali v risu (so bili že čisti). Tisti Babnjek je dobil v risu tako ogledalce, da je /lahko/ vse videl, tudi rudo pod zemljo. /Kasneje/ je bil v Mislinji za "obmana"* (/v Mislinji so bili nekdanj plavži/). Rudo so kopali na Veliki Kopi, /kjer/ je bila tako bogata ruda, da je vsak stot rude imel 95% železa. Babnjek ni znal pisati, zato so ga odslovili, kar pa se mu je zdelo silno za malo. Rekel jim je, naj pa po "pismih" iščejo rudo, in je šel po svetu. Iz jeze jim je zadelal* rudo. Kdor je /rudo/ že imel na vozu, jo je še*

pripeljal domov. Vozniki, ki so šli šele /ponjo/, pa so se vrnili /praznih rok/. Še danes se vidi kup kamenja, ki je bil /nekdej/ ruda. /"Rudo" pa je bojda "zadelal" tako, da je pod eno košato smreko, ravno na meji, pol klastre* (= pol sežnja) globoko/ dve leskovi šibi prekrizal in nanju /narobe položil (ulito) božjo martro/. /S tem/ je Mislinjčanom napravil veliko škodo, /ker nikjer v bližini niso imeli več rude. Babnjek je umrl nekje v Lofentolu [?/ (v Lavantinski dolini). Cel teden je umiral in prosil, da bi kdo "rudo" zopet "oddela"* (odprl [=odčaral, pregnal uroke/). Nazadnje je koj* umrl, a z njegovo dušo je slabo.

Ta drugi iz "risa", Keber, je dobil tako kapo, da se je lahko /naredil/ nevidnega. Tako je lahko kradel, ne da bi ga kdo /videl/. Kradel pa je samo bogatim, ubogim pa je nakradeno blago razdelil. /Za vsakega/ je vedel, koliko ima denarja. V Št. Vidu je na lepo nedeljo iz blagajne ves denar pobral in ga v Vitanju razdelil beračem, ki jih /je/ nalašč zato skupaj povabil.

Nekoč je peljal nekoga v Celje. Med vožnjo je klical konja /zdaj s "šimelna"* zdaj s "švorca"*, tako da/ je bilo onega kar strah. Ko ga je pripeljal v Celje, je pri neki hiši ogel* dvignil in dal onemu klobuk zlata. Ko pa se je ta domov vrnil, je bilo v klobuku samo oglje. Na Ogrinovi ridi* je namalal vraga, ko ga je enkrat srečal /rogati se/. Mater njegovo so hoteli roparji nosečo umoriti, da bi dobili roko /nekrščenega otroka/, pa jo je eden otel*. Tedaj je rekla mati: "Tega otroka ne bo kaj prida..." Tretji iz "risa", neki Smodej, je pa dobil tak pas, da mu ni bil nihče kos. Ta je bil pa bolj miren in ni nič kaj naredil.

(Op.): - Pravljična zasnova v kronološki pripovedki. - Rdg. naslov: "Druga zgodba o risu". - *Keber: verjetno kmetija v Golavi buki; - *Smodijek: verjetno Smodiševa domačija v V. Mislinji; - *Babnjek: verjetno kmetija v Stražah pri Mislinji; - *obman: nadzornik, paznik; - *zadelati: začarati, uročiti; - *šimeln: konj belkaste oz. svetle barve; - *švore: temen, črn konj, iz nem. (Za ostale barve konj še: pram*: črnorjav konj, rošiml* = bel konj s črnimi lisami); - *Ogrinova rida: TZ: neznano; - *ogel: vogal; - *koj: v n. p. le, takoj; - *oteti: ugrabiti.

537 (3/369)

JEZERO V ŠALEŠKI DOLINI

Neki stari očanec je rekel glede jezera v Šaleški dolini: "Ste se vozili in še se boste vozili, ako v Šmihelu (pri Šoštanju)* ne bojo več maše brali v ta namen." - (Velenje).

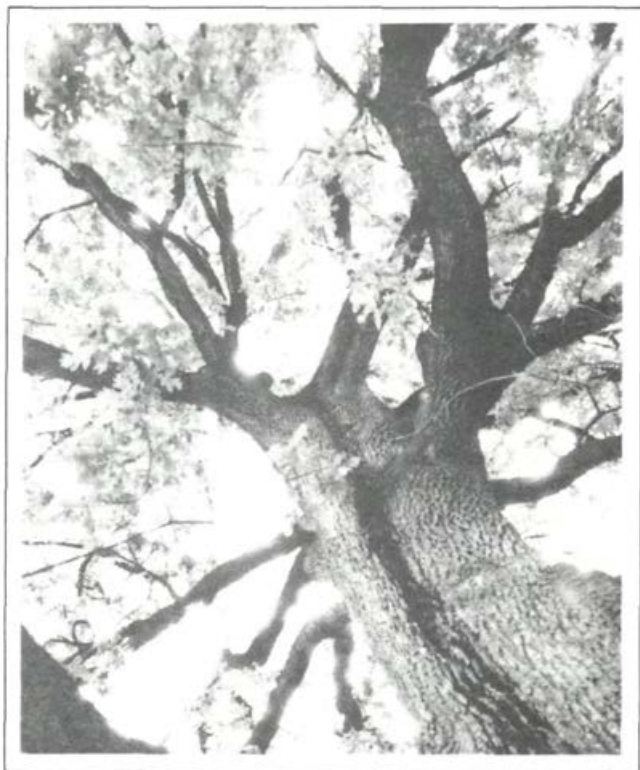
(Op.): - Fragmentarna ajtiološka pripovedka. - *V Šmihelu pri Šoštanju: cerkev sv. Mihaela pri Šoštanju je bila leta 1972 porušena zaradi odkopavanja premoga. Danes je na tem mestu Družmirsko jezero!

POVODNI MOŽ

K neki hiši je hodil povodnji mož pit mleko. Nekoč ga opazi dekla, ki je prišla iz hleva, ko je krmila krave. Zmenijo se, da ga bodo skušali ujeti. V ta namen nalijejo v mleko žganje in mu ga nastavijo. Povodnji mož res pride in se napije tako, da ne more dalje. Sedaj ga hitro zgrabijo in močno zvežejo ter ga silijo, da jim pokaže svoje umetnosti. Res jim pove nekaj, nakar ga izpuste. On pa jim sedaj pravi: "Pametni ste bili pa še premalo. Morali bi me vprašati, čemu je tisti križ v orehovem jedru, pa bi zvedeli take skrivnosti, s katerimi bi si mnogo lahko pomagali."

(Op.): - Fragmentarna jezerjanska bajka.

IV. ZBRANE PESMI

1. AVTORSKE / SLAVILNE
2. OBREDNE, NABOŽNE ALI RELIGIOZNE
3. RESNE
4. DELOVNE
5. LJUBEZENSKE IN EROTIČNE
6. PRILOŽNOSTNE

1. AVTORSKE / SLAVILNE

(Op.)Tukaj odbrane slavilne pesmi so (razen V6) avtorske - (M)linškove

VI (4/1) (Spesnil Fran Mlinšek)

NA KRALJEV ROJSTNI DAN I

*Mi smo se tukaj dečica zbrali,
da bi tvoj rojstni dan praznovali.
Sleherni nas bi pri tebi rad bil,
da bi z besedo te počastil.
A žal nam to možno ni,
predaleč smo od tebe oddaljeni.
Tebi, prijatelj slovenske mladine,
zato tukaj kliče naraščaj domovine:
Dobri naj Bog nam te dolgo ohrani,
vseh neprijetnosti te ubrani!
Znaj, danes vesela so srčeca naša,
je srečna domovina, ki s teboj se ponaša.
Bodi nam zdrav, ostani nam ljub,
ti veliki naš detoljub.
Živijo, živijo, naš pozdrav se glasi,
po vsej državi naj zaori.
Živel slovenski naš kralj,
živel naš jugoslovanski vladar!*

(Op.): - Slavilna pesem. Spesnil Fr. Mlinšek. Rkp. zv., vol. 4, sicer datiran z letnicama 1929 in 1930, vendar slavilna pesem "Ob 10-letnici obstoja naše države" kaže, da so zapisi nastajali od leta 1928. Govore in slavilne pesmi je učitelj Mlinšek "sestavil za deklamiranje ob narodnih praznikih": 1. na Vidov dan; proslava, Mlinšek imel daljši govor; - 2. ob *rojstnem dnevu kralja Aleksandra: 17. decembra; vsakoletna proslava; iz n. d. v našem izboru niso objavljeni "govori učencem"; - 3. hrvaškemu škofu Josipu Juraju Strossmayerju; proslava, Mlinšek imel daljši govor.

V2 (4/2) (Spesnil Fran Mlinšek)

OB 10-LETNICI OBSTOJA NAŠE DRŽAVE

*Desetletnico praznuje danes naša domovina,
deset let, odkar svoboden je postal Slovan,
deset let smo sedaj Jugoslovani
v svobodni državi zbrani.*

*A čuj! iz daljave zvonjenje!
Od kod in kam gredo ti glasovi?
Gospe svete zvonovi so to in Svete gore,
ki danes tak otožno done.*

*Čuj glasove, vzdihe, klice
onostran naših meja,
to so naši bratje in sestrice,
to so besede njih želja.
Kdaj bomo dosegli prostost še mi?*

*se vprašujejo od tujca tlačeni.
Kdaj solnce svobode prisveti še k nam
v Gorico, Trst in Korotan?*

*In mi? Odgovora od nas ni!
Ob desetletju naših skrbi
je v našem srcu poleg veselosti
še tudi čas grenkosti.*

V3 (4/3)(Spesnil Fran Mlinšek)

NA KRALJEV ROJSTNI DAN 2

*Svoj rojstni dan čestiti danes praznuješ,
življenja leto dopolnjuješ.
Tvoj je ta dan, a ne samo tvoj,
veseli se ga ves narod s teboj.*

*Bodi svetel, bodi krasan
nam ta dan, nad vse spoštovan.
Pozabi ta dan vladarske skrbi,
naj se ti obraz popolno zjasni.*

*Radi bi danes s teboj govorili
in ti kaj za god poklonili,
radi bi ti roko podali,
a to možno ni, ker smo še premali.*

*Samo v duhu ti moremo vse to izreči,
samo v duhu ti našo ljubezen priseči.
/Srečna/ kralj in domovina, to so naše želje,
v naših srcih je doma veselje!*

V4 (4/4)(Spesnil Fran Mlinšek)

K ROJSTNEMU DNEVU KRALJA

*Danes v deželi delo miruje,
ker Kraljev se rojstni dan praznuje,
vroče moli ter k bogu kipi,
na vladarja našega mislimo vsi.*

*Tudi mi smo se danes tukaj zbrali,
veliki in otroci mali,
o kralju našem govorimo
in rojstni dan njegov slavimo.*

(Op.): - Slavlilna pesem. M. pripis ob 5. kitici: *Usoda Slovincem res je nemila / in proti njej le vztrajnost je sila. / Zato usodi sovražni vztrajno kljubujmo, / nad usodo nemiho ne jadikujmo! // Nesloga in malodušnost naj stopita na stran, / na delo vse naše sile naplan! / Naj le besni potem sovražni vihar, / na kreпки naši volji razbil se bo vsak dan.*

*Žal mu ne moremo v roko seči,
besede lepe mu izreči,
samo v duhu se mu klanjamo,
ljubezen svojo zagotavljamo.*

*Pa kličemo: Živel naš kralj!
naš dobri hrabri vladar!
Usoda dobra kraljuj nad nami
ter zdravega, srečnega nam ohrani.*

*In on? V duhu nam odzdravlja,
besede tele izgovarja:
"Mladina slovenska, predraga si mi,
ostani moja do konca dni!"*

V5 (4/5)(Spesnil Fran Mlinšek)

OB ROJSTNEM DNEVU ALEKSANDRA

*Veselo danes plapolajo zastave,
ko povsod praznujejo krstne se slave.
Je danes rojstni dan našega kralja,
milega našega nam vladarja.*

So 44. leta danes minila,
odkar Te je mama v zibel položila.
V tujini potekal Ti čas je mladosti,
tam si se šolal in uril v kreposti.*

*Potem domovina Te je povabila
in Ti težke naloge naložila.
So težke Ti ure bile spremljevalke,
le malo Ti cvetja na pot darovalke.*

*A danes naj jasno bode Ti lice,
ko pred seboj vidiš nas otročiče,
ki s Teboj se tvojega rojstnega dne veselijo
in za god Ti svoje čestitke velijo.*

*Znaj, da njih srce in misli so Tvoje
in domovine predrage so svoje.
Zaupanje njeno Ti bodi v zavesti,
da domu in Tebi ostanemo zvesti.*

(Op.): - * 44. leta: pesem je torej M. napisal za proslavo 17. 12. 1932. Slavilna pesem, prvotno napisana v tretji osebi (M. popravki).

JOSIPU JURAJU STROSSMAYERJU

*Pozdravljena, plodna slovanska ravan,
iz tebe nam vstal je mecen - velikan.*

*Strahu ni poznalo njegovo srce,
gorelo za vse je slovanske zemlje.*

*Darove je sipal z odprto roko,
bogatil umetnost in znanost je ž njo.*

*Že v duhu je gledal svoboden svoj rod,
ki tujec mu bil je krivičen gospod.*

*Svetal je na Tebe med nami spomin,
slovanske ravnine najslavnejši sin.*

V7 (4/7)(Spesnil Fran Mlinšek)

K PROSLAVI J. J. STROSSMAYERJA

*Je lepa hrvatska domovina
in slavna njena zgodovina,
Ljudevit Gaj, Zrinjski, Frankopani
in velmožje drugi njeni so pač znani.*

*Najslavnejši pa je med njimi,
hrvatske domovine sini,
Juraj Strossmayer, škof vladika,
hrvatske zemlje on največja dika*.*

*Ni pesnik bil in ne pisatelj,
bil pa svojega rodu prijatelj,
imetje svoje vse je v dar
domovini poklonil na oltar.*

*Znanosti Hrvatske akademijo,
slik umetnih galerijo,
ustvaril on je vseučilišče,
prosvete in znanosti žarišče.*

*Za čast in jezik domovine,
da videl Slovane bi edine,
on vse je sile svoje žrtvoval,
zanje se pogosto v bran podal.*

*Spomin na njegove vrline
zato med nami naj ne mine.
Domoljubja on nam bodi vedno vzor,
On, veliki hrvatski dobrotvor.*

(Op.): - Slavlina pesem Franja Neubauerja (gl. nemško učiteljstvo v zgodovinskih beležkah, B4.21). Mlinšek jo je uvrstil v šolski recital ob slavljenčevi šolski proslavi, sam pa prispeval uvodno besedo o slavljenču in "k proslavi" priložnostno spesnil pesem (7) "Je lepa hrvatska domovina" (po p. v.).

- *dika: slava, odličnost.

2. OBREDNE, NABOŽNE ALI RELIGIOZNE

V8 (2/2), (ŠI,13)

PESEM OD SODNEGA DNE

*Prosim te, o človek, milo,
pusti enkrat svet na stran!
Zmisli, kaj se bo godilo
na ta strašni sodnji dan,
zmisli, kaj bode pred sodbo
še po sodbi zanaprej,
svet bo štrajfan* za hudobo...,
grešnik... na vekom/ej.*

*Na nebu in na zemlji
kmalu čudeže poglej,
solnce bo temno postalo,
luna bo pa kakor...
Strašne iskre bodo letele
po celmu svetu črez,
ene zvezde bodo padle
dol na zemljo od nebes.*

*Nebesa bodo pa dale
tak ogenj na zemljo,
da se kamen ino skala
kakor vosek talil bo.
Vsi zidovi in drevesa,
krvavi pot bo po njih stal,
ne zapri, grešnik, ušesa,
se boš saj kaj tega bal?*

*Vsi potoki in vode
bodo kak' pelin grenki,
zrak strupen in kužen bode,
oh kaj bode grešnik...
Vsaka žival bo tulila v morji,
na zemlji tako
ne bo jedla, ne bo pila,
ampak zdihvala v nebo.*

*Tak potres bo in grmenje,
da se bo tresel ves svet,
v morju bo grozno šumenje,*

*oh, to bo strah in trepet!
Nato bo slišat ena štima*,
vstanite vsi mrtvi zdaj,
noter v Jozafat* dolino
pojte vsi k sodbi naprej!*

*Na to štimo v tej minuti
bomo šli vsi vpričo tam,
en angel bo naproti
nesel križ pred Kristusam.
Vidli bodo ti zgubljeni
Kristusov takšen obraz,
da b' se bli rajši pekli
v peklenskim breznu ta čas.*

*Na to bodo vpili:
Gore, padite čez nas!
Oči si bodo skrili:
Hribi, pokrijte nas!
Ker vsim *h špotu* razodeti
bodo že vsi grehi tam,
kar se stri skrivaj na svetu
ponoči ali vsaki dan.*

(Op.): - Nenarodna obsmrtnica, povzeta iz cerkvene pesmarice (Š). - *štrajfan: kaznovan, tudi zaznamovan; - *špot/*h špotu: v n. p. v zasramovanje (v sramoto), tudi v posmeh; - *štima: glas; - *Jozafat dolina: iz sv. pisma, kraj poslednje sodbe.

V9 (2/3), (ŠI,370)

NOETOVA PESEM (frgm.)

*Ko se je Noe postaral,
se je pri Bogu pošvaral*,
da voda mu več ne diši,
ker so v njej utonili ljudi.*

(Op.): - *pošvaral, pošvarati (se): pritožil, potožiti (se).

SLOVO MLADE DEKLICE

Čujte, sestre in pogrebci,
poslušajte prav zvesto,
kako jemlje v hladni zemlji
mlada deklica slovo.

Dobro ste jo vsi poznali,
po imenu klicali,
po pravici spoštovali
zavolj njene pridnosti.

Šestnajst let komaj stara,
pa je vendar mogla vmret,
kakor roža čista, zala
v dolgo večnost it.

Slovo hoče še jemati
rajna sestrica od vas,
mrzlo roko nam podati
in nam sporočit resni glas.

Srečno, srečno, ljubi oče,
pravi milo vaša hči,
srečno, srečno, mamca zlata,
rajna hčerka govori.

Kar z menoj ste pretrpeli,
naj povrne Jezus vam,
Bog daj, da bi vas tam objela,
svojo mater, na sodnji dan.

Tudi sestre vas objamem,
v duhu vas poljubim zdaj,

od vas lepo slovo vzamem,
grem naprej v sveti raj.

Spomnite se, sestre moje,
vam v spominu naj živim,
pri daritvi svete maše
vašim prošnjam se zročim.

Oj, dekleta, ve vrstnice
mojih zlatih mladih let,
kmal mi boste tovaršice,
zginil bo vaš rožni cvet.

Bila sem tud jaz vesela,
sem želela vživat svet,
kakor rožica cvetela
v zarji svojih mladih let.

Danes pa že truplo gnije,
v krilu črne zemlje spi,
kamor solnce ne posije,
tam, kjer belga dneva ni.

Torej, srečno, ljubi moji,
ki ste sem me spremljali
in sprosili duši moji
ljubi mir pri Jezus/i/.

Zdaj pa sestre se ločimo,
ve od mene, jaz od vas,
za zveličanje skrbite,
to je rajne glas.

(Op.): - Šal. inačica razširjene nenarodne obsmrtnice, prevzete iz cerkvene pesmarice (Š).

V KANI GALILEJI*

Bratec iz Ljubljance, ti prvo mi povej!
Le vi mi jo povejte, saj vi jo najbolj vejte.
Prva je edini bog: oče, sin in sveti duh,
kadar nad nami kraljuješ.

*Dve so table Mojzesa.
Tri osebe božje.
Štirje evangelisti.
Pet je ran od Kristusa.
Šest je vrčov te vode,
Jezus storil vince ž nje
na te srečni ohceti
v Kani Galileji.*

*Sedem je Marijnih žalosti.
Osem je Marijnih veselic.
Devet je korov* angelov.
Deset je zapovedi božjih.
Ednajst je tavžent šest devic.
Dvanajst je apostolov.
Trinajsti je pa Jezus sam.
Štirinajsti je svet križev pot.
Petnajsti je pa rožni venec.*

(Op.): - Frag. šal. različice zelo razširjene pobožne pesmi. Prim. Š 6662 - 6679. - *Kana Galileja, tudi Kan(a)galileja: svetopisemska dežela, tam gostija, na kateri je Jezus čudežno spremenil vodo v vino, prim. NT/ Janezov evangelij 2, 1-11: svatba v G.K. ; - *korov: zborov.

V12 (2/65)

*PESEM OD NOVE ŠTIFTE **

*Jezus je ženin naš, ljubi gospod,
cerkvi zaročeni in tudi povsod,
žegnani mašniki, božji namestniki,
so starašnet* gospodov na svet.*

Jezus pa tudi prantfelerje ima,
srečen pa tisti, kir to srečo ima,
to je vsak tisti fant, kir ma nedolžni gvant,
pušelček bev, ko je Jezus vesel.*

Cerkev tud nuca veliko družic*,
kolikor jih pride nedolžnih deklic.
Ona vse rada ima, vsaki svoj krancel da,
deb ga na svet nojsile več let.*

*Lepa je svatovšna, lubi kristjan,
vsi ste povableni danes, ta dan,
saj ste vsi farmani* cerkvi prilagali,
saj ste lepo obcirali* jo.*

Cerkev je bila pa stara poprej,
kot lepa mlada nevesta je zdej.
Vsa je premalana*, lepo obcirana*,
to je zares podoba z nebes.*

Dolgo prepevati cajt ne pusti,
maler* je vreden tud svoje časti.
Bog mu je pamet zbrav, da b' mu še zdravja dav,
da znav je lepo izmalati jo.*

*Ker boste farmani vsi prekopani,
v cerkev hojdili vsi verni kristjani -
najdlji bojo ta cir*, vošli vam večni mir,
Bog nam daj vsem skupaj svet raj.*

(Op.): (*) pesem je bila verjetno zložena ob otvoritvi nove cerkve v Novi Štifti leta 1856; - *starašnet: starešina (M); - *prantfeler: "nevestin vodja", ki je nastopal v tradicionalni poroki pri nas (iz. nem Brautfuehrer), glede na to, da pesem omenja simbolično Jezusovo poroko s cerkvijo; - *farmani: farani ali župljani, pripadniki župnije; - *nuca(ti): potrebovati, rabiti; - *družice: dekleta, navadno sorodnice, nevestine spremljevalke, v n.p. v istem simboličnem kontekstu poroke; - *obcirati: okrasiti; - *cir: okras; - *stara cerkev: v Novi Štifti je leta 1850 pogorela; - *premalano: popleskano, poslikano; v kont. freskantstvo (freske: slike, narejene na svež omet); - *malar: zagotovo je mišljen znan ljubljanski freskant Fantoni, ki je leta 1856 dokončal freske v novi cerkvi, tudi pleskar, (sobo)slikar; - *cajt: čas.

V13 (2/66)

OD ROŽENKRANCA*

*Poglejte, duše, vrtec zlati,
Marijo v vrtu rožce brati.
Prosivne* rožce rastejo,
bolj ko jih gledaš, lepši so.
Med rožcami pa najdeš tri,
ko jih v vrt enakih ni;
prelep je nihov žlahten cvet,
še lepši duh je z njih povzet.*

*Glej, prva rožca, lepa bela,
ker rojstva Jezusa vesela.
On, ker je sin Marije biv,
za nas je žlahtno kri preliv
(ali: za naš svet se je rodil).*

*Lepa rdeča pa cveti
mi druga rožca kakor kri.
Pomeni, kak' je martran* bil
in rejšno* kri za nas preliv.*

*Že tretja rožca je romena,
še bol ko sonce razsvetlena,
pomeni, da je od smrti vstav*

*in je v nebese h očetu šov.
Kar vera nas skrivnost uči,
to nam pomenijo rožce tri.
Kar Bog je vstvaru nam stvari,
se v rožcah nebeških sveti.*

*Iz njih se zelen venec spleta
in ta venec je molitev sveta.
Svet roženkranc jim pravimo,
kristjani ga pa hvalimo.*

Po njem se vera ponovi,
Marijo, Jezusa časti.
In kdor njega moliti zna,
ta tud življenje prav pelja.*

*Za to se venča z njim mladost,
doraste zmerom bolj krepost,
postane starost rast Kristjana,
naj vencu temu bodem vdana.
Češčen na zemlji bodi Bog
po roženkrancu velkokrat.
Tedaj nas pelji v sveti raj
in nam nebeški venec daj.*

(Op.): - (Po vsebini in obliki) nenarodna pobožna pesem v čast Mariji (Š), najverjetneje povzeta iz cerkvene pesmarice. - *roženkranc: venec/cikel molitev; rožni venec (moliti, imeti v rokah); prim. paternošter (molek), priprava iz kroglic, nabranih na vrstico ali verižico, za molitev rožnega venca; - *prosivne (rožce): relig. prosilne rože: s katerimi se prosí (alegorija), (Š): prelepe (< presilne); prim. prosilna molitev; - *martran: mučen, prim. božja martra: križ s podobo Kristusa; - *rešnja kri: (od)rešilna; "da bi nas odrešil", prim. sveto rešnje telo: tretji od sedmih zakramentov katol. cerkve; posvečena

hostija, ki se deli navadno med mašo; sv. rešnje telo: praznik na drugi četrtek po binkošnih.
- Simbolika mašniškega obredovanja (v zvezi s hostijo in vinom): ko mašnik povzdigne sv. rešnje telo (=hostijo), simbolizira Jezusa, s križem povzdignjenega, na križ pribitega; - ko m. povzdigne sv. rešnje kri (= vino v kelihu), simbolizira J. v času križevega pota, ko preliva kri iz svojih sv. ran; - in ko m. spusti del hostije v kelih, simbolizira J. dušo, ki gre pred pekel.

V14 (2/68)

OD SVETEGA JOŽEFA

*Sveti Jožef, rodovine
Davidove biser zlat,
krona svoje domovine,
tebi hočem čast dajat.
Nazaretu zaslovelo
Tvoje je ime veselo,
v zarji čistosti gorelo
tvoji lepo srce je.*

*Bela lilija razcvetela
se iz tvoje palice
in Marija je objela,
čisti ženin, v zakon te.
Prav luč na svet prisije,
Jezus Bog in sin Marije,
te presvete tovaršije
/si/ bil ti redovnik izbran.*

*Glej, sin božji, kralj stvarjenja
hoče biti tvoj otrok,
Stvarnik tvoj in Bog življenja
prosi kruha s tvojih rok.
Pa vrtnice ni brez trnja,
ne človeka brez trpljenja,
teža revnega življenja
je grenila ti srce.*

*Al' po dežju sonce sije
še enkrat tako lepo,
v rokah Jezusa, Marije
si zaspal tud ti sladko.
Zdaj svet Jožef tam počiva
in veselje večno vživa,
kjer je sreča nevenljiva
in nebeška luč gori.*

*Mi v nadlogah pa na sveti
milo še solzimo se,
sveti Jožef pri očeti
prosi za nas grešnike.
Bodi naša tovaršija,
kadar smrt nam ude zviije,
Jezus, Jožef in Marija,
bodite naš sledni* glas.*

(Op.): - Verjetno nenarodna - iz cerkvene pesmarice. - *sledni: slednji, zadnji ali poslednji.

V15 (2/73)*

*POJTE NOTER V HIŠO K NAM,
vzunej it ne veste kam,
v izbi je prijateljca,
od popotnih ljubljena.*

Mrzel veter zlo breši,
voda bliskast led rodi
in prisili mornarja
/kar/ prebivati doma.*

*Gore vse se belijo
in planine svetijo,
v belem so oblečene,
kakor bi v nebo šle.*

*Volk pribežal je s planin
in prigazil do ravnin.
Gmeten* hodi po vaseh,
ker ne misli, da je greh.*

*V oknih rože rastejo,
v nje sinice pikajo,
in povabijo s seboj:
"ljubi moj, še ti zapoj!"*

Ščinkavec rad prečivka v kres,
v vas se vrabcem gre na ples,
kuram zrnje zoblejo
in brez straha skakleta.*

Perhtna baba hodi zdaj,
kjer otrok se najde kaj,
bucne vampič z vilami,
tih k /so/ zlo nasiteni.*

Po sanenec dekno* se,
kamor hočeš lahko gre,
in krog uh žvenketa,
da popotni stran beži.*

(Op.): (*) pesem zapisal Urban Jarnik, 1815, obj. v Carinthiji (1815), kasneje odbrana v Ahačlovo pesmarico Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane (1845); - *breši: hrumi, buči; - *gmeten: vesel, brezskrben; - *kres: dan, ko se praznuje začetek poletja, 24. junija; "o kresi se dan obesi": po kresnem dnevu se začno dnevi krajšati; - *perhtna baba (= pehtra): po ljudskem verovanju bajeslovno bitje, ki nastopa v podobi hudobne starke; - *sanenec *dekna: smisel tega verza z razlago pomena obeh besed ni jasen: *sanenec: vrsta snega < saninec: sneg (primeren za sankanje), *dekna : odeja.

V16(275)

*KAK DOBER VEČNI OČE JE,
oh, da bi bil spoznan,
on v šestih dneh vse stvaril je,
počival sedmi dan.*

*In sedmi dan si je izbral,
da bi počivali,
in ga je nam za praznik dal,
da bi njemu služili.*

Veliko moram scer trpet,
pogosto se potim,
kaj hočem, srotej, pa začet,
vse voljno potrpim.*

Saj vse en časek le trpi,
za tem z življenjem tam,
se začne v dolgi večnosti
tud večni praznik nam.*

*Tam bomo vsi počivali,
delavnik tam neha,*

*Pust je bil žaloval,
vsaki primo za bokal,
bog nam žegnaj, pijmo ga,
dobre volje vselej bo.*

*Pojte noter v izbo k nam,
kaj bi vas še bilo sram,
tu smo volje židane,
smeh brez greha kupi se.*

*Nam prijateljica je peč,
v zimi ljuba žlahna reč.
Njej le hvalo spevamo
in smejoč se grejemo.*

in vsak delavec zadobi
plačilo tam doma.*

*Tam pri očetu ljubemu
bom tudi jaz vesel,
plačniku tam pravičnemu
bom večno hvalo pel.*

(Op.): - *scer: sicer; - *trpi: v n.p. traja; - *zadobi: dobi.

V17 (276)

*TAM NA NEIZMERNEM
NEBI*

*se zvezde svetijo
in lepe nauke tebi,
o človek, pravijo.
Povzdigni le od zemlje
k nebesom rad oko,
ti svet veselje jemlje,
bo tam povrnjeno.*

*Te zvezde ljubeznive
prijazno svetijo
in med zelene njive
me iz hiše vabijo.
Oh rad se k vam oziram
in hvalim stvarnika,
ki od začetka zmeram
prelepo luč vam da.*

*Srebrno luč prijazno
vam stvarnik je prižgal,
po nebi vas je razno*
ko rožice nasjal.
Vsaki po njenem mesti
on pot odkazal je
in vse po svoji cesti
se čudno sučete.*

(Op.): - *razno: verjetno krasno; - *ostaje: obstanka; - *večerna prisvetli: večerna zvezda (večernica).

*Pa tud za nas na svet
ostaje* prave ni,
za večno le skrbite,
Zveličar nas uči.
Oj zvezde brez števila,
nad vami je moj dom,
ko duša se ločila,
nad vas povzdignjen bom.*

*Zatorej rad ponoči,
ko vsaka stvar zaspi,
se sonce od nas loči,
večerna* prisvetli,
vas, zvezde, ogledujem,
k ste mi prijateljce,
v nebesa rad zdihujem,
kjer pravi dom moj je.*

V18 (2/84)

PESEM O ČLOVEŠKEM ŽIVLJENJU (se poje pri bedenju)

*//:Človeško življenje hitrejše mini, ://
kak ptičice po zraku, kak ribice po morju,
kdo more povedat, boš jutri še živ?*

*//:Kar mati rodi, vse se v prah spremeni; ://
enega hitrejše, ta drugega poznejši,
kar leze in diha, vse smrt pokosi.*

*//:Novorojenga otroka poglej; ://
začelo je živeti, pa moglo je omreti,
ne more zaklicati matere več.*

*//:Mladga mladenča tud smrt ne zgreši, ://
začel je živeti, pa moral je vmreti,
z rdečega lica lepota zbeži.*

*//:Mlada devica vesela živi, ://
oh, mladost pa zgine, oh, večnost pa pride,
še prej ko b' si zmisлил, že v grobu leži.*

*//:Tak dolgo se ustavlja ta mož, korenjak, ://tak dolgo se stavi,
da smrt ga pograbi,
naslednje pa pride v zelen kostenjak*.*

//:Cesar na tronu, berač pa doma ://
se morata ločiti, ta svet zapustiti
in v zemlji trohneti zdaj morata oba.

//:Starček na kraju življenja stoji, ://
se s palco podpira, v nebo se ozira,
potem se mu zaprejo trudne oči.

(Op.): - Šal. različica ene izmed redkejših nenarodnih pesmi obsmrtnic, povzetih neposredno iz cerkvenih pesmaric.

- *zelen kostenjak: kostnica, večina med njimi je bila obrasla z bršljanom.

V19 (286)

PO CESTI ŠPANCIRA

Po cesti špancira* en zavber* soldat*,
na glavi pa nosi en štramast* klobuk.
Na poti ga sreča prelepo dekle,
je čedno živela, dopadla mu je.
Soldat je to dekle za roko prijel,
tja v hišo jo peljal, ji piti kupil.
Soldat se za mizo veselo drži,
to dekle zravn njega, se modro drži.
Soldat je to dekle pa vprašat začel:
"Al nimaš imena, se mene bojiš?"
"Jaz brala bom bogu, pri krstu sem bla,
a tam sem dobila Marijno ime.
Bi v kloster šla rada, a nimam blaga,
revnih sem staršev, jim manjka /vsega." (var.:srebra)
"Če v kloster* greš rada, saj doto ti dam,
če v kloster greš rada, še tja te peljam."
Za roko jo prime, jo v kloster pelja,
jo v kloster pripelje, jo nunam čez da.
Tri leta tri dni že tam v klostru živi,
kar vidi prikazen: "Ne boj se ti, hči!
Mladič, ki tebe je men prepustil,
je v vojski krvavi življenje zgubil.
Pošteno je živel, bil pekla otet*,
to uro iz vic je v nebesa bil vzet."

(Op.): - *špancira: se sprehaja; - *en zavber soldat: čeden vojak, (do zapeljivosti) lepo urejen; - *štramast (klobuk): verjetno slamnat (iz nem. Strohhut, m); - *kloster: samostan; - *otet: rešen, obvarovan.

3. RESNE

V20 (2/1)

PESEM O ZAJČKEM SAMOSTANU*

*V dolini sv. Janža
med gorami leži
nekdanji Zajčji klošter
v samoti žalostni.
Živeli so v samoti
beli katajarji*,
redovniki pomrli,
vse žalostno molči.*

*Podreno je zidovje,
porušen mostovž drag,
iz belega kamena
odvaljen sekan prag.
Skoz strena dolga okna
vetrovi brusijo
in stene samostana
na poke rušijo.*

*Glej cerkev razvaljeno,
zvonik se je podrl,
zvonovi potihnili,
žerf* se je odprl.
Poropana lepota
iz cerkve vsaka stvar,
skoz line mesec kuka
na žalostni oltar.*

*Ni slišat svetga petja,
ne sliši maša se;
ni več pobožnih molcev,
pot vsa zarastla je.
Porušena nekdanj je bila
in spet puščava bo,
dobrotniki pregnani
iz grobov odteko.*

*Sosedje govorijo,
da dnarci vzdani,*

*v globokih kletah skriti,
še niso vzdignjeni.
Ponoči hodijo kopat,
zidovje rušijo,
pa groza jih obide,
brez dnarjev odteko.*

*Po hladni rosi spremlja
se zelen bršelin,
on samostan objema,
hranjuje njegov spomin.
Pozimi in poleti
prijazno zeleni,
popotnikom pokaže,
kje samostan leži.*

*Dozdeva se sosedom,
da v cerkvi luč gori,
neznano petje rajnih
po cerkvi se glasi.
Menihov dolga vrsta
v sprevodu maje se,
in Beremund* najprvi,
Altelm* poslednji je.*

*In kakor v zahvali
bi samostana dom,
se solzami rosijo
svoj rajni dragi dom.
Iz groba bi ga radi
še enkrat vzdignili,
pa groblje ga pokriva
in rosa ga hladi.*

*Preminil tak sloveči
je Zajčji samostan,
v veliki dolgi groblji
globoko pokopan.*

*In kakor samostana
tud skoraj nas ne bo,
le sama naša dela
za nami pojdejo.*

(Op.): - Pesem o Zajčkem samostanu je šal. različica Slomškove Tužne solze na groblji samostana Zajčkega, vendar ni njegova izvirna pesem, marveč le prost in skrajšan sln. prevod nem. pesmi, ki jo je zložil nem. pesnik I. G. Seidl, in ki je bila /že poprej/ obj. v "Steiermaerkische Zeitschrift".

I.G. Seidl je bil rojen Dunajčan, torej trd Nемеc. Od l. 1829 do l. 1840 je služboval kot prof. latinščine in grščine na gimnaziji v Celju. (Fr. Mišič, v: Izbrane pesmi pohorskega pevca in pesnika J. Vodovnika, samozal., Mb. 1941, str. 59-60 in tam obj. pesem Tužne solze... na str. 62-63.) - Med samostani, ki so bili kot najstarejši, kot "samostani" v pravem pomenu besede, ust. na ozemlju med Dravo in Savo v 12. st., stoji poleg benediktinskega samostana v Gornjem Gradu na prvem mestu samostan franc. kartuzijancev. Imenuje se po Žičah, prijazni vasi ob Dravinji blizu Slov. Konjic, žički samostan. Nemci so ga poimenovali Seitz-Kloster. Ker so napačno mislili, da pomeni Seitz zajca, se je razvila označba zajčki samostan. - Samostan je ustanovil kartuzijanec Beremund* iz Angleškega; zadnji njegov prior pa je bil škofjelečan Antelm*. (*MIŠ*, n. d., 59). - Prim. pesmi (Seidl/Slomšek - S/S in Mlinškov zapis (M)): - različen naslov; - št. kitic in vrstic v njih je enako; znotraj več odstopanj: pri M. manj očitna mesta vokalne redukcije in različen razvoj jata; - 6 M. = 8. S/S kitica (= vrinjena M 6. kitica in S/S 8. kitica sta na teh mestih zamenjani. - Interpunkcija v n. p./M. je prirejena po Mišičevi objavi Slomškove pesmi. -- *katajzariji: menihi kartuzijan(c)i; red im. po samostanu Cartusia (gl. zgoraj); - *žerf: grobnica (iz nem. Sarg) - *bršelin: brljan.

V21 (2/5), (ŠI,370)

MOJA OVČKA

*Ovčka moja bela,
brza in vesela,
z glavico pokima,
da me rada ima.*

*Ovčki dajem travo,
zeleno otavo,
ona meni mleko,
volno za obleko.*

V22 (2/6), (ŠI,371)

USPAVANKA

*Aja ležaja,
angel iz raja
zazibal te bo.*

V23 (2/11)

VIGRED (Šaleška dolina)

1
*Ljuba vigred se rodi
in oživlja vse stvari.
Lepo ptičice pojo
ino rožice cveto.*

3
*Pride tudi kukovca,
vsa prijazna ptičica.
Ona se tud veseli,
ker se vse ozeleni.*

2
*Perletijo lastovke,
lepe drobne ptičice,
žvergolijo prav na glas,
da je zdaj veseli čas.*

4
*Zdaj škrjanček v zrak zleti
in se tudi veseli.
Stvarniku prepeva čast,
kteri daje zemlji rast.*

5

*Prepelica se glasi
ino poje pet pedi,
zemlja hladna postelca,
je vsa lepo zelena.*

7

*Kar poletni čas cveti,
to v jeseni dozori,
in ko lepo zrelo je,
to za zimo hrani se.*

9

*Spali bomo le en čas,
pride vigred tud za nas.
Vstali bomo enkrat vsi
k novi večni vigredi.*

6

*Vigred pa minila bo,
leto se približalo.
Ravno tako mladost beži,
se v starost spremeni.*

8

*Ravno tak hitro beži
tud število naših dni.
Naše spanje bo pokop,
naša hiša mrzel grob.*

V24 (2/12)

MATI DETE ZIBLJE (okolica Šoštanja)

1

*Haj tuja haj!
ti dam 'no ovčko zdaj.
Je lepa bela kakor sneg,
bo prišla sem na zelen breg,
haj tuja haj.*

3

*Haj tuja haj!
se ovčka pase zdaj.
Je jagnje lepa zvezdica
in ovčka mila lunica,
haj tuja haj.*

5

*Haj tuja haj!
le nehaj kujat* zdaj.
Bi črni sultan* prišel k nam,
bi tebe, dete, vzgriznit znal,
haj tuja haj.*

2

*Haj tuja haj!
se pase ovčka zdaj.
Ji atek lepo žvižgajo
in mamca lepo pojejo,
haj tuja haj.*

4

*Haj tuja haj!
le spavaj dete zdaj.
Tud spalo božje dete je,
ko nas je odrešilo vse,
haj tuja haj.*

6

*Haj tuja haj!
odbeži sultan zdaj.
Saj te nobeden klical ni,
ko pa našo dete sladko spi,
haj tuja haj.*

(Op.): - *kujati se: kazati nejevoljo, navadno z vztrajnim molkom; - *sultan: otroški strah.

JUTRNICA

*Hola, hola fantje, vstajajte,
vstajajte dekleta in žene.
Lepo mlado jutro se rodi,
v turnu jutrnico že zvoní.*

*Ptičice pod nebom letajo,
nizko se po drevju vsedajo,
žvrgolijo pesem jutrnó,
nam pa dobro jutro voščijo.*

*Glejte, slovo jemlje temna noč,
v bege se tud spušča njena moč.
Svetlo je začelo svitati,
temna noč nam beli dan rodi.*

*Rožice po polju rastejo,
v rosi jutrní se vmivajo.
Lepo jih ogreva sončice,
da bi jutro nam polepšale.*

*Ribice po vodi plavajo,
v hladnem jutru se sprehajajo,
kvišku povzdigujejo glave,
kakor da bi nas pozdravljale.*

*Oh, kak ljubeznivo jutro je,
lepši bo v nebesih tamkaj še,
večno jutrnico tam pojo,
kjer noči nobene več ne bo.*

*Kadar bode enkrat svet razdjan,
prišel bo ta strašni sodnji dan,
jutrnico peli bojo angelci,
ko nas bojo k sodbi klicali.*

*Daj nam danes svojo pomoč,
ki si nas obvarov še to noč.
Dober dan nam danes oče daj,
enkrat pa po smrti sveti raj.*

V26 (2/20)*

VESELA PEVKA

*Sem deklica mlada vesela,
sem pravo slovensko dekle,
kot slavček veselo bi pela,
da b' daleč razlegalo se.
//(Tralala...) ://*

*Zakaj bi jaz sladko ne pela,
zakaj bi vesela ne bla,
saj vsak dan krog mojega čela
mi sapca slovenska pihlja.*

*Ko zjutraj danica priplava,
že mika me eno zapet,
in komaj se dan mi zaznava,
koj s ptički začnem žvrgolet.*

*Ko vstanem, se vmijem, prekrizam,
se angelu varhu zročim,
se k delu vesela približam,
vmes pesmice sladke drobim.*

*Če trudna se vležem počivat,
o pesmicah sladko sanjam,
povsod mi je lahko prebivat,
ker lepo zapeti si znam.*

*Pa včasih se vendar solzica
prikaže iz mojih oči,
tja rada bi prišla devica,
kjer pesem nebeška doni.*

*Zatorej iz rajske višave
učite me angelci pet,
ko pridem iz zemske nižave,
bom znala kaj z vami zapet.*

V27 (2/28)

VESELI PEVEC

*Vzdigni se jezik moj, eno veselo zapoj,
srce, ker tak želi, naj se zgodi.
Srce čist čisto mam, kaj me bo peti sram.
//:(Kaj bi tedaj ne pel Bogu vesel.) ://*

*Bog, ki je ustvaril me, dal mi tud jezik je,
da bi ga z njim častiv, dokler bom živ.
S petjem se počasti stvarnika vseh reči.
//: Kaj bi...://*

*Tičke tud pojejo, me opominjajo,
da bi tud jaz vesev z njimi zapev.
Jaz pa prepevam rad, dokler sem zdrav in mlad.*

*Zjutraj, ko se zbudim, si že zapet želim,
jutrna zarja me že veseli,
zopet sončece lepo mi sveti se.*

*Kamor se kol podam, h kakemu delu kam,
na polje ali pa v gozd, pojem pogost.
Delo mi gre od rok, ker ga požegna bog.*

*Kadar pa delo strim, zopet se veselim.
Pravim vesel, taka hvala bogu.
Delo sem dokončav, bog bo svoj žegen dav.*

*Hudo je včasih res, pa si zapojem vmes,
pa je trpljenje proč, že ga ni več.
Telo se ohladi, srce razveseli.*

*Pridem pa v kako ves, ker so prijatli vmes.
Pravi vsak: Ljubi moj, eno zapoj!
Prositi se k ne pustim, peti si sam želim.*

*Če sem pa tudi sam, s petjem veselje mam.
Tiho al pa na glas pojem si včas.
Nihče ne brani mi lepo prepevati.*

*Naj bo že noč al dan, lepo prepevat znam,
samo posveten krič*, to je zanič.
Pesmi pa dosti vem, take, da peti smem.*

*Vse kar na svetu je, trava al rožice,
vse je v veselje nam vstvaril Bog sam.
Oče dobrotljiv je, vedno skrbi za vse.*

*Gledam gor na nebo, vidim, kak je lepo.
Zvezdice svetijo tam, raj kažejo nam,
da bi tud nam nekdanj
tamkaj pripravljen /bil/ kraj...*

*Pesmi prepevati in jih prebirati,
to jaz najbolj želim, dokler živim.
Kadar pa pride smrt, takrat bo raj odprt.
Tamkaj bom večno pel bogu vesel.*

(Op.): - Šal. inačica razširjene nenarodne necerkvene moralne pesmi (Š). Avtor Matija Stamolak (ali Stemolak). Slovenska Grlica je v letniku 1864 objavila njegovo 13 kitic obsegajočo pesem Veseli pevec. Nekatere kitice te pesmi so se ohranile do danes /zlasti med Pohorci/, toda ne kot Stamolakove, ampak kot Vodovnikove. (MIŠ, ibid.) - Gl. Drobčinice XVIII/1864, str. 297. - V nadalj. MB prim. V37 (druga, fragm. inačica). - Mlinšek je v šaleški razširjenosti zapisal (brez avtorske informacije in lokacije seveda, kot to znane ponarodele tudi številne druge) dve različici te pesmi; prvo pod istim naslovom (V27), ki obsega 13 štirivrstičnic (zadnji verz vseskozi refrenski), vendar v zapisu združuje po dva sledeča si verza, in nekoliko kasneje še eno inačico (V37, naslovljeno po prvem verzu) Vzdigni se jezik moj, ki v zapisu obsega (samo) 7 štirivrstičnic (zadnji verz prav tako vseskozi refrenski, enako sta enoverzno zapisana prvotno pri Stamolaku po dva sledeča si verza. - Druga M. inačica je glede na prvo (in znani izvirnik) fragmentarna: - *krič: vpitje, manjvredne pesmi.

V28 (2/34)

POMLAD ZA TEBE NE PRIDE VEČ

*Lušno je res na svet,
ko b' ne blo treba omret:
Žalost velika,
zapustil bom ta svet!*

*Ptički, jaz /pa/ vprašam vas,
dajte mi mili glas,
al' bo že skoraj
novo leto pri nas?**

*Ptička odgovori:
"Kaj te spomlad skrbi,
pomlad že prišla bo,
ko tebe na svet ne bo!"*

*Hribci so vsi zeleni,
travniki so razcveten:
ti pa že v hladnem / grobu ležiš."*

*Saj enkrat bomo vsi ležal,
k večnem Bogu zdihval,
Ljuba Marija, / pomagaj nam ti!*

*Ljuba Mat božja ti,
tolažnica vseh ljudi,
tolaži ti mene / in moje srce!*

(Op.): - Pesem zaljubljena; podobno inačico najdemo pri Štreklju (Š 2401, iz celjske okolice, zap. Janko Šlebinger), M. zapis nekoliko redigiran po omenjeni Š. -- *(varianta 2 - 3,4):

kdaj bo veseli čas, / kdaj bo prišla ta ljuba pomlad? (M)

V29 (2/38)

ROŽENCVET

*Vse prepeva in se veseli,
rojstva god spomlad obhaja,
s cvetnim vencem se obdaja,
ker se zali rožencvet rodi.*

*Čista zarja glave skal zlati,
rožni vrt je vsa planina,
kakor pisan vrt ravnina,
ker se zali rožencvet rodi.*

*Vsako drevce v cvetju se smeji,
rožice cvetijo moje.
Ptičkov rod po gaju poje,
ker se zali rožencvet rodi.*

*Po cveticah čebelica buči
in pastirci po ravninah
piskajo pri svoji žvinci,
ker se zali rožencvet rodi.*

*Po deželi se radost glasi,
lepo žvižgajo fantiči,
sladko pojejo dekličiči,
ker se zali rožencvet rodi.*

*Hitro bo pa zginil rožencvet,
vsa lepota bo minila,
mrzla zima svet pokrila,
tako zginil bo mladosti cvet.*

Kmet:

Letovna* slaba perhaja,
skoraj za živet več ni.
Peša kupčija, predaja,
dnarji iz skrinje so proč.
Štibro* plačvati,
kaj čem prodati?
sledni moj hrast,
zdaj mogu bo past.

Hrast:

Škoda ti bode per hiši,
ako v Trst mene prodaš,
klaftro* čez leto bom višji,
ako mi rastiti daš.
U debelosti
in širokosti
rasti ti čem,
kar znam in vem.

Kmet:

Kupec mi je danes obljubiv,
šestdeset rajniš* za te,
hleti veliko bi zgubil,
cena nazaj ži bolj gre.
Kupec ne laže,
dnarce mi kaže,
srebro, papir mam
dans na sprebir*.

Hrast:

Kupcu nikar ne verjemi,
cena nazaj da bi šla,
hrasti smo redki med vami,
v vesí stojima le dva.
Gledam po širokim
in po visokim,
bratov več ni,
prot Trstu so šli.

Kmet:

Nimam dobička od tebe,
h škodi pred hišo stojiš,
senco krog sebe le delaš,
vranam počitek deliš.
Vrabči, senice
in druge tud tice
gnezdujejo to,
se plodjo prav zlo.

Hrast:

V senci kolkokrat
si počivav mirno
in sladko zaspal,
s svojmi kosilce zavžival,
konjičem počitek tud dal.
Tebe in žito,
z vejam pokrito,
otava, seno mi v skerbi je blo.

Kmet:

Kaj se boš bahav in hvalil,
dobriga kolko deliš?
Knopar* iz tebe bom sklativ,
potem iz sekiroj dobiš.
Žlamper* na glavi
dosti mi pravi,
dalej da ti
za stati več ni.

Hrast:

Svinke me rade imajo,
dost jim želoda delim,
lepo zrediti se dajo,
z špehom te jaz oskrbim.
Derve darujem,
listje nasujem
za hleve za hram,
toploto ti dam.

Kmet:

Nočem te višej terpeti,
tukaj pred hišo deb stav,

znala b' te strela zadeti,
hram bi mi hleve požgav.
Kadar k sosedom
skoz okno gledam,
na pot mi stojiš,
ves pogled greniš.

Hrast:

Kmetič, le daj si verjeti,
de sim potreben ti zlo,
kozolc se hoče podreti,
stebri ga več ne neso.
Prešna tud klada
več ži ni mlada,
nikar me tedaj
v Trst ne predaj.

Kmet:

Kozolc sim skleniv prodati,
polje u prah naj leži,
njive iz žitam obsjati
skoraj za nujo več ni.
Vina tud malo
trsje je dalo,
kašta in klet
ne da več živet.

Hrast:

Vidim, de mogel bom pasti,
prošnja kar nič ne velja.
Vbogi sromaki smo hrasti,
Trst nas vse pokonča.
Bratec moj dragi,
ta slednjič dragi,
kupec je že
ogledal dans te.

Kmet:

Fanti, sekire nabruste,
čaka vas delo trdo,
hrast mi posekat poskuste
in ga podreti lepo.
Lepšiga rasta

ni še blo hrasta,
Trst, kar stoji,
tud videv ga ni.

Hrast:

Milo se kmetič po meni
skoro boš se ogledval,
stal boš na trati zeleni,
terkav na prsi in djav:
Lepi bruknati*,
bli so le k zmoti,
hrasta ni več
in dnarji so preč.

Kmet:

Žena, večerjo napravi,
kupec vesel mora bit,
puro ta velko zadavi,
hočmo do jutra ga pit:
štruklov, plečeta,
klobas od sveneta
tud mankat ne sme,
hrast plačal bo vse.

*

Uči se kmetič modrosti,
drevo ti reče tako;
drv ži zmanjkuje po hosti,
stelje tud skoraj ne bo.
Barke ti blago
scer vozijo drago,
al k sreči ti ni,
če Trst te živi.

(Op.): - *letovna: letina (glede na pridelek); - *štibra: denarna dajatev, davek; - * v Trst mene prodaš: za drugo polovico 19. stol. obstajajo podatki o pogosti prodaji lesa iz ŠD v Trst: - *klafta: dolžinska mera, 1.896 m; - *rajniš: goldinar; - *na sprebir: na izbiro; - *knopar: neke vrste hrastovi zrastki z bogato vsebnostjo tanina, ki so jih še pred II. s. v. nabirali in prodajali v Sevnico; - *žlamper: po Pleteršniku tekoča hrana, vendar smisel verza s tem ni pojasnjen; - *bruknati: v n. p. verjetno brokat, bogata tkanina, ki je bila v kmečki oblačilni modi 19. stol. dokaz velike imenitnosti.

PTIČICA

Tičica prepevala
v hišici zeleni.
Sem in tja je skakala,
v sili bla nobeni.
Pela je: dobro je
tukaj le.

Druge tičke morajo
živeža iskati,
pozimi pa zmrzujejo,
morajo stradati.
Men se pa vsakega
zadosti da.

Jastreb vglada ptičico,
se pred okno vsede,
pravi, oj ti srotica,
gledaj nas sosede.
Proste smo,
var. 1: kar hočemo počnemo.
var. 2: letamo kakor čmo.

(Op.): - Nenarodna necerkvena moralna pesem (Š, ibid. Stojan).

VESELI ZAKON

Veselo je na svet živet
in eno tako ženo met,
kir mož in žena sta oba
le enega srca.

Tak srečen bit tud jaz želim,
zato se pa tud veselim.
Boš dekle žena, jaz pa mož,
no kaj bo to za en trošt*

Saj dekle pridne roke ma
in vsako delo dobro zna,
je tudi delati ni sram,
tako sim videv sam.

Je dekle pridna, jaz pa len,
zato jo pa za ženo čem,

Z verha v verh
se vzdigujemo
gori na planine,
vesi, mesta - naše so -
hribi in doline.
Letamo, pojemo, uživamo.

Kedar zima bliža se,
pa za soncem gremo,
če nam tukaj mrzlo je,
v tople kraje gremo.
Tičica, lušno je,
vzdigni se!

Tička hišo zapusti,
jastreb jo popade,
ko jo davi in mori,
v smehu jo spodbada:
Tičica, zakaj si pa
var. 1: s hišce šla?
var. 2: s kletke všla?

me včasi gor budila bo,
prej ko bo svitalo.

Bo včasi tud užgala luč
in me bo klicala, rekoč:
Prehubi moj, le gori vstan,
ne bodi tak zaspan!

Kir pojdem litar vinca pit,
boš N... mogla zmeraj it,
da boma pila ga oba
en glažek al pa dva.

Kir paršu bo spomladni čas,
tedaj bom zgodaj vstajav jaz,
bom koso vzel, bom šev kosit,
še prej ko bode svit.

Polet bom zgodaj vstajal rad,
veselo hodil bom orat,
boš tudi J... šla z menoj,
si mislim sam seboj.

Kir paršu bo poletni čas,
de soncece ogreva nas,
tedaj bma šla pšenico žet,
pa tud korenja plet.

Boma pšeničko zlagala,
boš N... mi podajala,
če bo pšenica lepa,
kaj bo veselilo naj!

Se boma pogovarjala,
po čem bi jo prodajala.
Prodala tud ne boma vse,
prihranla tud za se.

(Op.): - Štajerska ljudska stanovska pesem; Š 8356. povzeta iz Kramaršičeve zbirke. Šaleška inačica malenkostno spremenjena. - *trošt: obet.

V33 (2/52)

OD FAJFE

Kedar fajfo* v roke vzamem,
kir tobaka polna je,
jo veselo z ognem vnamem,
svoje glihe* spomnim se.
Vidim, da pač obedva
s fajfoj si podobna sma.

Večkrat jaz tobak narejam*,
krešem ogenj, de gori,
s prstom ogen v fajfo denem,
speče me, de hudo skli.
Oh, je ogen tak ožgeč*,
kak še peku bo goreč.

Fajfa z ila* narejena,
tudi jaz sem iz prsti,
fajfa rahlo narejena,
tudi truplo trdno ni.
Fajfa se struple* al zdrobi,
men se ravn tako zgodi.

Pol boma dala žito v mlin,
de ne boma od glada hin.
Boš N... spekla kruhka,
in štruklov skuhala.

Pozimi boš mogla, dekle, prest,
jaz pa tud koše plest,
boma na toplim za pečjoj
sedela midva ž njoj.

Pa tega se narbol bojim,
kir gratala bo mrzla peč,
tedaj se bo od straha trest,
ko na bo kaj v usta nest.

Boš vzela torbo, jaz pa koš,
boš brala moko, jaz pa groš,
pa teb še krajcar dober bo,
pa meni glih tako.

Kedar začne se kaditi,
ni tobak se v fajfi vnel,
vidim z dimam se kaditi,
zadnič najdem le pepel.
Smrt tud z nami tak stori,
v prah pepel nas spremeni.

Kir navajen sem tobaka
in dobička druga ni,
tako meni fajfa vsaka
modro naj živet uči.
Tak tobak bom modro pil,
srečno vmreti se učil.

(Op.): - * na šaleškem zelo razširjena, zapi-
sala tudi Fr. Vanovšek na Plešivcu, sicer
avtorska, najverjetneje Vodovnikova; - *faj-
fa: pipa; - *gliha: podobnost; - *narejati
(tobak): pripravljati; - *ožgeč: pekoč, vroč;
- *il: ilovica; - *struple, strupati: razbiti se.

PREVZETIJA*

Oh, pogledjte vsi ljudi,
kako zdaj po svetu gre,
hudo se napuh vojskuje,
vsaka srota prevzetuje*.
Kmetsko dekletko, kmečki fant
nosi zdaj gosposki gvant*.

Kakor nosi se gospod,
hodi hlapec tud svoj pot;
nosi ramiže* visoke,
tiste turnske klobuke*;
tiste kape šildaste*
nosijo žene paverske*.

Črn klobuk zajnga ni,
druge sorte ga dobi;
ga dobi še take robe,
kakor tiste sive gobe,
kir po gojzdah* rastejo,
jih še ovce ne jedo.

Hlače kožomiraste*,
lajbiče* vse šmirtaste*,
s takga sukna pa jopiče,
k ne vej vsaki, kak se kliče.
Prač* po šest goldinarjev,
tristo nemških vinarjev.

Fanti v cerkev pridejo,
z aržetov* jim gledajo
velke fajfe no mehiri,
kakor kosecem vodirji.
Bukvic pa že djat ni kam,
patarnostra jih je sram.

Zdaj pogledjmo ženski spol:
vidimo njih gor in dol,
oblačila nove šege,
prave vragove telege*;
če ravn lepo janko* ma,
krez* en mesenc ne velja.

Pride kaki praznik svet,
hoče novo janko met,
nove sorte cajg* kupuje,
stare gvante* predeluje,
če se k prazniku ravna,
žnider preveč dela ma.

Kadar k maši spravlja se,
vse popred pogledat če,
če je lepo jasno vreme,
tak ta gorši* janko vzame,
če se megla pa kadi,
hitro janko spremeni.

Neka z bukvic brat ne zna,
robec namest bukvic ma,
patanoštra se sramuje,
roženvenc tud zaničuje;
fajcel* v rokah žuli tam,
kir jo je moliti sram.

Kmetič maslo, špeh proda,
dnar za nove gvante da,
doma stiska na vse viže,
rajši vživa burove* spiže*,
de je oblečen prav lepo,
povzdiguje on glavo.

Žito v mesto zapelja,
posle pa brez kruha ima;
malo repe in krompirja,
suhe skorjice pobira,
v mlečno župo podrobi,
s tem družino* on redi.

Kedar kramer pride v ves -
blizu svatovšna al ples -
ima dnarjev vsak zadosti,
da si kupi gvant za gosti.
Hitro žnidar* mora prit,
hitro oblačilo bit.

Pride žnidar al tekavc*,
šoster* al kak drug delavc,

že nima dnarjev, da bi plačav,
prosi, da bi ga počakav:
le počakaj taj te dni -,
brez plačila ga pusti.

Pride tudi sekocjon*,
od grešine* bel patron*,
vse po hiši on pobriše,
de šest krajcarjev poiše,
no mu tiste vrže taj:
nimam dnarjov, bog pomaj.

Vpije on vse žive dni:
ovbe, ovbe*! dnarjev ni.
Dnarji grejo pa z dežele,
za to ofertno* vesele,
na Kočevarsko* in Grac
gre za oblačilo dac*.

Drugi tako pravijo,
de gosposka njih dero.
Ja kob dacje* ne dajali,
tej bi šele prevzetvali:
kmet bi hodiv kakor grof,
miev bi vrh glave knof*.

Bog je vstvaril tudi zvir,
dal je barvo nji za cir*,
da se vendar preč* odloči,
človek njo pozna ponoči,
a je volk al je lisjak,
al je kaki drug zijak*.

Zdaj poglejmo pa ljudi,
par njih kaj razločka ni,
al je kmetič al baroni,
al je hlapec al gospodi,
je iz vesi al tržan,
ves zarašen, ko pesjan.

Kmetič, lepo prosim te,
bolj ponižno nosi se,
pred gospodom glavo nagni
in pred Bogom se pripogni,

podnevi delaj kar je prav,
boš ponoči lahko spav.

Naj bo delo tvojih rok
le sekira ino drog,
plug pa brana in motika
se za kmeta narbol šika*,
puško pusti le na stran,
kir ne greš k vojaški bramb*.

Tak oblečen hodi kmet,
de boš enkrat v nebo vzet,
glej, kak svoje dni živeli,
ne obleke take meli.

Bog prevzetne ne štima*,
le ponižnim gnado* da.

(Op.): avtorska, prim. Vodovnikove zbrane pesmi - *prevzetija: prevzetnost, bahavost; - *gvant: obleka; - *ramiže: visoki moški škornji; - *turnski (klobuk): dbs. stolpast klobuk, verjetno cilinder; - *šildasta (kapa): kapa s ščitkom; - *paver, paverski: kmet, kmečki; - *gojzd (po *gojzdah): po gozdu; - *kožomiraste (hlače): morda iz kašmirja, tekst mehka tkanina iz dlak kašmirske koze (po izvoru iz osrednje Azije); - *lajbič: telovnik; - *šmirtast (?); - *prač: vatel, laket - 137 cm; - *aržet: žep; - *telege (vragove): jarem, namigovanje na grešnost lepega oblačenja; - *janka: krilo; - *krez: čez; - *cajg: groba in trpežna bombažna tkanina; - *gorši (ta gorši): najlepši/a/: - *fajcel, facela: naglavna ruta, v Velenju (npr. Podkraj) je ruta "fajcuh"; - *burove: nezabeljene; - *špiže, spiže: jedi; - *družina: mišljeni so gotovo le posli - hlapci, dekle; - *žnider, žnidar: krojač; - *tekavc: tkalec; - *šoster, šoštar, šuštar: čevljar; - *sekocjon: eksekucija, izvršba; - *grešina: graščina; - *(bel) patron: verjetno financar v beli uniformi; - *ovbe, ovbe: medm. v smislu joj; *ofert, ofertno (veselj/e): ofer = prevžitek, tudi darilo (cerkvi), tudi kočar, v n. p. verjetno beraško (kočarsko) veselje, prim. iz šal. nar. "je bla bol ofertna ohcet", revna, beraška ohcet; - *dac, dacija, dacije: davek; v stari Avstriji davščina na prodajanje tržnega blaga, zlasti živil; - *knof: gumb; - *zvir: zver; - *cir: okras; - *preč: proč, stran; - *zijak: zija = ogleduje, "firbce pase"; - *šikati se: spodobiti se, biti primeren; - *bramba (vojaška): obramba; - *štirati: v kont. ceni, ima rad, ljubi//štiman: gizdav, ničemuren, gosposki; - *gnada: milost.

PESEM OD GRAŠKE IN ŠMARTINSKE DOLINE

*Oh, kak je veselo po zgornih krajeh,
po graških dolinah* in šmartinskih vaseh*.
Oh kdo je te cerkve pozidati dal,
glih kak bi rožic nasjal.*

Na Starimu trgu cerkev stoji
na gradu* že druga košata stoji.
Tam novi zvonovi prav lepo pojo,
vsem vernim veselje dajo.*

*Če k vratom pol pridem, me spet veseli,
ker mežnar* cerkev odperat leti.
Nebeška kraljica se v tronu* svetli -
Marija, kak lepa si ti.*

Na Homci spet cerkev lepa stoji,
Marija Devica se noter časti.
Tam ura na turnu kristjane budi,
posebno pa brunne* ljudi.*

Svet Marka, svet Lukež zapisala sta,
kako je Marija v nebesa gor šla.
Zdaj ona, kraljica teh svetih nabes,
na velkmi oltarji je vmes.*

*Ti mali oltarji spet kažejo nam:
je sveta Lucija in sveti Florjan.
Svet Juri, svet Ahac v oltarju so tam,
Apolonja in Agata zravn.*

V sred graškega mesta sta cerkvici dve,
kdo prvo je zidal, nobeden ne ve.
Ta druga velika nam srce meči*,
kaj noter je lepih reči.*

Gor na Plešivcu Sveta Uršla stoji -
po hribih, dolinah je polno cerkvi -
je veliko prestala na zemli zares,
zdaj cerkev ma blizu nebes.*

*Po graških dolinah me prav veseli,
po hribih, dolinah je polno cerkvi,
pa tud Sveta Ana*, visoko tam gor,*

prav žalostna cirku je skor.

Svet Peter tam blizu Koroškega je,
ta cerkev je lepa čez druge pač vse.
Dva turna* nam kažeta, da je svetnik
svet Peter apostel velik.*

Na meji koroški spet cerkev stoji,
zdaj romar odpustke tam zadobi.
Je dobrega sveta Marija spomin,
na Križu pribit je Bog sin.*

To cerkev so puvali dolgo popred,
saj zdaj že bo menda čez petdeset let,
ko romarji tamkaj začeli hodit
Boga in Marijo častit.*

Tud šmartenska fara ma dosti cerkvi,
pravica ta stara še tamkaj živi.
V turjaškem Št. Ili* so cerkvice tri,
sam Bog se po tistih časti.*

Svet Jakob v Pamečah in sveti Št. Janž*,
Marija na Homci in sveti Miklavž*,
požegnajte polje po zgornjih krajeh,
/budite poštenje po spodnih doleh/.*

*Oh, kak so vesele te cerkvice vse.
Zbudijo tud moje zaspano srce.
Pri cerkvah so turni, nam kažejo pot
gor v svete nebeso odtod.*

(Op.): - šal. različica Vodovnikove popotne, slavnice pesmi - V (14,4) uporabljena M. prečrtana varianta namesto "in po ta spodnih doleh"; - pesem očitno ni zapisana do konca; zapisovalec M. je s številko najavil še 16. kitico in si pustil prazen prostor. Prim. zbrane pesmi pohorskega pevcu in pesniku J. Vodovniku. - *po graških dolinah: okrog Slovenj Gradca; - *po šmart(i)nskkih vaseh: Šmartno pri S. Gradcu, župna cerkev sv. Martina (zgrajena domnevno leta ?850? - inf.T.R.); - *Stari trg: cerkev sv. Radegunde (1374); - *na gradu: na griču nad Starim trgom, kjer je cerkev sv. Pankracija; - *mežnar: cerkovnik; - *v tronu: na prestolu; - *brumni (ljudje): pobožni; - *Homec: sv. Marija na Homcu; - *turn: (cerkveni) stolp; - *graško mesto: tu sta župna cerkev sv. Elizabete (grajena 1235-1251.) ter p. c. sv. Duha, "špitalska cerkev"; - *(nam srce) meči, mečiti: mehčati; - *sv. Uršula na Plešivcu: znamenita romarska cerkev, grajena 1580-1601; - *sv. Ana: p. c. cerkev z dvema zvonikoma, na hribu s. v. Ane (756 m) nad Pamečami, grajena leta 1530; - *Sv. Peter: z dvema zvonikoma, pod Otiškim vrhom - *na meji Koroški: Sv. Križ v Dobrovi nad Dravogradom; zidana cerkev je bila postavljena 1845-1851, prej lesena kapela, od l. 1804 znamenita božja pot; - *puvati: zidati, graditi; - *šmartenska fara: fara sv. Martina pri Sl. Gradcu; - *v turjaškem Št.Ili: farna cerkev sv. Tilna se prvič omenja leta 1296, cerkev ima p. c. sv. Ahaca v Stražah-Vokarji (14. stol.), p. c. sv. Lenarta v Misljini (1652) in p. c. sv. Urha v Dovžah (17. stol.).

V36 (2/83)

CIGANSKA SIROTA

*Sirota jaz okrog blodim,
ubog cigansk otrok,
v samoti tihi tu živim,
ker čuva mene bog.*

*Zato oko se mi solzi,
ker svet sovraži me,
al ena duša še živi,
ker vem, da ljubi me.*

*Ko sem na vasi se igral,
nikdo ni maral me,
nikdo mi roke ni podal,
le vsak me karal je.*

*/Verjem 'te/, prosim vas lepo,
kako vas rad imam,*

*al rekali so mi smeje:
Cigan naj bode sam.*

*Tam mati v tihi jamici
mi spi že dolgo let,
ko pridem k mili jamici,
vesel pač bodem spet.*

*Čeravn mi mat umrla je,
bog daj ji večni mir,
saj lepša mati čuva me,
bodi* nad mano zmir.*

*Zatorej pojdem v temni log,
kjer ptičke žvrgole,
pozabim ondi* vse gorje,
užaljeno srce.*

(Op.): - *bodi.: bedi. - *ondi: tam.

V37 (2/85)

VZDIGNI SE, JEZIK MOJ!

*Vzdigni se, jezik moj,
eno veselo poj,
srce, ki tak želi,
naj se zgodi.*

*Srce, če čisto mam,
kaj me bo peti sram,
kaj bi tedaj ne pel,
v bogu vesel.*

*Bog, ki me ustvaril je,
dal mi tud jezik je,
da bi ga z njim častil,
dokler bom živ.*

*S petjem se pa časti
stvarnika vseh reči,
kaj bi tedaj ne pel,
v bogu vesel?*

*Trava in rožice,
vse, kar na svetu je,
vse je z ljubezni
ustvaril bog sam.*

*Oče dobrotljiv je,
vedno skrbi za vse,
kaj bi tedaj ne pel,
v bogu vesel?*

*Kadar se pa podam
k svojemu delu kam,
na polje al pa v gozd,
pojem pogost.*

*//: Nihče ne brani mi
lepo prepevati,
kaj bi tedaj ne pel,
v bogu vesel?://*

*Kadar sem pa tud sam,
s petjem veselje mam,
tiho al pa na glas
pojem si včas.
Pesmi pa dosti vem,
take da peti smem,
//: kaj bi ://*

*Hudo je včasih res,
pa si zapojem vmes,
tak je trpljenje preč,
ni ga nič več.
Delo se ohladi,
srce razveseli,
//: kaj bi ://*

*Pridem pa v kako ves,
kjer so prijatli vmes,
pravi vsak: Ljubi moj,
eno zapoj!
Prositi se k ne pustim,
peti si sam želim,
//: kaj bi ://*

*Pesmi študirati
ino prepevati,
to jaz narbolj želim,
dokler živim.
Kadar pa pride smrt,
bodi mi raj odprt,
tamkaj bom večno pel,
v Bogu vesel.*

(Op.): - Stamolak/Vodovnik. - Frgm. - Gl. e. in op. V27, prim. Slovenska grlica (1864).

V38 (2/87)

*PESEM OD ŠOŠTANJSKE FARE**

*Šaleška dolina vesela je vsa,
ker dosti ma kruha in družga blaga,
in čvrste fantiče, skor vsak je soldat,
deklet je tud dosti za zbrat.*

*Šaleško dolino jaz dobro poznam,
ker dosti od ljudi že dobrega mam.
Prijaznost, ljubezen imam jaz pri njih,
bi rekel, da skoraj pri vsih.*

Ta večja je fara v Šoštanju tam,
seveda je znana tud vsem vam.
Med hribi šoštanjskimi tržič leži,
veselo tam notri se m' zdi.*

Tam cerkvice bela pod gradom stoji,
že veliko število teh rajnih tam spi.
Po cesti pa prideš ti lahko dol v Penk,
na levo in desno je breg.*

*Na desnem bregu pa Skorno leži,
tam cerkvice sv. Antona* stoji,
da bi izprosil svet žegn pri svinjah zato,
ker je tak dobro svinsko meso.*

Prot Belim vodam je pa sv. Florijan*,
ta varuh je ognja, to znano je vam.
Obvaruj nas častnega ognja tu zdaj,
zaklenjen pa večni bo naj.

Pod Lomom velikim Topolšca leži,
v Topolšci pa cerkev spet lepa stoji.
Tja sv. Jakoba* hodmo častit,
da bi sprosil nam kruha velik.

Tam v Ravnah je cerkvica sv. Duha*,
dosti darov nebeških vsak sprosit si zna.
Le prosimo, le prosimo za pravo modrost,
lažnivcev po svet je zadost.

Ko prideš v [Velunjo] na ravno polje,*
je zopet veselo moje srce.
Spet cerkvica čedna v tem kraju stoji,
Marija* se tamkaj časti.

Pri njej zadobimo dosti dobrot,
potem pa le pojmo dalje na pot,
skoz lepo Družmirje se lahko poda
le taj v Lokovico, kdor zna.

Tud vinske gorice imajo tam vsi,
pa sv. Urban se prav malo časti.
Vinogradov on je velik patron,
pripravte kapelco in zvon!

Če je v Lokovici kdo piti ti dal,
prek šoštanjske fare se bodeš podal,
tam sv. Mihaela res cerkev stoji,
veliko rajnih faranov tam spi.

Tam vidiš spomenike tih rajnih ljudi,
le glej, boš videl, kako se v prah spremeni.
Tudi nam je pripravljen ta žalostni kraj,
znabiti že hitro bo kdaj.

Patrona te fare izve ime se,
varh angel* ta večji tak zvolen on je,
pravične, krivične, vse vagal bo on,
potem pa dobimo svoj lon.

Dvanajstiga svečana sem pesem skoval,
zato da ljudem okol bi jo dal.
Prav modro in zvesto na sveti ni res,
ker potnik je slabe glave.*

*Prijatli, pa nič ne zamerte mi kaj,
iz srca prepevam rad pesmi vselej.
Še več bi rad zložil iz srca svojga,
dost dolga je pesem že ta.*

*Nekdo me je vprašal, kje pesmi dobim,
na tisto vprašanje se jaz nasmemim.
Sem potem mu povedal, da mi da jih svet duh,
s tem služim si večjidel kruh.*

(Op.): - M. pripis.: spisano 1913 - prečrtano; - avtor Jurij Vodovnik; - *ta večja je fara: šoštanjka župnijska cerkev se je običajno imenovala "Sv. Mihael pri Družmirju", prvič se omenja l. 1261; - *cerkvičica bela: p. c. sv. Mohorja in Fortunata v Šoštanju se prvič omenja leta 1434; - *sv. Anton: p. c. v Skornem se prvič omenja l. 1545, nastala je na mestu dvora v Skornem (13. stol.). Posvečena je sv. Antonu puščavniku (17. januarja); - *sv. Florjan: p. c. v Šentflorjanu, ki je bila zgrajena na ruševinah gradu Katzenstein. Prvič se omenja leta 1545; - *sv. Jakob: p. c. v Topolšici se prvič omenja l. 1545; - sv. Duh v Ravnah (prva omemba l. 1545); - *v Velunjo na ravno polje: sv. Marija: cerkev sv. Ulrika v Gaberkah - glavni oltar je posvečen Mariji; - *varh angel: angel varuh; - *12. svečana: 12. februarja.

V39 (2/88)

*JUTRANJICA**

*Hola, hola, fantje, vstajajte,
vstajajte dekleta in žene,
lepo mlado jutro se rodi,
v turnu jutrnico že zvoni.*

*Zdaj že slovo jemlje temna noč,
v begu se že spušča njena moč.
Svetlo je začelo svitati,
temna noč nam beli dan rodi.*

*Rožice po travnikih rastejo,
v rosi jutrne se umivajo.
Lepo jih ogreva sončece,
da bi jutro nam polepšale.*

*Ribice po vodi plavajo,
v hladnem jutru se sprehajajo,
kvišku povzdigujejo glavce,
kakor da bi nas pozdravljale.*

*Ptičice po zraku letajo,
nizko se na drevje vsedajo,
žvrgolijo pesem jutno,
nam pa dobro jutro voščijo.*

*Daj nam danes bog svojo pomoč,
ker si varval nas nocojšno noč,
dober dan nam danes oče daj,
enkrat po smrti večni raj.*

*Oh, kak ljubeznivo jutro je,
lepši bo v nebesih tamkaj še.
Večno jutrnico tam pojo,
kjer noči nobene več ne bo.*

*Kadar bode enkrat svet razdjan,
takrat pride strašni sodnji dan.
Jutrnico peli angeli,
ki nas bodo k sodbi klicali.*

(Op.): - *jutranjica: pesem ob zgodnjem jutru; - *jutrnica jutranje zvonjenje ob svitu, nekdanji znak za vstajanje, kasneje zvonjenje pred jutranjo ("šesto mašo"). Popoldne je kot znak za konec dela zvonilo "večernice" ali večno luč ob mraku. Obsobotah in dan pred praznikom je zvonilo za konec dela že prej, okoli 16. ure.

V40 (2/89)

USPAVANKA (Šmiklavž)*

Črni kužej prišel k nam,
bi našo Micko vgriznit znal,
aja tuja aj,
le spavaj Micka zdaj!*

*Črnega kužeja treba ni,
saj naša Micka tak rada spi,
aja tuja aj,
spavaj Micka zdaj!*

*Tud božje dete spalo je,
ko nas na svet odrešilo vse.
Aja tuja aj,
spavaj Micka zdaj!*

*Je ovčka bela kakor sneg,
je prišla sem na zelen breg.
Aja tuja aj,
spavaj Micka zdaj!*

(Op.): - *Šmiklavž: pri Slovenj Gradcu, kjer je bil M. učitelj od leta 1911 do l. 1918; - *(črni) kužej: ljubk. pes. v kont. "otroški strah". Prim. različico V24.

V41 (2/90)

SVETI PETER VREČO ŠIVAL

(Paka pri Velenju. - Vsaka vrstica se ponovi z refrenom hoj, hoj, hoj.)

*Sveti Peter vrečo šival, hoj hoj hoj!
Zakaj pa tebi vreča bode, hoj -
Prese kupil, noter smuknil, hoj -
Zakaj pa tebi prese bo, hoj -
Prese bom pa gor zredil, hoj -
Od njega bom pa mast dobil, hoj -
Zakaj pa tebi maža bode, hoj -
Z mažo bom pa gare* mazal, hoj -
Zakaj pa tebi gare bodo, hoj -
Z garam' bom kamenje vozil, hoj -
S kamenjem bom pa turn zidal, hoj -
Zakaj pa tebi turn bo, hoj -
Zvone kupil, gor potegnil, hoj -
Zakaj pa tebi zvoni bodo, hoj -
Z zvonom bom pa vraga strašil, hoj -
Vrag mi je pšenico ukradel, hoj -*

(Op.): - *gare: ročni voziček, navadno na dveh kolesih.

V42 (2/99)

NARODNI PREGOVORI IN DRUGI REKI:

- *Jurja ne premaga ničesar.*
- *Slamnata streha, / zidane duri, notri prebiva / Šimionov Juri.*

V43 (2/100)

*ŠALEŠKA DOLINA**

*Visoko, visoko vrh dobrave grem,
na Šaleško doli dolinico zrem,
ne morem nehati veselo ukati,
na kraju ko /v/ rajju to pesem začnem.*

*Šaleška dolina velika res ni,
pa je vendar edina od koroške strani,
previdna z gorami, *obdana z vodami,
za videt' prijetna, ker vse zeleni.*

V sredi Šaleka je sv. Andrej,
vrh zalega griča sv. Jakob* poglej,
se vidi okoli daleč po polji,
planine, ravnine ni daleč naprej..*

Okoli Šaleškega gradu obzidje stoji,
ga burja napada, ga ne razdrobi.
Na desnemu griču sv. Jur* na konjiču,
s hrabrostjo, srčnostjo lintverja* mori.*

Iz Šentflorjanske doline nam Paka šumi,
z velike pečine dol k nam se vali.
Ma žage, ma mline, zraven fužine,
usnarjem, kovačem dnarje nardi.*

(Op.): (*) avtorstvo: morda Jurij Vodovnik; - *lintver: zmaj; - *previdna z gorami (?); - *sv. Andrej: p. c. v Šaleku pri Velenju, grajena l. 1516; - *sv. Jakob: p. c. v Zabrdi; - *obzidje okoli šaleškega gradu: šaleški grad je pogorel in bil opuščen od leta 1770, obzidja pa na upodobitvah iz druge pol. 19. stol. ni bilo mogoče več videti; - *sv. Jur: dekanjska cerkev sv. Jurija v Škalah pri Velenju, najstarejša cerkev v ŠD iz leta 1154, morda celo iz 10. stoletja; - *šentflorjanska dolina: izvir Pake je pod Glažutsko planino nad Sp. Doličem - fara sv. Florjana.

4. DELOVNE

V44 (2/4)

OD POHORSKIH KMETOV

/Vodovnikova, frgm./

*Od pohorskih kmetov vam hočem zapet,
kak' oni živijo, kol'ko morajo trpet.
Imajo žage in mline,
visoke planine,
pa osem volov,
zraven dolarjev sto/v/.*

(Op.): - Odlomek/fragment (samo prva kitica) Vodovnikove, v Bleiweisovih Novicah l. 1854 objavljene Pohorske pesmi (var. Od pohorskih kmetov), ki ima tam 126 8- vrstičnih kitic. (Kasneje nastalo veliko (fragm.) inačic te priljubljene pesmi. Naša se razlikuje predvsem v gramatičnem številu, pri Vodovniku vseskozi množina. Ta (celostna) Vodovnikova pesem in njegov znani "rimani življenjepis" (Jaz sem Vodovnik Juri) sta ob prvi objavi v Novicah pospremljeni z (zanj za vse čase karakteristično) uredniško uvodnico: "... Juri Vodovnik zdaj po Pohorji berači, nosi koš brez dna, v znamenje, da noče več milošnje, kakor tolikšne, ki mu je za vsakdanji živež potrebna. Kamor pride, ga povsod radi imajo, posebno na kolinah in ženitvah. /.../ - Večina Vodovnikovih pesmi je bila obj. v DiS. Lj. 1900. (*MIŠ, n. d.)

V45 (2/47a)

OD KOSCA

*Fantič je biv vesev,
zmiraj s' je lepo pel,
zjutraj zacajta*
kosit je začev.*

*Ptičke mi pojejo,
srce mi dramijo.
Fantič le hit kosit,
gremo sušit.*

Kosič že tudi /zviži,/ /
v serce me veseli,
on nam tud hoče prit
kose ojstrit.*

Senica pravi švint,
spravlja se tud kosit,
na to ravno polje,
jasno je vse.*

Grinpelček zazveži,
z boršteca* ven zleti,
stvarniku poje čast,
k da zemlji rast.*

*Prepelička se glasi
in poje petpedi,
deklete vabi vas:
"Romen je klas."*

*Blo jih je skupaj pet,
lepih mladih deklet,
v hladnimu jutru
začele so žet.*

*Deklete, prosim vas,
zapojte mi na glas,
zdaj je veseli čas,
romen je klas.*

Škorjanček v luft zleti,
lepo zažvrgoli,
vsaka si urno naj
srpek ojstri.*

*Golobček preljubi moj
ti jim pa tak zapoj,
vsaka si varje naj
kra/n/celček svoj.*

V46 (2/53)

FLOSERSKA (I)

1.
*Dežek se ži kadi,
floser* se veseli,
k rajži* perpravla,
prot Mitrovcu* gre.*

3.
V Rače priplavamo,
flose* v kup zlagamo,
kolkor je lat*,
jih bo kupiv Hrovat.*

5.
*Hrovatice pravijo:
pijmo na zdravijo*!
Dokler še gre en flos,
nismo še skoz.*

(Op.): - Šal. inačica ljudske stanovske pesmi, ki samo nekoliko odstopa od pri Š uvrščene (7245), ki jo je zap. Janko Šlebinger. - M. zapis se razlikuje predvsem v zamenjanem zaporedju sedme in osme kitice: - *zacajta: ob (zgodnji) uri; - *kosič: manj. kos; - *švint: medmet, morda tudi kšint ali kšvint - hitro, npr. "kšint prit nazaj" = hitro pridi nazaj; *grinpelček: morda strnad ali cajzlc (cezar), ki ima zelene peruti; - *borštec: gozdič(ek); - *luft: zrak (nem.).

2.
V Celji je prv štacjon,
floser dobi svoj lon*.
Mi pa odrinemo,
gremo naprej.*

4.
*V Mitrovec pridemo,
flose vkup vežemo,
tam pri Zoret
smo za dobro gor vzet.*

6.
*Flosar se lahk spozna,
striček* na hrbtu ma,
cveder in kov*
sta pa antverh* njegov.*

(Op.): Šal. različica stanovske pesmi, katere avtor je Jožef Lipold (1786-1855) iz Mozirja, ki je bil župnik na Rečici. Š različica je še najbolj podobna inačici iz Levca v Sav. dolini, ki jo je zap. I. Piliš, narekoval pa Franč. Hlačer. V prim. z drugimi znanimi v M. zapisu odstopa peta kitica. ; - *floser, flosar: splavar; - *k rajži: na (pot)ovanje; - *Mitrovec: Sremska Mitrovica; - *štacjon: postaja; *lon: (ne/denarno) plačilo; - *Rače: Radeče; - *flosi: splavi; - *lata: deska; - *(piti na) "zdravijo", zdravija (redko): na zdravje! (morda "nazdravijo": nazdraviti?); - *striček: manjša skrinja za orodje z naramnicami, ki so jo nosili na "štero" tudi drugi obrtniki (TZ Videčnik); - *antverh: v n. p. orodje, tudi obrt (iz nem. Handwerk).

FLOSERSKA (II)

Hit, hit!

*Hiti le trte vit,
sneg se že zlo tali,
voda s planine nam
jaderno dol žvrli.
Bomo zvezali,
urno peljali,
bratec le hit.*

Glej, glej!

*Vesovnik zdelan, glej,
rivec na kvišk moli,
flosarski stol se
na fažeh ži košati.
Deske so suhe,
ko zimske muhe,
le trte daj.*

Čuj, čuj!

Ti le klopnice
in stropnice* proč odštej,
jaz bom dvanajšče*
in late dergnil zdej.
Trame in lese* -
tudi penese -
le kar osnuj!*

Jur, jur!

*Zdaj le odrini,
kot olje bo smučalo,
da kje prednik
opiknil na kleč ne bo.
Žadnik zaviraj,
dobro upiraj,
humplej po žnur.*

As - as!

*Lej ga no, lej ga no,
oj ti presneti ptič!
gre, mi ga verže ži,
kar na ta prvi kleč.*

*Al si kar mulil -
al fajfo bulil -
de striš ta špas.*

Kaj, kaj ?

*Kaj pa le čenčiš,
al ti na očeh fali,
de kar ne vidiš,
kak voda se razgubi?
Po celim kleči -
le še kaj reči,
grem kar nazaj.*

Stoj, stoj!

*Kolje na ramo,
saj bo v enim tuški dol,
flosarji močni smo
kakor planinski vol.
Na cente pili -
štrukle dobili -
bomo nocoj.*

Na, na!

*Stava profjanska
se vidi že, le poglej,
nam brez kosila
prepozno je plut naprej.
H kraju ga rukni,
vervo mu smukni,
de zaakla*.*

Juš, juš!

*Reci Martinovski,
naj nam narbolšga da,
naj tudi perpravi
za dvajset peršon mesa.
Štruklov dve skledi -
le ne prebledi -,
potem bo tuš.*

Dost, dost!

*Jedli in pili
zadosti smo le na flos.*

*Jurka na prvega,
ti si mu najbolj kos.
Još naj bo zadi,
se še le vadi,
mlada je kost.*

*Zdaj, zdaj!
Žegen šentjanževca,
zdravica naj vsim velja!
Sveti Miklavž nam
na vodi pomoč naj da!
Ukali, peli -
bomo veselii,
le brž naprej!*

*Mat, mat!
Ti pa račun le zapiši,
saj me poznaš,
drevi jih pride deset,
de jim glih tak daš.
Vse bom poglihav -
ko bi popihav -,
ko pridem zad.*

(Op.): - Znana splavarska stanovska pesem, ki jo je zložil Jožef Lipold, glej prej. e. V šal. lokaciji so se močno razširili tudi verzi njegovih Teric (Voj. dekličič! le vstanite) in Peric (Mati zakliče brihtno dekličiče: / "Hitro vstanite! že se dani..."), sicer obj. v Drobotnicah (1846, str. 207 in 208), med vedro ljudstvo pa so bili sprejeti tudi njegovi Dobrovoljni kosci (obj. v Razlagovi Pesmarici, Mb. 2/1872, str. 104-106). - Besedje v enoti (tipično za savinjsko področje) ni upoštevano pri slovarskem pregledu. - *klopnice, stropnice, dvanajšce itd.: deske raznih dimenzij, ki so jih povezali v en flos. Flos je bil tudi merska enota, ki je vsebovala točno določeno število desk oz. lesa posameznih dimenzij; - *humplanje: veslanje za držanje smeri; *tuški: (?), tudi slabo semensko zrnje (Plet.); - *stava profjanska: neznana lokacija; - *zaakla: pritr.

V48 (2/70)
VOJAŠKI STAN

*Oh mati, nikar ne žalujte,
da mora vaš sin bit soldat,
le Kristusov nauk premišljuje
in lahko bo vam za prestat.*

*On sam zapovedal je dati
cesarju cesarjevo vse,
potrebo vsak mora spoznati,
soldatov deželi da je.*

*Kdor sina bolj ljubi ko mene,
on vreden zveličarja ni.
To pravi sam Jezus vam, žene,
čeravno se vam hudo zdi.*

*Marija tud sina rodila,
pa voljno za tebe ga da,
oh, da b' se od nje naučile
podati se v voljo Boga.*

*Bog tebe ve bolj oskrbeti
ko sin, za katerim ječiš,
doma zna zboleti in umreti,
iz solda* tud zdravga dobiš.*

*Če sin na Boga ne pozabi,
na vojski zapuščen ne bo.
Bog svoje na vojsko povabi
in brani z mogočno roko.*

Prav srečno patalje in boje
marskteri vojak je prestal,
je zdrav zopet našel ta svoje,
je doma v gospodu zaspal.*

*Kak žalostno se okol klati,
o, da žoldu *nezvesto ubeži,
konc hudega mora jemati,
in zravno še dušo zgubi.*

*Mladenči nikar se ne bojte,
če vam je namenjen ta stan,*

le srečno v tarštem obstojte,
vam venec vojščaški* bo dan.*

*Doma tud veliko trpite,
in vžitek boren* vam da,
tam hrano pošteno dobite,
dovolj erženjaka*, mesa.*

*Lepo bo tamkaj častilo,
kar doma zaslužiti ni,
pošteno lepo oblačilo,
katermu se srce smeji.*

*Če tukaj vi hlapci zbolite,
ste hitro napoti ljudem;
zdravnika tam svojga dobite,
in ste oskrbljeni z vsem.*

*Vojaki zdaj šolo imajo,
in kdor ma le glavo zato,
ga hitro zučiti tam dajo,
da lahko gospod še on bo.*

*Doma ti čepiš kakor kura,
nikamor po svetu ne greš;
in tam ne preteče ti ura,
da novga kaj vidiš in zveš.*

*Kdor zvesto cesarja tam služi,
svetincu na prsa dobi,
v nebesih si krono pridruži,
če lepo pošteno živi.*

Uhajavci v brlogih tičijo,
na svetlo jih priti je sram,
hudobam na svetu žarijo,
peklenskemu brezdnu pa tam.*

Pod enim banderom na sveti
bojvavec* za sveto nebo,
sam Jezus nas hoče imeti,
le služmo njemu zvesto.*

(Op.): - *sold, soldaščina: vojaščina; - *patalje: bitke (bataglia, it.); - *žold: vojaščina; - *tarštem (?); - *vojščaški: vojaški; - *boren: slab; - *erženjak,

*rženjak: rženi kruh; - *uhajavci: vojaški ubežniki, begunci; (tudi) pobegi; - *bandera, bandero: prapor, zastava; relig. cerkvena zastava na prečnem drogu z verskimi simboli; - *bojvavec: bojevnik, borec ali vojak.

V49 (2/71)

ZADOVOLJNI OVČAR

*Jaz sem en kmetovski ovčar,
za mesto mi ni mar,
al vendar le verjemte mi,
moj stan me veseli.*

Jaz svojo čedo že poznam,
na pašo voljno njo peljam,
in v prsih srce mi igra,
ko pred meno dropla*,
juhe, na gori lušno je!*

*Jaz sebi čas prikrajšat znam,
na paši, če sem sam,
zdaj vsedem se na kako peč,
premišljam mnogo reč.
En tak ko jaz pač vreden ni,
da Bog za njega tak skrbi,
stotavženkrat mu hvalo dam,
da zdrave ude mam,
juhe, sam Bog skrbi zame!*

*Tržanov ni, mestjanov ni,
da b tolko srečni bli;
ta kruljav plazi se po tleh,
on slep je na očeh,
in tretjemu noč in dan ne da
počitka, skrbi, katere ma,
ovčar pa sladko spi,
juhe, kak menič dobro je!*

*Medveda, volka in zveri
se bat mi treba ni,
ta škode čredi kar ne stri,
se psa prezlo boji.
On široko grebenico* ma,
osledit tud prav dobro zna,*

*je močan, ko če kaj čut,
ga treba ni pošut*.*

Juhe, on vbran postavi se!

*Za živež dober kruh dobim,
na mehkih rožah spim,
za žejo mam clo na prebirk*
mleko al hladen zvirk*.*

*Moj gospodar pa tud skrbi,
da mi obleko naredi,
ne morem dost zahvalt boga
za vse, kar meni da,
juhe, men pač predobro je.*

*In če bom star ali pa bolan,
ne bom od hiše zgnan,
saj skrben sem in čredi zvest,
znam slamnike tud plest,
tud coklice tak lahko strim,
da se nobenega ne bojim,
in roka moja košek stri,
da lepšega kar ni.*

Juhe, sem mlad naučil se!

*Premagati se kar ne dam,
ker pukšico imam,
ko čreda mi na stran hiti,
jo sprožim, da shruši,
in ko doma jo rad peljam,
z njo gospodarju vedet dam -
juhe, prav glasno zakričim
in pukšico spustim.*

Juhe, na conte gmetno* je.*

*Le samo eno me boli,
kar večkrat se zgodi,
da moram koj pri čredi bit,
ne morem k maši prit.*

*Pa mislim, saj bog dobro ve,
da to ovčar storit ne sme.*

*Klečim na gori, kolkor znam,
mu čast in hvalo dam.*

Juhe, saj vidi on srce.

(Op.): - *čedo, čeda: čreda (ovac); - *droplati: drobencljati, delati drobne korake; - *grebenica: tudi greben, koža na vratu, ki jo pes ob napadu naježi. Tudi na zunanji strani bodičast ovratni pas za pse; - *(ga treba ni) pošut: naščuvati, opozoriti na sled (na šum, na nevarnost); - *na prebirk: na izbiro; - *zvirk: izvir, studenčna voda; - *na conte: morda "na računu", obračunu ob koncu paše; - *gmetno: veselo, lepo.

VS0 (272)

KMETSKE STAN

*Narbogatejši mož je kmet,
naj vam se čudno zdi,
ker dostokrat ima za štet
za silo groše tri.*

*Vesel je pa, kdor prav spozna,
katerga kmet ima,
verjemi, da sam spoznal boš,
on je prav bogat mož.*

*Kraljevi grad se lesketa
od srebra in zlata,
kralj zlahtnih kamnov dost ima,
kar hoče, se mu da.*

*Na zlatem sedežu sedi,
krog njega se blešči,
al misliš, da je kmet sromak,
ker kralju ni enak.*

*Prijatelj, močno motiš se,
ker ne premisliš prav,
tud kmetič glih tak srečen je,
če priden je in zdrav,
on svojo hišo preskrbi
s potrebnimi rečmi,
in božjih darov je vesel,
katere je prejel.*

*Bolj ko zlato mu blesketa
komeno* sončece,
srebrni trak tud luna da
skoz kmetno okence,
miljonov kapljic se blišči*

*mu v rosi jutni,
krog hiše v žlahtnem cvetju vse
ledine pisane.*

*Kralj godce, pevce si redi,
da mu prepevajo,
za kmeta jih pa bog živi.
Po gozdih ptičke so,
prav zgodaj njemu pojejo,
budijo ga glasno,
in ko na polje gre,
ga spremjo ptičice.*

*Na večer za kraljice god
stotavžent lamp* brli,
al kmetu, čeravn ni gospod,
miljonov zvezd gori.
Prav sladko spanje njemu da
tud trda slamica,*

*al kralj pogosto od skerbi
na perji slabo spi.*

*Vsak priden kmet si pridobi
potrebnega blaga,
se lahko tega veseli,
kar njemu stvarnik da.
Če glešta* le sto belih kron,
že bogat zlu je on,
al kralj če glih milijone ma,
le malo se pozna.*

*In kadar umrjeta oba
in v prah povrneta,
se kralj od kmeta ne pozna,
le čednost tam velja.
Oh, kako srečen kmetič je,
ki greha varje se,
če služi le bogu lepo,
on kralj v nebesih bo.*

(Op.): - *komeno (sonce): morda ogenj nad komenom, < *komen: vodoraven zid pred odprtino kmečke peči; (tudi) klop ob kmečki peči; - *lampa: luč ali (preprostejša) svetilka; - *glešta(ti): imeti, premoči (sto belih kron).

V51 (281)

KJE SO TISTE DEKLICE

*No kje so tiste deklice,
so včasih tak prepevale?
No zdaj so že oženjene,
bojo skoraj zibale.*

*No kje so tiste kikelce,
ki so tak lepo poširkane* ble?
No zdaj so že raztrgane,
bodo skoraj pleničice.*

*No kje so tisti fantiči,
k' so včasih tak prepevali?
Al zdaj so odrajtani*,
bojo skoraj marširali.*

(Op.) (*)avtorstvo: (?) Seidl/Orožen;
- *poštirkane: pobeljene oz. poškrbljene;
- *odrajtani: določeni, odrejeni (v n. p. za vojaščino).

V52 (292)

*JAZ PA V GORICO GREM**

*Jaz pa v gor/i/co grem.
Kaj boš pa delal tam?
Rezal bom sam...*

*Jaz pa v gorico grem.
Kaj boš pa delal tam?
Kopal bom sam.
Potem vezal bom sam,
škropil bom sam,
okopaval -,
trgal, prešal,
pil ga bom sam.*

(Op.): (*) M. p.s.: "se poje po napevu Gledat kaj delajo ljubice tri". - Prim. pri Š uvrščeni stanovski pesmi Š 7721 in Š 7722. M. zapis šal. inačice je kombinacija obeh. Podobna tudi Š 5992.

5. LJUBEZENSKE IN EROTIČNE

V53 (2/25)

PESEM OD DEKLETA

*Z veselim srcam reče fant ljubici dober dan,
Nikol ne bom pozabiv veseli ledik stan.
Deklet se dobro zdi, pri mladmu fantu spi,
Pr srcam pa nima nobene žalosti.*

Bistra voda teče, ko dekle pere gvant,
Mlad fantič mimo teče, je zavber* kot soldat.
Le pojdi dekle sem, no kaj ti jaz povem:
Če hočeš moja biti, te vzamem taj jesen.*

*Jaz bi te ja vzela, mi mamca ne pusti,
No ker sem še premlada, mi se še ne mudi.
Še nimam dvajset let, dab mogla fante met,
En malo še počakaj, če hočeš mene met.*

*Še nekaj bi ti povedala, da fantič te bo sram,
No kaj sem črez te zvedla no črez tvoj ledik stan.
Kak revno ti živiš, ženiti si želiš,
Zagvišno* v naši fari nobene ne dobiš.*

Noj dekle, ti špotljivka, no kaj tak govoriš,
Si dekle ljubezniva, zakaj me žalostiš?
Oj jaz sem fantič mlad, ne dam ti prstan zlat,
Poprej da mi obljubiš, da pojdem s /tabo spat/.*

*Ne hojdi ti za menoj, saj me ne boš dobiv,
Ti maš ja drugo zbrano, si mene zapustiv.
Le nesi prsten ti, kamor te veseli,
In jaz bom sama spala na beli postelci.*

(Op.): - *gvant: obleka; - *zavber: zapeljiv, čeden; - *špotljivka: prepirljivka; - *zagvišno: zagotovo.

V54 (2/30)

PESEM

Cegelc napisal bom,
moji ljubci poslav ga bom,
ki je včasih moja bla,
je zmiraj lušna bla,
al zdaj pa ni več.*

*Je prišel ženin po njo,
vzel mi je mojo ljubico,
zdaj je pa on vesel,
ko mi je ljubco vzev,
pa jaz je nimam več.*

*Znal bi se prigodit,
da b šla še vince pit,
pa tam v kamrici,
na beli postelci
ne bova skupaj več.*

*Ko pridem tja gor k vam,
pogledam vsaki hram,
in tudi vsaki kot,
pogledam čist povsod,
pa ni je videt več.*

*Ga ni blo in ga ne bo,
da bi te ljubil tak zvesto,
ko sem te fantič jaz,
sem hodiv k tebi v vas,
pa zdaj ne pridem več.*

(Op.): - *cegelc: listič, v n. p. tudi pisemce (iz. nem. Zettel, m.).

V55 (2/31)

FANTOVSKA

*Ko bi moji bratje vedli,
kako se meni zdaj godi,
bi se tega varovali,
da bi semkaj ne prišli.*

*Ko bi mamca vedli,
kak se meni zdaj godi,
bi me bili utopili
v ta prvi kopeli.*

*Ko bi moji očka vedli,
kak se meni zdaj godi,
bi me bili ustrelili
na zelenim travniki.*

*Ko bi moje dekile vedlo,
kak se meni zdaj godi,
bi ne pilo, bi ne jedlo,
samo jokalo bi se.*

*Drugi ljudi v cerkev grejo,
lepo so oblečeni,
mi pa ubogi smo res fantje,
močno dol zaklenjeni.*

*Črez to malo okno gledam,
tja na beli firmament*,
drobne ptičke žvrgolijo,
delajo mi testament.*

(Op.): - *firmament: nebo, nebesni obok, tudi "nebo" pri procesijah.

V56 (2/32), (ŠL, 374)

LOVEC

*Po tihem gozdu lovec hodi,
ko zlato jutro se rodi,
po suhem listju težko hodi,
da bi zverince zasledil.*

*A lovcu danes ni za delo,
to vidi se mu na obraz,
kako je kalno blede čelo,
na njem je žalosten izraz.*

*Ustavi se, okrog ozira,
da ne bi videl ga kedo,
na težko puško se upira,
s solznim očesom zre v nebo.*

*Po stezici pa nekdo pride,
mu listje pod nogam šumi,
al lovčevu se blede lice,
takoj v rudeče spremeni.*

*Po stezici pa dekile pride,
prijazno se mu nasmehlja,
s težkim korakom se mu bliža,
tresočo roko mu poda.*

*Oh kaj ti je, moj ljubi Ivan,
da imaš tak solzno oko,
al si poprej podal jo komu,
tresočo si imel roko?*

*Kar jaz povem, se ti /prestrašiš/,
da v zakon vzet ne morem te,
brez tebe pač živet ne morem,
to sama jaz najbolji vem.*

*Ti morda druga boš dobila,
podala drugemu roko,
na mene pa boš pozabila,
ko šel bom v hladno zemljico.*

*Tega ne bom nikol storila,
ljubila nikdar drugega,
na tebe ne bodem pozabila,
rajš grem s tabo v črno zemljo.*

*Na te besede puška počí
in mlado dekle zgrudi se,
poprej ko se od sveta ločí,
jo zadnokrat poljubi še.*

*Pokopal je že svojo ljubico
in na grob pokleknil je,
solze točil je za zgubo,
ktero sam povzročil je.*

*Na grob je križ lesen postavljen,
kraj groba rožic je nasadil,
v svojem srcu tako pravi:
za mene tu več veselja ni.*

*Sedaj pa druga puška počí
in mladi lovec zgrudi se,
od svoje ljubce se ne ločí,
na njenem grobu smrt stori.*

(Op.): - Umetna. - Prim. motiv in pesnitev Puščavnikovi verzi Valentina Podstenska (1901-1936) v: Šl, ŠR 5, str. 83-88.

V57 (2/35)*

VESELI POJMO VSI

*Le veseli pojmo radi,
dokler smo nedolžni, mladi.
In zakaj bi le ne peli,
so nas angelci veseli.*

*Saj tud angelci pojejo -
svet, svet - svet Bogu ženejo,
ptice v čast mu žvrgolijo
in pojo, se veselijo.*

*Kdor je pošten skoz na sveti,
veseli ga lepo peti,
kdor pa pošten ni,
rojove kot ponočni čuk in sove.*

*Kdor nedolžen je, rad poje, Kdor zgubi nedolžnost belo,
ki ma čisto srce svoje, pa ne more pet veselo,
če tud reven je - ne toži, on le kakor vrana kraka,
rajši eno si zakroži. angel se nad njim joka.*

*Mi pa vsi nedolžni, mladi,
pojemo pošteno radi,
in zakaj bi pač ne peli,
k so nas angelci veseli.*

(Op. rdg.): Pred naslednjo enoto (V58) M. opomba: "Naslednje pesmi /so/ iz domače zbirke *pd. Hudournik v Tajni*" (iz Podkrajja pri Velenju). Vendar nejasno, do katere enote. Skoraj gotovo gre za neohranjeno zbirko pesmi cerkovnika Štrigla (p. d. Hudournika v Tajni) pri sv. Jakobu v Zabrdju, ki je pisal pesmi. Njegov tast je bil Jaka Hudourski - Jakob Zidarn, doma iz Kokarij v Zadrecki dolini, ki se je okrog l. 1930 priženil k Hudourniku in je tudi bil kasneje cerkovnik, sicer pa znan in dober govornik ob lepih nedeljah itd. Mlinšek ga mnogokrat navaja kotsvojega informatorja iz Podkrajja (TZ Šilih, Kovač).

V58 (2/36)

SAMEC

*Jaz hišico svojo imam,
je čedna ta hišca ko hram,
al kaj mi pomaga, ta hišica blaga,
ko notri prebivam le sam.*

*Na hišci tri okne imam
in rožic veliko tud tam,
prelepo cvetijo, prežlahtno dešijo,
al kaj, ko jih duham le sam.*

*Tud tičke prav čedne imam,
katere presrčno štimam*.
Prelepo pojejo, ko bir* pozobljejo,
al kaj, ko jih slišim le sam.*

*Okol in okol je moj stan,
prav lepo iz drevjem obdan.
Mi okna zapleta in sadja obeta,
pa mal mi je zanj, ko sem sam.*

Krog hišce pa gankec imam,
k se vidi prav daleč od tam.
Tam gledam doline, visoke planine,
pa kaj, ko jih gledam le sam.*

*Pred hišcoj na klopi sedim,
zamišljen iz fajfe kadim,
ko gledam z doline, zelene planine,
pa kaj, ko jih gledam le sam.*

*Tud delam in vganjam čez dan,
kar vem al pa morem in znam.
Res da v samoti, kar nič me ne moti,
pa mal se mi ljubi, k' sem sam.*

*Kam djati se, revež, ne vem,
od dolgega časa kam grem,
zdaj doli po poli, al drugam okoli,
pa sam le domu prihrujim*.*

*Rad večkrat se v gorco podam,
del vinca nasrkam se tam,
en čas ga res pijem, pa zopet zabijem
jaz čepek, ker pijem le sam.*

*Na postlo se vržem zaspan,
ne maram, četudi čez dan,
na mestu zaspati, le moram žalvati:
kaj bo, če bom dolgo še sam.*

*Me vabijo zdaj tu ino tam,
rekoči, tak pridi kaj k nam!
si bomo zapeli, okroglo veselo!
al kak bom prepevav, k sem sam?*

Res pravjo štimani ljudje,
kaj me zdihvati sram ni.
Pa b me omilvali, ko prav bi spoznali,
kak samcu se hudo godi.*

(Op.): - *stimati: imeti rad; - *bir: "tičja hrana", ki raste po drevju (TZ Kovač); - *gankec: manj., lesen pokrit hodnik na alpski hiši; balkon; - *prihrujiti: s hrupom, kričanjem, pobesnel (priti); - *stimani (ljudje): so na zunaj urejeni, toda prevzetni, opisno: "zgorej uj, spodej fuj", "na rit se vid, u rit pa ne" in "vse na rit nč u rit" - (TZ Kovač, Šilih)

DEKLICA:

Jaz uboga, revna deklica
 žalujem noč in dan,
 žalost mi grede do srca,
 želim prit v drugi stan.
 Žalostna, objokana
 sem samo zato, k' nimam moža,
 kdo bo te nadloge prestav,
 k' ni enga, deb me en trošt* dav
 no rešu od težav.

ŽENA:

Jaz sem ženica zakonska,
 dekličem nauk tak dam:
 ne jamrajte tak za možam,
 čez vaš veseli stan.
 Dekličem zmiraj dobro gre,
 al nam ženam pak gorje;
 sem se omožila, se kesam,
 čez moj veseli ledik stan
 se jokam noč in dan

DEKLICA:

Taka men lahko govori,
 ktera ima moža,
 ta ne verjame,
 kaj trpi ta revna deklica.
 Kaj bo na starost enkrat,
 ker bom mogla kruha petlat*.
 Če se percajtu* omožim,
 per možu lep penzjon* dobim,
 da pol lahko živim.

ŽENA:

To je pri možu narveč ležeč*,
 k' sem zmiraj v žalosti,
 on večkrat v oštarijo* gre,
 mene doma pusti.
 Al ga kregam no svarim,
 pa močno na hrbet dobim.
 Moj mož je en velik bedak,

da men vsak dan dvakrat
al trikrat on gre hrbet ravnat.

DEKLICA:

To vse tvoj žlehtni* jezik stri,
k' nad možam žagaš ti.
Jaz bom vse drogač ko ti
z možam okoli šla.
V oštarijo pojdem z njem,
glazek bom zvrčevala ž njim;
on mi bo dober,
ko bodem pijana zlo,
tak me bo nesu domo.

ŽENA:

Pojd presica zl/odju/ v r/it/
če boš delala tako!
Mož poreče: Žena ma
skrbi doma, za pečjo.
Se boš smejala drugač,
kir bo mož zgrabiv korobač
On ti bo odpustek delil,
boš vpila, ko te /b' / bril.
Pomagaj, kdor je živ!

DEKLIIICA:

Tega mi ne vbrani celi svet,
jaz čem moža imet.
Če me glih včasih tepu bo,
pa mi bo dober spet.
Jaz bom vzela vse za špas*,
kadar bo moj mož tovarš.
Jaz se mu bom šmajhlala* prav,
saj on drugih ne bo štimav*,
bo mene rad imev.

ŽENA:

Šmajhlala sem se tudi jaz
okoli mojega moža,
al vse to ne pomaga neč,
on le druge štima.
V druge je zalublen ves,
mene gleda kakor pes.
Če pa jaz z nem drugim govorim,

*čeravn kaj hudega ne strim,
pa kar po hrbt dobim.*

DEKLICA:

*To vse tvoja neumnost stri,
ko ne veš, kaj je špas,
če on k enmu prijatlu gre,
precej za njim ahtaš*
Ti ga kovneš in rotiš,
zato pa na hrbet dobiš.
Prvošim, prav se ti godi,
kar tvoj jezik krivga stri,
naj hrbet prestopi.*

ŽENA:

*Občutila boš vse enkrat,
če se kedaj omožiš,
kaj za ena dobrota je mož,
kir ga tako želiš?!*
*Ko bo prišla na glavo skrb,
mož te bo htev živo požret.
Ker nočeš zdaj oči odpret,
ne maraš za moj dober svet,
ožen se, zlodju v r...!*

DEKLICA:

*Tega mi ne vbrani cejli svet,
jaz čem imet moža,
naj bode krulov* al pa slep,
za dobru vzamem ga.
Če se v mladost ne vmožim,
bi iznorela, se bojim.
Če me bo tepu, vbil me ne bo,
trpela bom vse to volno,
skoz to pojdem v nebo.*

(Op.): - Razširjena inačica stanovske pesmi Žena svari dekle pred zakonom. - M. zapis šal. različice v prim. s Š popisom skorajda ni fragmentaren; še najbolj podobna kranjski inačici (Š 8299), ki ima tudi 11 kitic, in še dvema iz mozirskega okoliša (Š 8301, iz zbirke Rezike Pfeifer, in Š 8305, inf. Frč. Praprotnik in Ana Čuvan). - V M. rkp. je pod enoto zapisana tudi melodija. - *petlat: beračiti (PŠN); - *percajtu: pravočasno; - *penzjon: pokojnina; - *to je narveč ležeč: najpomembnejše; - *oštarija: gostilna; - *žlehtni: hudo-bni; - *špas, za špas vzeti: za šalo, brez resnejših namenov; - *šmajhlati (se): prikupovati, dobrikati; < *šlajhati (PŠN): prilizovati; - *štirati koga (moški kako žensko): v kont. imeti rad, ljubiti; - *ahtaš, ahtati: paziti; - *krulov, krulav, krulast, kruljav: šepast, šepav.

PISMA V VERZIH

PV 60.1 (2/69.1)

(Sklep k pismu v verzih)

ZDAJ TI PODAM MOJO DESNO ROKO čez hribe in doline, čez ravno polje Te pozdravlja moje srce. Zdaj pa to pismo skupaj zravnaj in ga ptički v kljunček podam in ji tako povem: Ne hodi mi poprej nazaj, kedar mi prineseš od N. odgovora kaj. In ko boš pisemce prebrala, glej da mi boš kmalu odgovora dala! Zdaj pa z Bogom zdrav ostani in zame čistost ohrani, za Tvojo zvesto N.

VP60.2 (2/69.2)

PISMO ZA GOD (I). - Opolnoči, ko se najbolj sladko spi, se moje srce prebudi in Tebi ljubi za god en par... pisati želi... Mi ena ptička na okno prileti in mi milo pesemco zažvrgoli. Ptičko sem vprašala, zakaj tako pozno opolnoči mene na okno buditi prileti. Ptička mi odgovori: "Ne premišljuj, dekle moje, veselo novico prinesla sem Ti. Le hitro vstani, pero in papir v roke vzemi in svojemu ljubemu to premišljevanje razodeni in mu za god svoje srce izroči." Ptički sem odgovorila: "Nimam peresa srebrnega in tudi ne papirja tak lepiga." Ona se je na mojo mizco vsedla in mi je zapela: "Tukaj en glažek tinte stoji, zraven pa tudi pero leži, tamkaj je papirček bel, in glej, da boš hitro pisat začela." Ali jaz pa nisem hitro gori vstala, rada bi bila še malo časa zaspala, pa ptička mi miru ni dala, kar naprej me je nadlegovala: "Zakaj....?" Zdaj hitro gori vstanem, mislila sem, da to ptičko vjamem, al ptička mi ven na drevo odleti in mi še enkrat zažvrgoli. In zdaj sem sama pri mizci ostala in sem vse to premišljevala: kaj je to za ena ptička bla, ki meni je vse to povedala? Al to ni bila nobena ptička, ki je tako govorila, to je bil moj Lj/lubi!, ki me je iz spanja zbudil. Sedaj ti voščim prav vesel ledik stan, da bi bil z zlatom in srebrom okovan in da bi še dolgo let na tem svet zdrav in vesel, zadovoljen in do mene z ljubeznijo živel in enkrat pa nama Bog daj priti gori v sveti raj. Zdaj to pisemce skončam in Ti v duhu roko podam. Te poljubim in objamem in do smrti Tvoja ostanem. Tako voščilo za god Ti priporoči Tvoja zvesta N. Če bi pa ne bilo prav, mi pa odpiši in ne zameri temu slabemu pisanju, ker moje misli so le bolj pri tebi, kakor pa pri pisanju.

VP60.3 (2/69.3)

PISMO ZA GOD (II). - Nocojšnja noč je vzela slovo, juterna

zarja razsvetljuje zemljo. Farni zvon se glasi in glasno juternico zvoni. Zapel mi je ta mili zvon, da prihaja Tvoj god in Tvoj patron. Za Tvoj in za vedni spomin Ti jaz en par vrstic pisati hitim. V začetku svojega slabega pisanja pa hočem prav lepo prositi Boga, naj mi on to prilžnost da, da bi Te s tem pismom ne razžalila. Pa ker je prišel Tvoj god, želim Ti zdravje in srečo povsod, sploh vse, kar si Tvoje srce poželi, naj ljubi Bog Ti dodeli preljubo zdravje, dost blaga naj Ti usmiljen Jezus da. Veliko sreče, mir vesti pa zadost veselih dni. Da bi ves čas svojega življenja na svetu bila brez trpljenja. Ko pa pride zadnja ura, takrat bo konec Tvojega truda. Želim Ti, da takrat angelci bi pristopili k Tvoji mrtvaški postelji, da bi Te potroštali z Jezusom, Marijo in Jožefom, da bi Ti prišli na pomoč, kadar se ti bo dala v roke zadna luč. Tedaj Ti naj Tvoj svet patron iz raja nasproti prihaja in Ti venec nedolžnosti podeli; in potem naj spremlja v sveti raj, kjer boš neminljivo veselje uživala vekomaj. Za Tvoj god in za Tvoj vedni spomin Ti jaz tri rožce podelim. Prva je lilija, bela kakor ta rožica, lepo cveti, tako naj se Tvoje srce nedolžnosti veseli, ker vsak dan lahko zahvališ Boga, da Te ni vlovil zapeljivi svet, kateri bi ti vmoril nedolžnosti cvet. Druga je vijolica plava. Kakor ta lepo cveti in že od daleč svoj lepi duh od sebe puhti, pa ravno njene glihe si tudi ti. Tretja rožica je rožmarin, naj ti ostanem jaz v spomin. Sedaj Te še pa pozdravim prav lepo, še lepši ko sonce obsije zemljo, še lepši, ko ptičke pojo in nedolžne rožce cveto, naj Ti ta moj pozdrav hitro neso. Lučka mi je začela omagovat in roka zaostajat. Trudne so moje oči, al srce pa še vedno največjo srečo za god Ti želi. Sedaj pa jaz to pisanje skončam, pa ne zameri, ker ga boljši in lepši ne poznam. Po polji tam sem šla, vodoj nasproti ribca mi je priplavala. Pred menoj obstoji in me tako nagovori, da moram to pismo od sebe dat in ga prijateljici za god poslat. In zdaj sem ji ga izročila, naj ga vozi, naj ga nosi, naj ga nosi in Tebe za en mal odgovor prosi. Amen. (Mici S.)

PV60.4 (2/69.4)

(Pismo)

JAZ PRIMEM PERO V MOJO DESNO ROKO in ga pomočim v tinto črno. Pero je začelo pisati, jaz pa na tebe misliti. V začetku mojega pisanja bodi mi prav lepo pozdravljena tja čez vse te zelene travnike in vse te žlahtne rožice. Pozdravim Te od širokega sveta do sonca rumenega. Rožice cvet naj ti bo veselje na svet. Vsaka ptička mi poja, bodi mi pozdravljena Ti moja. Vselej

kadar veter čujem, mu naročujem, naj pozdrave nese v tisti kraj, kjer si ti zdaj. Zdaj moram to pismo skončat in ga v Tvoje roke podat. Srce Tvoje naj veselo bo, ko pisemce prebiral/o/ bo. Tinta že bleda postaja, meni roka zaostaja, bom mogla to pismo skončat, ker vem, da se boš naveličala brat. Sedaj to pismo skupaj zložim in ga belemu golobčku v klun izročim in da Ti ga zagvišno izroči, odpiši mi, kako se Ti godi. Vsak dan veselja in sreče obilo Ti Bog daj. Pisemce tole Ti darujem. Naj bo priča prijateljstva pozne še dni. Sončece sreče naj vedno Ti sije. Težave življenja prenašaj lahko. Vselej za dobro naj srce ti bije in trdna ostati naj geslo Ti bo.

To Ti želi Tvoja Tebi vdana prijateljica Mici S.

VP60.5 (2/69.5)

(Pismo)

LUČ VESELO MI GORI, zraven tinta mi stoji, pero je tud pripravljeno, da notri se bo pomakalo, da bi moji prijateljici pisalo en par besedi, to kar mene narbol veseli. Popred ko Ti nadalje /pišem,/ voščim Ti lep dober dan, z zlatom in srebrom okovan in z najlepšimi rožicami obdan, v sredi pa en prstan zlat, da bi se še videle večkrat. ...

VP60.6 (2/69.6)

(Pismo)

SVETLO SONCE SVETI LEPO, v duhu podam jaz Tebi prijateljica roko, pa sonce pripeka in sije gorko, jaz pa se vsedem v senco hladno. Pa sonce pripeka, hladni vetrič pihlja, po vejah in cvetih si lepo igra. Ptički po zraku letajo, nizko se na vejice vsedajo in mило prepevajo. Rožce po polju rastejo in lepo cvetejo, jaz pa v senčici sedim in se hladim in z drobnimi ptičkami govorim, potem pa v senčici sladko zaspim. Ko se prebudim, gledam, kako sončice za goro gre in vidim, da k meni ena tička prihaja in mi en listek podaja. Jaz prašam tičko, od kod pa prihajaš tak pozno Ti zdaj, zakaj Te ni blo popred nazaj, ker čakala sem Te že težko pod senčko hrastavo. Zdaj ptička k meni prileti in mi takole odgovori: "Jaz prihajam iz tistega kraja, ko sonce gor vzhaja, tam sem sedela na lipici in sem gledala proti eni deklci: V roki ima papirček bel in ga meni poda, jaz sem pismo vzela in sem ž njim zletela prek gore, prek vode in čez zelene travnike. Zdaj pa ptička odleti visoko na vejico in prav lepo zažvrgoli nad mojo senčico. Zdaj sem v senčici ostala in sem Tvoje pismo brala.

M.

NEDOLŽNOST

*Najlepše veselje nedolžnost nam da,
vam slajša življenje po rožah polja.
Prelepo se sveti srebro in zlato,
še lepše nedolžno je srce mlado.*

*Veselo po drevju golobček frfra,
veselo po trati jagnječe* skaklja,
pa lepše še trka nedolžno srce,
ne ve za trpljenje, ne grenke solze.*

*Glej, sončece sije nedolžnim lepo,
najlepše se sveti od zvezdic nebo,
nedolžnosti rož še lepše cveti,
se najbolj prijaznim, nedolžnim smeji.*

*Pregrešno veselje nam srce kazi,
napravlja trpljenje, življenje greni.
Podobno je kači, ki pisana vsa
usmrtljivega strupa pripravljenga ma.*

*Po svetu veselje se staja ko led,
hitrejše ko rožic popadamo cvet,
le trnje bodeče mladenču pusti
in vleče pod zemljo tud mlade kosti.*

*Že hoče skušnjava omotiti nas,
poslušajmo takrat svoj znotranji glas!
Rudeče obrača se lice na smeh,
al angelvarh* kliče: Nikar, to je greh!*

*Tak hočmo varvati se greha zvesto,
da srca hudoba omamla ne bo.
Naj angelvarh z nami veselje ima,
nas lepo po poti v nebesa pelja.*

*V nebesih tam čaka že angel na nas,
kjer gleda veselo očeta obraz.
Iz lilje prečiste, ki večno cveti,
nam spleta on krono nebeške časti.*

(Op.): (*)avtorstvo: (Slošček?) - *jagnječe: jagenjček, ovčji mladič; - *angelvarh: angel varuh, angel, ki bdi nad človekom, zlasti pri otrocih.

JAZ SEM ENO TIČKO IMEL

Jaz sem eno ptičko imel,
kam je zletela,
srečna bo vejica,
kam se bo vsela.

Veja je suha bla,
pa se je zlomila,

ptička je kunšna bla,
pa je zletela.

Jaz sem eno dekle mel,
pa sem jo zgubil,
srečen bo tisti fant,
ker jo bo ljubil.

/MAM DEKLE Z MOZIRJA/

Mam dekle z Mozirja, ma janko s pezdirja*,
ma an strgan rokav pa en z/izek/ rjav.
V Št. Vidu sem bil, sem tri jabke dobil,
pa glih take so ble ko moje dekle.

Sem zlezel gor v črešnjo, na pivcanico*,
sem videl to lansko poprknjenico*.

Na peči sem sedel, klobase sem jedel,
klobase so godljave* ble, ble.

Če sem glih majhna - pa sem glih ljuba,
saj mam dva z/izka/ ko ana druga.

Če je ženska pijana, se je za smejat,
če enkrat dol pade, ne more več vstat.

Če je žena pijana, je juha neslana,
ker nima skrbi, da bi kupla soli.

Ti misliš, ti rajtaš*, kak zavber da si,
pa per svinjskem koritu ti gliha stoji.

(***)

Sem šla po ni* trati, sem padla tribarti*,
zavoljo tega, ko sem za šocelnom* šla.

Bom šov v Št. Vid* po ano cvirnato nit,
sim hlače zašil, da bom mogu kam it.

Pojdem na *Leše, sim kupil ene kleše,
bom dekleta lovil, da jih bom konšti* učil.

Grem pa na *Sele, tam so dekleta vesele,
pa na *Radiže nazaj, tam je an žalosten kraj.

(Op.): - *pezdir: oleseneli deli stebelc lanu, konoplje, ki se pri trenju ločijo od vlaken; - *(črešnja) pivcanica: cepljena češnja, cepljenka; - *poprknjenica: dekle, ki "se frka", viha nos; - *godljave (klobase): "če so se razfuzale", če so šle naražen; - *rajtaš: misliš; - *glih: ravno, ravnokar, gliha: je primerjava, tebi enak; - *po ni trati: po eni trati; *tribarti: trikrat; - *šoceln: fant, ljubček; - *konšti: umetnij; - *Leše: Leše pri Prevaljah, p. Prevalje; - *Sele: pri Slovenj Gradcu; - *Radiže: Raduše, Šmiklavž pri Slovenj Gradcu.

6. PRILOŽNOSTNE, ZABAVNE

V64 (2/7), (ŠI, 371)

PUST

*Le pojte noter v hišo k nam,
ne bodi vas tako sram,
saj danes je ta ljubi pust,
je vsaki masten okol ust.*

V65 (2/8)

*PREŠMENTANI FANT, KI SE TOLKO ŠTIMAŠ,
eno bukovo klado za ljubco imaš.*

*Preljubi moji svatje, le stopte na stran,
da to bukovo klado po sredi peljam.*

Pri peč sem sedela, mi je janka zgorela,
še rit bi mi bla, ko vkraj ne bi šla.*

*Pri peč sem sedela, mi je janka zgorela,
le varjte se vi, da še vam rit ne zgori.*

*Se ljubezen razloči, se spet ponovi,
na starem ognjišču najrajše gori.*

(Op.): - Frgm. iz camerjevih in družičinih replik razširjene svatovske pesmi "za kranček dol dajat oz. rajat". Prim. šal. inačico (iz Šaleške doline) Družica izročča camarju krencelj (Š 5286, nezn. zapisovalca, iz pesmarice J. Gregla, 1879), podobna tudi Š 5286. -- *janka: krilo.

V66 (2/9)

OD ŽNIDARJEV IN POLŽA

*Enkrat sem videl žnidarje tri,
ko so pred polžam bežali,
pa meli so velke skrbi,
taj za en plot so se skrili.*

Ojo - ojo - ojo.

*Zdaj niso vedli kaj začel,
so mislili polžu leben* /vzet/.
Zravno so spoznali vsi,
da so v smrtni nevarnosti.*

Ojo - ojo - ojo.

*Oni niso srca zgubili,
grevengo* so obudili.
Oh Ti mogočni turški bog,
pomagaj nam iz teh nadlog!*

Ojo - ojo - ojo.

*Mojster začne praviti:
"Hlapec prav ne upam si."
Junger* se je pa zadril:
"Glih zdaj bo nas vse tri požrl!"*

Ojo - ojo - ojo.

Le pridi sem ti čudna žvad,
zdaj boš mogla leben dat.
Polž svoje roge pomoli,
pa žniderje vse zapodi.*

Ojo - ojo - ojo.

*Še večji čudež vam povem:
polž graščino je premaknil.
Se mojster vstrašil je tak zlo,
da mu ga je kar v hlače všlo.*

Ojo - ojo - ojo.

*Ven je prišel en patent,
od žniderjev en testament:
Dokler bode ta svet stav,
se bo vsak žnidar polža bav.*

Ojo - ojo - ojo.

(Op.): - Šal. različica razširjene šaljive pesmi Krojači pred polžem. - Prim. Š 8618. - *žnidar: krojač; - *leben: das Leben (nem.) življenje; - *grevenga: kesanje; - *junger: vajenec, ki je prišel zadnji v uk mojstru, nad njim sta po hierarhiji: vajenec (drugi/tretji, tisti, ki je že dve/tri leta pri mojstru) in ksel* (pomočnik); - *žvad: žival, zver.

V67 (2/10)

OD PETELINČKA

*Petelinček je lepo pel kikiriki,
piške je gor budiv, kikiriki.*

*Pol jih pa ven pelja, kikiriki,
gospodinja jim jesti da, kikiriki.*

Pol jih na šprancir pelja, kikiriki,
kamor prav dobro zna, kikiriki.*

*Tam je en jastreb biv, kikiriki,
mu je no piško vzev, kikiriki.*

*Piško še eno ima, kikiriki,
tisto pa v les pelja, kikiriki.*

*Tam je bla divja zver, kikiriki,
piške ni več nikjer, kikiriki.*

*Petelinček je sam ostal, kikiriki,
se je domov podal, kikiriki.*

*Po pot si je lepo pel, kikiriki,
pri piškah ni sreče imel, kikiriki.*

*Doma se mu slab godi, kikiriki,
gospodinja ga že lovi, kikiriki.*

*Nihče ga hranil ni, kikiriki.
gospodinja mu kri spusti, kikiriki.*

*Pol mu je tekla kri, kikiriki,
pirje tud kmal zgubi, kikiriki.*

Putek je gratov gov, kikiriki,
zdaj je pa v pečko šov, kikiriki.*

*Ko se je v peč podal, kikiriki,
tam si je šiško grev, kikiriki.*

*Je čisto rumeno mev, kikiriki,
pol pa ni več zapev, kikiriki.*

*Pol je na mizi stav, kikiriki,
vsak mu je srečo dav, kikiriki.*

*Tam mev je prijatlov dost, kikiriki,
vsak bi mu rad bil gost, kikiriki.*

*Kdor hoče to pesem pet, kikiriki,
mora glaž vinca met, kikiriki.*

*Kolkrat bi jaz zapev, kikiriki,
ko bi le vinca mev, kikiriki.*

(Op.): - Frgm. svatovska pesem. - M. zapisana inačica podobna Š 5321 iz šmarškega okraja na Štajerskem (zapisal J. Barle) in Š 5324 iz Mozirja (nezn. zapisovalca), ki ima v prim. z M. zapisom še ohranjen "svatovski zaključek". - *šprancir: sprehod; - *gratov, gratati: postal, postati, nastati.

V68 (2/13)

ZDRAVIČKA (1)
(okolica Šoštanja)

1	2
<i>Kaj ste tak žalostni,
rajš bi veseli bli.</i>	<i>Pijmo ga vsak en glaž,
da bo Jezus pri nas.</i>
3	4
<i>Pijmo ga vsak po dva,
dab še Marija bla.</i>	<i>Pijmo ga vsak po tri,
dab še bli angeli.</i>
5	6
<i>Pijmo ga vsak po štir,
da bo vesel oštir.</i>	<i>Pijmo ga vsak po pet,
da bli bi v nebesa vzet.</i>
7	8
<i>Pijmo ga vsak po šest,
da bi bli zmirom fest.</i>	<i>Glažek je lep rumen,
zdaj bo pa spremenjen.</i>

VESELIČKA
(okolica Šoštanja)

1

Pojdmo na Štajarsko
gledat kaj delajo,
druzga ne delajo,
pijejo ga, tralala.

3

Če kdo botrinjo* ma
al pa sedmnino da,
sploh se le malo mol,
pijejo bol, tralala.

5

Naj bo na furovži*
al pa na likofi*,
kdo bi le zraven bil,
če bi ne pil, tralala.

7

Če se pa zmenijo,
da se pol ženijo,
morajo precej met
vinca v klet, tralala.

9

Saj še clo mašnik ga
pijejo s keliha,
toda več vino ni,
rešnja je kri, tralala.

2

Pojdmo v gostivnico,
kaj nek tam počnejo,
menda prepevajo,
pijejo zlo, tralala.

4

Težej ko delajo,
lažej ga pijejo,
pil bi še vsaki ptič,
plačal pa nič, tralala.

6

Če kdo rešuje* se,
ga veseluje le,
če še kaj mokrega
v sodu ima, tralala.

8

Kjerkol veselo je,
tam tudi pije se,
vino velja narveč,
voda skor nč, tralala.

(Op.): - *gostivnica: gostilna; - *botrinja: gostija ob krstu ali birmi, tudi status krstnega ali birmanskega botra - "smo v botrinji"; - *furovž: koline; - *likof: v km. okolju pojedina, pije po končanem večjem delu, po sklenjeni kupčiji; - *reševati se: godovati, praznovati god; godovna gostija, dati za pijačo na godovni dan.

PESEM OD ŽENINA IN NEVESTE
(okolica Šoštanja)

1

Ljuba družba, prosim vas,
dab mi dovolili
eno pesem pet pri vas,
dab se veselili,
ker ta dan nam je dan,
vselej zbran.

2

Vsak, katir bo imenovan,
naj za glažek prime,
da bo zakon bolj spoznan,
zato naj ga spije.
Naj vsak vej pit naprej
z glažka zdej.

3

Ljubi ženin J. ti,
le poglej nevesto,
kak lepo pri teb sedi,
naj bo tvoja zvesto.
Lepa je - lušna je,
tvoja je.

5

Oh nevesta M. ti,
en glaž ga moraš spiti,
naj tvoj ženin dolg živi,
moraš ga ljubiti.
Ne žaluj, le zapoj
J. moj.

7

Na sveti bosta le en čas,
le lepo živeti!
Kadar Bog pokliče vaj,
da svet zapustita,
Bog vam daj tej naprej
sveti raj!

4

Le podaj ji zdaj roko
in se ž njo pobrati.
Od zdaj ona tvoja bo,
to moraš spoznati.
Božja stvar, žlahtni dar,
tvoj je par.

6

Če glih mogla ledik* stan
zdaj si zapustiti,
vso norčijo djat na stran
in se zaročiti.
Zmislj si, bog skrbi
za ljudi.

8

Tudi mi drugi okrog
moramo ga spiti,
Zdaj ne gremo prej odtod,
dokler bo kaj piti.
Bog nam daj zanaprej
piti kej!

(Op.): - *ledik, ledig, ledičen: neporočen, samski (stan).

V71 (2/16)

ZDRAVIČKA (2)
(okolica Šoštanja)

1

Vrši se kolospev,
naj bode vsak vesev,
trikrat tri je devet,
vsaki mora svojo pet.

2

O Francek le pij,
sam bog te naj živi,
nikol ne pozabi na Jezusa ti!
Saj Jezus je zravn,
svet Jožef na stran,
Marija na desnemu kraj.

3

Te drobne ptičke pojejo,
zapojmo tudi mi!
Stvarniku nebeškemu,
kater nas vse živi.
J., ti zaspani ptič,
ne čuješ čisto nič!
Le hitro na noge,
prim glažek v roke,
ko tistega popiješ,
pa družega naliješ.

4

Ena krugelca*
zrelga vinčeka
sem in tja po mizi

je prirajžala.
Le popijmo ga,
le zavžijmo ga
na zdravje našga J.

5

Oj solnce sije, luč gori,
pri tebi J. en glažek stoji.
Oj trinka trinka trinka
tralala,
zdaj se to vince
ven iz glažka spelja.
Le naj se spelja,
le naj se spelja,
saj usmiljeni Jezus
nam družega da.

6

Oj jager*, kod si hodiv,
oj jager, kje si biv?
Po zelenem gozdu hodil,
sem ptičke pet učil.
No kaj so za ene ptičice,
majo rudeče ličice
in fremdljih* žnablce*,
pijejo vince s kangelce -
spupkaj, pupkaj!

7

V velikemu altarju
na ptičica stoji,
en glažek zrelega vinca
v kljunčeku drži.
Bog Oče ga je vstvaril,
Bog Sin ga je vsadil,
Bog sv. Duh posvetil,
dab J. ven ga spil.

8

Veseli bodmo bratci,
kjer se snidemo,
žalost nas obide,
ko se razidemo.

Ta vesela kompanija
ne bo nikdar doli,
tudi Štajerska deželja
tega ne privoli.

9

Lepo ime J.
sam Bog te naj živi,
zdaj pa s tega glažeka
vince ven popij.
Le popiti, ga zavžiti,
v gnadi* božji na svet živeti,
dosti let na svetu včakati
al' pa od veselja skakati.

10

Gormani* že vozijo
en glažek zrelega vinca,
v sred hriberca perpelejo,
opešala je žvinca.
Priprigli so konjičke tri
le voz ga, voz ga J... ti,
hi-hi-hi!
To vince ven popij,
to men se dobro zdi,
da vinca v glažku ni.

11

Mi smo štirje jagri,
smo zjutraj zgodaj vstali,
vsak svoj štuc* na ramo djali.
Po goši* smo hodili,
smo zajčke lovili.
Smo slišali en glas,
smo mislili, da je špas,
pa vendar je mogel
jelenček dol past.
Še ni pal, pa bo pal,
pa vendar je mogel
jelenček dol past.
Pasti, pasti, pasti -
Pa vendar je mogel
jelenček dol past.

12

*Brati tri, sestre tri
radi vince pijemo,
kolkor mamo, vse prodamo,
da za vince dajemo.*

*Bratec ti, ven ga spij
z enoj dobri volji.
Zdaj bo šlo, naj le gre
z eni dobri volji.*

13

*Jaz ga čem piti,
jaz ga bom pil,
zavoljo kampanije
veselo naj pije!
Naj J. živi,
ko se veselo drži.*

14

*En možek je bil,
je vince rad pil.
Je rekel tako,
je vince sladko.
Naj teče, naj teče,
da se bo vidlo na dno.*

15

*Sestrica moja,
primi za en glaž,
če še kaj vinca
v glažku imaš.
Na en kraj se nagni
in ven ga popij,
saj se še s keldra* več dobi.
Kakor smo storili mi,
storite tudi vi.
Le vsi tako,
da glažek prazen bo.*

16

*En glažek je natočen,
Ivanu je odločen.
Pivaj ga, uživaj ga
vinca sladkega.*

*Kdor pa tega ne stori,
škoda da bi pri nas bil,
pri nas bil, se veselil
in sladko vince pil.*

17

*En glaž vinca vam hočem napiti,
ta glaž ima sedem požirkov:
prvi, drugi, tretji in četrti -
bratec, velja tebi kakor meni,
peti, šesti in sedmi -
take brate hočemo mi imeti,
kteri znajo vince prav piti.
Pijmo ga, pijmo prav,
da bi blo tak lušno,
kot je blo lan.*

18

*O bratec, kaj imaš
en lepi rumen glaž,
le daj ga venkaj spiti,
nič v glažku ga pustiti.*

19

*Bratec prim za kupico,
napijmo ti zdravičico,
znabit, da danes leto
ne bomo več na svetu prepevali.
In če bi pa mogli vmret,
dab le bli v nebesa vzet,
Tam bomo veseli
to rajsko vince pili na vekomaj.
Kolko jih je lani blo,
ki prepeval so lepo,
so mogli svet pustiti,
v to dolgo večnost iti prepevati.
Bog jim večen pokoj daj,
večna luč jim sveti naj,
v miru naj počivajo,
svetga raja uživajo na vekomaj.*

20

*Bog je pa vstvaril zemljico,
zemlja rodila trtico,
trta rodila grozda dva,*

*prvi grozd si J. ti,
drugi grozd je N.
Zdaj bosta spila obadva,
nista še spila.*

21

*Živijo, živijo, oj živijo,
oj živi nas Bog!
Kolkor kaplic tolko let
Bog nam daj na svet živet,
zanaprej in vselej
enkrat priti v sveti raj.*

22

*Jezus je pod trstam stal,
nam je sladko vince dal,
živijo...
Rastlo je na trtici,*

*teklo bo na srcece,
živijo ... nas Bog!
Slava Bogu, ki nam dajo
sladko vinsko kapljico,
glaške prim'mo, zaženimo,
naj Slovenci živijo.*

23

*Pivaj, vživaj in prepevaj
in veseli se z menoj,
v žalosti ga naj tolaži,
bodi zvest prijatelj moj.*

24

Trinka vajn und lustig sein,
kter ga pije, ta je fajn*,
sein, sein*,
J. ima dober klunček zanj.*

25

*Sladko je vince z Laške gorice,
belo rudeče mojemu bratrancu všeč.
Tako tako, bratec moj,
s sladkim vincem me napoj,
pol pa ostaneš zvest prijatelj moj.*

(Op.): - Pesem pivska in v veseli družbi (Š), pod poglavjem "Pripeljali so furmani". V venček vključena tudi Štrekljeva zabeležitev (Š 5728) v M. zapisu 10. kitice (Gormani že vozijo = Gormani že peljejo, Š), nezn. zapisovalca (gormani nam. furmani v prepisu Fr. Praprotnika). Prim. še ostale vsesn. inačice: Š 5722-5738. - *krugelca: vrču podobna vinska posoda, polič, pribl. 7,5 del; - *fremdlîh: nem. freundlich: prijazno; - *žnablice: ustnice; - *gnada: milost; - *gormani: vozarji; - *štuc: lovska puška; - *goša: gozd; - *kelder, kevder: (vinska) klet; - *Trinka vajn und lustig sein: v spačeni nemščini: pij vino in bodi vesel!

V72 (2/17)

PESEM ZA LETO 1890

*Zdaj vstanemo, zapojemo
v zahvalo večnemu Bogu,
da dal nam je to vince pit
in v srcih se razveselit.
Zdaj vsak povzdigni kupico,
napij mi to zdravičico.
Juhe, to je leto blo devetdeset!*

*Visoko solnce nam stoji
in vroče žarke dol tišči,
in vsaka stvar naprej hiti,
da svojo rast in zor dobi.
Ko solnce je pripekalo,
je ljube rose manjkalo,
to je leto blo devetdeset.*

Nikjer nobene megle ni,
od velke suše vse medli,
že travniki vsahujejo
in rožice žalujejo.

Potoki vode nimajo,
od suše ribce vmirajo,
to je leto blo devetdeset.

Studenci prazni, suhi so,
zdihuje vse, kaj pilo bo.
Od daleč vodo vozijo,
kak morjo, si pomagajo.
Kdor hoče žejo si gasit,
iz soda mora pit dobit...

Od suše zemlja že reži,
ko deža vode pit želi.
Za plotom ptičke čivkajo
in rosnih kaplic iščejo.
Zdaj ljubga deža nam ne bo,
se vse boji, če ga ne bo...

Pred kresom grozdje odcveti,
debele jagode zredi.
Ko sončni žarki grejejo,
rumeno grozdje opečejo.
V jesen pa moštek se cedi,
tak sladek vinček mu diši...

Ga pije mož, se veseli,
ko sladko kaplico dobi,
ga pije rad, ga pije rad,
pa kak se možu pol godi,
ko mu po glavi se kadi,
hopsa! možek v graben se
zvali...

In kak se možu pol godi,
ko drugo jutro se rodi,
prav dobro se mu v srcu zdi,
da glavca ga nič ne boli.
Zahvalmo vsi na glas boga,
ker nam tak sladko vince da...

Zdaj lahk spoznaš, kolk
zdravja maš,
če se po pameti ravnaš.
Ti žlahma vinska kaplica,
pri tebi žalost se neha.
Ga pojdem še po en bokal,
zdravičko bodem pa skončal:
to je leto blo devetdeset.

V73 (2/21)

GORENJSKA ZDRAVICA

Bratci veselimo se vsi,
pesem zapojmo mi
od vinca sladkega,
ko sonce čistega.

Glažek nalijmo si,
ven ga popijmo vsi.
En glažek ali pa dva,
to nam korajžo da.

Kadar pri miz sedim,
glažek v rok držim,
si srce mi smeje,
oj kakšno veselje.

Kadar pa vinca ni,
takrat me vse boli,
vince mi zdravje da,
ker moč v seb ima.

Kadar pa dnarca ni,
kaj pa nas to skrbi,
saj birt* še kredo* ima,
brati, le pijmo ga!

(Op.): - Pesem pivska in vveseli družbi (Š), podobna Š 5554. Gre za razširjeno gorensko "Bratci, veseli vsi" (prim. v Razlagovi pesmarici, 1863, str. 41-42), ki se je iz Grlice (II. zv.) razširila skorajda povsod. Ta "gorenska" zdravica ni ljudska, avtor je za njo uporabil nemško melodijo znane napitnice "He Leutln, hoerts mich an, Trallala, trallala". (Š) - *kreda, dobiti kaj "na kredo": na kredit, na up.

V74 (2/22)

ZDRAVIČKA (3)

Zdravičko mi zapojmo,
kar jo brati vemo.

Jo vemo, jo vemo,
saj mi Slovenci smo.

V glažke si nalijmo,
zdravičke si napijmo,
napijmo, napijmo,
to vince štajersko.

Srce bo gorelo,
lice bo cvetelo,
cvetelo, cvetelo,
ko rudeča gartroža.

Zakaj ti bo vino v kleti,
saj bodeš mogu vmreti,
ja vmreti, ja vmreti,
to dobro vemo vsi.

Tam na unmo sveti,
ne bo več vinca v kleti,
ja v kleti, ja v kleti,
tam le veselje bo.

Tam bomo vsi veseli,
to rajsko vince pili,
veselja rajskega...

(Op.): - Pesem pivska in v veseli družbi (Š).
- M. šal. inačica podobna Š. štajerski (Š 5546) in še nekaterim v poglavju "Vino teče kakor maslo" (Š 5544-5551).

V75 (2/23)

ZDRAVIČKA (4)

Hajmo ljubi brati,
dan se nam že krati;
kar tako ne stojmo,
eno si zapojmo.

Dokler smo še mladi,
smo veseli radi,

kadar starost dojde,
pa veselje pojde.

Kupce si nalijmo,
pametno ga pijmo,
naj le gre okroglo,
dokler bode moglo.

Janezu napijmo,
srečo mu želimo,
oče milostljivi
dolgo naj te živi.

Anča naj pokaže,
kak se grlo maže,
potlej po navadi,
pijemo vsi radi.

Miha težko čaka,
da si grlo zmaka,
hitro dajte piti,
žejo pogasiti.

Sosed naš debeli,
vam bomo zdaj zapeli,
lepo ustanite,
pit se ne branite.

Neža stara klupa,
pit si ga ne upa,
čaka na povelje,
spolnit svoje želje.

Tonče nartimlajši,
pije ga najrajši,
glej da ravno piješ
in se ne poliješ.

Tam je še en suhec,
mrzel ma trebuhec,
vince te bo grelo,
pij prav debelo.

Mamo tud lisjaka,
len je kakor spaka,
če ne damo piti,
kure če moriti.

*Kdor ma zvesto ljubco,
sprazni polno kupco,
kdor pa ljubce nima,
za pečjo naj kima.*

*Kdor ma pa pridno ženo,
sprazni kupco eno,
da bomo spoznali,
da se /z/ ženo hvali.*

*Sestrica preblaga,
nam vsem si predraga,
vrsta te zadela,
pij, da boš vesela.*

*Sestrica ta druga,
ljubljená sopruga,
tebi zdaj napijmo,
da te počastimo.*

*Sestrica ta treka,
raj bi pila mleka,
pa tud vince zdravo
ti ne pojde v glavo.*

*Druge sem povabiv,
na sebe sem pozabiv.
Men zdaj natočite,
zdravje mi napijte.*

*Vsakemu zapeti,
nimamo več kje vzeti,
cele tovaršije
na zdravje naj se pije.*

*Ker je vince sladko,
teče nam prav gladko,
da sami ne vemo,
kdaj domov še gremo.*

*Sveti luna bleða,
nas svet' Janez gleda,
čas se je ločiti
in šentjanževca* piti.*

*Zdaj pa še tazadno,
kakor je navadno,
čast Bogu rečimo,
da se zahvalimo.*

(Op.): - Šal. inačica razširjene, sprva izrazito svatovske pesmi, kasneje pa velikokrat pete tudi ob drugih priložnostih družabnega življenja. - *Šentjanževca: vino, blagoslovljeno 27. decembra na dan sv. Janeza Evangelista.

V76 (224)

ŽENITVANJSKA

*Veselo bod pozdravljena
lokoviška okolica,
ker danes vsi včakali
enga para novega.*

*Nevesta se en mal solzi,
ker ledik stan zdaj zapusti,
pa Bogu zročta se oba,
in s tem se potolažita.*

*Mi smo pa davno vedli že,
da bomo tukaj lušni vsi,
so nam fajmošter oznanili,
že pred dvema tednami.*

*V ponedeljek zjutraj zgodaj ži
so zlo začeli streljati,
tud muzika se sliši vmes,
ker ona vabi nas na ples.*

*Mat nevestna so tak djali,
kadar smo slovo jemali,
sam večni Bog požegnaj naj
te zdaj ino na vekomaj.*

*Potem smo lepo v cerkev šli,
smo sveto mešo slišali,
ko pride vrsta na ta par,
sta stopila pred oltar.*

*Prva zdravička naj velja
za tih* gospoda fajmoštra,
kir so ta par poročili
in Bogu so ga zročili.*

Boh jih ohrani dolgo let,
vse dobro na tim revnem svet,
poročat še kak pošten par,
ki pride pred žegan oltar.*

*Drugo zdravičko napijmo vsi
naši nevesti poročeni.
Nevesta naj vse dobro stri,
kar sveta cerkev jo uči.*

*Bog vama daj ta ljubi mir,
taisti je najlepši vir*

*dopolniti dolžnosti vse,
kir Bog tak zapoveduje.*

Zdravičko pijmo vsi v tušk,
da ne bo v grlu vsaki suš,
vsaki pogleda sam,
kak vince piti znam.*

*Starešinu bom tak napiv,
da je ta šment tak nagel biv,
da je tak hitro naprej dev*
in nas še zjutraj von zaper*.*

(Op.): - *tih, jih: tega, njih: primer onikanja, znamenje največjega spoštovanja; - *v tušk: na dušek, v dušku (na eks); - *dev: verjetno šev, šel - M. napaka; - *von zaper: ven zaprl, zaklenil.

V77 (227)

SLOVO OD ŽENINA IN NEVESTE

*Poslušajte fanti ta žalostni glas,
dva ljuba prijatla se ločta od nas,
sta vzela slovo od ledik stanu,
mi fanti pa ravno tako.*

*Tak hočmo mi vzet slovo
od tovaršev in tudi deklet.
Da bi biv srečen ta dan,
sta stopla v drug stan,
da bi biv z bogom začet in okončan.*

*Najprej si podajmo to desno roko,
prijaznost ohranim v srcu svojo.
Solnce bleskeče in luna svetli,
prijatli ostanemo mi.*

*Preljuba nevesta spremenjena vsa,
vse ledik veselje na strani stoji.
Oh hribi, dolince, potolažite nas,
ljube tovarše in tudi nas.*

*Prelepe rožice cvetle so nam
in tički veseli peli so nam,
s solznimi očmi od nas slovo vzeli
od veselih in kratkih noči.*

*Vse fantovske trume prav srečne so zdaj,
če sem koga razžaliv,
vsi sovražniki na svetu,
odpuste mi zdaj.*

*Mormo živet, če hočmo umret (?)**

*Bog živi ta zakonski par,
ker pa smo prejeli danes žegen altar,
prijatli, ko prej ostanemo zdaj,
bog daj, da bi prišli u sveti raj.*

(Op.) - *(?): vprašaj - nejasnost zapisal M.

V78 (2/29)

PETELINČEK

*Petelin si prepeva kikiriki
in piške gori svoje budi.
Le vstanimo, vstanimo, že se dani,
on pa zjutraj nikdar ne zaspí.*

*Tud piška skuša prepevati včas,
pa srotica ima prežalostni glas.
Kak rada bi pela tud kikiriki,
to ji pa grlo nikdar ne pusti.*

*Petelni rad pojejo ponoč in podnev,
on dobre je volje in zmeraj vesev.
To pesem prepevati kikiriki,
to ga do smrti narbol veseli.*

*Če mrlič v hiši na odru leži,
petelin mu poje še kikiriki.
In kedar mrliča k pogrebu neso,
petelin mu poje še pa slovo.*

ZMIRAJ VESEL

*Oja, zmiraj vesel vesel,
oja, dokler bom na svet živel,
oja, zmiraj bom vince pil,
oja, dokler bom živ.*

*Oja, kadar pa umrl bom,
oja, vinca več piv ne bom,
oja, dente me noter v grob,
oja, liter (vina) na grob.*

*Oja, kdor bo tam mimo šev,
oja, vsak bo pač reku to:
Oja, to je bil en vinski brat,
oja, piv ga je rad.*

*Oja, sestra je mimo šla,
oja, milo se jokala:
Oja, vstani gor, ljub moj brat,
oja, piv si ga rad!*

*Oja, žena je mimo šla,
oja, milo se jokala:
Oja, vstani gor, ljub moj mož,
oja, piv ga še boš!*

*Oja, Dekle na sred morja,
oja, rada bi moja bla,
oja, jaz sem pa fant zato,
oja, plavam za njo.*

(Op.): - Pesem pivska in v veseli družbi (Š). - M. šal. inačica, podobna Š 5984 in Š 5986.

ŠTAJERSKO VINO

*Prijatli, naj bo meni prepuščeno,
od vina bom zapev,
razveselil moža in tudi ženo,
mladenč bo tud vesev.*

*Naj se človeku kupica naliije,
mu srce zaigra,
Boga zahvali, gladko ga popije,
in moč životu da.*

*Če hočeš pit domače, žlahimo vino,
poznaš biželšino*,
kje vino je čez štajersko starino,
ko bi tak zdrav blo?*

*Ne ogersko, hrvaško, laško vino,
francosko, špansko ne,
ni zdravšega čez štajersko starino,
za piti gladka je.*

Premočne vine so za nas unajne,
tud prenezdrave so,
pa marburšni* in ptujšini*
priklanja vsak gospod glavo.*

*Prežlahтна tud konjiška je černina,
polskalčan*, bisterčan,
za kralja vsega štajerskega vina
je pruntar* prav spoznan.*

Tud lutenberško vino prav poglejmo,
al ni žlahтно blago,
tud pikrarja* pozabiti ne smemo,
ga radi pijemo.*

*V okolcah naše Save ino Drave
vinogradi cveto,
nam dajo vino dobro ino zdravo,
slabo jih hvalimo.*

*Če ktirga srčna žalost rada lupi,
naj prime za bokav,
le naj si štajerskega vina kupi,
brž žalost /bo/ pregnav.*

*Brž žalostna v resnici je dolina,
ker vinske trte ni,
al Štajercu da Bog zadosti vina,
naj ga zato časti.*

(Op.): - Pivska/v veseli družbi. -- *unajni: zunanji, tuj; - *** vina: - *biželšina: bizeljčan, vino z Bizeljskega; - *marburšna: v. z okoliša mariborskih gor; - *ptujšina: ptujsko vino; - *polskalčan: polskavsko v.; - *pruntar: (?), prunt (čist kot nebo - Plet.); - *lutenberško vino: ljutomerčan, v. iz okolice Ljutomera; - *pikrar: verjetno pekrčan.

V81 (239)

ŠENTJANŽEVEC

*Ljubezen večna vstvarla,
vse ljubezen nas živi,
po bratovsko ljubiti se,
svet Janez nas uči.*

*//: Pijmo Šentjanževca,
da bo prav srečno
življenje vsakega
zdaj in na večno. ://*

*Ljubezni srčne vinčece
za zdravje že velja,
zatorej blagoslovi se*

in nam se piti da.

//: (Pijmo...)

*Janezu je strup se dav
in ne vnesrečil ga,
da b' hasniv* nam tud ta bokav,
naj bo zdravica ta.*

//: (Pijmo...)

*Veselje le med nami je,
se žalost nas boji,
prijaznost nas objema vse,*

svet Janez jo trdi.

//: (Pijmo...)

Se znidejo prijatelji
prav dobre volje bit,
tud morajo v začetku
si zdravico to napit.

//: (Pijmo...)

In kadar jemajo slovo,
ne sme pozabit se
desne roke si podat,
napit zdravico še.

//: (Pijmo...)

(Op.): - *hasniti: koristiti.

V82 (2/40)

NAPITNICA

Letos je prav dobro leto,
vinca je dovolj na sveti.
Danes je prav srečen dan,
Bog ne daj, da bi biv pijan.

Brati moji in sestrice,
vi mladeniči in deklice,
smo veselega srca,
le zahvalimo boga.

Grdo, grdo bi nam bilo,
ako bi se tak zgodilo,
da b' se kateri tak napiv,
da b' mu pot preozek biv.

Pijancem nočemo napiti
al jim vinca natočiti,
pijanc je nehvaležen tat,
kadar dela z vinca trat*.

Mi pa vinčeka le pijmo,
zravno tud boga hvalimo,
Bog še tudi zanaprej
piti nam ga daj vselej.

(Op.): - *trat: škoda (tudi "freta").

V83 (2/41)

POLIČKOVA

Poliček je moj striček
in glaš je moj mejaš.
Kadar žalost mene peče,
poliček meni reče:
Nalij si ga en glaž.

Ko vince gladko teče,
nam srce ohladi,
pri srcu nas ne peče,
ker nam poliček reče:
Le pij, le pij ga ti!

Če k nam prijatelj pride,
ma srce žalostno,
poliček mu natočmo,
da žalost mu razmočmo.
Vesel gre on domu.

Brati vi ino sestrice,
poslušajte me zdaj,
vsi glažke si nalijte
in čisto jih popijte,
naj vsak ko jaz stori.

Zdaj pijmo vsi na zdravje
očeta hišnega,
naj Bog mu da živeti
in sode polne meti,
in nič ne žali ga.

Zdaj smo glažke izpraznili,
poglejte, suhi so.

Če suša jih premaga,
saj lahko se pomaga,
jih spet nalijemo.

Prijatli, zahvalimo
pa tudi mi boga,
kir da nam vince piti
ino se veseliti
očeta dobrega.

TRINKLIED*

- ¹ *Seid froechlich ihr Brueder,
dokler na svetu živimo.* Veselite se, bratje,
- ² *Singt lustige Lieder,
zdaj bomo pili vsi vino.* Pesmi vesele pojte,
- ³ *Freund, so niehm das Glas,
da bo kratek čas,* Prijatelj, vzemi glaž,
- ⁴ *Seid lustig nem alle,
da bodo skrbi nehale.* Vesele misli so dale,
- ⁵ *Die Welt ist erschaffen,
da bi se v njem veselili,* Ustvarjen svet je,
- ⁶ *Greift hurtig zu Waffen,
da se bodo glažki nalili.* Hitro zgrabite "orožje",
- ⁷ *Heute ist der Tag,
da bo lušen vsak,* Danes je tak dan,
- ⁸ *Was nuetzt es blos leben,
vsak je veselja potreben.* Le kaj nam bo le goli leben,
- ⁹ *Wir wollen jetzt trinken,
Bog živi prijatelje naše.* Zdaj želimo piti,
- ¹⁰ *Von rechten zur linken,
naj se izpijejo glaži.* Od desne k levi mora iti,
- ¹¹ *Gott erhalte sie,
Bog jih naj živi!* Bog jih obvari,
- ¹² *Noch recht viele Jahre,
ino nas mlade ino stare.* Na res mnogo let na pare,
- ¹³ *Wir wollen uns lieben,
dokler smo si brati.* Želimo se ljubiti,
- ¹⁴ *Die Freundschaft soll regen,
da bo ljubezen nam mati.* Prijateljstvo mora vladati,
- ¹⁵ *Trinkt alle geschwind,
mamo še en pint** Hitro vsi ven popit,
- ¹⁶ *Seid lustig beisammen,
da bomo rekli vsi amen.* Bodite veseli zraven

(Op.): - Pivska/v veseli družbi. - Priredba in prevod nemških verzov Suzana Puc in Ivo Stropnik. - *pint: prostorninska mera, prinl. 0,5 l, tudi glinasta posoda.

MI FANTI

*Mi fanti hočemo zapet
od naših mladih let,
kak lušno je na sveti bit
in sladko vince pit.
Bog daj, da bi še včakali
veliko takih let,
da bi še vince gratalo
in dosti dnarcov blo.
//: Ja ja, pač pač, tak tak!
Tako se godi, kermu vince diši,
nekteri ga pije po cele tri dni. ://*

*Kak lušno je na sveti bit
in sladko vince pit.
Se vsaki dan razveseli,
ki poln je žalosti.
Oh vince, ti prežlahtna stvar,
kolk ljudstva ti živiš!
Nekteri človek prav sromak,
al ti ga obudiš.
//: Ja ja, pač pač, tak tak!
Tako se godi, kermu vince diši,
en glaš ga popije pa plesat leti. ://*

*Oh, vince, ti prežlahtna stvar,
kolk špasov narediš,
nekteriga pijanca
ti pod mizo dol zvališ.
Neuk si misli, to je prav,
pri mizi bom zaspav,
al zjutraj, ko se prebudi,
pod mizoj dol leži.
//: Ja ja, pač pač, tak tak!
Tako se godi, kermu vince diši,
nekteri pod klopjoj leži, pod mizoj. ://*

*Ošterija je en lušen kraj,
tam vince, godci so,
tam gvišno tud brez fantov ni,
so dobre volje vsi.*

Tam vse sorte špajsajo,
po cele tri noči,
nazadnje se še pergodi,
da kter klobuk zgubi.
//: Ja ja, pač pač, tak tak!
Tako se godi, kermu vince diši,
nazadnje še pride, de sukno zgubi. ://*

*O vince, ti prežlahтна stvar,
dekle te vabiš nam;
se neko dekle veseli
po cele štirinajst dni,
da v nedeljo lušno bo,
ko vince pila bo.
Ponedeljek jutro domu gre
pa se grenko drži.
//: Ja ja, pač pač, tak tak!
Tako se godi, kermu vince diši,
ponedeljek črez dan se za glavo drži. ://*

V86 (2/44)

O PLESU

*K mizi se vsedli,
pili no jedli,
zdaj pa ne glejte nog,
dali jo bomo,
da pojde okrog.*

*Brate, sem bliže,
slišav boš viže,
kaj mormo mi zato,
piskat da znamo
tak čudno lepo.*

*Res da je viža
kak s paradiža,
spomni se človek moj:
pleši pošteno,
sicer v peku boš šov.*

*Per takih plesih
kakor v nebesih*

(Op.): - Pivska/vveseli družbi. --
*špas, špasati: neresen ali
zabaven dogodek, potegavščina;
šaliti se.

*židane volje smo!
Juhe! veseli mi
zmiram tako.*

*Hajdi, deklina,
preden ples mine!
žene in tud gospe
tod znajo vrtiti
prav lične noge.*

*Znamo jo dati,
nebeški svati,
ko bi zdaj tukaj bli,
z nami gotovo
bi plesali vsi.*

*Le dobra volja mošnje,
ocer kolje*,
zastojn še smrti ni,
naj tudi godec
en dnarček dobi.*

*Skor bo zadosti,
trudne so kosti,
če vam povolji je,
znamo jo gnati
do belega dne.*

*Mormo nehati,
skoz so podplati,
gleda že nogica,
s šolna* ogulena,
žuljeva vsa.*

(Op.): Svatovska, vendar peta tudi ob raznih prilikah v veseli družbi. - *ocer kolje: (?) morda v zvezi z *o/u/cet, o/u/cvetar - ohcet (iz nem. Hochzeit, f); - *šol(e)n: nizki čevlji, ki ne sega do gležnja; šolenci in šol(e)nčki: taki čevlji.

V87 (2/45), (ŠI. 368)

OD NESREČNE ŽENITVE

*V sedajnimu času je fantom gorje,
oženiv bi se rad, pa sam ne vej kje.
Nevesto si zbrav no kam se podav,
Na Štajersko, Kranjsko, Koroško tako,
da dobro bi blo.*

*Nevesta se resno zlo lahko dobi,
zravn tega so še pa tud skrivne reči:
de molčat ne zna in skoz žlobudra,
in vsaki bo vedev, katir jo dobi,
kako se godi.*

*Poprej mu obeta prijazno srce,
srčno ljubezen in pridne roke.
In dobro bi blo, ko b resno vse blo;
eno tako nevesto bi hotev jaz met,
za ženo jo vzet.*

*Pa komaj šele reveža v roke dobi,
mu že obeta, da mu bode gorje.
Če me vbogal ne boš, ne bodeš moj mož,
enga tacga sim zbrala, katir bo men všč,
pober se ti preč!*

*Prav velka nadloga se resno godi,
katir eno resasto* babo dobi.
Ljubezen je preč, pomagat ni več,
na glavo perhajajo sivi lasje -,
takrat je gorje.*

*Če mož v ošteriji zapije en groš,
ma žena ži domaj nabrušeni nož.
Če dolgo ga ni, za njim perleti,*

za vrata se vstopi, ga zmirja tako,
da sram bi ga blo.

Če mož odkod pride, nad njim zavreši,
na pragu ga čaka, mu s prstom preti
in vpije naglas, da sliši vsa vas:
No, kod si pa hodiv, nesrečen lapuh,
pijanc, potepuh.

Jes pa ne maram, oženiv se bom,
če žena bo huda, pretepav jo bom.
Ne maram pa nič, zasukav bom meč,
bom vdariv po glavi, po hrbtu tako,
de molčala bo.

Korbač* je pač vendar ena dobra pomoč,
po njem se pa stori hrbet vroč.
Kamor perleti, klobasa se stri.
Enga takga korbača se b' bala dobit,
po hrbtu ali po rit.

(Op.): - *resasta (baba): značajska robata, ostra, groba; < pšenična resa; - *korbač: biču podobna priprava (iz spletenih šib, jermenov, vrvi) za udarjanje.

V88 (2/48)

ZA KRANČEK DOL RAJAT

*Preljubi moji svatje
in cela ta vas,
deb bla srečna ta ura,
ko grema na ples.*

*Preljubi moji svati,
le stopte na stran,
da jes mojo družičko
po sredi peljam.*

*Po sredi že grem,
pa saj to dobro vem,
de k nasreči mi bo,
ko za krancel* bo šlo.*

*Družička moja
ma pa krancelna dva,
pa tak dolgo bom rajav,
da bom dobiv oba.*

*Mam pa krancelna dva,
pa ne dam ti oba,
pa zato ne dobiš,
ko včas drugam letiš.*

*V Ljubljanci sem biv,
sim klobuček zgubiv,
sem semkaj pridruživ,
deb' druga dobiv.*

*Kob biv camer kamot,
bi ti dala klobuk,
si pa tak en falot,
ga pa jiš po drugod!*

*De bi sončke posjalo
lč/rez hribe enkrat,
bom družičko golufov
za krancel takrat.*

*Moj camer štodira,
da bi mene golfav,
pa naj varje se sam,
da ne bo golufan.*

*Dol bom poklekniv,
bom prosiv Boga,
da bom od družičke dobiv
krancelna dva.*

*(Bom vince natočiv)
(en štrihani* glaž,)
(če se k meni obrneš,)
(mi krancelček daš.)*

*Prešmentani camer,
no kaj mi je za strit,
pa za voljo ljubezni
le znaš ga dobit.*

Bom koj rajav, pev
in bom šev za teboj,
ker zdaj že obetaš
men krancelček svoj.*

*Te lepo zahvalim
družička zato,
sej vem, da brez krancelna
ne pojdem damo.*

*Lub Jezus, Marija
naj bodta s teboj,
če se nizko prikloniš,
moj krancel bo tvoj.*

*(Preluba družička,)
(no kaj misliš z menoj,)
(sem se nizko prikloniv,)
(pa vse je zastonj.)*

(Op.): - Šal. različica razširjene svatovske pesmi Družica izroča camarju krancelj. - Prim. Š 5286. iz šaleške okolice, in Š 5288 iz Mozirja. - *krancel(j), krancel(j)ček: (nevestin) venec, pri "krancelplesu" simbolizira nevestino nedolžnost, belo devištvo; - *štrihan(i) glaž: do roba poln; - *rajati: plesati, veseliti se na plesu; - *camer, camar: ženinov, nevestin spremljevalec k poroki ali tudi organizator svatbe; - *družička, družica: (slavnostno oblečeno) dekle, ki spremlja nevesto k poroki; - *štacuna: trgovina; - *cir: okrasek, okras; *nacirano: okrašeno, tudi kičasto; - *kramerske (rože): cenene; - *pregmaj: (pre)navaden, preslab, (pre)skromen.

*(Če se trikrat prikloniš,)
(ti camerček moj,)
(ti bom dala klobuček)
(no krancelček svoj.)*

*Jaz lepo zahvalim
družička tebe,
de tak ponižna si bla,
da si venčala me.*

V Graci v štacuni
je lep pisan papir,
te pa lepo zahvalim
družička za cir*.*

*Sem ti krancelček dala
iz kramerskih* rož,
pa glej, da boš v kratkem
en zakonski mož.*

*Družičko sem prašov,
čigava je bla,
pa le tak mi je rekla,
de camerjeva.*

*Se ja delaš vesev,
ko si krancel prijev,
ne zameri mi kaj,
če je krancel pregmaj*.*

*Sim lahko vesev,
ko sim krancel dobiv,
pa na zdravje družice
en glaž ga bom spiv.*

*Te lepo zahvalim,
ti camer pošten,
si me ob krancelček spravil,
no zdaj pa jes grem.*

LE JEMLJI NEVESTA SLOVO

1.

*Le jemlji nevesta slovo,
k poroki zdaj gremo s tabo,
zdaj vzeli ti ledik stanu
in zročili te bomo možu.*

3.

*Le jemlji nevesta slovo
od svojega očeta lepo,
skrbeli velik zate,
zahvali jih lepo za vse.*

5.

*Le jemlji nevesta slovo
od znancev in žlahte tako,
da bode nas Jezus vesev,
med svate nebeške nas vzev.*

2.

*Le jemlji nevesta slovo,
k poroki it sram te ne bo,
deklica poštena si bla,
poštena zraven moža boš šla.*

4.

*Le jemlji nevesta slovo
od svoje matere lepo,
prijazno jim roko podaj,
da preveč ne jokajo zdaj.*

NA JESIHOVANJU*

*Družica moja
je N... doma,
te pa lepo zahvalim,
da si za menoj peršla.*

*Zakaj bi pa jaz
le ne šla za teboj,
ko si zmiraj tak orngi*
camer bil moj.*

*Družička je pa
kisala se,
ji bom kupu pa vinca,
bo sfrišala* se.*

*Je ptička vesela
in rožice vse,
ko je mene moj camer
iz jesiha* vzev.*

*Ker sem na ohcet se
steboj veseliv,*

*to želim, dab pošteno
te z jesiha vzev.*

*Te lepo zahvalim,
o camer tebe,
ko si mene povabiv
na jesihovanje.*

*Tud jaz te zahvalim,
družička moja,
de tak ponižna si bla
in za menoj peršla.*

*Glej, ptička si poje,
po luftu leti,
zakaj bi ne pela,
k se ji dobro godi.*

*Ne seje ne žanje,
pa vendar živi,
mi boga ne žali,
nikol ne greši.*

*Ena ptička zletela
v učitelov hram,
je lepo zapela,
zahvalila se nam.*

*O ptička, o ptička,
si moja družička,
le pojte na glas,
de me razveseli dolg čas.*

*Ko boš hodiv po vasi,
le k men se oglasi,
pa žvižgaj in poj,
bom pa vedla, če si moj.*

*Ko bom hodiv po vasi,
bom žvižgav in pev,*

*če bom tebe kaj slišav,
bom pa tudi vesev.*

*Veselje, veselje
pač kratko trpi,
pri takih ljudeh
kakor smo mi.*

*Družička premila,
prijazna si bla,
te zahvalim lepo
za prijaznost tvojo.*

*O ti camer ljubezniv,
kak pošten si biv,
te zahvalim lepo
za poštenje tvojo.*

(Op.) - *jesih, jesihovanje: običaj, pogostitev navadno teden dni po svatbi na tistem domu ženina ali neveste, na katerem ni bilo "ohceti". Na jesihovanje vabijo v šaleški okolici predvsem tiste, ki na svatbo niso bili povabljeni (TZ Kovač, Šilih); - *jesih: vino in jedi, kar je ostalo od svatovske gostije; - *orngi: dober, v redu; - *sfrišati se: osvežiti se, zvedriti.

V91 (2/55)

JAVORSKA KUZLA

1
Prelepa ti javorska fara,
ni ti glihe, ni ti para,
na visokim tam stojiš,
dalč po svet okol sloviš.*

2
Tam so vse sorte jagri,
so počasni, niso nagli,
takšno zver so vstrelili tam,
da se je za čudit nam.*

3
*Juri Pik je imev kuzlo / in jo držav zmir za uzdo,
nesreča se mu pergodi, / da se kuzla v past vlovi.*

4
*Planinčev Martin jo je vstrelil, / se je močno oveseliv,
je mislil, da je lisica bla, / je bla le kuzla Pikova.*

5
*Skupaj so se jagri zbrali, / toto zver so pregledvali,
ta zvir je gvišno* breja bla, / kir tak dosti mleka ma.*

6
*H Dervodelu so jo nesli, / so jo kuhali in pekli,
vsak svoj taler* taj moli*, / da le veči kos dobi.*

Ajmohc bi bli radi jedli, / pa jesha* niso meli,
saj jesiha ni treba blo, / je tak kisló to meso.*

Po vsem Javorju so petlali, / so si jesiha iskali,
jesiha dobit ni blo, / je blo nežmahno* to meso.*

Kramarja so golfali, / kir so mu kožo prodali,
kramer noče kože vzeti, / hoče dnarje nazaj met.*

*Konič je mene lepo prosil, / da sem mu jas to pesem zložu,
zdaj ima pa to za lon*, / javorske kuzle je patron*.*

(Op.): - (*) Domnevno Vodovnikovo avtorstvo; - *javorska fara: Javorje pri Črni z župno cerkvijo sv. Magdalene iz 14. stoletja; - *jagri: lovci; - *gvišno: gotovo, nedvomno; - *taler: krožnik; - *moliti/moleti: z iztegnjenimi rokami; - *ajmohc, (PŠN:) ajmoht, ajngemaht: obara; - *jesih: kis; - *petlali: beračiti; - *kramar, kramer: trgovec s cenanim, navadno drobnim blagom; - *nežmahno: neokusno; - *lon: plačilo, v zahvalo, za nagrado, zastoj; - *patron: zaščitnik, zavetnik;

V92 (2/56)

OD KLOBAS

*Eno še
pesmico zapojmo še,
nočem staro, rajši novo,
de bo bolj za dobro voljo,
de na bo pra kratek čas
tu per vas.*

*Zdaj je čas,
de prepevamo na glas,
takih dni je v leti malo,
deb' se tak gostiti dalo
in prepevati na glas
od klobas.*

*Taki dan
že ni biv pri vas od lan,
de bi se tak veselili
in s klobasam se mastili,
vsi smo ga želeli spet
doživeti.*

*Svinje klat
se nikol ni treba bat,
gerdo je debelo prase,
pa kak dobre so klobase,
to le samo tisti vej,
kdor jih jej.*

Pa ševa,
dobra je nektera reč,
to je bla in bo resnica,
de prav dobra je potica;
vzemimo jo vsak en kos,
pa smo los*.*

*Kaj pa bo,
če potico snemo vso,
saj še mamó druge spiže*,
tudi dobre na vse viže,
le pomagajmo si zdaj,
ko je kaj!*

*Dost mesa,
kruha ino vinčeka,
dobre župe imamo tudi,
kar se kterimu poljubi.
Vsaki lahko si dobi,
kar želi.*

*Oj zato
le veseli bodimo!
Tukaj nam je dobro biti,
dobro jesti ino piti.
Kdor bi se ne veselil,
nor bi bil.*

*Pijmo mi
zdaj eno zdravico vsi!
Dobro zdravje gospodarja*

*ino svinskega mesarja!
Bog daj vama dolgo let
še živet.*

*Še večkrat
bog daj vama dočakat,
de bi svinje dol metali
in s klobasam si igrali,
in obhajali spomin
teh kolin.*

*Še en glaš
naj ga pije vsak pajdaš*,
dobro zdravje gospodinje,
ki je tak zredila svinje,
de je mesa no kosti
ko dervi.*

(Op.): - Šal. različica nenarodne šaljive/zabavljive pesmi. Avtor je verjetno Jožef Lipold (prim. Koline in Na flos). - *ševa: (?); - *pa smo los: pa smo gotovi; - *spiža. špiža: jed. v ŠD največkrat uporabljen za sladko jed, pecivo; *burove š.: nezabeljene jedi, brez masla. (tudi:) brez pravih/dobrih/ sestavin; - *pajdaš: kdor s kom pri čem sodeluje.

V93 (2/57)

SVINJSKA GLAVA

*Žalost mene spreleti,
ne vem kaj še storiti,
svinska glava tam leži,
morem se solziti.*

*Njeno truplo razrapano,
ni kost pri kost ostala,
od svatov vse popapano,
zdaj še bo pa glava.*

*Lesoga ji je blo ime,
navado tako mela,
slišal bote zdaj od nje,
kak je bla živela.*

*Ona je zgodaj vstajala,
za vogle se podala,
sromake je nahajala,
oh kak jih je kušvala.*

*Od drugih so zavrženi
in v blatu zakopani,
ona jih zapustila ni,
von z blata jih skopala.*

*Žalujte starašina vi,
no kaj ste z noj storili,
truplo tote milosti,
ste pa tak zdrobili.*

(Op.): - avtorstvo: (?), morda Lipold, Vodovnik; - *Lesoga: (?)

OD KORobaČA

Gospodi slišjo naj,
 če jim dopade kaj,
 kar se zapeti da
 in ljudstvo zboljšat zna.
 Je zdaj nekteri mož,
 da svojim ne pervoš,
 per vincu sam sedi,
 en tak je naj dobi -
 s korobačam*.

Nektera žena spi,
 dostkrat do belga dni,
 ko vstane, že regla,
 moliti pa ne zna.
 Mož ji ži več ni kos,
 jelenske roge nos.
 Al bjo ne prenardiv*,
 kob jo večkrat nabiv
 s korobačam?

Tud zdajšne matere
 so silno avšaste*,
 če eno hčir ima,
 v ošterijo jo pelja,
 med fantini jo pusti,
 brez nji domu leti.
 Tud taka vredna je,
 da se prav zlo našge
 s korobačam.

Nekter mladenč živi,
 de ga skor druga ni
 kakor kost in koža še,
 kaj k temu uržoh* je?
 Nikol doma ne spi,
 ponoč okol leti.
 Al bi zdravo ne blo,
 kob' se mu dal zato
 s korobačam?

Nektera kuharca
 je k vin zalublena;
 včas župo persoli,
 včas prato* zasmodi;
 cel dragi dan regla,
 al molčat pa ne zna.
 Od škode bi ne blo,
 kob se ji dal zato
 s korobačam.

Ja, tud rokodelc
 so gratali uvelc*,
 ži šošter al tekavc,
 vsak ma utraglev*/er/ palc,
 plačil če met gotov,
 či stri le kar napol.
 Od škode bi ne blo,
 kob se jim dal zato
 s korobačam.

En flosar* dost terpi,
 goldinar mnog dobi,
 al preden gre domov,
 je sleherni ži šov
 za godce, za bokal.
 Vse to je še premal,
 tud prata mu diši.
 En tak jo naj dobi
 s korobačam.

Lončar iz krošnoj*
 gre še delj, ko zna in vej,
 al kaj mu tekne,
 še vse pramal mu bo
 za prato, za bokal,
 in tud za hleb je dal.
 Od škode bi ne blo,
 kob se mu dal zato
 s korobačam.

So tudi mežnarji*,
nekter pretrdo spi,
je treba ga buditi,
deb hodil dan zvonit.
Še maše prav ne ve,
kadar k prijatlam gre,
prahu ne vidi povsod -
Tud takmu daj, gospod,
s korobačam.

Tud najde se mesar,
de večni Bog obvar,
preklinja, se jezi,
či žvince ne dobi;
za prav mečinek* kup,
ubogiga kmeta lup.
Hiti medlo* žvino klat -
Tud takmu zna se dat
s korobačam.

Nektir oštir je tak,
de je pijanc sromak;
že v ošterijo gre,
že strezik* von ne sme.
Nalivat mu hiti,
de pamet mu vtopi.
Tak siten bi ne bil,
ko bi jo včas dobil
s korobačam.

Ja, tudi godci so,
da videt je lepo!
Joh pride cel drhal,
so velki ino mal.
Vse, karkol se jim da,
se ofra* do neba,
vse tudi volno stri*,
naj pa zato dobi
/s pratoj //s korobačam/.

So tudi organist,
cvil kob ga hotlo grist,
ta pravi glas zgreši,

per orglah clo zaspil;
namest klavirja seb,
za vino da, za hleb.
Al neb se bal učit,
kob včasih dobil
s korobačam.

Večkrat se stori greh,
po terg ali po vaseh,
in pohujšljivosti
po kerčmah se dobi.
Al kdo je tega kriv?
Sam rihter*, ko ni živ,
de bi bol skrben biv,
bi žihar jo dobil
s korobačam.

Tud bradobrivci so,
de brijejo tako,
ma nož se bogu smil!
Ga brije tak, de cvil,
napravi žlakov* njem,
pa kolko, sam ne vem.
Al ne bi lepši bril,
ko bi jo vmes dobil
s korobačam?

Tud med duhovniki,
kaplani, fajmoštri,
tud vidmo tehante*,
de niso za vse.
Nekteri so prehud,
nekter predobri tud,
al ke je en takšen brat,
deb se jim upav dat
s korobačam?

Pred sklepom vprašam vas,
pa ne le kar za špas:
Kolko korobačev
bi mogli imeti mi
za vas ino vse,
kir žiher* jih našže?

Pa rajši pred bežim,
de sam kaj ne dobim -
s korobačam!*

(Op.): - *korobač, korbač: bič (gl. op. V87); - *prenarditi: spreobrniti, spremeniti na bolje; - *avšaste: neumne, nespametne; - *uržoh, uržah: vzrok (PŠN), tudi krivda; - *prata: pečenka; - *uvelc (in u velc): 1. morda "na valcu", v svetu - vsak rokodelec je bil najprej dve leti "na valcu", tj. je šel v svet, 2. morda "uvel" - se počasi nosi, je len; - *utraglev/er/palc: morda "ima len palec", saj je "utragati se" - utruditi oz. poleniti se; - *flosar, floser: splavar; - *krošnja (lončarjeva): (lesena) priprava za prenašanje (lončarskih) izdelkov na hrbtu; - *mežnar: cerkovnik, ki oskrbuje cerkev; - *mečinek: zelo malo, malenkost, v n. p. za drobiž; - *medla živina: nerejena, suha, koščena; - *strezik: trezen; - *ofra, ofrati se: v kont. podobno prevzetnosti: se hvali, baha; (vendar) ofrati: (tudi) dati, darovati; se "fejst hvaliti", npr. godci morajo tako ofrati, da pri drugi hiši dobijo še več; - *stri, striti: stori, storiti; - *rihter: a) vaški sodnik, v drugi polovici 19. stoletja pa so tako imenovali župana, ki je imel podobne naloge oz. pristojnosti; (PŠN) < *rihtati: urejati; - *žlak: vrez, rana, tudi začetek nekega dela - "prvi žlak sm naredu"; - *tehant: dekan; - *žihe/a/r: lahko.

V95 (2/60)

PESEM OD MLADENČA

*Velko let sem misliv,
de bodem soldat,
imam ravne noge,
bodem komedjant.
Zdaj sim pa pastir,
v štalci mam kvartir*,
šiba, gajžla* je moj gvir*.*

*Sem si zmiraj misliv,
de bom kanonir*,
ker sim zlo štodiran,
bodem oficir.
Zdaj sim pa kovač,
črn kakor rogač,
vidte, pride vse drugač.*

*Ko sim v šolo hodiv,
sim misliv, bom gospod,
skoz zelene gozde
imev svojo pot.
Pol sim hlapec biv,
rad sem vince piv,
ženski spol sem zlo častiv.*

*Pol sim se oženiv,
bil sem zavber* mož.*

*Dobil sem mlado dekle,
lepa žena boš.
Zdaj že mati je,
zmiraj krega se,
koder hodi, koder gre.*

*Sem si zmiraj misliv,
kak bma šparala,
krone ino zlate
skup nalagala.
Pa ni več tako,
kob si mislil kdo,
dostikrat še ni za sol.*

*Sim si zmiraj misliv,
kak bma birtvala*,
dosti vinca mela,
drugim talala.
Čeb' dosti mela ga,
še sama pila ga,
al zastonj je bla še misel ta.*

*Poslušajte preljubi,
kaj je ledik* stan,
kaj bi vam razlagal,
saj je vsakmu znan.*

*Le ta zakonski
je najžlehtnejši,
ne poskusimo ga vsi!*

*Poslušajte preljubi,
kaj je ledik stan,
kaj bi prerokovav
med prijatelam.
Saj ni taka reč,
kaj še hočem rečt,
le vinca morte mi pernest.*

*Zdaj bom to pesem skleniv,
ker se mi mudi,
glaške povzdigniti,
vsak naj zakriči.
Pesem h kraji gre,
vince mi še diši,
le izpraznimo zdaj glaške vsi.*

(Op.): - *kvartir: bivališče; - *gajzla: usnjeni bič (PŠN); - *gvir: puška, v kont. orožje; - *kanonir: topničar; - *zavber: čeden, zapeljiv; - *birtvati: gospodariti; - *žleht, najžlehtnejši: najbolj hudoben, nesramen, zloben, zajedljiv. (naj-).

V96 (2/61), (Šl, 377)

*OD LARME**

/Matevž Pocajt/

*Jaz vam imam razodeti
neke prav čudne reči,
al vi morate verjeti,
če glih laž tud vmes teči.
Šov sim bil na dalne rajže*
kače, grile kopuvat,
al kir preveč je korajže,
je nevarno dostikrat.*

*Imel sem enga kojniča,
mladga in prav bistrega,
ni se bal nobenga griča,
kadar sem zasedel ga.
Ni ga blo nazaj držati,*

*kadar se je razjezil,
strašno je začel dirjati,
nobeni polž bi ga ne vjel.*

*Nekaj se je prigodilo,
kolko naglost vendar stri,
enkrat se mi je mudilo,
jezdil sem čez grabne tri.
Ogenj sem začel kresati,
rad bi biv tobak kadil,
groza mi je pripovedvati,
skoraj bi tam mrtev biv.*

*Ena iskra odletela
po nesreči je v vodo,
potem se je voda vnela,
začne goreti pod menoj.
Vse naenkrat je gorelo,
konj in sedlo, vse je proč,
da se to ne bo verjelo,
to ne hotel bi priseč.*

*Še ta čudež bom povedal,
kaj z menoj se tam zgodi,
klicav sem, okoli gledav,
kar en orel perleti.*

*V klun me prime, von me nese,
jaz sem vendar živ ostav,
konjč je proč na večne čase,
oh, kako bom zdaj kupčvav.*

*Lubi oča starašina,
ponižno se zdaj k vam podam,
še imam sodec vina,
tega vam prav rad prodam.
Vem, da bote ga kupili,
nate, le poskuste ga,
pol se bomo pa zmenili,
kolk še imam več blaga.*

Grilov mam šest regimentov*,
deset tavžent je stenic,
osem tavžent je haršelov*,*

žabje volne pet lotric*.
Pedeset inoj tri pare
samih grilovih mehov,
tri berlave* mačke stare,
en raztrgan žakl nov.

Tudi imam tri bokale
same polžove krvi,
deset centov prazne hvale,
s pajčevne deset vrvi.
Imam tri kokoši breje,
petsto miš in sto podgan,
kdor ne verje, ta naj šteje,
kdor to kup, ne bo golfan.

Prodajal ne bom na dvoje,
vam najrajš vse skup prodam,
saj že veste,
kako je tole,
vam možam se v roke dam.
Sami ceno naredite,
naj bo dvajset al deset,
de bom kupiv kojnča spet.

Podpis: Mateuš Pocač

(Op.): - Tu "spisano" Pocačtovo pesem Od larme vidnejši vodovnikoslovci že dlje časa pripisujejo Vodovniku (obj. v DiS I. 1900). - Pocačt-Mlinškova verzija obsega 9 kitic (v prim. z Vodovnikovo sta v M. zapisu združena po dva zaporedna si verza), kar bi lahko bilo 9 osemvrstičnic ali po Vodovnikomem oblikovanju te enote 18 štirivrstičnic. Pocačtova različica je celovitejša, prim. obeh pa pokaže, da je Vodovnikova (avtorska) le fragmentarna. M. pa je tej in še dvema pesmima (V96, V97 in V98), kijih je uvrstil v svojo rkp. zbirko nedvomno pripisal Pocačtovo avtorstvo. Podrobneje glej: uvod. -- *larma: pobiranje denarja med svati za nevesto, godca, kuharico; - *rajža, rajže: potovanje, pot(a); - *gril: temno rjava žuželka iz družine murnov, ki živi a) v hišah; ščurek, b) na travnikih; muren; - *regiment: velika količina, množina (česa); (tudi) polk; - *haršeli: morda sršeni (nem. Hornisse,m); - *lotrica: 1. po Plet. lotrica pomeni nečistost pohoto, 2. morda utežna mera (prim. lot); - *berlava (mačka): slabovidna.

V97 (2/63)

SVATOVSKA ZDRAVICA

Zložil Matevž Pocačt (1888)

To se pač meni prav fletno* zdi,
ko tolko ljudi okol mize sedi,
glažke nalivajo, ven jih popivajo,
to je veselje mojga srca.

Prvi glažek ko bodem naliv,
našmu ženinu ga bom napiv.
Bog ti daj narpopred
srečo na temu svet,
enkrat po smrti
pa v sveti raj prit.

Drugi glažek ko bodem naliv,
naši nevesti ga bom napiv,

da bi prav srečna bla
zravn svojega moža,
enkrat pa,
da bi v nebesa prišla.

Treki glažek, ko bodem naliv,
našmu starašinu* ga bom napiv,
dab mu bog srečo dav,
še spraviti skup kaki par
in ga pripeljati
pred žegnan oltar.

Četrti glažek ko bodem naliv,
naši svatoli* ga bom napiv,
deb dobro avžvala*
doma namest moža,
kadar bo on kam
svatovati šel.

Peti glažek ko bodem naliv,
našemu camarju* ga bom napiv,
de bi tak srečen biv,
dab se skor oženiv
in pa na ohcet nas
vse povabiv.

Šesti glažek bodem naliv,
naši družici* ga bom napiv,
ko je prav šikana*
zravn svojga camarja,
saj dobrega vinca
nalivati zna.

Zdaj pa na zdravje vseh,
kolkor je nas,
primimo v roke
vsaki svoj glaž.
Spijmo ga vsi do dna,
kolkor ga ktir ima,
naj tota zdravica
vsim svatam velja.

(Op.): avtorstvo: Vodovnik, Pocajt (?) -- *fletno: čedno, ljubko, prijetno, zabavno; - *starašina, starešina (svatovski): (navadno starejši moški), ki vodi potek svatbe, (lahko tudi) poročna priča; - *svatola: starešinova žena ali (ž. oblika od svat), (svatova žena), ki se udeleži praznovanja ob poroki; - *avžvati: gospodariti; - *camar, camer in *družica: gl. op. V88; - *šikana: lepa, čedna.

MOJE ŽIVLJENJE

(Spesnil M. Pocajt)

*Eno pesem vam hočem zapet,
no kak se godi na tem revnimu svet.
Sim male postave, vbožnih ljudi,
zato se mi včas slaba godi.*

*U sedmimu letu sim v šolo biv dan,
kar sim se naučil, za dobro imam.
Kar znam, ne prodam za srebro, zlato,
če koj včasi bi treba mi blo.*

*Sim šolo dokončav, se služit spustil,
dve leti v Zaberdim pastirček sim biv.
Šest goved sem pasu, po goši* podiv,
pa še skoraj preslab sim njim biv.*

Sim služit nehav, sim antverh očiv,
ta rajni moj stric so me šivat učil;
sma imela pet šivank pa škarje no frem*,
sim pa nosiv peglajzn* za njim.*

*Dvajseto leto sim takrat biv star,
oh, pa me pokličejo svetli cesar.
Dobiv sim lep gvant* pa tud kruha dovol,
pač samo dnarcov premal.*

*Ko sim se oženiv, sim ženo dobiv,
od tistega časa se šparat* očiv.
Če bi pila oba kakor sam dosihmal*,
bo v kratkim še bajta premal.*

*Tri leta sim v Škalah za kelnerja biv,
sim blago predajav in vince točiv.
Po hiši sem skakav, ludem govoriv,
de som si kak krajcar dobiv.*

Dostkrat sim šiško in vratu* obrav,
pa tudi kaki desetaček* pobrav,
pa kaj mi pomaga, mam emarc* za kruh,
pa je v kratkim pristošl* moj suh.*

U nevarnimu kraju sim v Bozniji bil,
smo vojsko imeli, Bogu se smil!*

*Smo s Turkom se streljal, de tekla je kri,
pa hvala Bogu sim še živ.*

*Dalmacijo, Ogrsko, Koroško, Premorsk -
prehodiv Hravatsko, Kransko, Slavonsk -
tud Boznijo ino to Črno goro,
ta deseta pa Štajerska je.*

*No, kjer sim prehodiv deset deželi,
ni čud, de sem delajo sivi lasi.
Zdaj pa stanujem v soseski Podkraj*,
no zdaj je pa pesem per kraj.*

(Op.): - Gl. op. V96. in uvod; - *Matevž Pocajt: v Zaberdu; - *po goši: po gozdu; - *antverh, očil: učiti se obrti; - *no frem: morda 1. na posodo, 2. "u fremd" grem, delam po drugih domovih. oz. pri drugih ljudeh; - *pegaljzn: likalnik; - *gvant: obleka; - *šparat(i): varčevati; - *dosihmal: dozdam, doslej; - *šiško in vratu obral: šiška in vrat, najslabša kosa mesa pri kokoši; - *mam emarc: verjetno: imam vedro; - *priftošl: denarnica; - *Boznija (u Bozniji bil): Bosna, verjetno v času vojne l. 1879; - *Podkraj: naselje Podkraj pri Velenju. V Podkraju se spominjajo, da je pri cerkvi sv. Jakoba bila domačija s tem hišnim imenom, Pocajt pa soživel tudi v Zaberdu (zaselek v Podkraju).

V99 (274)

VINO IN VODA

*Vino in voda,
žlahtni dve reči,
skoraj brez nobene
bit mogoče ni;
vino hoče gospod biti,
voda se ne sme mu ukloniti -
hud prepir med njima je.*

*VINO: Vino je na prodaj,
vozim križem svet,
mene vsaki hvali
in me hoče met,
s hlapcam /kot/ gospodarjam,
vsim na mizo nosim se.*

*VODA: Voda jaz pretečem
mesta in vasi,
se prodajat nečem,
vsak me tak dobi.
Bod za prati al za vmit,
tud za kuhat al za pit,
brez vode ne more bit.*

*VINO: Res je to, al vino
hočem bit gospod,
k sveti maši služiti
moram ja povsod,
tud pri vsaki kompaniji,
na sedmini in gostiji,
moram jaz na mizo prit.*

*VODA: Kaj pa prida storiš
pijancem vino ti,
kdor te preveč pije,
pamet zlo zgubi!
Kadar pijanci obnorijo,
to ti delaš, te dolžijo!
Kak pa hočeš bit gospod!?*

*VODA: Voda sem za piti
zdrava bolj kot ti,
tega, ki me pije,
glava ne boli.
Z vodo krstjo otročiče,
gledat /č/em božje obličje
jaz gospa, te nis gospod.*

*Meni saj ponujat
se potreba ni,
kar svetu raste,
vse me poželi:
rože, trava ino žito,
sadje, da je rodovito -,
mora voda pomočit.*

*VODA: jaz sem stara
pet, šest tavžent let,
vino not v sodih -
ni to blo popred.*

*Sonce te je hotlo speči,
morala sem v pomoč priteči -
Kak gospod ti moreš bit!?*

*VINO: Voda de češ biti,
bodi ti gospa!*

*Kdor me hoče piti,
modro naj ravna.*

*Mero ima naj ta pravo,
z vodo mešat me je zdravo,
ali na mizi naj se stri.*

(Op.): - avtorstvo: (?), morda Slomšek.

V100 (279)

ŽENSKA EN TEDEN PROSO PLELA

*Ženska en teden proso je plela,
v soboto pa najmu* je obsedela.
Začelo je bliskati ino grmet,
možek pa s košem po žensko letet.
Možek domov jo prinese,
iz koša na peč jo iztrese.
Ženka na peč obsedela,
da ji je janka zgorela.
Prinesi mi cvirn* ino šivanko,
da si zašijem raztrgano janko.
Ženka tri štihe naredila,
vse skup za vrata zapodila.
Vuh me piš cvirn ino šivanka,
moj mož in moja raztrgana janka!*

(Op.): - *najmu: na njem; - *cvirn: sukanec.

V101 (280)

CAMER INO DRUŽICA

(Podgorje, 1923)

*Svatje, vas prosim, le stopte na stran,
da jaz svojo družico po sredi peljam.*

*Po sredi jaz grem, pa si mislit ne smem,
da nesreča je ta, da za venček bo šla.*

Boma hodila po hiši okol,
boma rožice štela, k jih krenček ma tvoj.

Mati ta široka*, kaj čula ste vi,
da že camar v krenčku za vse rožice ve.

Ti moja družica maš blago srce,
na glavi pa krenček, je vstvarjen za me.

Se moj krenček svetli ko zvezdice tri,
če ga camar dobi, se gotovo zgubi.

Družička moja se pa močno štima,
dokler ji še venček na glavci migla.

Moj venček na glavci najrajši imam,
zato ga nikomur z glavce ne dam.

Si družička prepeva in z venčkom špancira,
pa povem ti na glas, da ti vzel ga bom jaz.

Venček na glavci pretrdno stoji,
pesem nobena ga dol ne dobi.

Družička moja, jaz te prosim lepo,
brez venčka me vendar ne pošlji domo.

Bi ti ga ja dala, pa nimam zakaj,
saj nisem jaz tvoja, moj venček še maj*.

Če mi venčka ne daš, še pa šopek tu maš;
ga pa doma za piskre umivat imaš.

Družičko pripeljal sem notri nazaj,
ne vem, kak bi ji govoril, sem zlo vjezil jo zdaj.

Ko b jaz bla prej vedla, da si tak špotljiv*,
bi ti bla šopek naredila s pelina in kopriv.

Družičko imam, klobučka pa ne,
si jo pogledat ne upam, bi kregala me.

Sem camarja vidla, ko klobuka ni mev,
se mi je v srce zasmiliv, je žalosten biv.

Od radosti, veselja mi srce kipi,
družička moja, kak potroštaš* me ti.

Je pa venček rudeč, kakor najgoljč dišeč,

se mu camar smeji, ko mu močno diši.

*Družička, prav, prav, če mi venčka ne daš;
če mi ga dala ne bo, pa koj pojdem domo.*

*Preljubi moj camar, no kaj mi je za strit,
za usmiljenja deli še znaš ga dobit.*

*Pomagaj ti meni, Marija Devica,
usmil se čez mene ti moja družica.*

*Poklekni zdaj dol in prikloni se k tlom,
pa venček na glavo jaz dala ti bom.*

*Se lepo zahvalim, družička, jaz ti,
da si tak z lepimi rožcami obcirala* me.*

*Sem venček ti dala iz kramarskih rož,
pa le glej, da boš v kratkem en zakonski mož.*

*Ne maraj, družica, ne bodi ti žav,
si mi ti venček koj dala, kako mi je prav.*

*Sem venček ti dala z veselga srca,
le naj ti cveti do sodniga dni.*

*Le zdrava ostani, ti moja družica,
le naj te ohrani Marija Devica!*

*Preljuba nevesta, oh kak bova zdaj,
sva venčke zgubila, Marija pomaj!*

(Op.): - *mati ta šroka: mati ženina ali neveste, kjer naj bi "ta mlada" živela; *maj: manj; - *špotljiv (biti): posmehljiv; - *potroštati: potolažiti; - *obcirala: okrasila.

V102 (282)

PO CESTI GRE

*Po cesti gre en stari mož,
na ram pa nese strgan koš.*

Naprot mu pride šoštar mlad,
povpraša: Mož, kaj mate v koš?
Al mate šilo al smolo,
jaz pa kupim to blago.*

*Naj vrag vzame tvoje blago,
jaz imam v košu svojo ženo!
Ni hotla dobro kuhati,
zdaj mora pa iz koša kukati.*

*Mož pa pride čez Žabji most,
pa vrže babo not pod most.
Baba po vodi čofota,
mož pa na mostu se krohota.*

*Preljub moj mož,
le vzem me v koš,
saj bom ti dobro kuhala,
da ne bom iz koša kukala.*

(Op.): - Šal. različica nenarodne pesmi (Šašelj, Bisernice II, 137). - *šoštar: čevljar.

V103 (291)

JE LEPO MESTO ŠOŠTANJ

/frgm./

//: Je lepo mesto Šoštanj, :// 3x

še lepši Beligrad.

Čirni (čarljni) črlni črlen pompom,

še lepši Beligrad.

Je lepo mesto Gradec...itd.

V104 (293)

MATI SO TUD REKLI

*Mati so tud rekli,
da bojo krapov* spekli,
če se bomo glihali*,
da se ne bomo stepli.*

*Bil je tudi en godec,
imel je svinski gobec.
Le prid, le prid še godec k nam,
še svinski rep ti dam.*

*Prašiča smo zaklali,
smo drobno ga zrezali,
pa tisočkrat bi bolje blo,
če bi ga bli prodali.*

*(Op.): - *krap: krofi; - *glihati (se): pogajati.*

V105 (294)

ZDRAVICE GOR PET (odpevat) /venček/

*Na peč sem sedela, mi je janka zgorela,
še r... bi mi bla, ko b dol ne bla šla.*

*Moj dekle je mlado v šestnajstemu let,
je dobro navajeno fantiče met.*

*Ne kupim ji vinca, ne dam ji vode,
medice ji kupim, ko je dekle zame.*

*Tri ure sem hodil, tri ure sem spal,
tri ure od ljubce slovo sem jemal.*

*Moj fantič je prišel, bil ves ljubezniv,
pa mi je prinesel pet zmučkanih* sliv.*

*Dokler je vince pil, je bil čiv in živ,
ko pa se je vode nažrl, je pa umrl.*

Šnotra v tem podni pa megla leži,
so fantiči taki ko eni klobučniki.*

Po gorah je inik, po polju pa mraz,
no kje je moje dekle, no kje sem pa jaz.*

Kaj misliš, kaj rajtaš, kak rada te mam,
pa m žiher* verjameš, za norca te mam.*

Ne nucam nič žajfe, ne tople vode,
samo žlehtni jeziki umivajo me.*

En fingret ljubezni, en koš besedi,
pober se ti dekle spred mojih oči!*

(Op.): - venček zdravic, naprej se "odpeva" z zdravico V63 - "Mam dekle z mozirja" (M).
- *zmučkanih: zmečkanih; - *šnotra: notri (kor.); - *inik: inje, ivje: snegu podobna snov,
ki se naredi v mrazu in megli, zlasti na drevju; - *rajtati: računati; - *žiher: lahko; - *žajfa:
milo; - *fingret: naprstnik, v n. p. v pomenu zelo malo, *čink

V106 (2/96)

VERZI O DOMAČIH (vulg.) IMENIH

/kmetije in kmetje v Škalah/

Ločan Miklavžino Strže.

Doblšek Plevel Vaga,*

Pušner mu pa pomaga.*

Puncer Hleb Požrl -

Toman Narodu Špeh Strže.

Štefel, Štekel, Knez -

cela grajska ves.*

Podgorje: Strmčnik je na kraj vasi,
ker se žabe narbolj boji.*

*Pepič ma pa kratke hlače,
ko za žabam narbolj skače.*

*Drsne ma pa rjav nos,
ker je žabam narbolj kos.*

*Pri Vitki so večerjali,
so žabe zravno preštevali.*

*Varboten je pa zravno stal,
se je žabam narbolj smejal.*

*Kos zazviži, žaba zleti,
da je nikjer več ni.*

(Op.): - *Pušner /in/ *Plevel: M.op. "ne obstajata/več"; - *grajska ves: kmetije v Starem trgu pri Sl. Gradcu (Op. M); Podgorje pri Velenju.

V107 (2/97)

ZABAVLJICE O KRAJIH*

*V Št. Andražu lačen,
na Ponkvi okraden,
v Št. Ilju tepen,
v Velenju goljfan,
ni bil verni kristijan.*

*V Št. Ilju sem bil,
še klobuk sem zapil,
domov sem prletev,
še tepen sem biv.*

*Je baba reglala,
še jest mi ni dala,
jaz sem gospod,
baba čez plot.*

*V Velenje po kamenje,
v Škale po zijale*,
v Cele po facele*,
v Plešivec po svinski rivec,
v Žavc po žmavc*,
v Šoštanj po kostanj,
v Št. Ilj po petržilj,
v Petrovče po kovče*.*

(Op.): - *zabavljice o krajih: omenjeni so večinoma kraji j. od Velenja, v velenjski in žalski občini; *zijale: radovednost; - *facele: naglavne rute; - *žmavc: zabel (ocvirki in mast); - *kovče: kolesa pred plugom.

V108 (2/98)

KAKO POJEJO ZVONOVI

Št. Andraž: Roža raste, roža raste -

Št. Ilj pri Velenju: Puža je umrla, puža je umrla -*

Škale: Poj le sam, tu ti bo boljš ko tam -

Sv. Jakob: Pıkl pakl, prazn žakl,*

stara baba punkl ponkl nese -*

Plešivec: Navršnik, Navršnik, kam si me djal -

Šalek: Šafarček, Šafarček ima poln žaklček -

Šmartno: Če bo kuhla ravno stala, bo pa žgank -

Šalek: Jurij na na - (Utnerjev Juri, ki je zvonil.)

Št. Bric: Gladovn, gladovn kakor kovžeški* zvon -*

(Op.): - *puža: dete; - *žakl: vreča; - *punkl: punkelj, cula, sveženj; - *gladovn: lačen; - *kovžeški (zvon): zvon iz cerkve Sv. Jošta na Paškem Kozjaku.

V109 (2/101)

PESEM OD KLOBAS

*Eno pesmico zapojmo še,
nočem staro, rajši novo,
dobro bolj za dobro voljo,
da nam bo prav kratek čas
tu pri nas.*

*Zdaj je čas, da prepevamo na glas,
takih dni je v letu malo,*

*deb se tak gostiti dalo
in prepevati na glas
od klobas, od klobas.*

*Taki dan že ni bil pri nas od lan,
da bi se tak dobro imeli
in s klobasam se mastili,
vsi smo ga želeli spet
doživeti, doživeti.*

*Svinje klat se nikol ni treba bat,
grdo je debelo prase,
pa kak dobre so klobase,
tole samo tisti ve,
kdor jih je, kdor jih je.*

*Pa še bolj dobra je nektera reč,
to je bla in bo resnica,
da prav dobra je potica,
vzemimo jo vsak en kos,
pa smo los.**

*Kaj pa bo, če potico snejmo vso,
saj še imamo druge špiže*,
da so dobre na vse viže,
le pomagaj si zdaj,
ko je kaj.*

*Dosti mesa, kruha ino vinček,
dobre župe mamó tudi,
kar se kteremu poljubi,
kar vsaki lahko si dobi,
kar želi.*

*Oj zato vesel bodimo,
tukaj nam je dobro biti,
dobro jesti ino piti,
kdor bi se ne veselil,
nor bi bil.*

*Pijmo mi zdaj eno zdravico vsi,
dobro zdravje gospodarja
ino svinjskega mesarja.
Bog daj vama dolgo let
še živeti.*

*Še večkrat Bog daj vama dočakati,
da bi svinje dol metali
in s klobasam se igrali
in obhajali spomin
teh kolin.*

*Še en glaž naj ga pije vsak pajdaš,
dobro zdravje gospodinje,
ki je tak zredila svinje,
da je mesa in kosti
ko drvi.*

(Op.): - *pa smo los: gotovi; - *špiže: jedi.

V110 (2/102)

ŽENINU IN NEVESTI

*Ljuba družba prosim vas,
da mi dovolite
eno pesem pet pri vas;
deb se veselili,
ker ta dan v veselju zbran.*

*Vsak, kater bo imenvan,
naj za glažek prime,
da bo zakon bolj spoznan,
zato naj ga pije;
naj vsak vej pit naprej
z glažka zdej.*

*Ljubi ženin I. ti,
le poglej nevesto,
kak lepo pri teb sedi,
saj bo tebi zvesta;
lepa je, luštna, tvoja je.*

*Le podaj njej zdaj roko
in se z njoj pobrati,
od zdaj ona tvoja je,
to moraš ti spoznati;
božja stvar,
žlahtni dar, je tvoj par.*

*Oh nevesta Ančka ti,
en glaž ga moraš spiti,*

*naj tvoj ženin dolg živi,
moraš ga častiti;
ne žaluj, le zapoj,
I. je moj.*

*Če glih mogla ledik stan
si zapustiti,
vse naročje nastran dat
in se poročiti,
zmisli si,
Bog skrbi za ljudi.*

*Na svetu bosta še en čas,
le lepo živita,
kadar bog pokliče vas
ta svet zapustiti,
Bog vama daj zanaprej
sveti raj!*

*Tud mi drugi okrog
moramo ga pit,
saj ne gremo prej odtod,
dokler bo kaj piti.
Bog nam daj, zanaprej
piti kej!*

(Op.): - svatovska

PETELINČEK

Petelinček je zgodaj vstal, kikiriki,

piške je gor budil, kikiriki.

Pol jih naprej pelja, kikiriki,

gospodinja jim jesti da, kikiriki.

Pol jih naprej pelja, kikiriki,

kamor on dobro zna, kikiriki,

tam je pa abuh bil, kikiriki,

mu je piško vzel, kikiriki.

Piško še eno ma, kikiriki,

tisto v les pelja, kikiriki.

Tam je bla divja zver, kikiriki.

piške ni več nikjer, kikiriki.

Petelinček je sam ostal, kikiriki,

se je domu podal, kikiriki.

Po pot si je lepo pel, kikiriki,

pri piškah ni sreče mev, kikiriki.

Doma se mu slab godi, kikiriki,

gospodinja ga že lovi, kikiriki.

Nihče ga branil ni, kikiriki,

gospodinja mu kri spusti, kikiriki.

Pol je pa tekla kri, kikiriki,

perje kar kmal zgubi, kikiriki.

Petelinček je gratov gol, kikiriki,

zdaj je pa v pečko šov, kikiriki.

Ko se je v peč podav, kikiriki,

tam si je šiško grev, kikiriki,

da je čist rumeno mev, kikiriki,

potem pa ni več zapel, kikiriki.

Pol je na mizi stav, kikiriki,

tam je dost prijatlov mev, kikiriki,

vsak mu je srečo dav, kikiriki,

potem je pa bil vesel, kikiriki.

Pol so ga razrezali, kikiriki,

nevesti dajmo zibiko, kikiriki,

da bo lahko zibala, kikiriki,

če bo kaj malega, kikiriki.

Kdor bi to pesem pev, kikiriki,

mora glaž vinca met, kikiriki,

kolikokrat bi jo zapel, kikiriki,

ko bi le vince mev, kikiriki.

(Op.): - Prim. e. in op. V67. Ta različica ima v zadnji kitici ohranjen peti "svatovski zaključek" in je manj fragmentarna.

1. KRONIŠKI ZAPISI

B1(M1/98)

LETO 1834 je bilo posebno suho. /Ajde s košta ni dež zmočil/ Čebelarji so imeli tedaj toliko strdi, da so pristavljali k zadnjemu končniku in so čebele čez noč posodo napolnile s satjem in medom. /*/*

(Op.): - *košt: nižje pog. velika skrinja za shranjevanje žita v kašči ali na podstrešju. - /*/: na koncu enote sledi v M. rkp. še pripis: "Kdor je zdrav in vesel'ga srca, naj pije firerund drajsigerja", ki se nanaša verjetno na vino iz tega leta.

B2 (M 75)

VELENJSKA KRONIKA - LETO 1928. - Nastale tri nove kapele: Melanškova*, Gorjanova* in Valenčakova*. Dokončana je bila tudi Fišerjeva grobnica* (kapela). Ustanovitev čebelarске podružnice.*

(Op.): - *kapele: grobnice. Gorjanova kapela je bila ob današnji Kidričevi cesti, pri odcepu proti Stari vasi. Melanškova (velenjski usnjarji) in Valenčakova (trgovci in gostilničarji) kapela ter Fišerjeva grobnica (zavarovalniški ravnatelj v Ljubljani) so bile ob poti od trga proti cerkvi sv. Martina (Šmartno), ki je šla nekako v smeri današnje Jenkove in Tomšičeve ceste. Stoji le še Fišerjeva grobnica (v neogotskem stilu) ob Tomšičevi cesti.

B2.1

- LETO 1929. - Pos/estnik/ J. Skaza* dvignil oz. nadzidal nad skladišča stanovanje. Slovesna blagoslovitev motorne brizgalne; slovesnosti se je udeležil tudi prejšnji lastnik gradu bar. Adamovič*. Blagoslovitev (popr.) cerkve v Velenju. Dogotavlja se stanov. vila ravnatelja* rudnika v Goricah. V maju začeli graditi stanov. vilo* za uradnike v bližini ravnat. vile. [...] - 19/6 pičil Oblovo gospodinjo modras, ko je nabirala solato. - 21/4 umrl v Stari vasi pos. Skornšek, ki je bil dvakrat v Ameriki. - 26/6 se lje/ utrgal oblak južno od trga. Umrli v Škalah dva otroka zaradi škrlatice. - 13/7 umrl baron Adamovič. - 8/7 umrl pri Oštirju* v Šaleku letoviščar Pero Marič, stavbeni inženir. - T.l. se je ustanovila eskurendna* šola v Paki. - V Pesju se je to leto sezidalo pet stan. hiš* za rudarje /in za potrebe rudnika še/ dve večji. - 14.7 v Škalah velika slovesnost, praznovanje 40-letnice Rotnerjevega* maševanja. - 1/8 premeščen J. Močnik* v Hercegovino. - 2/8 strela zažgala Laznikovo gospod. poslopje. - 8/8 utonil usnjarski pomočnik* Jos. Laharnar iz Griž v grajskem ribniku*. - 18/8 blagoslovitev Slomškovega doma v Šmihelu*. - 17/10 blagoslovitev nove elektrarne*. - 20/10 sadjarska razstava v Škalah. // - To leto se je odprla redna avtobusna zveza med Šoštanjem in Dravogradom. -*

2/11 umrl Jurij Pečečnik* (Anclinov Jurij), star 83 let, bivši lakaj na d. cesarskem dvoru. - 20/12 umrl v Šoštanju zdravnik H. Lichtineker*.

(Op.): - (*): Kroniko za leto 1929 je M. pisal dvakrat (//), zato smo oba zapisa združili; - *Skaza: verjetno gre za Skaza v Selu, pd. Pavlinca; - *baron Adamovič: Karel Adamovič, do leta 1918 lastnik velenjskega gradu, kasneje so bili lastniki gradu grofje Corenini iz Gorice, vendar so Adamoviči še živeli na gradu; - *vila ravnatelja: t. i. Zajčeva vila, današnja Šlandrova 11; - *vila za uradnike: hiša sredi parka; - *pri Oštirju: v Šaleku so menda oddajali sobe; - *ekskurendna šola: podružna šola; - *stanovanjske hiše v Pesju: v rudarski koloniji v Pesju je prvih pet kolonijskih hiš postavil D. Lapp, lastnik velenjskega premogovnika, leta 1902, skupaj s temi, ki jih omenja M. in preurejeno graščino Lilienberg, je bilo v Pesju 8 stanovanjskih hiš, med obema vojnama je bilo zgrajeno tudi 8 zasebnih stanovanjskih hiš, pet med njimi do leta 1929; - *Ivan Rotner: škalski dekan od 1896 do smrti 22. novembra 1936; - *J. Močnik: ing. Jože Močnik je bil rudniški ravnatelj v Velenju, verj. že od leta 1922 (zagotovo od leta 1924) do 8. 10. 1929 (AS RLV75); - *Laznik: TZ: (?); - *Šmihel: Sv. Mihael v Šoštanju; - *Pečečnik: pd. Anclin, kmetija v Velenju; - *Lichtineker: Hans Lichtineger je bil edini šoštanjski zdravnik od leta 1875 do smrti leta 1929.

B2.2

- LETO 1930. - 6/1 umrla J. Mlinšek, mati učitelja Mlinška. - 22/6 umrl stari Košan* (Štukovnik), star 82 let. - 16/2 predvajanje filma "Uspehi gnojenja z umetnimi gnojili". - 9/2 predavanje o Bolgariji (Društveni dom). - 20/2 odpuščenih na rudniku 75 delavcev in 20 upokojencev zaradi zmanjšanja* obrata. - 11/3 umrla g. Marija Skaza, upokojena učiteljica. - 22/3 konstituiranje kmet. odbora v Slovenj Gradcu (plenium, 20 članov). - 12/3 se je pričel pouk v Paki. - 31/3 pristal na turnskem travniku aeroplan Zlatorog firme iz Maribora. To je bil drugi aeroplan, ki se je spustil v Šaleški dolini na tla. - 4/4 prišel na šolo iz Rače, srez Kragujevac, učitelj Bogoljub Blagojevič. - 6/4 nastopil v hotelu Rak* neki hipnotizer. - 13/5 pogorelo stan. poslopje v Bevčah pri Čuježu - Korenu. - 22/5 kupil posestvo Jos. Skaze* v Šaleku Hrlička za 320.000 din. - 22/6 šolska razstava "Velenje". - 27/7 tombola v Šmartnem (za velenjsko podružnico). - 3/8 tombola na rud. domu ob priliki 10-letnici rudarske godbe. - 31/8 v prosv. domu Šmartno* igra Skopuh (Moliere). - 7/9 pevska veselica ob 10-letnici* obstoja pevskega društva Velenje. - 26/9 se je utopil (samomor!) petinosemdesetletni pos. Pečečnik, pd. Anclin. - 14/10 znorela žagarjeva žena Angela. - 16/10 Društ. dom igra "Bele vrtnice". - 16/10 ustanovni občni zbor društva Sokol Velenje. - 17/4 se je (v rudniku) ponesrečil Ciril Sevcnikar; stroj mu je zmečkal roko. - 17/11 umrl okrajni zdravnik dr. B. Žižek*, star 48 let. 29/11 predstava elektro kina. - 4/12 nastopil okr. zdravnik dr. D. Kolšek.* - T.l. župnik v Šmartnem dvakrat okraden, cerkev enkrat. - T.l. inštalacija daljnovoda na Dobrno /.

(Op.): - *Košan: kmetija v Zg. Šaleku; - *zmanjšanja obrata: v času gospodarske krize je velenjski premogovnik močno zmanjšal proizvodnjo (od 1929 do 1932 za več kot 40 %); - *hotel Rak: edini velenjski hotel, v tem času last Ivana Raka, pd. Bezjaka; - *posestvo Jos. Skaza: Josip Skaza pd. Špenk, velenjski veleposestnik in lesni trgovec. Mišljeno nekdanje Adamovičevo posestvo, ki ga je kasneje odkupil D. Lapp in ga uporabljal kot viło za ravnatelja premogovnika. Danes je hiša znana kot Prislanova in je razglašena za kulturni spomenik; - *10-letnica: leta 1919 je bil pod vodstvom Frana Koruna - Koželjskega (1868-1935) ustanovljen slovenski pevski zbor; - *prosv. dom: Katoliško prosvetno društvo Velenje, ki je bilo leta 1893 ustanovljeno kot "Katoliško bralno društvo za gorno Šaleško dolino" je pod predsednikovanjem kaplana Maksa Goričarja leta 1910 pod cerkvijo sv. Martina zgradilo svoj prosvetni dom; - *B. Žižek: Branko Žižek je bil okrajni zdravnik v Velenju od leta 1923; - *D. Kolšek: Davorin Kolšek je bil okrajni zdravnik v Velenju dokler ni bil leta 1941 izseljen.

B2.3

- *LETO 1931. - 15/1 obisk in poklonitev banu dr. Marušiču. - 15/3 kmetijsko predavanje v društvenem domu. - 13/3 se je pri Švenerju ustrelil uslužbenec pri Herbersteinu. - V začetku aprila je ponoči nastal na bivšem Trebeličnikovem* gozdni požar. Zgorelo je cca 3 orale gozda. Ogenj je bil najbrže podtaknjen. Pri gašenju so pomagali člani pevskega društva, ki so bili slučajno pri Pavlincu*. Podtaknjenja so bili osumljeni pos. Skaza, ki so kupili sveči, ki sta se našli že prejšnji večer v gozdu goreči. // - 26/4 v Škalah velika tombola v svrhu nabave velikega zvona. - 10/5 /na domu okrajnega zdravnika*/ predstava "Mlini pod zemljo", 14/5 ponovitev. // - Avgusta požar pri Lesjaku* v Šaleku. - 15/8 storil samomor neki Fr. Resnik, mlinar pri Kolavterju (Šalek). Navezal si je 50-kg kamen za vrat in se potopil v Kolavterjev jez. - 5/9 prvi javni nastop sokolskega društva*. - 13/9 blagoslovitev nov. zvona (blagoslovil škof Tomazič).*

Op.): - *Trebeličnikov gozd: posestnik na Trebeliškem, danes RTC Trebeliško; - *pri Pavlincu: veleposestnik in lesni trgovec Skaza na Selu; - *na domu okrajnega zdravnika: na domu že umrlega dr. Žižka, katerega vdova je bila do tragične smrti, junija 1945, neke vrste trški mecen in dobrotnik; - *pri Lesjaku: v Šaleku; - *pri Kolavterju: mlin v sp. Šaleku; - *sokolsko društvo: ustanovljeno leta 1930 (VŠR).

B2.4

- *LETO 1932. - 30/5 strašna tragedija otroka in matere. Prejšnji dan se je pripeljala iz Maribora mlada žena s triletim sinčkom. Čez noč se je nastanila v restavraciji Edvarda Raka. Celo noč je bila nemima. Zjutraj je v obupu prerezala s kuhinjskih nožem dečku vrat, potem še sebi, in se vrгла iz prvega nadstropja skozi okno na tla. Pokopali so ju na Šmart. pokopališču. Imenovana je bila svoječasno v ljubezenskem odnosu z zdravnikom Podkornikom (tuk. okr. zdr.) in se je nad njimi maščevala. - 5/6 šolska prireditev v društvenem domu, (12/6 ponovitev). - 10/8 utonil v*

ribniku grofa Coroninija pri Deberšku učenec tuk. osnovne šole Jože Kovač iz Podkrajja. - Septembra akrobatska predstava na Trgu (hoja po žici itd.). - 2/10 koncert pevskega društva.

B3 (VŠR 1940/41)

[.../ Dne 1. aprila sta bila poklicana k vojakom šol. uprav. Vinko Stopar in učitelj Mirko Sadar. Začasno šol. upraviteljstvo je zopet prevzel učitelj Fran Mlinšek in ga je vodil do prezema šole po nemški šolski oblasti... - Kakor poletje tako je bila tudi jesen 1940. hladna in vlažna. Zgodnji sneg je napravil mnogo škode na sadnem drevju. Zima je bila precej mrzla in dolga, pomlad 41. pozna. Pridelki so bili pičli, krme je bilo dovolj, a malo izdatne. Sadja je bilo malo in je zato imelo dobro ceno. Boljše sorte so se prodajale z drevesa po 5 din/kg, hmelj nasprotno, ni imel nikake cene in se sploh ni mogel prodati.

Nadaljne vojno stanje v Evropi, blokada; močan izvoz, kar je še nadalje slabo vplivalo na domače gospodarske razmere, posebno na ceno življenskih potrebščin. Cene so se raznim proizvodom še nadalje stalno dvigale, posebno visoko so narastle cene (200 %) raznemu kolonijalnemu blagu, tkaninam, usnju, lesu in mlevskim izdelkom. Sporedno se je razpaslo špekulantstvo, kar je tudi pripomoglo k dvigu cen. V strahu, da bodo cene šle še višje, je prebivalstvo hitelo z nakupovanjem življenskih potrebščin, da bi si zasiguralo življenski obstoj za nejasno bodočnost. Da bi preprečili preveliko kopičenje blaga, so oblasti izdale razne preventivne odredbe in janu-erja 41. že izdale karte za moko. Ker so plače konzumentov ostale v splošnem nespremenjene, se je pričelo splošno zadolževanje, posebno uradništva.

Vse težave in neugodnosti pa so se pozabljale, ozir. so stopile na stran spricho stalnega slabšanja zunanje-političnega položaja in nastopa nepričakovanih dogodkov okrog naše države... Zato je bila z Nemčijo dne 25. marca sklenjena pogodba o pristopu k trozvezi. Nekaterim srbskim politikom to ni bilo všeč in 27. marca je bil izvršen državni udar s proglasitvijo še ne polnoletnega prestolonaslednika Petra II. kraljem, kar je odnošaje z Nemčijo zopet močno zaostriilo. Ta dogodek se je proslavil po celi državi s spontanimi svečanostmi.

Tudi v Velenju se je vršila taka slavnost z bakljado in povorko na večer tega dne z rudnika Velenje, kjer so števil- nemu občinstvu govorili razni zastopniki v domoljubnem duhu. Vsa svečanost je potekala v redu in dostojno...

Slovenske čete, ki so branile našo severno mejo, so se po dvo-dnevnem upiranju jele brez reda umikati. Del čet se je pomikal tudi skozi tuk/ajšnjo/ okolico v noči med 9. in 10. aprilom. O priliki umika je bil razstreljen predor pri Mislinju. Proti večeru 10. aprila na Vel/iki/ četrtek so prve nemške čete došle v Velenje, naslednji dan pa so svoj pohod nadaljevale. Že po nekaj dneh je bilo celo slov/ensko/ ozemlje, deloma po nemški, deloma po italijanski vojski zasedeno, pri čemer je del slovenskih čet zbežal domov, del pa je bil odpeljan v ujetništvo.

Trg in okolica sta bila te dni polna vojaštva, ki je tu deloma prenočevalo, deloma si odpočivalo. Tudi šola ni bila izvzeta. V šolskih sobah so prenočevali vojaki, na dvorišču pa je stalo polno vojaških vozil. Na vseh trških in okoliških poslopijih so visele /hit-lerjeve/ zastave in trg je bil ves čas poln občinstva, ki je gledalo vojake in njih kretanje.

Po praznikih je začela delovati nemška uprava, ki je priključila Spodnje Štajersko kot enakopraven del k Vel/iki/ Nemčiji. Posled-ica je bila popolna reorganizacija tega ozemlja. Tako so bili razpuščeni vsi občinski zastopi in vsa društva ter odrejen nemški uradni jezik in samo nemški napisi. Županom velenjske občine je bil imenovan g. R. Tischler, trgovec v Velenju. Aneksija se je svečano praznovala na Belo nedeljo*, 20. aprila. Na travniku* poleg starega šolskega poslopja in ob Banov/inski/ cesti so v ta namen postavili mlaje, slavalok in oder za govornike. V trgu se je zbrala velika množica ljudi iz domače in tujih občin in se potem v povorki podala na že omenjeni prostor. Tu sta zbrane pozdravila g. Rihard Tischler ml. in zastopnik okr/ajnega/ glavarja. Na istem prostoru se je vršila 1. majska manifestacija kot proslava 52. rojstnega dne vodje Adolfa Hitlerja* in delavskega praznika. Povorka je šla tokrat od rudnika z godbo in gasilci, /v sprevodu/ je šla tudi že mladina v nar. nošnji (bela srajca, črne hlače in bele dokolenke). Občinstvo sta zopet pozdravila g. R. Tischler, ml. in okr. zastopnik v nemškem in deloma tudi v slovenskem jeziku. Po odpeti državni himni se je državni zastopnik podal k posameznim deputacijam in se z njimi razgovarjal, s čimer se je svečanost zaključila.*

V pričakovanju vojnih dogodkov je bil pouk 2. aprila prekinjen in tudi po praznikih odpovedan do nadaljnega. Med tem časom je bilo namreč vse učiteljstvo Južnega Štajerja odpuščeno iz službe. Učiteljstvo sodnega okraja Šoštanj je bilo potem, dne 28. aprila, povabljen v Šoštanj na dogovor s šolskim pooblaščencom, v

svrha izpolnitve nekake vprašalne pole. Povabilu se je odzvalo tudi tuk. učiteljstvo, razen šolskega/ upravitelja/ Vinka Stoparja, ki je /bil/ v ujetništvu, Franca/ Kramarja, ki je ob prevratu odšel v Ljubljano, in Mihaela/ Plaša, ki je bil interniran. Na tem sestanku je dajal šolski/ pooblaščenec pojasnila predvsem glede pogojev za možnost zopetnega sprejema v državno/ službo. Glavna teh pogojev sta bila: obvladanje nemščine v pisavi in jeziku ter domovinska pripadnost k Spodnjemu Štajerju. Ker mnogo učiteljev ni moglo ugoditi tem pogojem, so se isti izselili v svojo domovino, ostali pa so ostali na službenih mestih, čakajoč nadaljnje usode. Tako sta se /od še/ navzočih iz Velenja odselili učiteljici Josipina Luževič in Danica Ravnikar.

Dne 1. maja je došel na tuk/ajšno/ ljudsko šolo učitelj Hans Piene-gger iz Voitsberga na Gornjem Štajerskem. Isti je dne 2. maja prevzel posle šolskega/ upravitelja ter pouk na šoli.

(Op.): - Poročilo za šolsko leto 1940/41 je v šolsko kroniko napisal F. Mlinšek 2. maja 1941, saj se je šolsko leto predčasno končalo zaradi izbruha vojne 6. aprila 1941. Mlinšek je postal začasni šolski upravitelj že 7. septembra 1940, ko je bil dotedanji upravitelj Vinko Stopar vpoklican na orožne vaje. To se je ponovno zgodilo 1. aprila 1941, 2. maja 1941 pa je nastal zapis v VŠR za leto 1940/41: - *praznikih: po veliki noči, 13. aprila 1941; - *bela nedelja; nedelja po veliki noči, v n. p. 20. aprila 1941; - *na travniku: prireditveni prostor je bil približno na mestu, kjer je danes trgovina Standard; - *rojstni dan Adolfa Hitlerja: je bil v resnici 20. aprila in ne 1. maja.

B4 (VŠR 1945/46)*

LETO 1941/6. APRILA 1941 IN 9. MAJA 1945. - Ta dva dneva bosta našemu narodu ostala v neizbrisnem spominu, 6. april kot dan neizmerne žalosti za vsakega zavednega Slovenca, ko je kruti okupator stopil na slovenska tla z namenom, da za veke izbriše ime našega naroda iz zgodovine, in 9. maj 1945, dan vstajenja naše izmučene domovine, ko se je naša zemlja otresla nemškega trinoga.

Po tisočih letih hlapčevanja tujcu, je naš narod - Hlapec Jernej - končno prišel do svojih narodnih in socialnih pravic in dosegel dragoceno svobodo. Po tisočih letih je, že na kraju svojih moči, izpričal kaj zmore skupna volja, kaj premore ljubezen do svojega rodu in domovine. Strašne so bile muke izmučenega naroda, ki ga je okupator obsodil na smrt, a narod ni obupal, ni se strašil nobenih žrtev vse dotlej, dokler ni dosegel osvobojenja. Usoda je bila narodu dobroma, dala mu je moža, umnega in pogumnega, ki je edini znal poiskati rešilno pot, dala mu je Josipa Broza - Tita, ki je umel trdno združiti vse sile jugoslovanskih narodov za uspešen odpor proti naše zemlje lačnemu nemškemu rablju, dala nam je v

pomoč silna ruska armada - Rdeča armija, ki je skupno z našimi partizani zdrobila nemško silo ter tako rešila vse jugoslovanske narode gotove pogibelji. Zato večna slava maršalu Titu, večna slava generalisimu Rdeče armije, Stalinu!

6. aprila 1941. - Že pred navedenim usodnim dnevom so se nad Jugoslavijo začeli zbirati temni oblaki. Spričo nesposobnosti naših takratnih voditeljev se je položaj v državi vidno slabšal. Vse je globoko klonilo glave pred takrat nepremagljivo nemško silo. Za vse drugo pa so Nemci poskrbeli in pripravili s svojo [peto/ kolono, ki je zastupljala narodovo duševnost s svojimi obljubami in hujskanjem. Osnova temu pokretu je bila za tuk/ajšni/ okraj storjena že v nekdanji Avstriji, ko se je prebivalstvo ponemčevalo potom tuk/ajšnega/ rudnika, t. j. nemških nameščencev, in potom zloglasne šulvereinske šole. V bivši Jugoslaviji se je ta, za nemštvo vneta družba, potajila, kar spričo takratnih razmer ni bilo posebno težko, a v času Hitlerjevega podviga je spet dvignila glavo ter nadaljevala svoje izdajalsko početje. Bila je v stalnem stiku z graško propagandno centralo, kjer je ovajala tukajšnje narodno zavedne Slovence ter izdajala naše obrambne naprave.

Ni čuda torej, da je okupator vkorakal v tuk. ozemlje brez strela, željno pričakovan in burno pozdravljen od tuk. nemštva, kot nekak rešitelj. Na veliki četrtek, dne 6. aprila, proti večeru so vkorakale v tuk. okoliš prve nemške čete in potem so sledile nepretrgane vrste vojaštva najrazličnejših formacij. Nemški vojaki so se močno čudili, ko so v izložbah zagledali vse mogoče stvari, in ko so zvedeli za malenkostne cene, so pokupili vse, kar so le mogli odnesti seboj. Ljudje so se temu močno čudili, ker prej niso hoteli verjeti, da je v Nemčiji odmerjeno vse na karte. Prva sprememba, ki so jo Nemci uvedli [tukaj], je bil razpust dotedanjega občinskega odbora in sestava novega odbora, v katerega so vstopili vsi vidnejši voditelji tuk/ajšnjega/ nemštva. Županske posle je prevzel trgovec Tišler, ki pa je županoval le kratek čas. Očividno so si tuk /ajšni/ nemški propagatorji stvar predstavljali drugače, kot je potem prišlo. Mislili so, da bo tako, kot je bilo v bivši Avstriji. Tako so npr. takoj naročili nemško-slovenske napise za urade in železniško postajo. Nemška zastopnika civilne uprave pa, ki sta čez par dni semkaj došla, nista hotela o kaki slovenščini ničesar slišati. Bila sta to neki Fellner in učitelj Pienegger, oba iz gornjega Štajerja, kakor z redkimi izjemami vsi poznejši nameščenci, učitelji in orožniki.

APELI

Učitelj Pienegger je pričel takoj z organiziranjem Hitlerjeve mladine ter dnevno vežbal otroke v korakanju in petju nemške himne za nastope o priliki apelov. Prvi tak apel se je vršil na trgu dne 1. maja, kjer je že nastopilo nemško gasilno društvo. Sredi maja se je vršila proslava osvoboditve in sicer na travniku pos/estnika/ Skaze ob cesti proti Šaleku pri stari šoli. Tu je govoril okr/ajni/ komisar ter sprejemal poklone. Mladina je morala že nastopiti v krojih Hitl/erjeve/ mladine. Komisar je govoril nemški, nakar je R/ihard/ Tišler ml. povedal tudi nekaj v slovenskem jeziku.

Sedaj so sledile uredbe, katerih namen je bil uničiti z enim zamahom vse, kar je slovenskega. Razpuščene so bile vse kulturne organizacije, telov/adna/ društva, knjižnice in dr/ugo/ ter njih imejte zaplenjeno. V tuk/ajšnjem/ okolišu so bile tako uničene 3 knjižnice*, skupno najmanj 2000 knjig, ki so bile odpeljane za star papir. Ravno tako so bila razpuščena vsa gospodarska društva in imejte zaseženo.

IZSELJEVANJE

Redki tuk/ajšni/ slovenski razumniki so s strahom pričakovali, kaj bo še vse prišlo. Niso se varali. Nista še pretekla dva meseca, ko so Nemci pričeli svoje rabeljsko delo, namreč zapiranje ter odselje-vanje zavednih Slovencev. Kot prvi so prišli na vrsto zdravnik Jule Saje, računovodja na rudniku Anton Kurnik, upr/avnik/ elektrar-ne inž. Slavko Trobej, potem železničarji Primorci, ki so bili tuk. Nemcem trn v peti. Od učiteljstva sta bila zaprta učitelj Plaš in Furlani, pozneje pa odseljena v Srbijo. Uč/itelj/ Sadar je bil malo pozneje izgnan na Kranjsko. Nekateri so bili začasno zaprti v župnišču v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, kjer se je z njimi postopalo po inkvizitorsko, nakar so bili odpeljani v Rajhenburg in pozneje v Srbijo. Po okupatorskem načrtu so bili potem izseljeni tudi duhovniki, in sicer kot prvi župnik Veis ter kaplan Rajh iz Škal, poleti tega leta /tudi/ dekan Gregor Potokar iz Šmartna, ki je pozneje /umrl/ na Hrvaškem. Vsega skupaj je bilo iz tuk/ajšnega/ šol/skega/ okoliša izseljenih okrog 40 oseb. Kmalu po odhodu vojaštva je dobil naš trg nekako zasedbeno posadko, obstoječo iz tkzv. brambnega moštva (Wehrmanschaft), ki so bili izvečine Korošci in katerih glavni namen je bil vohunjenje pri

redkih še ostalih tuk/ajšnih/ slovenskih ljudeh. Sedaj je prišlo tudi orožništvo, katerega prva naredba je bila splošna oddaja vsega orožja, tudi lovskih pušk. Že tekom drugega meseca je okupator ustanovil razne svoje organizacije, (tako npr. /žen/sko/ organizacijo/ (Frauenschaftsam), NSV*, gasilno društvo, pevsko društvo, knjižnico, in končno prosluli (Heimatbund). Vse naštetje organizacije, posebno pa Heimatbund, so imele glavni namen ljudstvo ponemčiti in preoblikovati njegovo slovensko mišljenje v nemško. S pozivom za vpis v Heimatbund (S. H. - Steierische Heimatbund) je bila na apelih istočasno izrečena grožnja proti onim, ki bi se vstopu v to organizacijo ne hoteli odzvati.

B4.3

DELOVANJE "S/TEIERISCHE/H/EIMATBUND"

Vpisovanje v omenjeno organizacijo se je za tuk. okoliš vršilo na tuk. osnovni šoli dne 14. 8. 1941 pred tkzv. "rasno komisijo" in nekaterimi domačini, ki so dajali komisiji informacije. Na podlagi danih podatkov o polit. zadržanju posameznikov, se je vpis vršil v razne grupe. Poniževalna procedura pri vpisovanju (fotografiranje družin) je jela ljudstvu polagoma odpirati oči o pravih okupatorjevih namelih. Da bi imel okupator o vsakem posamezniku popolno sliko njegovega polit/ičnega/ prepričanja, je vso tuk. področje razdelil na tkzv. celice, te pa dalje na bloke, katerih vodstvo je poveril svojim zaupnikom. Ti voditelji (blokrajterji) so imeli nalogo vsako družino v njih delokrogu strogo nadzirati ter javljati politično ponašanje Ortsgruppenleiterju. Glavno delo ponemčevanja vršili naj bi pa nemški jezikovni tečajji, ki jih je okupator zelo podrobno in skrbno organiziral. Kljub veliki nadi, ki jo je okupator stavil na te tečajje, mu isti niso uspeli, to pa radi tega, ker učitelji na teh tečajjih bodisi niso razumeli slov. jezika, bodisi niso bili sposobni za svoje poslanstvo. Vrh tega je prebivalstvo v splošnem pokazalo za priučevanje tujega jezika malo smisla. Tako je bil efekt v mnogih slučajih popolnoma negativen. Ko so Nemci uvideli, da so se glede narodne zavednosti varali, so skušali z grožnjami doseči to, kar so se namenili. Zahtevali so izključno rabo nemškega jezika v domačem občevanju in stalno iznašali parole kot (npr. "Spodnještajerc, ti nisi Slovenec, ti si član velike nemške skupnosti", ipd.

B4.4

PONEMČENJE IMEN

Da bi zbrisali sleherni sled slovenstva in na drugi strani narodu

vzeli zadnje upanje, so odločili pisavo vseh priimkov in imen v nemškem duhu! ter tudi tuk/ajšna/ krajjevna/ imena ponemčili; tako so za kraj Kavče izbrali ime Rauten, za Konovo Kunowein, za Bevče Eckenstein. Da bi prebivalstvo ne zvedelo tujih vesti, so zavednim Slovencem vzeli radioaparate in strogo prepovedali poslušanje tujih radio postaj (razen nemških). Kljub temu je misel na narodno osvoboditev, ki jo je oživila ustanovitev OF v Ljubljani, odjeknila tudi pri tuk/ajšnem/ prebivalstvu ter pognala prve korenine. Tako se je pričelo partizansko gibanje počasi širiti tudi v tuk. okolici. Kot prva partizana sta v velenjskem okolišu nastopila delavec Ulrih iz Pesja in Franc Povh, akademik iz Velenja - pod partizanskima imenoma Jože in Izak.

Nezaupanje ljudstva proti okupatorju se je bolj in bolj širilo, predvsem potem, ko je pričel okupator seliti prebivalstvo vzdolž štajersko-hrvatske meje in ondi naseljevati Kočevalje. Sedaj je prebivalstvo docela spregledalo nemške nakane in odslej začelo mrziti vse, kar so Nemci podvzeli pri nas, ne verujoč ne obljubam ne trditvam. Ta ljudska mržnja je v tuk/ajšni/ dolini prišla do izraza v nočni demonstrativni akciji v Šoštanju dne 8. 10. 1941, kar je Nemce zelo presenetilo in jih napravilo nezaupne proti / vsemu/ narodu. Da bi kakršenkoli pokret ljudstva še v kali zadušili, so pričeli skrajno brezobzimo postopati proti narodu, pri čemer so se skušali okoristiti z izjavami raznih izdajalskih tipov med narodom. Vsako količkaj sumljivo osebo so zaprli. Iz vseh krajev so pripirali talce. Tako so zaprli v Velenju obitelj Stoparjevo, Stanetovo, Valenčake in druge. Ni pa jim zadostovalo samo zapiranje, ampak hoteli so - kri.

B4.5

STRELJANJE TALCEV

In res, aprila 1942 smo zvedeli grozno vest o ustrelitvi 6 talcev, uslužbencev tuk/ajšnega/ drž/avnega/ rudnika. Padli so takrat: inž. Stare, inž. Klemenc, delovodja Ahac, jamomerec Petrič in rudar Oštir. Baje je rudniška uprava zasledila neko nabiralno polo, na kateri so bila imena navedenih. Kmalu nato sta kot talca padla še Blaž Perbil in /Simon/ Blamik, trg/ovec/ iz Stare vasi. A vse to na stvari ni spremenilo dosti. Prebivalstvo je zgubilo zaupanje v nemško iskrenost in misel na osvoboditev se je stalno širila ter pridobila zlasti po novici o groznem porazu Hitlerjeve armade pri Stalingradu. Na drugi strani se je močno razpaslo ovajanje, ki je bilo najpogosteje izraz osebnega maščevanja. To brezvestno

početje od strani posameznikov je imelo za posledico smrt številnih ljudi, zlasti iz Škal in Plešivca.

B4.6

OKUPATOR MOBILIZIRA

Proti vsem mednarodnim pravilom so Nemci takoj v začetku zasedbe mislili na to, kako bi slov/ensko/ narodno silo uporabili tudi za svoje vojaške svrhe. Za pripravo so upeljali vežbanje odrasle mladine v korakanju in petju nemških vojaških pesmi. Iz teh oddelkov so pozneje sestavljali brambno moštvo (Wehrmannschaft), ki so ga uporabljali v borbi proti partizanom, torej proti osvobodilnemu pokretu. To je bil najpodležji čin okupatorja, /takšno/ organiziranje bratomornega boja.

Sredi l. 1942 je /okupator/ pričel tudi že s klicanjem slov. mladine v redno vojsko. A kmalu so jela prihajati poročila o naših padlih fantih, katere je okupator porival v prve najnevarneje vrste na fronti. Za v borbah padle naše ljudi so si Nemci omislili tkzv. Heldenhain (prostor junakov) na grajskem griču, kjer so padlim postavljali spomenike v obliki mrtvaških desk (Totenbrett), kamor je od časa do časa krenil iz trga sprevod in kjer so se potem vršili govori in petje. Vse to pa je še pospešilo širjenje OF in porast partizanskih odredov, kajti fantje so začeli uhajati iz nemške vojske, ali pa se niso odzvali pozivu na službovanje v vojski. Tako je npr. strojevodja Trnejčič meseca septembra 1942 pripeljal skrivaj iz Labodske doline 15 dezertarjev, ki so se v Velenju okrepčali, in jih nato zopet odpeljal nazaj proti Dravogradu do Otiškega vrha, kjer so zginili v pohorske gozdove. Posledica vsega tega je bilo vedno napetejše razmerje med ljudstvom in nemško civilno upravo, ki se je v tuk. okolišu še posebno zaostriilo s prihodom župana Hansa Kriutza, rodom Korošca iz Velikovca, doma iz Koeßlacha, bivšega gostilničarja, ki je razumel in govoril slovenski, a bil neizprosno sovražnik vsega, kar je bilo slovensko.

B4.7

SELITVE RODBIN USTRELJENIH TALCEV

Kakor povsod na spod. Štajerskem, so tudi tukaj selili rodbine, iz katerih srede je bil kdo ustreljen. Oštirjevi iz Kavč, Perbilovi (oba sina in hči so kmalu po izselitvi umrli) ter druge familije, zlasti iz Pesja. Selili so jih v razna taborišča. L. 1943 je tu potekalo razmeroma mirno, brez večjih dogodkov, ali kljub temu smo z grozo preživljali ta čas, ko je nemški krvolok množično streljal naše ljudi

v Mariboru in v Celju. Ilegalno delo pa radi tega ni počivalo. V okoliških občinah se je ljudstvo vztrajno organiziralo ter se tako pripravljalo na odločilne čase. Zlasti ostane v tem pogledu znan /šentiljski/ okoliš, kjer ni bilo izdajalca, ampak je bilo vse zložno povezano. Župan Krivc, ki je bil o tem poučen, je imenoval Št. Ilj Banditendorf (banditska vas) ter ji je radi tega stalno odtegoval dobrine, ki so jim sicer pripadale.

B4.8

LETO 1944

Leto 1944 je postalo tu leto vojaških in partizanskih akcij. Doslej razmeroma mirno stanje se je s prihodom znane XIV. divizije, ki je došla semkaj sredi februarja, bistveno spremenilo. Omenjena divizija je prišla v tuk. okolico v smeri Št. Janž - Bevče in /odšla/ naprej na Graško goro. Da bi preprečili širjenje osv/obodilnega/ pokreta v teh krajih oz. sploh na Štajerskem, so Nemci zbrali in poslali proti partizanom izredno močne sile, oborožene s topovi, oklopnimi vozovi itd. Na veliko nesrečo je ravno ta čas nastalo jako nugodno zimsko vreme, ki je parti-zanom napravilo več škode kakor nemška vojska sama. Četudi so partizani v tem pohodu zgubili mnogo svojih, je ta njihova akcija dosegla zaželjeni uspeh. Pokazala je namreč našim ljudem razmah in moč osvobodilnega gibanja ter našega kmeta tako popolnoma pridobila za stvar. In res so se odslej vidno množile partizanske vrste s tukajšnjimi okoličani. Dnevno so izginjali fantje in možje med partizane pod različnimi prevezami, največ iz rudnika. Da bi preprečili uhajanje delavcev k partizanom, je rudniška uprava izdala povelje, da so morali prenočevati na rudniku. Partizani pa so neko noč napadli skupno prečišče (Rud/arski/ dom) in naenkrat zajeli in /odpeljali s/ seboj 30 rudarjev. - Prihod XIV. divizije je bil za tuk. partizane obenem znak pričetka različnih akcij. Prvo, za kar so se odločili partizani, je bila likvidacija nemških jezik/ovnih/ tečajev. V kratkem času so morali ti tečaji prenehati. Itak niso bilo več delazmožni, ker je že prej večina prenehala z obiskom. Nato so prišle na vrsto /ponemčene/ okoliške osnovne šole. Tudi te so morale vse po vrsti prenehati. Pouk je bil nazadnje samo še v Velenju. V svoji onemogli jezi je velenjsko nemčurstvo zagrešilo grozen zločin. Zahtevalo oz. posredovalo je streljanje talcev v trgu kot strašilno akcijo zoper partizanske podvige. Dne 25. januarja je padlo na starem sejmišču 15 žrtev od rok nemških krvnikov. Padli so sledeči: /Martin Konšak, Fran Žabkar,

Konšak, Fran Žabkar, Ladislav Skedelj, Ivan Turk, Anton Gustinčič, Vili Hedžet, Ladislav Klinec, Joža Klinec, Albin Kostevc, Fran Lešnik, Maks Medvešek, Ludvig Plumberger, Fran Poropat, Mirko Puhalj in Alojz Slogar.

Narod se je zgrozil nad tem zločinom, a ni odnehal. Dne 27. aprila in 1. maja je doživel naš okoliš svoj ognjeni krst. 27. aprila so partizani uprizorili na postajo fingiran napad, pri čemer so Nemci imeli dve žrtvi. V improviziranem žel/ezniškem/ oklopnem vozu je bil smrtno zadet postajenačelnik Krempl, zagrizen nacist in I vojak. - 1. maja pa so partizanske brigade napadle tuk. rudnik, kjer so močno poškodovale nekatere rudniške naprave. Tedaj so padle 3 žrtve, med njimi trgovec Šumer iz Celja. Po nesrečnem naključju so to noč pogorela tudi 3 poslopja v Stari vasi, in sicer stanov/anjsko/ poslopje pos/sestnika/ Novinška ter gosp/odarski/ poslopji Novinška in Ostrovršnika. Požar je baje zanetila signalna raketa. Odslej so se vedno gosteje vršile razne akcije večjega in manjšega obsega. Partizani so hoteli predvsem prekiniti železniško zvezo med Mislinjem in Velenjem. Iz tega razloga so razrušili vse mostove na omenjenem predelu ter nekaj vlakov sežgali. Pošastno je bilo videti goreče vlake, ki so drveli od postajališča Pake proti Velenju.

B4.9

G. SAVINJSKA DOLINA ZASEDENA

Sredi poletja 1944. so partizanski odredi zasedli Gor/njo/ Savinjsko dolino, kar je silno dvignilo zavest prebivalstva. Partizani so postali že kar domači po vaseh in trgu. Naciste je sedaj postalo strah, zato so zahtevali zasedbo po vojaštvu. Poslali so najprej domobrance, katere so potem zamenjale vojaške formacije. Vojaštvo je zasedlo deloma osnovno šolo, deloma pa grad. Šolo so močno utrdili z bunkerji in okrog in okrog izkopali strelske jarke. Staro in novo šolsko poslopje so [povezali] s strel/skim/ jarkom. Ker pa je bila proga vedno bolj ogrožena od partizanov, je vojaško/ poveljstvo namestilo na vseh važnih točkah ob progí vojaške posadke, ki naj bi ščitile promet.

B4.10

BORBE V PAKI

V Šaleški dolini so bile take posadke v Šoštanju, Pesju, Velenju in Selu. Posadka v Velenju se je sedaj preselila iz šole na postajo, katero je okrog in okrog obdala z žično oviro, bunkerji in minami. Posadka je pripadala 4. stonji Ldsch. 18 in je štela 1 stotnika, 5

podčastni-kov in 27 mož. Razen omenjenih posadk je deloval na področju *Blitzzug, ki je hodil na hajke ter pregledoval progo. Te oddelke so partizani stalno /napadali,/ pri čemer so Nemci imeli hude izgube. Tako so v Paki zgubili 5. VIII. 6 mož, 7. VIII. 9 mož in 17. VIII. 35 mož. Padle vojake so spravili v prostore stare šole, potem pa so jih nekaj pokopali pri velenjski cerkvi, druge pa so odpeljali v Celje in dalje.

Močna posadka je bila tudi na rudniku, ki je prav tako močno utrdila svojo postojanko. Radi tega so takrat posekali dva gozdčiča v bližini rudnika. Kljub vsem tem obrambnim napravam so partizani še nadalje razdirali progo ter ovirali promet. Da bi delali zmedo med prebivalstvom, so se tuk. nacisti pogosto našemili za partizane ter tako skušali spraviti ljudi v nesrečo. Razumljivo je /bilo/ tedaj, da je okoličanski kmet moral prenašati glavni del teškoč v tem vojnem razdobju. V bližini trga in rudnika so uvedli tudi nočne patrolje, ki so imele med drugim tudi nalogo prisluškovati pod okni. Ena takšna patrolja je pri čevljarju Polhu vrgla dve granati med vrata in sta bili ranjeni dve osebi. Ker se nacisti v trgu niso čutili več varne so hodili prenočevat na rudnik. Na povratku je v jutranji uri partizanska kroglja podrla nekega takega nočevalca in sicer čevljarja Kuranda. Iz maščevanja sta naslednjo noč 2 nacisti, rudniška nameščenca Kreuzer in Steskal, zažgala 2 gosp. poslopij v Stari vasi (od pos. Germadnika in Meže).

B4.11

SPET ZLOČINSKO STRELJANJE TALCEV

Iz maščevalnosti, nekaj pa, da bi zastrašili prebivalstvo, so tuk. nacisti sedaj zagrešili nov zločin. Zopet so zahtevali streljanje talcev. Streljanje se je vršilo 18. XII. 1944. Ustreljeni so bili sledeči talci: Vladimir Kogovšak, Franc Strgaršek, Jože Mahkovec, Peter Peklar, Leopold Jamšek, Karl Lisac, Alojz Umek, Joža Černoša, Jože Jus in Stanislav Vranetič.

A vse to jim ni nič pomagalo. Narod se je zavedal, da drvi Hitlerjeva Nemčija v neizogiben prepad. Sabotažne akcije so se vršile naprej. Partizani so sedaj začeli kontrolirati tudi cestni promet. Napadli so vojaške lokomotive ter rušili cestne mostove. Tako so v Št. Ilju napadli vojaški kamijon, pri čemer so imeli Nemci 8 mož izgube. Tako so v Paki zgubili 5. VIII. 6 mož, 7. VIII. 9 mož in 17. VIII. 35 mož. Padle vojake so spravili v prostore stare šole, potem pa so jih nekaj pokopali pri velenjski cerkvi, druge pa so odpeljali v Celje in /drugam/.

LETALSKE AKCIJE

Vsemu temu se je pridružilo povečano delovanje zavezniškega letalstva, ki je dan na dan v ogromnem številu preletavalo naše kraje ter nosilo smrt v industrijske centre. Na drugi strani so pomagali rušiti važne prometne točke ter uničevati železniški park, največ lokomotive. Tako so Titovi letalci - lovci dne, 14. II. napadli v nizkem poletu postaji Velenje in Šoštanj ter prestrelili 2 lokomotive. Pri nekem poznejšem napadu so zopet uničili 1 lokomotivo. Vlaki so odslej vozili samo v času, ko se ni bilo bati zračnih napadov.

B4.13

BORBE V ČASU OD 15. DO 22. FEBRUARJA 1945

V navedeni dobi je bilo v okolišu živahno gibanje vojaštva. - 15. II. so bile neke praske med partizani in okupatorsko vojsko. - 17. II. je prišlo z vlakom ojačenje in zvečer se je pričela akcija proti partizanom, ki so zasedli Šalek. Vojaštvo je streljalo s topom proti razvalinam gradu in pri tem prevrtalo s krogliami par poslopij, pri čemer pa ni bilo človeških žrtev. Do borbe ni prišlo, ker so se partizani prej umaknili. Za kazen je pa policija Salečanom rekvirirala nekaj glav živine. - 18. II. so se borbe vršile v Cirkovcah. - 19. II. so zažgali partizani voj/aški/ avto v Hudi luknji, 20. II. so napadli policijo in žandarmerijo, ki sta prišli iz Dobrne. - 21. II. so se vršile praske na obronku Velikega vrha ali Radeča.

B4.14

KOPANJE STRELSKIH JARKOV

Okupator je slutil, da se mu bliža konec in se je začel pripravljati na zadnjo obrambo. Odločil je kopanje strelskih jarkov po Štajerski vseprek, h kateremu delu je pritegnil vse moči, ki niso bile drugje zaposlene. Ob tej priliki je zopet precej moške mladine prešlo k partizanom, da bi ljih/ okupator ne mogel pritegniti v voj/aško/ službo, kar je ponekod storil.

B4.15

VOLKSSTURM

Da bi okupator pridobil potrebno moštvo za obrambno linijo, je ustnovil tkzv. Volkssturm. V tuk. okolišu je bil nabor za to edinco dne 28. II. 1945. Uspeha pa ta akcija ni imela posebnega, kajti odzvali so se le redki posamezniki in sicer največ privrženci nacizma.

BOMBNI NAPAD NA RUDNIK

Dne 28. III. so zavezniška letala napadla rudnik in napravila precejšnje razdejanje. Pri tem napadu je bilo 27 civilnih in 40 vojaških žrtev. Obratovodnje se je moralo prekiniti za 3 tedne.

B4.17

VLASOVCI

Ker prej navedene vojjaške/ edince niso bile v stanju zadostno ščititi uprave, so nacisti zaprosili za nadaljnje ojačenje. Vojaška uprava je zato v mesecu aprila poslala semkaj večje edince Ukrajincev - Vlasovcev, ki so imele nalogo vršiti v kraju nekake kazenske hajke. Te čete so bile ena najhujših nadlog za prebivalstvo. Šikanirale so ljudstvo, kradle in ropale ter preganjale partizane - terence. Sreča, da niso ostale dolgo tu. Ko so se namreč ruske čete bližale avstrijski meji, so Vlasovci zapustili okoliš. Za njimi je prišla policija, ki je ostala tu do razsula. Nastanila se je v trgu ter ga krog in krog zastražila.

B4.18

KONEC VOJNE

Ko je Rdeča armada zasedala Nemčijo ter vdrla v Berlin, je bil to znak, da se bliža vojni konec. Z novico o Hitlerjevi smrti 5. V. 1945 se je pričakovala kapitulacija Nemčije, ki je bila par dni kasneje, 8. V., podana. Nepopisno veselje je zavladalo sedaj med izmučenim narodom. Konec vojne je prinesel prebivalstvu dogodke, ki jih do sedaj ta kraj še ni doživel.

Dne 8. V. se je od Šoštanja sem jela pomikati okupatorjeva vojska, okrog 2000 motor/nih/ vojjaških/ vozil je v divjem diru drvelo skozi trg in dalje proti Paki. Popoldne so se jim priključilo tuk. vojaške posadke ter celotno nemško uradništvo z rudnika, železnice, župan Kriutz in učiteljstvo. V noči javljena vest o kapitulaciji se je bliskoma raznesla po okolici in dvignila med ljudstvom val veselja. Prišli so prvi partizani, ki so sedaj končno lahko prosto stopali po svoji zemlji. Vse je hitelo na prosto, pelo, vriskalo in dajalo s tem duška svojemu veselju.

B4.19

POSLEDNJA ŽRTEV

Ali to splošno veselje je skalil nadvse tragičen dogodek, ki se je pripetil to noč. Pri pos/estniku/ Hudoverniku je padel kot žrtev zahrbtnega nemškega strela partizan /in/ tuk. živinozdravnik Jože

Kodela. Globoka žalost je legla v srce slehernemu, ki je poznal tega zavednega moža. Toda radost nad končno rešitvijo je bila prevelika in je prikrila žalosten dogodek, ko se je 9. [maja] vršila na trgu proslava osvoboditve. V kratkih besedah so partizanski govorniki poudarjali pomen tega dne in globoko so segle njih besede v srca vsem, in ko se je spet oglasila prosto naša, prekrasna slovenska pesem, ni bilo očesa, ki bi se ne solzilo. Navdušenje se ni poglelo celo noč. Vso noč so dajali ljudje duška svojemu veselju s petjem, vriskanjem in streljanjem. Okrog po hribih pa so svetili kresovi. Ali nevarnosti še ni bilo konca. Par dni pozneje so se začele od Št. Janža pomikati številne ustaške formacije, ki so sovražno nastopale proti našemu ljudstvu. Bili so vsi oboroženi in dejali so, da se hočejo predati Angležem. V Šaleku so zahtevali, da, da so morali sneti izobešene zastave, v Paki pa so plenili in zažigali poslopja. Z odhodom ustašev je bila za tuk. kraje zaključena zadnja faza strašne vojne, ki je tlačila vse naše narode.

B4.20

ŠOLSKE RAZMERE

S prihodom okupatorja so za šolo in šol. mladino nastopili težki časi. Dosedanje slovensko učiteljstvo ni imelo več dostopa v učne prostore, pouk je prešel v roke tujcev, ki so prišli k nam z namenom, da nam potujčijo mladino. Okupator je stavil v šolo velike nade, pri čemer pa se je tudi zavedel, da bo popolna germanizacija možna šele pri najmlajših. Zato je vso svojo pozornost vrgel na otroški vrtec, ki ga je spremenil v zavetišče ter v ta namen odredil obsežno adaptacijo. Iz bivšega učiteljskega stanovanja je dal narediti učno sobo, iz prejšnjega slugovega stanovanja pa stranske prostore za vrtec. Iz obeh sob v severovzhodnem traktu je dal napraviti stanovanje za šol. slugo in 2 sobi za vrtnariški pomočnici. Za umivalnico je porabil prostor v bivši veži [tako], da je pustil zazidati prejšnji glavni vhod s ceste. Otroškemu vrtcu je tudi namenil sobo, ki je sedanjemu vrtcu nasproti. Otoški vrtec je imel popolnoma samostojno vodstvo. Radi skrajno neprimernih učnih prostorov se je okupator takoj v začetku bavil z mislijo o zidanju novega šol. poslopja, vendar je spričo spremenjenega vojnega položaja ostalo vse samo pri načrtih. Ko so l. 1944. v tuk. šol. okolišu nastale vojne operacije, je šola postala postranska zadeva in je šol. zgradba služila v glavnem vojaškim svrham kot kasarna, deloma pa kot oporišče. Vojaki so šolo močno utrdili in postavili okrog nje kar 6 bunkerjev. Da bi imeli krajšo pot do zapadne strani, so pri stari šoli predrli konec dolgega hodnika in

namestili tam vrata. Tudi so pri novi šoli odstranili letve z / dvoriščne/ ograje, da so imeli neoviran razgled v okolico.

B4.21

NEMŠKO UČITELJSTVO

Kot prvi je na tuk. osnovni šoli po zasedbi nastopil službo učitelj Pienegger Hans, doma iz Koeflacha. Bil je to še mlad človek, velik nacist, ki je hodil v začetku okrog v uniformi /in/ z revolverjem ob pasu. Prvo njegovo delo v pisarni je bilo, da je razen kronike, katalogov in mat. listov odstranil iz pisarne vse akte, knjige, // slovenske in nemške, /in oddal/ vse to za star papir. Osebnost ni bil preslab človek in je zlasti potem, ko je spoznal dejansko stanje v okolici, pokazal proti prebivalstvu precej uvidevnosti. Razen njega so na tuk. šoli dlje časa službovali: učiteljica Kuschei, Senker, Neubauer in Zerdahely, /učiteljica,/ ki je bila nazadnje upraviteljica. Šolska nadzornika sta bila v začetku Senegačnik (ponemčenec) in pozneje Erwin Dukar (za okrožje Celje).

B4.22

ŠOLSKA MLADINA

Slovenska šol. mladina v splošnem ni mnogo marala za nemško šolo. Prvo leto /jo je še redno obiskovala/, potem pa je začela s pasivno resistenco, kar se je bolj in bolj stopnjevalo /do take mere/, da je ob koncu zasedbene dobe obiskovalo šolo le še nekako 30 /odstotkov/ šoloobvezne mladine. V isti meri se je tudi disciplina in avtoriteta vedno bolj krhala, zlasti še zaradi tega, ker so poučevale izključno ženske učne moči, od katerih nekatere niso bile poklicne učiteljice. Ker niso razumele slov. jezika, se je mladina "spozabila" tako daleč, da jih je v njih navzočnosti sramotila ter jim dajala razne "priimke".

B4.23

TUKAJŠNJE UČITELJSTVO

Z nastopom okupatorja je bilo vse slov. učiteljstvo postavljeno na cesto, o čemer je bilo učiteljstvo obveščeno z odlokom sledeče vsebine:

"Vse dosedanje učne moči so razrešene službe. Nadaljna uporaba istih v nemški šol. službi bi pod gotovimi pogoji prišla v poštev samo v Nemčiji, v kolikor so učne moči pripadniki nemške narodne skupnosti."

Tozadevno so bili vsi učitelji okraja Šoštanj pozvani, da se osebno predstavijo 28. IV. 1941 v Šoštanju na bivši meščanski šoli

in da izpolnijo neke vprašalne pole. Učitelj /Mihael Plaš je bil odseljen, Franc Kramar/ je še tik pred zasedbo zapustil službeno mesto, učiteljica /Danica Ravnikar/ je odšla v Ljubljano, učiteljica Luževič/eva/ je odšla na svoj dom v Petrovče, bivši upravitelj šole /Stopar/ pa je bil v vojnem ujetništvu. Na mestu so ostali samo še učiteljica Muellerljeva/, /Ivanka Trojar/, učitelj /Fran Mlinšek/, ki je dobil službo pri železnici, in učiteljica /Danica Šprager/, ki je istotako vstopila v železniško službo. Učitelj /Mirko Sadar/ je /prav tako/ moral zapustiti Štajersko; odšel je v Ljubljano. Po zgoraj omenjenem informativnem sestanku v Šoštanju je bilo vse učiteljstvo, ki se je bilo prej prijavilo, pozvano 1. julija k nekakemu izpitu v Slovenjgradec. Tu sta izpitna in rasna komisija temeljito preresetali politične nazore vsakega posameznika, tako da /jih je/ od cca. 55 udeležencev samo 6 napravilo izpit in dobilo politično zaupanje. Vse ostalo učiteljstvo je bilo pozneje deloma upokojeno, deloma prejelo odpravnine.

B4.24

GOSPODARSKE RAZMERE

Da bi okupator uspešno prebrodil vojno dobo, je bil njegov interes v veliki meri posvečen gospodarskim prilikam na Šrajer-skem. Iz tega razloga je takoj po razpustu dotedanjih gospodarskih društev takoj ustanovil oz. obnovil ista s tem, da jim je dal nemški okvir.

Poskrbel je v znatni meri za umetna gnojila, gotovim svojim pristašem je naklonil tudi gospodarske podpore. Uvedel je obvezno škropljenje sadnih dreves, čebelarjem je dodelil znatne količine sladkorja za pitanje čebel. Za vse gospodarske dobrine je takoj od početka uvedel razdelilne karte, rejcem svinj se je odtegnil dodelitev naščob. Tudi kruh oz. moka /sta/ bila slaba. Edino za deteta in noseče matere je bilo kolikor toliko preskrbljeno. Davčne dajatve sicer niso bile pretirane, velike pa so bile tkzv. obvezne "prostovoljne dajatve", pri rednem pobiranju potom nabiralnih pol in nabiralnikov (Sammelbuechsen).

B4.25

VREMENSKE RAZMERE IN LETINA

O vremenskih prilikah se za vsa 4 leta ne da kaj posebnega povedati. Razen izredno ostre zime l. 1941/42 hujših vremenskih katastrof ni bilo. Letine so bile srednje. Kot izredno dobro letino je treba zabeležiti l. 1944. Tedaj je bilo zlasti v južnih predelih okoliša toliko jabolk, da jih ljudje niso mogli pospraviti. O zdravstvenih

razmerah ni kaj posebnega omeniti. Kakih epidemij v tej dobi ni bilo. Zdravstveno službo je skoraj ves čas v tem okolišju opravljal dr. Anton Gregorek, ki se je doselil semkaj iz Novega Sada.

B4.26

GMOTNI POLOŽAJ, SOCIALNE PRILIKE IN DRUGO

V gmotnem oziru je bilo prebivalstvo oškodovano z zamenjavo denarja. Dinar se je zamenjal za marke v razmerju 20:1, čeravno je takrat kotiral 14:1, v resnici pa je bila vrednost marke še manjša. Kar se tiče dela, je okupator pač takoj zaposlil slehernega delazmožnega (slaboumne je poslal v nemške krematorije), vendar od vse te zaposlenosti je imel naš človek malo haska, ker si je od svojega zaslužka mogel pač kupiti skromno odmerjeni živež, dočim za nabavo drugih potrebščin že ni bilo več // denarja, ni pa se tudi dobilo /marsikaj najnujnejšega/, kar bi človek potreboval. Če si je kdorkoli kaj prihranil, ni mogel tega zneska varno naložiti oz. investirati, ker so bili ukinjeni nakupi zemljišč in zidanje stanov. poslopij. Ker se ni nič zidalo, je sčasoma nastalo silno pomanjkanje stanovanj.

Da bi okupator pokazal ljudstvu svojo stvariteljsko zmožnost, je takoj v početku podvzel veliko akcijo, katere del se je vršil tudi v tuk. okolišju. Hotel je namreč razširiti in asfaltirati cesto med Petrovčami, Velenjem in Dravogradom. Delo se je pričelo izvajati že takoj v začetku zasedbe. Znana nemška družba za gradnjo cest inž. Todta je semkaj navozila vsa potrebna sredstva, tovrne avtomobile, drobilce kamenja in drugo. Za to delo je družba najela vse razpoložljive delovne sile iz tuk. okolice in tako zaposlila več sto delavcev. Cesta je bila zamišljena kot avtomobilska cesta in so se obenem s širjenjem odpravljali ovinki, kjer je /to le bilo/ mogoče. Iz tega razloga so na bivšem Golovem posestvu zgradili nov cestni del, ki veže šentjanško in šaleško smer mimo Velenja. Vsled poslabšanja vojaškega položaja je /ta cestna/ družba delo pozneje prekinila, delavstvo pa porabila v vojni industriji. Tu se je obistinila narodna propoved, ko je okupator pričel velikopotezno delo, češ da Nemci zato grade tako široke ceste, da bodo pozneje lažje bežali.

(Op.): - *Zapis B4 je Mlinšek napisal 10. VI. 1946, kot začasni šolski vodja; - *knjižnice: po spominu informatorjev (TZ) so Nemci velik kup knjig, ki so jih zaplenili v javni knjižnici, šolski knjižnici in v privatnih knjižnicah F. Mlinška, učitelja Kramerja in Furlanija, zmetali na velik kup pred Demšičevo pekarno, kjer so potem knjige v peči sežgali (TZ Trampuš); - *NSV: National sozialistische Volkswahr, neke vrste socialno skrbstvo; - *Blitzzug: (?).

LETO 1945: OF odbori. - Že obstoječi odbori Osvobodilne fronte so takoj po preobratu prevzeli oblast nad celotno javno upravo. V tukajšnjem okolišu so delovali sledeči odbori: Krajevni OF odbor Velenje, Stara vas, Podkraj, Šalek, Bevče, Paka in Konovo. Ti odbori so imeli značaj občinskih odborov ter so bili podrejeni okrajnemu OF odboru v Šoštanju. Krajevni OF odbor Velenje je imel kot nekak centralni odbor posebno važne naloge. Predvsem je moral urediti varnostno službo. Kakor ob takih prevratih običajno, so se tudi sedaj pokazali mnogi nevšečni pojavi med prebivalstvom, zlasti tatvina javne imovine. Na tukajšnji kolodvor so namreč vlaki pripeljali veliko vojaškega in drugega materjala, ki ga je bilo treba zavarovati. V trgu se je v to svrho formirala nekaka narodna straža, ki je imela nalogo stražiti Kolodvor in odpremljati razne zakasnele okupatorske oddelke dalje. Pozneje se je ta formacija razpustila oziroma zamenjala z narodno milico. Od okupatorja ni ostalo nikogar tu, razen oddelka delavske edinice, obstoječe iz italjanskih ujetnikov, ki pa je kmalu nato zapustila naš kraj. V našem trgu ter v okoliških vaseh so se sedaj nastanile partizanske edinice, ki so imele deloma nalogo čistiti teren od ostankov ustaških edinic in drugih, ki so se potikali po okolici. S temi so bile borbe 19. /in/ 20. julija. Za časa svojega bivanja v naši okolici je vojaštvo prirejalo razne mitinge, t.j. prireditve, na katerih se je recitiralo in igralo razne igre.

B5.1

PREHRANA

Vprašanje prehrane je bila ena izmed najtežjih nalog že imenovanih OF odborov, kajti v zadnjem času je pod okupatorjem preskrba s hrano odpovedala. Zato so OF odbori v svojih področjih nabrali znatne zbirke raznih živil ter jih nato razdelili med najpotrebnejše. OF odbor Velenje je razen tega v bivši Demšičevi hiši* uredil začasno skladišče, kamor so okoličani, zlasti oni iz Št. Ilja in Št. Andraža pripeljali znatne količine raznih živil in odkoder so se ista proti nakaznicam delila in pozneje prodajala /preko trgovca, dokler ni prehrane/ prevzel Navod (Nabavljalni zavod).

B5.2

ŠOLA

Začasno je prevzel posle šolskega upravitelja učitelj Fran Mlinšek, ker je bivši šolski upravitelj Vinko Stopar prevzel posle

začasnega šolskega nadzornika za okraj Šoštanj. Šola sicer ni bila porušena, a bila je v obupnem stanju. Večina šip pobitih, skoro brez vsakega inventarja, okrog 90 šolskih klopi je okupator porabil za kurivo. Isto je storil tudi z ograjo okrog dvorišča novega šolskega poslopja (kjer je bilo dvorišče razkopano s strelskimi jarki, kjer je tudi ležal en konjski kadaver* zakopan), kar je bilo seveda /sedaj/ potrebno najprej urediti. Z nekaj ujetniki je upravitelj spravil v šolo nekaj potrebnega pohištva, ki ga je dobil v bivših prostorih "Heimatbunda" in občine, /tudi/ šolske klopi, ki so se nahajale v raznih prostorih v trgu, tako da je bilo mogoče za silo opremiti tri učilnice za pouk, nakar je bilo možno pričeti s poukom.

B5.3

ŠOLSKI TEČAJI

Dne 4. junija se je namreč otvoril dvomesečni šolski tečaj, ki je imel namen prevesti tukajšnjo šolsko mladino iz okupatorjeve šole v slovenske šole ter učence pripraviti na prihodnje šolsko leto. Z ozirom na to se učenci niso dokončno uvrstili v raz. rede, ampak so se razdelili v 3 skupine: v nižjo (1. in 2. šol. leto), v srednjo (3. in 4. šol. leto) in v višjo skupino (ostala šol. leta). Tečaj se je otvoril z otvoritveno proslavo, nakar so se učenci vpisali. Vpisalo se je: v nižjo skupino 71 dečkov in 65 deklic (skupaj 136 otrok), v srednjo 40 dečkov in 39 deklic (skupaj 79 učencev) in v višjo 22 dečkov in 36 deklic (skupaj 58 učencev); torej 133 dečkov in 138 deklic, (vseh skupaj 273 učencev). /Začetnikov v/ tečaj niso sprejeli, tudi vrtec se še ni otvoril. Pouk so prevzeli: na nižji skupini učiteljica - vrtnarica Ivanka Trojar kot pomožna učiteljica, na srednji skupini učiteljica Gabrijela Razgoršek iz Šoštanja, na višji skupini pa upravitelj. Istočasno se je otvoril tak tečaj tudi na šol. stanici na Paki, kjer se je vpisalo 68 otrok. Tu je prevzela pouk pomožna učiteljica Manica Novinšek. Pozneje sta se prijavila še učiteljica Cecilija Mueller in učitelj Mirko Sadar, ki sta proti koncu tudi poučevala. Učitelj Miloš Plaš, ki se je vrnil iz pregnanstva, se je 17. 7. javil, ni pa nastopil službe, ker je dobil dopust. Tečaj se je zaključil s proslavo 31. julija; na šol. stanici na Paki pa se je isti zaključil predčasno, in sicer 16. avgusta, ker je pomožna učiteljica Manica Novinšek odšla na dopolnini tečaj v meščansko šolo v Šoštanj. V počitniških mesecih se je nato vršil pripravljalni tečaj za /tiste/ učence, ki so vstopili v srednjo šolo v Šoštanju. Poučeval je na tem tečaju učitelj Franc Mlinšek.

DRUŠTVA

Zopet so se obnovila prejšnja gospodarska in druga društva, kot npr. sadjarsko, čebelarstvo (7. VIII.), ZMS (Zveza slovenske mladine), AFŽ (Antifašistična ženska zveza) itd. Dne 30. VII. se je ustanovilo za Velenje in okolico [Ljudsko prosvetno društvo], oz. Ljudska prosveta z raznimi odseki, ki je prevzela imetje po bivšem prosvetnem društvu. Za predsednika je bil izvoljen učitelj Mirko Sadar. Prva prireditev je bila 1. septembra v obliki družabnega večera.

B5.5

VOLITVE V NO ODBORE

Najvažnejši dogodek v tej dobi so bile volitve v krajevne narodno osvobodilne odbore, ki so se vršile dne 15. avgusta. Za tukajšnji šolski okoliš so se določile 3 občine, in sicer: občina Velenje s Staro vasjo, Podkrajem in Kavčani, Šalek z Bevčami in Konovom ter Paka. V velenjski NOO je bil izvoljen za predsednika Leopold Kališnik, v Šaleški NOO posestnik Špital iz Šaleka, v Paški NOO pa posestnik Oštir iz Sela.

(Op.) - *Zapis B2 (1-5) je sestavil F. Mlinšek. 14. oktobra 1945; - *Demšičeva hiša: današnja pekarna v Starem Velenju. Stari trg 17; - *konjski kadaver: truplo, mrhovina.

2 BELEŽKE O GRADOVIH

velenjski grad

B6 (4/1)

MOJA OPAZOVANJA. - Na grajskem griču Velenja je bil svoječasnno lep gozd. (Pripisati temu, da ni nihče klestil in stelje kosil). Kaže zanimivo drevje. V mešanem gozdu in /.../* ob cesti za Št. Ilj najdemo javore ali hrast. Sicer pa okoli gradu polno starih akacij. Po parku je nasajenih nekaj cipres (ena sorta je prilična) in cerov* (avstrijski hrast).

(Op.): - */.../: v M. rkp. nečitljivo (rdc); - *cer: hrast z zelo hrapavo skorjo in bodičasto želodovo skledico, *Quercus cerris*.

B7 (4/2)

GRAD VELENJE je še staro poslopje, morda so ga postavili že pred 600 leti*. Grad ima okrog in okrog močno visoko obzidje, lki

ima/ obliko štirikomika. Na vsakem vogalu je okrogel stolp in v enem je grajska kapela. Sredi gradu je gr. dvorišče /z globokim vodnjakom/. Posestniki gradu so bili razni plemenitaši, grofje in baroni. Nekaj teh je pokopanih še v Škalah, kjer se vidijo spomeniki, drugi pa v skupni grobnici v kapeli* na pokopališču v Šmartnem. H gradu je spadalo tudi poslopje vile *Bianka** ter obširno gospodarsko poslopje (*Majerhof*)*. Zemljišče pa se je razprostiralo od Velenja do Saleka. Sedanji posestniki* so baroni Adamoviči.*

(Op.): - *pred 600 leti: velenjski grad se prvič omenja leta 1274; - *pokopani v Škalah: danes ohranjena le še dva nagrobna kamna iz leta 1553 in 1653, ki sta vzdana v pc. sv. Marije v Velenju; - *v kapeli: grobnico družin Harnancour-Unverzagt so postavili leta 1870, gl. e. 148; - *vila *Bianka*: poslopje je gradil brat lastnika velenjskega gradu grof Hubert Harnancour Unverzagt v petdesetih letih 19. stol. in je bilo v lasti te družine do leta 1882, ko so ga kupili Adamoviči, ki so bili tedaj že več kot dve desetletji lastniki velenjskega gradu. Ime je dobila stavba verjetno po Adamovičevi vdovi *Bianki* Adamovich, grofici *Wickenberg*; - **Majerhof*: grajska gospodarska poslopja, ki so stala v bližini današnje avtobusne postaje, obsegala pa sirarno, goveje hleve, konjušnico (kasneje je bila v njej velenjska šola), kozolec itd. - *Sedanji posestniki: tekst je M. pisal pred letom 1929, ker je tedaj že vedel, da so Adamoviči že "bivši posestniki velenjskega gradu", glej e. B2 (kroniko za leto 1929).

B8 (75/6)*

VELENJSKI GRAD. Obdan z močnim obzidjem, ima tri okrogle stolpe (Wehrturm) z en do dva čevlja visokimi linami. /Grajska kapela zid/ana/ 1660. leta, prazna grobnica, zidana veliko kasneje kot sam grad/. Zah/odno/ od grada je bil baje podzem. hodnik, ki je /VODIL/ v trg. - Grad ima 24 sob, eno viteško dvorano (zunaj balkon), eno sprejemnico, malo in veliko jedilnico, knjižnico, pod vit/eško/ dvor/ano je/ stradalni stolp (Hungerturm).

ZGODBA O GRAJSKEM VODNJAKU. - Dva kaznjenca sta bila obsojena na dosmrtno ječo. Obljubila pa se jima je popolna svoboda, ako izkopljeta vodnjak. Kopala sta res zelo dolgo, do svoje smrti. Zadušil ju je plin. - Vodnjak je baje globok 30 metrov in sega do dna trga.

(Op.): - (*) Zapis je očitno povzet po Janischevi Topografiji Štajerske, ki je izšla leta 1885, vendar z nekaterimi napakami v prevodu oz. pri prepisovanju, zato je tekst ustrezno redigiran (v skladu z izvirnikom).

grad Šalek

B9 (15/4)

GRAD ŠALEK. - Šaleški grad je bil eden najstarejših v tuk. kraju. Še pred 100 leti so v njem stanovali. Pred kakimi 25 leti se*

je podrla streha trikotnega stolpa. Posestniki gradu so bili razni plemenitaši, /med njimi/ nekaj časa mogočni celjski grofje. Nekateri od teh so pokopani pri šaleški podružnici sv. Andreja. - Ker se je kmetom godilo pod graščinsko oblastjo vedno slabše so se uprli in napadli grad ter ga razrušili*. Sedaj je grad razvalina, kaže pa še grobove* ter prostor, kjer je bila ječa*. O gradu so razširjene razne pripovedke, da je tam zakopan zaklad itd. V bližini gradu so razvaline drugega gradu, ki se je imenoval Ekenštajn*. Blizu tam stoji grad Gorica*.*

(Op.): - *še pred 100 leti: gre za M. napako, grad Š. je bil nenaseljen od leta 1770, ko je zaradi strele pogorel; - *razrušili: podatkov o tem, da bi grad porušili ali vsaj zavzeli v času kmečkega upora leta 1635, ni; - *pokopani: na cerkvi sv. Andreja je nagrobni kamen Ursule Rosine Rambschissl iz leta 1626. Njena družina je imela Š. grad v lasti od 1576 do 1664; - *grobovi, ječa: arheološka izkopavanja v letu 1991, ki še potekajo, takega ustnega izročila zaenkrat še ne potrjujejo; - *Ekenštajn: ruševine gradu vzh. od razvalin Šaleka; - *Gorica: grad Gorica je bil pravni naslednik Ekenštajna, danes so v njem stanovanja.

B10 (75/3)

ŠALEŠKI GRAD. - Imel kapelo (stara Šaferca* je še videla križe na steni). Prvotni zvon šaleške podružnice je iz grajske kapele, prav tako desni oltar, ki je bil prenesen iz grajske kapele. Grajske kleti so bile po vsej priliki sedanje Šafarjeve kleti, na /katerih/ so sezidali hišo (o tem pričajo debeli oboki). Šafar* je bil grajski oskrbnik, hodil pa je tudi zvonit.*

(Op.): - *kapela: na edini upodobitvi Šaleškega gradu iz leta 1681 je resnično mogoče videti grajsko kapelo ob južni steni (še danes ohranjenega stolpa); - *pri Šaferju: kmetija na vzhodni strani grajskih razvalin (Schaffer, m. iz nem. oskrbnik).

vila Herberstein

B11 (75/4)

HERBERŠTAJN. - Na mestu sedanjih lastnikov je bil kmet Devčnik, prvotna (vrtnarjeva*) kmetska hiša še stoji, grof/lovskih/ gospod/arskih/ posl/opij/* pa ni več. Devčnik se je zadrževal večinoma v Velenju, /kjer se je/ močno zadolžil, zato /je posestvo/ prodal Riterju* za 9000 gl., sam pa zase sezidal hišo ob cesti*, ki jo je /kasneje/ od njega kupil učitelj Kranjc*.*

(Op.): - *Herberštajn: danes restavracija "Vila Herberstein", ki je bila zgrajena v zadnjih letih 19. stoletja, ime je dobila po zadnjih lastnikih; - *vrtnarjeva hiša: stala še do srede sedemdesetih let neposredno pod restavracijo. V njej je pred vojno živel Herbersteinov hišni kaplan pater Keller; - *gospodarska poslopja: nekatera stojijo še danes: klet za arhivska vina s kegljiščem - "keglpan", ki je danes znana kot "mrtvašnica"; konjski hlev (danes Dom borcev in mladine Velenje), ki je bil po tleh in stenah obložen z marmornimi ploščami, vsi kovinski deli pa so bili iz medenine; - *Riter: vila se je v začetku 20. stoletja res imenovala "Vila Ritter", verjetno po vitezu (nem. der Ritter) Ederju, ki je bil njen lastnik; - *hišo ob cesti: do leta 1970 je stala ob cesti

Velenje - Šalek, zraven so stala še v petdesetih letih tri poslopja: drvarnica, kurja valilnica in likalnica. - *Krajnc: na prelomu iz 19. v 20. stol. je bil šentiljski učitelj Krajnc lastnik Koroščevega veleposestva v Šentilju pri Velenju.

B12 (6/dodatek o sadjarstvu)

*HERBERŠTAJN - SADJARSTVO**. - *Matičnjak šteje 1550 sadnih dreves; 10 češpelj, večinoma mladih, in jablan: 100 pritlikavih; 1 oreh; - v drevesnici* letno povprečno 5000 dreves. - Kulturno vrbo začeli gojiti leta 1924. Letni pridelek okrog 100q (1 oral = vrba salix rubra, pol salix viminalis); 1 drevo/ v drugem letu /rasti/ da 10 šib po 2 m dolgih (cena kg. po 1.-, suha /vrbova šiba/ 5.- /din). - Prideluje se v večjem: špargel, rabarbara, trajnice*, ciklam 300, asparagusov 800, kriznatem 800. - Lepotična drevesa: okrogribnika akacije, cepljene, srebrnoiglastih 5 smrek (Picea clania), nekdanj /tudi/ lipe. Vrta lje na posestvu/ 1 ha. Celo posestvo meri 35 oralov.*

(Op.): - *sadjarstvo: lastniki vile Herberstein so se med obema vojnama veliko ukvarjali z vrtnarstvom in sadjarstvom; - *drevesnica: imeli so veliko drevesnico in vrtnarijo, ki je stala pri hlevu (danes tam Dom borecv). Vrtnarija je bila stalno ogravana ("kanal heizung") in je imela 4 velike betonske rastlinjake ter prostor za drevesne sadike; - *kulturna vrba: gojili so jo zaradi prodaje šib - za pletarstvo.

3. BELEŽKE O TRGU VELENJE IN OKOLICI

velenjski trg

B13 (15/2)

ZGODOVINA NAŠEGA TRGA. - *Trg Velenje je bil nekdanj navadna kmetska vas*. Tudi sodišče je bilo v gradu. To pričajo grajske ječe, ki jih še sedaj lahko vidimo. Pozneje je postalo Velenje trg. S tem je dobilo posebne pravice, saj je smelo imeti sejme in tržne dneve. Ime Velenje* je nastalo najbrže po nekem graščaku, ki se je tako imenoval. - Leta 1643 so prišli v Velenje Turki*. Ker niso mogli premagati gradu, so razdrli Velenje. Ob istem času* so nekateri graščaki skušali vpeljati luteransko vero. V ta namen so imeli protestantske duhovnike, ki so v tuk. cerkvi opravljali božjo službo. Vendar je ljudstvo ostalo pri stari veri. Cerkev pa so pozneje spet blagoslovili (1600, Tomaž Hren). Velenje je spadalo svojčas pod škalsko župnijo, pozneje* je šele*

prišlo pod Šmartno. Leta 1890 so /speljali železnico Velenje - Celje,/ 1899 so jo podaljšali do Dravograda. Še pred 100 leti je imelo tuk. prebivalstvo čisto posebno narodno nošo, ki pa se je sedaj ne spominja /skoraj nihče/ več.*

(Op.): - *vas: Velenje se prvič kot trg omenja leta 1374; - *ime Velenje: od kod ime Velenje še ni natančno dognano. Poskus razlage glej ŠR II/ str.: - *Turki: so šli skozi Velenje po znanih podatkih leta 1473; - *ob istem času: M. napaka: protestantizem se je v Velenju pojavil več kot celo stoletje pred tem, leta 1643 pa o njem ni več sledov; - *pozneje: Velenje je spadalo pod faro sv. Martina pri Šaleku od leta ...; - *1890: M. napaka, prvi vlak je v Velenje pripeljal šele 27. decembra 1891.

B14 (18/2)

OKOLICA ŠOLE. - TRG. - Naš trg je majhno naselje. Razprostira se ob vznožju griča, na katerem je še dobro ohranjen grad. Skozi trg pelje cesta, ki se na vzhodni strani /razcepi v dve smeri/. Ena pelje proti Šaleku, druga v Št.Janž in Celje. Iz /sredine/ trga pelje stranska cesta proti jugu v Št.Ilj in dalje v Sav. dolino. Razen teh cest pelje iz trga obč. cesta v Podkraj in pešpoti za Šmartno in v šolo. Poslopja so pritlična in enonadstropna. Prebivalci so deloma rokodelci, deloma kmetje, deloma gostilničarji in trgovci. V trgu je tudi večji valjni mlin*. V trgu je sedež KLO*, nar. milice ter poštni urad. V zgod. pogledu je najvažnejše poslopje podružnica* Matere božje, ki je bila nekdaj romarska cerkev.*

(Op.)> - *valjni mlin: t. i. Skazov mlin. stavba še danes stoji ob Paki nasproti šole Antona Aškercu; - *KLO: Krajevni ljudski odbor, ustanovljen leta 1945; - *podružnica Matere božje: današnja župnijska cerkev sv. Marije v Velenju se kot p. c. s stalnim kaplanom omenja leta 1477. Podatki o tem, da bi bila to nekoč romarska cerkev. ...

B15 (18/9)

NADMORSKA VIŠINA. - /.../ Naša šola je pribl. 385 m nad morjem. Najvišja točka občin. (v Velenju) župnije je vrh gradišča, 604 m /nad morjem/.*

B16 (75)

PODATKI ZA ZGODOVINO TRGA. - /Velenje, zapisano l. 1929 ali 1930/. - POSLOPJA. Splošni znak starih poslopij je nizek vhod, sploh nizek strop. /Tako poslopje je/ v trgu še predvsem dan/ ašnja/ obč./inska/ pisarna ali urad (lemnica* nad vrati pove, kdaj je hiša pogorela). Starejša zgradba je tudi dan. Valenčakova gostilna*, ki je bila svojčas lončarija. Ježovnikova hiša* spada tudi med starejše zgradbe. Novejše zgradbe so nastale sledeče: enonadstropno hišo, sedaj Valenčakovo trgovino*, je sezidal trgovec Mahan, zato se je reklo pri Mahanu. Prej je stala tam majhna hiša. Okrog nje so zgradili novo poslopje in šele potem hišo podrli, zaradi česar so ljudje v šali govorili, da zida Mahan*

trdnjavo. Dan/ašnja/ Tischlerjevo hišo* je zgradil trgovec Karl Tischler. Prej je stala tam kmetška hiša, kjer se je reklo pri Vrbanu.

Tudi na prostoru dan. Gollove hiše* je prvotno stala majhna hiša, reklo se je pri Pergerju. Perger je bil tudi lastnik dan. Hanzlovega mlina*. Bil je Jožef Perger tudi poštar. Od Pergerja se je poštni urad preselil v sed. Pibernikovo* hišo (mesarijo), potem pa v Lemplovo hišo*, sed. last Cirila Tajnška v tkim. Pomarančevi vasi (ker je "Lemplka" prodajala južno sadje). Po smrti je bilo Pergerjevo prodano na dražbi, vse skupaj je kupil Pavlinc za 2800 gl. Posloplje v trgu je potem prodal Gollu, ki je bil že deset let prej poštar. V prostorih dan. pošte* sta bila nekaj časa trgovca Graseli in Justin. Graseli je odšel na Dolenjsko, Justin pa je kupil od Falenta - Kotnika sed. Tišlerjevo podružnico, /tkim. Demšičevo /hišo)*, na vogalu. Justin je hišo prodal staremu Špenku (Gašper Skaza), ta pa Tišlerjevi vdovi, pozneje poročeni Demšič. Hiša krojača Obuja* pri cerkvi je bila prvotno Jeračeva ledenica, Martin Obu jo je odkupil za 300 gl. in na isti zgradil /novo/. Sed. hiša, last Jos. Obu, je bila kmetška hiša /vulgo pri Muhu*/, last Janov. To hišo je kupil trgovec Josip Mahan in jo prodal žpk. Smrečniku, po njegovi smrti pa /jo je kupil/ Jos. Obu. - Na mestu sed. enonadstropne hiše, last Marjane Rak, je prej stala mala hišica*, ki je bila last peka Weidliha (Bajdliha). Ta jo je prodal Mahanu, on pa Raku, ki je sezidal hišo. - Pek/ovski/ pomočnik Zakošek iz Poljčan je kupil od Golla sejmišče* in tam zgradil ozko enonadstropno hišo, sedaj last Ivana Skaza, mlinarja. - Sedanja Šalovenova hiša* (lastnik Goll) je bila menda prvotno kovačija. Kupila sta jo Matevž Šaloven (iz Stare vasi) in Barba Kotnik (Falentova). Njun sin je postal sodnik (preds. okr. sodišča v Celju); brat trgovski pomočnik, sestra pa je poročila učitelja Trobeja* (imela štiri otroke, od katerih je eden postal župnik. Bil v Ameriki.). - Sedanjo Vutijevo /hišo)* je sezidal Paher iz Mozirja, sedlar; selišče kupil od Bizjaka. Njemu prodal nazaj, ta pa Jos. Buteju, ki se je pustil preimenovati v Wutti-ja (njegov stric pos/esnik, / Slovenec v Kotljah). - Sedanjo Zofkino gostilno* je prvotno sezidal neki Nemeč (Gupfleitner) iz Gor. Štajerskega, ki se je poročil z Ma/r/kovo. Sin Franc je v neki povodnji pri reševalnih delih utonil.

Sedanjo Sibilovo hišo* pri cerkvi je zidal Jurij Kvartič 1870. leta. Vdova po Pergerju, /ki/ se je poročila z Muhovim Kajtanom /je/ kupila od Kvartiča hišo, ta pa jo je prodal Paternevžu, on žagarju Cesarju, ki jo je dal za dediščino /svoji/ hčerki. Pri Smodišu* se je

prej reklo pri Dominu in je bila tam gostilna. - Sedanja hišica med Vutijevo in ogelno hišo Marjane Rak je bila nekdanj kolarija*. /Lastnik/ Janez Oblišer je bil vrtnar v graščini, umrl v umobolnici. Sin lje hišo/ prodal Raku. - Sedanji Valenčakovi trg/ovini/, last Jos. Skaze, se je prvotno reklo pri Majercu (mala trgovinica). Trg/ovski/ poslov. pri Pergerju se je poročil z Majerčevo Micko (ki je nosila še cokle). (Majerci so se pisali Dedič.) Malo hišo je prezidal v enonadstropno Jos/ip/ Mahan iz Celovca. Od hčera se je omožila Marija, z Lagerjem, doma iz Prevalj, ki se je zaradi slabe kupčije s hmeljem /kasneje/ ustrelil. Hišo je /nato/ kupil Jos. Skaza.

Velenjski trg

Sedanja Valenčakova gostilna je bila prvotno last Pečečnika, vulgo Jerač-a (tam bila gostilna in mesarija). Tja se je priženil Fran Ferder iz Šoštanja, lončar. Vdova prodala vsled zadolženosti Jos. Skazi, ta pa Antonu Valenčaku. - Sedanja Ježovnikova domačija se je prej imenovala pri Vajdetu. Od nje izhajajo mnoge imovite in ugledne rodovine v okolici: ena veleposestniki v Arji vasi, ena je bila v Št. Ilju (pri Korošču), nekdanj pivovarna, eden se je priženil h Korenu v Št. Ilj, eden je bil Trebeliški Skaza, eden na

Selah Obreza, eden pa v Šaleku Lovrenc (sed. Hrlička, gostilna na vogalu), eden v Pesju (Špenk). Sin enega izmed teh se je poročil s Povšovo iz Št. Ilja. Bizjak - stara gostilna; mati bila Vajdetova. Hčerko Mici je poročil Vervegov sin Josip Rak. Po njem prevzel Ivan Rak, ki je zapustil sinovino Marjani, Edvardu in Marti (umrla).*

Schwarzevo je sezidal kovač Jos. Schwarz, po rodu Glinšekov (na sed. Rudniškem, poleg kantine). - Usnjarija Melanšek*: prej se je reklo pri Zupancu*; usnjar načelnik Kolektivgenossenschafta. Hčerka poročila Vrstovšek-a, en sin je bil usnjar, en pa profesor (Karl Vrstovšek)*; Rudolf se je obesil, bil usnj. agent v Hercegovini, (vdova živela pri Pavlincu - hčeri). Posestvo [kasneje] odkupil Melanšek.*

(Op.): - *občinska pisarna: hiša ima danes hišno številko Stari trg 16; - *letnica: napis nad vrati:

*Den 26. Mai 1801 ist hir
der markt ferprunen.*

pove, da je leta 1801 trg pogorel; - *Valenčakova gostilna: Stari trg 32; - *Ježovnikova hiša: hiša je stala na mestu današnjega parkirnega prostora v Starem Velenju; - *Valenčakova trgovina: je bila v spodnjih prostorih hiše na Starem trgu 26, v stavbi je danes Merxova samopostrežna trgovina; - *Tischlerjeva hiša: Stari trg 22, danes je v tej stavbi trgovina z železnino; - *Golova hiša: Stari trg 11 in 13; - *Hanzlov mlin: stavba nasproti OŠ Anton Aškerc; - *Pibernikova hiša: Stari trg 23; - *Lemplova hiša: današnja Ljubljanska cesta 2; - *pošta: danes Stari trg 1; - *Demšičeva hiša: današnja pekarna, Stari trg 17; - *hiša krojača Obuja: Stari trg 24; - *pri Muhu: Ljubljanska cesta 8; - *mala hišica: Stari trg 21; - *sejmišče: velenjski sejmski prostor (za živino) je bil najprej za dan. hišo Stari trg 11 in 13, omenjena ozka hiša je dan. Stari trg 15; - *Šalovenova hiša: danes Ljubljanska cesta 4; - *učitelj Trobej: najprej nadučitelj v Šentilju, od leta 1904 pa v Šoštanju. Obe hčeri sta bili učiteljici v Šoštanju še po II. svetovni vojni; - *Vutijeva hiša: Ljubljanska cesta 3; - *Zofkina gostilna: Ljubljanska cesta 6; - *Sibilova hiša: Ljubljanska cesta 8; - *pri Smodišu: Stari trg 34; - *kolarija: približno tam, kjer je danes Ljubljanska cesta 3 a; - *Bizjak - stara gostilna: kasneje edini velenjski hotel, Stari trg 27; - *Schwarzevo: hiša, ki je stala poleg Ježovnikove na današnjem parkirišču v Starem Velenju; - *usnjarija Melanšek: hiša je stala približno na mestu, kjer je danes poslovalnica ERE - Hrana, ob Prešernovi cesti.

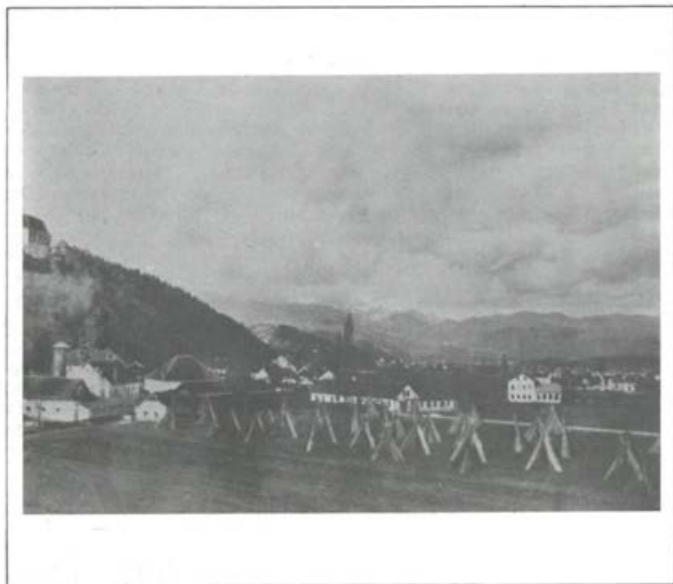
šola

B17 (15/1)

ZGODOVINA TUKAJŠNJE /op., v Velenju/ ŠOLE. - Nekdaj v tem kraju ni bilo šole. Ustanovili so jo šele leta 1816. V začetku bila šola v Šmartnem v cerkvenikovi hiši*. V šolo je hodil, kdor je hotel. Starši so plačali za vsakega otroka šolnino (1 gl. in 10 kr.). Ko pa je prišla postava, da mora vsak otrok hoditi v šolo, je naraslo število otrok na 100, zato so morali šolo prestaviti v sedanjo kaplanijo* ali nekdanje župnišče. - Leta 1875* so postavili šolo v Velenju*, tu se je sčasoma razširila v štirirazredni-*

co. Pred vojno so sezidali tu nemško šolo, ki naj bi skrbela zato, da bi Slovenci pozabili svoj materni jezik. Po vojni sta se obe šoli združili. Sedaj šteje naša šola 6 razredov in eno vzporednico ter otroški vrtec. Na njej poučuje 8 učnih oseb. Prvi učitelj je bil v tuk. kraju Jernej Kreinig* (recite Krajnik).*

(Op.): - *leta 1816: otvoritev šole je bila 17. avgusta; - *cerkovnikova hiša: lesena stavba, ki ne stoji več; - *kaplanija: manjša zidana stavba za obzidjem cerkve sv. Martina, ki je do leta 1835, ko so zgradili današnjo stavbo, služila kot župnišče; - *leta 1875, šola v Velenju: napačno/M. napaka: leta 1874 se je šola deloma res preselila v Velenje, v začasno učilnico v Rakovem hotelu, kamor so hodile samo deklice, dečki pa so morali ostati v stari šoli. Nova šola je bila postavljena v prezidani grajski konjušnici, približno tam, kjer je danes trgovina Standard, pouk pa se je tu začel šele leta 1886; - *nemška šola: ustanovilo jo je nemško šolsko društvo Schulverein v Velenju, ki je leta 1907 v ta namen prezidalo nekdanjo Skazovo hišo. Stavba še stoji (vrtec Mojca, Kraigherjeva 5). - *Jernej Kreinig: je bil učitelj, organist in mežnar v Velenju do leta 1825. - (Vsi podatki iz: Tone Ravnikar, Oris zgodovine osnovnega šolstva v Šaleški dolini do prve svetovne vojne.)

B18 (18/1)

ŠOLSKO POSLOPJE. - *Lega. To poslopje leži ob cesti, ki pelje v Šalek. Poslopje je pritlično. Prvotno je služilo za konjske hleve nekdanji velenjski graščini. Poslopje je pritlično, v njem so sledeči prostori: 3 učne sobe, pisarna, kabinet, knjižnica, stanov/anje/ šol/skega/ sluge, oblačilnica za vrtec, kuhinja in ena jedilna/shramba.*

B19 (18/3)

KOLODVOR. - Zunaj trga je postaja Velenje. Tu je kurilnica. Na postaji je osebna ali potniška in robna blagajna ter skladišče. Na postaji so razni uslužbenci: načelnik, prometniki, skladiščniki, kremičarji, premikači in zavirači. Na vlakih je vlakovno osebje, t. s. vlakovodja, sprevodniki in strojevodja.

B20 (18/4)

RUDNIK. - Najvažnejša industr. naprava v tuk. kraju je rudnik ali premogovnik (1873* začetek rudnika). V našem rudniku kopljejo rjavi premog*. V ta namen ima rudnik razne priprave, kot npr. jaške, dvigalne naprave, dvigalni stolp, dvigalni stroj, dalje mizarsko, kovaško, električarsko delavnico in skladišče. Rudnik je /povezan/ po železnici z glavno progo. Izkopavanje premoga je povzročilo pogrezanje zemlje. /Kjer se je natekla voda, so nastali/ ribniki. Dnevno nakopljejo v našem rudniku okrog 100 ton*. Premog ima (?) kalorij.

(Op.): - *1873: ta letnica v razvoju velenjskega premogovnika ni posebno prelomna, tedaj je premogovne pravice v Šaleški dolini imel Franc Mages, ki jih je pridobil v letih 1870 in 1871. Leto 1875 pa je v resnici prelomno, saj je Mages pri vrtnanju odkril glavni sloj velenjskega lignita (ne *rjavega premoga!). Industrijsko pa je začel premog izkoriščati Daniel von Lapp leta 1885; - *100 ton: tudi v časih najhujše krize v premogovništvu (1929-1936) so v Velenju dnevno nakopali precej čez 300 ton premoga (Vsi podatki: AS 100 let).

B21 (18/5)

ELEKTRARNA. - Poleg rudnika stoji velika elektrarna (sezid/ana leta 1927*). Električno se sila proizvaja s parno silo, ki se proizvaja z manjvrednim premogom.

(Op.): - *1927: v letu 1927 je bila začeta gradnja I. faze velenjske termoelektrarne, ki je pričela obratovati leta 1929. (AS 100 let)

B22 (75/2)

VELENJSKO PEVSKO DRUŠTVO. - Pevovodje so bili: Stanko Sredenšek, organist v Št. Ilju (vadili pri sedlarju Paherju*, 1883), Viktor Zakošek (peli nemške in slovenske pesmi), potem se je društvo razšlo. Pozneje je postal pevovodja Fran Korun*, potem Armič* in še kasneje Rok Pak*, organist v Šmartnem.

(Op.): - *Paher: glej e. B16; - *Fran Korun-Koželjki: znan skladatelj (1868 -1935), po doslej znanih podatkih prevzel zbor šele leta 1919; - *Armič: velenjski učitelj Josip Armič (r. 1870), učil v Velenju do leta 1921, torej je bil najverjetneje pevovodja pred Koželjskim. (SBL/15 in VŠK)

Velenje in okolica

B23 (18/6)

NAŠA OBČINA. - Naša občina je srednje velika. Ima 289 hišnih števil in okoli 1880 prebivalcev. V občini so sledeče soseske: Velenje, Stara vas, Podkraj in Kavče. Občino vodi Krajevni lj. odbor (KLO), ki sestoji iz enajst odbornikov. Predsednik KLO je tov. Kališnik*. Odbor ima razne odseke: kmetijski, finančni, stanovanjski itd.

(Op.): - *Kališnik: Leopold Kališnik je bil predvojni komunist in delavski zaupnik na rudniku. Za predsednika NOO (narodnoosvobodilnega odbora), kasneje KLO Velenje, je bil izvoljen 15. avgusta 1945, kar omogoča datacijo nastanka tega zapisa v času po tem datumu. (VŠK 1945/46)

B24 (18/8)

CERKVENA IN ŠOLSKA OBČINA [VELENJE]. - Razen upravne občine, /obstaja/ še cerkvena in šolska občina. Cerkvena občina obsega sledeče kraje: Velenje, Šalek, Pako in Bevče. Razen župne cerkve ima občina še tri podružnice: v Velenju, Šaleku in Bevčah. Sedež župnije je v Šmartnem. V zgodov. pogledu je najznamenitejša šal/eška/ podružnica*.

(Op.): - *šaleška podružnica: cerkev sv. Andreja v Šaleku.

B25 (18/10)

SOSEDNJE OBČINE IN KRAJI. - Naša upravna občina se stika s sledečimi sosednjimi občinami: na severu sta Paka in Škale, na jugu Št. Andraž in Št. Ilj, na vzhodu Št. Janž, na zahodu pa Pesje.

B26 (18/11)

ŠALEŠKA DOLINA. - Šaleška dolina se imenuje po vasi Šalek. Razprostira se v smeri od jugovzhoda nekoliko proti severozahodu. Dolga je sedem kilometrov, široka pa povprečno kilometer in pol. Na južni strani jo omejujejo hribi s strmimi pobočji, na severu pa nižje vzpetosti s položnimi pobočji. V dolino se pretaka potok Paka, ki izvira na Pohorju in se izliva v Savinjo. V dolini dobi še sledeče pritoke: Trebušnico, Veriželj, Velunjo in Florjanščico. Sporedno s potokom peljeta po dolini tudi železnica in drž. cesta. Največja kraja sta Šoštanj in Velenje. V Šoštanju je nižja gimnazija in okr. sodišče in velika tovarna usnja. Poleg obeh so še sledeče vasi: Družmirje, Preloge, Pesje, Stara vas in Šalek. Šaleška dolina spada pod sodni okraj Šoštanj.

B27 (75/5)

KRAJEVNA IMENA V BEVČAH. - "Drajšnica"*, votlina v Bevški vasi, prepadnica (brezdno). - "Pazeriše" ali "Pazarišče",

južno od vasi. - "Reber", nizek vrh nad Drajšnico. - "Boršt", deloma gozd, deloma polje, južno od vasi. - "Podobe", gozd vzhodno od Boršta. - "Studenec sv. Lucije"*. Na prelazu med Lopatnikom in Dobračem (kjer se gre iz Bevč k Velinškemu) je studenec, ki nikdar ne usahne. O tem studencu gre vera, da je voda zdravilna za oči. Nekdaj je tam stala kapela in se kaže mesto, kjer je baje počivala sv. Lucija. Tam blizu je kamen sv. Antona, velika okrogla peč.

(Op.): - *Drajšnica: glej tudi e. 177; - *studenec sv. Lucije: glej tudi e. 253.

4. BELEŽKE O PREBIVALCIH VELENJA

B28 (1/83)

SMEŠNE PODOBE IZ POLPRETEKLE DOBE IZ OKOLICE VELENJA*

STARA VAS. Štrobl (upokojeni financer) v raztrgani bajti (na tem mestu [danes Vošnjak*, konec/ vasi). Nekoliko prifrknjen debel možic, hud na otroke in vrane, zoper katere je vsako leto naredil velikanska strašila. Otroci smo z zanimanjem opazovali originalna strašila in možica dražili s "Štrobl bobl!" - Jurkov Lah* smo pravili možu, ki je imel grdo nakažen obraz [zaradi] raka in je popravljal marele. Kričali smo za njim: "Jurkov Lah prdi grah! Siva leča, rit bodeča!" - Štroblova Ajta, menda sestra Štrobla, nas je zanimala [zaradi] svojih očal, bila lje/ beračica. - Anclinov Junger, klatež, ki se je sam imenoval tako (bil je menda nem. pokol. Altenberger). - Kajzer v nekdanji Žabji vasi, tj. ob cesti proti Škalam pri dan. Kališniku, kjer je bilo prej več koč; najmanjša je bila Kajzerjeva, ki je bil hud pijanec (bojda je bil prej orožnik), vzbujal [pa/ je pozornost [zaradi svojega/ imena in [te/ svoje male hišice. - Sveto Mecle* je bila silno pobožna ženica, ki je vedno molila in delala. Ko je obnemogla, so ji ljudje v hišo donášali hrano, potem je hodila od hiše do hiše. Bila je zelo snažna. Glavo si je pokrivala z belo robico*. Otrokom je rada pripovedovala pravljice. Spala je na poseben način; na dve klopi je položila plevnico* pa klečala celo noč oprta ob lakti na njej in lica pokrivala. Tako je med molitvijo zaspala. Imela je tudi privide.

V Podkrajju je bil znana oseba Šimionov Jurij*, majhen hud možic, zelo zamazan, ki je smolo kuhal in prodajal, deloma pa beračil. Štirikrat oženjen. Bil je megalomanskega značaja, silno korajžen, pretil takoj s samokresom, ki ga seveda ni imel. Baval se je tudi s čarovnijami, in sicer je za to uporabljal cunjje od svoje prve

umrle žene. - Na Paških vrhah so krave večkrat izgubile mleko. Šimionov Jurij je svetoval, da naj naredo tako kakor Dimkla - katero so sumili -, da naj skušajo od nje dobiti sveže mleko stevne* krave ter naj ga še toplega vlijejo v gobec svoji kravi. Proti krastačam, ki baje hodijo sesat krave, je svetoval, da naj krastači vrelega mleka vlilejo v gobec, pri čemer ji /morajo/ stopiti na zadnjo plat. Ko so to naredili, so baje šle krastače od vseh strani skupaj. Dalje je svetoval, da naj prvi ženski, ki pride zjutraj v hišo, ne dajo nobenega odgovora. Prišla pa je ravno Dimkla, ki ni dobila nobenega odgovora. /Potem so jo/ videli, da je imela otečene ustnice, kot bi žemljo gor obesil.

Spominjam se tudi malega možička s košem, vedno z zavezanimi usti. Njegova stalna prošnja je bila "Prosim za kruha." Bil je vedno tešč. Ljudje so v šali rekli, da je bil devetkrat na dan tešč. Znan je bil pri nas tudi tako imenovani Deseti brat, napol bebec, ki je pobral vse, kar je našel in bil /tako/ vedno optan z različnimi predmeti, špulami, lonci itd., da je komaj vlekel. Vedno je hodil bos, tudi po snegu. Najbolj se ga je razdražilo, če smo ga vprašali, če kaj proda.

(Op.): Smešne podobe iz polpretekle dobe (*iz okolice Velenja): rdg., v M. rkp.: "tuk. /ajšnje/ okolice". - *Vošnjak: pri Vošnjaku, zadnja hiša v Stari vasi; - *Jurkov Lah: verjetno pri Jurku v Stari vasi, danes mehanična delavnica Meh; - *Sveto Mecl: od Marija - Mica, danes se spominjajo le pripovedovanja, da se je hodila prikazovat, kadar je kdo umrl (TZ Trampuš); *robica: verjetno robec, ruta z robicami - okrasnimi nitmi na robu. Pri M. podobno še "robča". - Šimionov Jurij: v Velenju so ga poznali pod imenom Šimanov major, ker je bil oblečen v staro uniformo; - *plevnica: s plevami napolnjena blazina (za spanje). - *stevna (krava): ki se steli (oteli), ki je povrgla tele.

B29 (M 10/1, rkp. listi)

KRONIKA LETA 1929 IN DRUGO

(Ob novem letu 1930, spisal Fran Mlinšek)*

Minilo leto dan, ko sem prišel k vam,
da vam katero povem
in da vas na dolgo spovem.

Kot vidim, naš trg je še tak,
kot je bil zadnjikrat.

Še vedno se tu prav pridno trguje
in življenje naše podražuje.

Kakor svoje dni

se še vedno vse okrog denarja in deklet vrti.

Zato pa, če hočeš pri nas spoštovan biti,
se moraš dobro z denarjem založiti.

So tu gostilne in trgovine*,
ki vsaka po svoje išče svoje kaline.
Močno je zastopan tudi obrtniški stan,
ki s svojimi izdelki je daleč na okoli znan.

Precej je tu šoštarjev ino čevljarjev*,
ki s popravljanjem švaplov si služijo denarjev,
zato pa tem ljudem največje veselje narediš,
če par novih čevljev naročiš

So pa krojači* že imenitnejši ljudje,
ker po modi oblačijo se,
pa predno obleko naredo,
za žepe vse pretipljejo te.

Tudi šivilje* so imenitne gospe,
ki iz deklet gospodične naredo,
One vedo prav vštirati krilo,
da je dekle bolj zapeljivo..

Mesarji* se drže vedno na smeh,
a radi bi odrli vse na meh.
Mesarske sposobnosti najbolje spoznaš,
če z njimi za kako kravo barantaš.

Brez lončarja* bi tudi težko obstali,
kako bi si sami piskre vezali;
se on prav močno razveseli,
če kak počen lonec v popravo se mu izroči.

Kovača* sta pa dva,
vedno sta v črno oblečena;
ti mal s kladivom ropota,
pa mu že desetak v žep zacinglja.

Sedlarje* imamo sedaj kar tri,
zato smo s komati dobro založeni,
če pa kak jermen kje sfali,
zato sedlar pač odgovoren ni.

Imamo tudi še kolarja*,
ki okrogle stvari ustvarja.
Njemu dela to največ skrbi,
da za okroglo robo čimveč okroglega dobi.

*Smo letos dobili novega sodarja *,
ki se najrajši s starimi škafi ukvarja.
Se njemu koj razjasni lice,
če mu prineseš razsute čebriče.*

*Pozabiti tudi ne smem kleparja *,
ki noč in dan po pločevini udarja.
Če bi mož kaj prijazen biv,
vse gasilce s čeladami bi pokriv.*

*Omeniti mi je še mizarja *,
ki se pa tudi z drugimi stvarmi ukvarja;
v delo tedaj nerad posega
in raje zdihuje: "Kšefta ni nobenega!"*

*Na brivca * bi bil kmalu pozabil,
ki je že mnogim lase pokradel.
Je ta mož velik čarovnik,
ima inštrumente kot kak zdravnik.*

*Sedaj pride na vrsto stan,
ki je tu najštevilneje zbran:
so to možje danes v kroju,
ki se trudijo na moč v znoju,
da skrbijo za špas,
da čimveč potegnejo iz vas.*

*Zato poslušajte še,
da opišem te može.*

*Predvsem se spomnim našega starejšine,
poglavarja * velenjske gasilske družine.
Je on mož na mestu cel,
vsak ga mora biti vesel.*

*Seveda tudi na njem najdemo napake,
tudi on ni brez grešne dlake.
Dovolite zato, da ga ne izpustim
in ga za njegove zmote posvarim.*

*Predvsem mi to prav ne deje:
so pogoste in dolge gasilske seje.
Meni se prav močno zdi,
da on preveč za svojo gostilno skrbi.*

*Dalje ga vprašam, zakaj nima skrbi za peto kolo,
ki se je pri neki vaji za potrebno izkazalo?*

*In za slovesno otvoritev
ter novega gasilnega doma posvetitev
ni mož do sedaj še ničesar ukrenil
in ni še niti z mezincem zgenil.*

*In kaj on zadnjič čudnega napravi,
ko že dolgo nobeden kakega požara ne prijavi:
kar tja proti Št. Janžu z možmi pohiti,
pa tam nekim pastirjem ogenj pogasi
Pastirčki seveda prestrašeni zbeže,
gasilci pa korajžni in slavni domov prihite.*

*Pa bodi zadosti njegovih pregreh,
sicer mu usta ne bodo šla več na smeh,
naj še o drugih povem,
kar lepega ali slabega zvem.*

Poveljnik naš je kaj dober mož,
življenje mu teče sred samih rož,
pa sedaj njegove misli drugje nore,
kako bi se oženil, še sedaj prav ne ve.
Imeniten je naš trobentač*,
ki ni ravno kratkih krač,
ker mu rog čez glave sega,
se trobentin glas zelo lepo razlega.*

*Je četar uprave manjše velikosti,
pa zato ni brez potrebne modrosti;
njemu orodje obilo skrbi da,
a on si dobro pomagati zna.
Če se mu na primer motor kaj pokvari,
on brž s švedskimi kapljicami* ga pozdravi.*

Blagajnika moram tudi grajat,
ker se s strankami ne zna več pogajat;
se mi zdi, da on s strankami drži,
ker je dobrega srca, jim članarino odpusti.
Da bi si člani svojo mirovino pomnožili,
so si dobičkonosnega hmelja nasadili.
Eden si je celo lastno žveplarno* postavil,
pri čemer je pa čisto na ogenj pozabil.*

*Je bila to zelo komplicirana naprava,
ki pa je žal postala žrtev požara.*

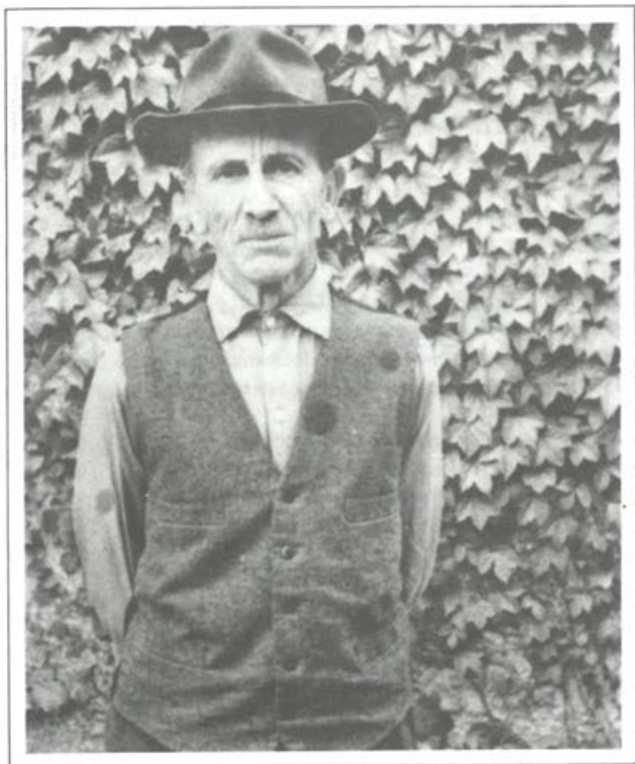
*En drug se je vrgel na prekomorsko kupčijo
ter po Trebušnici* po svetu pošiljal svojo ropotijo,
namreč hmelj, ta način je zelo posnemanja vreden,
posebno če si denarja zelo potreben*

*Sedaj pa se bliža polnoči,
zato bo treba zaključiti.
Pa brez zamere oni vsi,
ki so jih premalo slišali.
Imam samo še dva predloga,
ki ne trpita nobenega odloga:
da bo naše gasilstvo popolnejše
in uniforma moža spodobnejša,
brž ročne bezgove brizgalke naročite,
tako vseh nerodnosti se na mah iznebite.
Načelniku pa se resno svetuje,
da moj predlog ne omalovažuje,
da k letu obsorej ne bo moža,
ki z bezgovo brizgalko brizgati ne zna.
Predlog imam še en:
dajte bezgovko v emblem.*

*Sedaj pa lepo naprej se gostite,
za novo leto s potrpežljivostjo se namažite
in našo gasilno družbo ne pozabite. Amen*

Op.): Kronika leta 1929 in drugo: avtorska slavnina pesem je uvrščena med zgodovinske beležke zaradi dragocenih domoznanskih podatkov oz. nastavkov, po katerih je bilo mogoče celoviteje komentirati tukajšnjo gasilsko, obrtniško in drugačno stanovsko podobo. Gl. še ostale Mlinškovske avtorske verzifikacije (IV). - *Gostilne in trgovine: v Velenju je bilo okrog leta 1930 12 gostiln in hotel, 12 trgovin, trafika in 2 branjariji; - *šoštarijev ino čevljarjev: sinonima, v Velenju je bilo tedaj 5 čevljarjev; - *krojačev: v Velenju so bili trije krojači; - *šiviljsko obrt sta opravljali dve šivilji; - *mesarije so bile tri; - *lončarja: to obrt je v Velenju opravljal Franc Rednak; - *kovača: sta bila Šaloven in Švare, kasneje Valenci; - *kolar: velenjski kolar je bil Zagradišnik; - *sodarja: v bližini Velenja sta sode izdelovala kolar Zagradišnik in Pirnat iz Stare vasi; - *mizarja: mizarjev je bilo pet, Mlinšek misli verjetno na Smodiša, danes Stari trg 34; - *brivec: edini velenjski frizer in brivec je bil Hofinger; - *starejšine: predsednik velenjskega gasilskega društva je bil od leta 1927 do 1941 velenjski nadučitelj Vinko Stopar, ki je po svoji ženi posedoval tudi Ježovnikovo gostilno in mesarijo; - *poveljnik: od leta 1923 do 1947 je bil poveljnik društva Franc Melanšek, usnjar v Velenju; - *trobentač: je bil Anton Pečecnik, kmet iz Velenja, ki je bil član društva od leta 1908; - *četar (?); - *blagajnik (?); - *žveplarna (?); - *Trebušnica: levi pritok Pake v Velenju.

VI. SLOVARČEK*

(Op.): - *Slovarček: Združeni fragm. slovarski zapisi (MS): Razni nenavadni izrazi, zabeleženi oz. nabrani v okolici Velenja (M 5.1), Beležke o tujkah in drugih izrednih besedah, nabranih v okolici Velenja, Čebelarstvo izrazoslovje starih čebelarjev (M 6) in Slovenski tehnični izrazi mizarske stroke (M 27/MSm) - po M. neabecedno urejenih slovarskih zapisih/geslih, zvečine predvsem beležkah o "domaćih tujkah", v resnici pa osnutek za zapis (na Šaleškem govorjenega in znanega) narečnega besedišča. - Na določenih mestih so bile opravljene jezikovne redakcije, v MSm pa so bile redakcijsko dodane manjkajoče, urednikoma dosegljive razlage (TZ). Nerazložena gesla/nerešeni ali pomankljivi geselski članki, označeni z !/, so vključeni v Slovarsko kazalo v dodatku Berila, ki poleg zapisa narečnega besedišča v M. zbranih etn.-slovst. zapiskih vključuje tudi ostalo (nenarečno, zgodovinsko), splošno manj znano izrazje.

ŽREBLINJEK, sveder za luknje, kamor se zabijajo žreblji (Bevče).

GRABLINJEK, sveder za luknje na grabljišču - za zobe.

PRSTEN, v pomenu barve // posebna barva lic, podobno kot mrtvaško bled.

PRTIČ, v pomenu srčne mreže (izraz se izgublja). Starejši še govorijo: Ne smeje se tako, ti boš prtič počil/hrazrgal.

PREČKA, lasje, česani na prečko, na vsako stran temena // kratka deska, položena na klado, na katero se na enem koncu položi kakšen predmet, na drugem pa udari, da predmet vrže kvišku.

ŽLICA, jamica pod vratom med ključnicama.

JABOLKO, grgavec na vratu.

ČAMER, črna kapa, izraz se pri mladih ne uporablja več.

MRZ (mrs), sovrašтво do koga, koga sovražiti, mrz imeti do koga.

PUTJI GROM (pustú grom), bolezen pri kokoših, ki se kaže v krčih.

ZIBIKA, kokoške prsi, imenovane tudi konj.

TELE, pri lesu sredica okrog strže-na; navadno suh in manj trpežen les.

BELI LES (belež), /mičvreden/ hrastov les, komajda za drva.

ČRNEC, les pod beležem pri hrastu. Na solnčni strani zraste več želeža. Okleščen hrast ne rodi več črnca.

EKSTRA, posebej; ni kaj ekstra, ni kaj posebnega.

OLOMENTRATITI, razsajati, glasno hoditi (Velenje).

BOČKE, kurja bedra (Mozirje).

ČODRAV, kuštrav.

IZVAMP, žlampati, jesti glasno.

VICE, del pod jezikom, ustna žleza slinavka, od koder je težko odpraviti kako jestvino, ki se je tja zatekla.

PEHTER, del gospodarskega poslopja nad parno.

ŠTOBERH (štobarh), najvišji prostor v gospodarskem poslopju, kamor se spravlja zmlačena slama.

GUBNO, oddelek nad hlevom, kjer se reže in /hrani/ rezanica.

PARNA, prostor za seno in otavo; senena pama, otavina pama.

KAŠTA, šramba (ob kmetnem poslopju) za žito.

KOŠT, skrinja, šramba za žito.

PAJŠTVA, prostor za sušenje sadja.

ŽNABLE, ustnice.

GRTANEC, želo, tudi grgavec.

DROF, tudi dref, prisad. Narodna prislovica: Ti si pa povsod kakor dref!

ŠPOT, posmeh; špot si/se dela.

KUŽAV, majhen, pritlikav.

KEVŽUH, prsni katar pri konjih.

NA ŽIVE OGLE, na zelo ostre robove, npr. () tesan les.

GMEZATI, (?) - "Na Medarda lepo, se grozdje gneza do brente." (Primož svetnik, prerok za seno, naslednji dan Medard.)

ŽELEZNA KAČA, vlak.

(M 5.1.2)

ČEBELARSKO IZRAZOSLOVJE STARIH ČEBELARJEV

SET, čebelarški izraz, setovje (satovje), matičnjak.

ZAPLENK, zalega. Zaplenk v mleku: gnide, male ličinke, črv. - Vrste: jajce - gnida - zaplenk v mleku - črv - zadela ali zaplenk.

ARNICA (arenca), obnožina.

STRD, med. - Travična, drevna itd.

ČEBELNJAKE POKRIVALI z deskami in skorjami; vera, da čebele v tako pokritih čebelnjakih bolj rade delajo.

ZNAMENJE ZA ROJ, če se čebele v štenah drže, če koipice mečejo.

- Imena rojev: prvec, drugec, trejek; prvi mladenec, drugi mladenec; vtuk roja prvca itd.

RAZDELNICA, deska za ločenje rojev (z matično rešetko).

PILKA, končnik, poslikana prednja panjska deščica, končnica, ki se lahko vzame iz panja.

(M 27)

SLOVENSKI TEHNIČNI IZRAZI MIZARSKE STROKE

SKOBELNIK, /skobeljnik ali skobelnica: miza, v katero se pritrdi predmet, ki se skoblja./

HLAPEC, /kar se rabi kot opora ali podstava pri mizarskem delu./

SPONA, /priprava za spenjanje//železna priprava, zlasti za začasno spenjanje lesenih delov./

LESENI KOTNIK (kljuka), /naprava, podobna črki L./

ŽELEZNI KOTNIK, /gl. pr. n./

OGELNIK, /preprosta priprava za merjenje kotov./

POŠEVNIK, /orodje, s katerim se les prižaguje, žaga poševno na vzdolžno os./

ZAREZILNIK, [/?/

JERALNIK, /gl. tudi poševnik//orodje, s katerim se les prižaguje, žaga poševno na vzdolžno os./

ž a g e

ČEPNICA, /žaga za izdelovanje čepov./

GREBENICA, [/?/

IZREZOVALKA, /žaga za izrezovanje./

LUKNJAČKA, /tudi luknjarica, žaga z ozkim, v konico prehajajočim listom za izžagovanje lukenj./

LISIČJI REP, /ročna žaga z ročajem na eni strani in listom, ki se proti koncu zožuje./

PRIREZOVALKA, [?]

RAZREZOVALKA, /ročna žaga z ročajem na obeh straneh za razžagovanje (debelejšega) lesa, desk, hlodov./

obličji

OBLIČ/SKOBLIČ, /skobljič, ročno orodje za glajenje, obdelovanje lesa./

BRAZDAR, /s. za ročno vrezovanje brazd v les./

DVOREZNIK, /s. z dvojnimi rezilom za gladko in natančno skobljanje./

GREBENJAK, [?]

KOSMAČ, /s. z zaokroženim rezilom za grobo skobljanje./

LIČNIK, /s. za končno izgladitev ploskve./

RASKAR, [?]

SPAHALNIK, /dolga s. za poravnavanje večjih ploskev in za spahtovanje /delati, da so leseni deli navadno v vzdolžni smeri tesno sestavljeni, povezani./

STRGALNIK, /s. z dvema ročajema za izravnavanje, čiščenje krivin na obdelovancu./

UTORNIK, [?]

VENČNIK, [?]

dleta

DOLBILO, /dletu za dolbenje./

JERALO, /jeran, d. s poševnim rezilom/

VAJALO, [?]

ŽLEBILO, [?]

svedri

OSREDNJAK, [?]

ŠILJASTI SVEDER, spl., za [?]

SPIRALNIK, [?]

ŽEBNIK, [?]

ŽLIČNIK, [?]

LOPATASTI S., [?]

RAZVRTAČ, /s. za dokončno obdelavo izvrtine // povratnik./

ostalo

MIZARSKO MALO KLADIVO, /spl./

ŠČIPALNE KLEŠČE, /spl./

OGNOJLO, /gladka jeklena palica z ročajem za ostrenje strgulje/

PREBIJAČ, /tudi prebijalo //stožčast jeklen klin za delanje lukenj./
RAZPERNIK, /razperilo // naprava za upogibanje zob pri žagi na eno in drugo stran./
REZILNIK, /orodje z rezilom in dvema ročajema za obdelovanje lesa./
TISALEC, [?]
STRGULJA, /strgalo./
ŠESTILO, /spl./

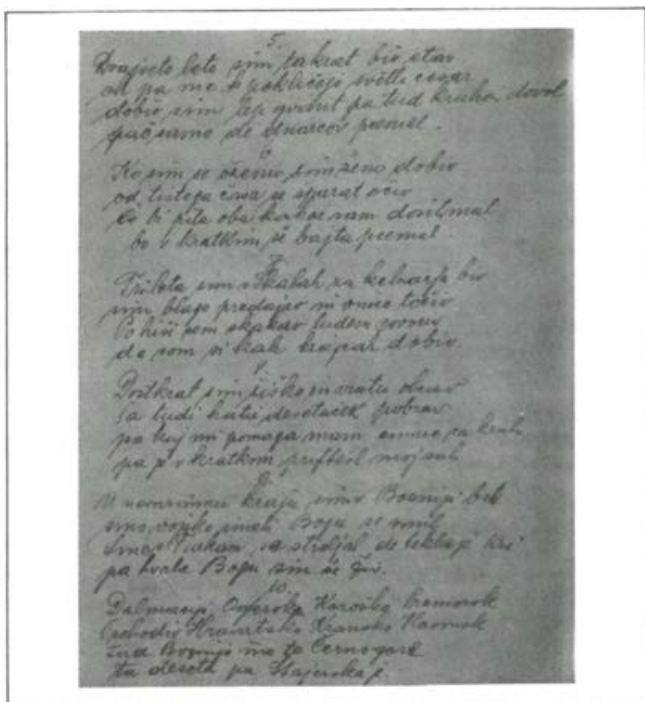
pile

OKROGLA PILA, /spl./
PLOŠČATA P., /spl./
POLOKROGLA P., /spl./
ŽAGARICA, [?]
RAŠPA, /pila //orodje z drobnimi zobci po površini za obdelovanje lesenih predmetov./
BRUS, /kamen ali priprava za brušenje./
SMIRKOV KOLUT, /spl./
OLJNI PLOVEC, /petrol. luknjičasta svetlo siva kamnina (nastala iz lave na zemeljski površini), ki plava na vodi // za zglajevanje lesa./
STEKLASTI PAPIR, /spl./
MIZARSKI KLEJ, /mizarско lepilo, pridobljeno zlasti iz nekaterih živalskih snovi./

tesarji

GOZDNA ROBILKA, /robilnik, krožna žaga za robljenje lesa // robilnica, težka sekira za podiranje drevja./
ENOROČNA ŽAGA, /spl./
TESARSKA ROČNA SEKIRA, /spl./
TESARSKA VEZNICA, [?]
ROGAČA, /rogljasta žaga // takšno orodje./
TESLICA, [?]
PLOŠČATA TESLA, [?]
POLOKROGLA PLANKAČA, /dvoročna tesarska sekira s tankim in dolgim rezilom./
SIROČKA, [?]
TESARSKO KLADIVO, /spl./
TESARSKI SVINČNIK, /spl./
RISALNA VRVICA, /spl./
GREZILO, /spl./
LIBELA, /spl./
KOZE, /lesene priprave, navadno s štirimi nogami, na katerih se žaga, teše in oblikuje./
SPON(K)A, /klanmfa, klanmfa // tesarska penja ali skoba, železna priprava, zlasti za začasno spenjanje lesenih delov./

VII. DODATKI

1. OTROŠKO BERILO
2. FRAN MLINŠEK IN NJEGOVI ZAPISI
3. POJASNILO (O)KRAJŠAV, KRATIC...
4. OPISNO POROČILO O MLINŠKOVI
ROKOPIJNI DEDIŠČINI
5. PREGLED MLINŠKOVIH ZAPISOV PESMI
6. SLOVARSKO KAZALO
7. IMENSKO IN KRAJEVNO KAZALO

1. OTROŠKO BERILO

(prosti spisi učencev)

Mlinšek je ohranil v treh zvezkih (M7, M8 in M9) tudi precejšnje število prostih spisov svojih četrtošolcev. Delno so jih vpisovali izbrani učenci sami, nekaj jih je prepisal sam. Seznam Mlinškovih učencev v šolskih letih 1925, 1928/29, 1929/30, 1931/32, 1934/35, ki so sodelovali z izbranimi spisi, redakcija na tem mestu navaja namesto prošnje imenovanim za morebitne nove informacije o življenju in delu Frana Mlinška. Nekaj izbranih šolskih spisov in odlomkov (b. i., M9) predstavlja Mlinškovo Otroško berilo, napisano z otroškimi refleksijami, ki je didaktično in drugače dokumentirano dragocen dodatni vir.

MLINŠKOVI UČENCI V OTROŠKEM BERILU:

(* pomeni več odbranih enot istega učenca)

Božnar, Frančiška*; Camlek, Friderik/Franjo*; Čretnik, Ignac; Čuček, Slavka; Čuček, Vida; Demšar, Valter*; Detiček, Ivana; Doblšek, Trezi; Grabner, Jožef*; Gradišnik, Fanika*; Gradišnik, Franjica*; Gradišnik, Trezi; (H)edoh, Fran; Hrastel, Marija; Jan, Ivan; Kasesnik, Josip*; Kolar, Jožef*; Koren, Ivan*; Kotnik, Marija*; Kovač, Cirila; Kovač, Frančiška; Kurnik, Majda; Kurnik, Vida; Lah, Ivanka; Ločnišk(ar), Ivana; Meža, Josip; Mihelec, Štefka*; Močnik, Ernest*; Novinšek, Antonija; Obu, Pavla; Oštir, Lucija; Ožir, Jožefa/Josipina*; Perbil, Anton*; Pocajt, Cilka*; (P)oteko, Marija; Rihtaršič, Žarko; Sevcnikar, Franc; Sore, Rado; Sotler, Veronika*; Šaloven, Karl*; Veler, Marija; Tepina, Ivanka; Zajc, Rozina; Znoj, Angela*.

(1) Cilka Pocajt

NAŠE MLADE PIŠKE

Mi smo dobili mlade piške. Cel dan čivkajo in hodijo po dvorišču. Oni dan se je ena izgubila. Zelo je čivkala, dokler je ni našla koklja. Koklja se zelo boji zanje.

Zadnjič je hotel brat prijeti eno pišče, pa se zaleti koklja v njega ter ga kljune v roko. Jako so nemirne. Vedno hočejo jesti. Vse razkopajo.

Ko bi ne bile tako nemirne, bi jih vsak rad imel.

(2) Josip Kasesnik
MIKLAVŽEV VEČER

Ko smo se /zvečer/ pogovarjali pri mizi zazvoni zunaj zvonček. Jaz sem rekel: "Miklavž je zunaj!" Potem so mama odklenili. Noter je prišel Miklavž /v beli halji/, z zvončkom in palico v roki. Potem je rekel: "Molite!" Začel sem moliti očenaš. Ko sem odmolil, mi je dal tri jabolka in rekel: "Priden ostani!" Potem je šel s parkeljem ven. Jaz pa sem rekel, da jih ne bomo več spustili noter. /Ko je parkel to slišal, je prirožljjal z verigo nazaj noter in me hotel odvreči. Miklavž pa ga je poklical ven. Tako je minil Miklavžev večer.

(3) Josipina Ožir

KAKO SMO TKALI OBLEKO

Danes je prinesel Pocajt neko pripravo za tkanje. Zelo veseli so bili gospod učitelj (Mlinšek, op. ur.), ker so nam lahko pokazali, kako se platno tke. Medtem ko smo mi računali, sta Pocajt in g. učitelj pripravila za tkanje. Ko smo bili gotovi z računanjem, so g. učitelj pokazali, kako se platno tke. Ena nit se imenuje osnovna nit, ena pa votečna nit.

Poprej nisem nič razumela, kaj je tkanje, sedaj, ko so nam g. učitelj pokazali, pa razumem, kako se plete. Najbolj mi je ugaljalo stkano platno.

(4) Karel Šaloven

PRVE BOROVNICE (prosti spis)

Zelo vesel sem bil, ko sem zvedel, da so že zrele borovnice. V nedeljo sem šel s sosedovim v borovnice. Nabrali jih nismo tako veliko, ker smo jih veliko pojedli kar sproti. Pripovedovali smo si razne pravljice. Prišli smo tudi do /pravljice/ od borovnice. Glasila se je takole.

O BOROVNICI

Živela je neka ženica. Nekoč je šla po borovnice. Veselila se je, da jih bo skuhala. Ko jih je že imela precej, je šla domov, in jih je dala na štedilnik. Prinese nekaj slame, da bi zakurila. Tedaj se je spomnila naša borovnica, da bi bilo bolje, če bi ušla. Skoči /iz lonca in/ pobegne. Ko to vidi slamica, skupaj pobegne z njo. Pridruži se jima tudi ogenj, ki jima je svetil ponoči.

Pridejo do široke reke. Radi bi prišli čez. Borovnica hitro skoči v vodo. Posreči se ji, da priplava na breg. Ogenj in slamica pa nista mogla. Slamica bi še morda prišla, a kaj ubogi ogenj?

Naredila sta tole: ogenj se je usedel slamici na hrbet. Začela sta plavati. A nesreča! Prišla sta na sredino reke in slamica je začela goreti in je zgorela, ogenj pa se je utopil. Borovnica je ta prizor gledala z brega. Začela se je tako smejati, da je od samega smeha počila. Mimo pride krojač. Borovnica ga prosi, naj se je usmili. Krojač se je usmili ter ji zašije rano.

/Zato/ še danes vidimo na borovnici nekaj zašivanega od takrat, ko se je vršila /ta pravljica/.

Tako se je glasila naša /pravljica/. Ko smo imeli lonce polne, smo šli domov. Doma smo z veliko slastjo /pozobali vse/ borovnice.

(5) Jožef Grabner

DOBILI SMO ZEMLJEVIDE

V /četrtem/ razredu se že učimo čitati z zemljevidov. Kupiti smo morali dva ročna zemljevida - Pohorje in Slovenijo. Gospod učitelj jih je naročil. Zelo smo bili radovedni, kakšni bodo.

Pretekli četrtek je prinesel pismonoša nekaj v papir zavitega. Gospod učitelj so vprašali, kaj je notri. Nekateri smo mislili, da je Zvonček. Samo ena učenka pa je rekla, da so zemljevidi. In ta je uganila. Nismo jih pa takoj dobili, ker so /učitelj/ rekli, da jih bodo nalepili /na karton/. Naslednji dan smo že dobili /zemljevid Pohorja/, naslednji dan pa še /Slovenije/. Komaj smo dobili zemljevide v roke, smo že iskali kraje, kjer smo že bili. Gospod učitelj je rekel, da moramo paziti nanje.

Zelo lep je zemljevid. Jaz sem kupil samo enega, ker nisem imel denarja za oba.

(6) Anton Perbil

PRVI MAJ V VELENJU

Vsako leto prvega maja je v Velenju zelo živahno. Ta dan je v Velenju največji semenj. Že zgodaj zjutraj prihajajo sejmarji in postavljajo stojnice. Na semenj priženejo krave, konje in tudi črede ovac. Prihajajo kupci in kupujejo sejmsko blago in živino. Ko gredo otroci iz šole, se ustavimo pri stojnicah, na katerih so bonbončki in razne igrače...

Ko kupci že odhajajo domov, tudi sejmarji počasi pospravljajo svoje blago skupaj in proti večeru odidejo. Tako vsako leto zelo hitro mine prvi maj.

(7) Jožef Kolar

BOŽIČNI PRAZNIKI

Največji cerkveni praznik pozimi je božič. Tisti dan pred božičem je bilja. Na biljo imamo mi otroci veliko veselje. Tudi jaz sem bil vesel.

Na biljo popoldne sem deval mah na tisto desko v kotu, ki je bila že pritrjena. Na mah sem dal ovce, pastirje, kamele in drevesca. Na gornjo desko sem dal štalco, nad njo pa na tanko nit obesil angela in nasproti zvezdo, zraven pa svete tri kralje. Ko sem bil s tem gotov, sem postavil na vsako stran svečo.

Ko so šli ljudje v cerkev, sem prižgal svečo in šel spat.

(8) Franc Camlek

KAMEN PRIPOVEDUJE

Jaz sem doma na Pohorju. Prej sem bil večji kot sedaj. Najbrž sem že dosti star. V šoli so mi izbrali ime "kremenjak". Ko sem prišel v vodo, sem ubil ribo. Voda me je ponesla do jeza, tam sem se ustavil. Ko me je deček pobral iz vode, me je vrgel po tleh. Tam so me ubili in zdaj me ni več.

(9) Slavka Čuček

O VISOKI GORI

(učitelju g. Fr. Mlinšku v spomin, učenka IV. razr.)

Ko sem hodila v šolo v Bosni, imela sem za gospodično učiteljico Slovenko. Vsak dan nam je z veliko ljubeznijo pripovedovala o slovenskih planinah. Vsakokrat je omenjala najvišjo goro na nemški meji, ki je večno pokrita s snegom. Pravila nam je o zlatorogu, ki tamkaj živi in čuva svojo čredo, o planinskih rožah, ki cveto po grebenih te visoke gore. To goro obdajajo ledena in bistra jezera in iz njenega trupa izvira mogočna reka, ki s svojim vodopadom privablja številne domačine in tujce, da si ogledajo ta nebeški čudež. Ledeniki te visoke gore se ošabno zrcalijo v jezerih v opomin in v strah tujcu, ki vlada ob njenem južnem grebenu.

Ko sem v Bosni toliko lepega slišala o tej visoki gori, sem mislila, da je vse to samo pravljica. Ne da se opisati mojega velikega veselja, ko danes dan za dnem slišim iz ust mojega g. učitelja, da besede o visoki gori niso bile pravljice, ampak je to Triglav, ki s svojimi krili čuva jugoslovenski narod na zahodu pred sovražnikom. Ker so se mi uresničile sanje o visoki gori, gojim v svojem srcu kot mlada učenka edino željo, da bi lahko

čimprej videla Triglav, ki je bil do sedaj samo v mojih sanjah. Prosila bom svoje starše in se pridno učila, da me vzamejo s seboj videti to visoko goro.

(10) Franc Sevčnikar

KAKO SMO SE DANES SLIKALI

Ko sem danes prišel v šolo, so mi učenci povedali, da je prišel fotograf. Četrty razred je prišel prvi na vrsto. Jaz sem mislil, da se ne bom slikal, ker nisem prinesel denarja. Ko sem povedal, da se ne morem slikati, so pa g. učitelj rekli, da se moramo vsi fotografirati, četudi ne bomo plačali. Potem smo se slikali. Vsi smo bili veseli, ker se nekateri nismo še nikoli slikali. Tudi jaz sem se danes slikal prvič.

(11) b. i.

O PJANCIH IN VZDRŽNOSTI

Jaz ne pijem drugače, nego da zmešam vodo in tovcek vsakega pol, navadno pa samo vodo. Mama so mi rekli, če bom pil vodo, bom vedno zdrav, če bom pa bil tolkec, pa ne bom nikoli. Pa je res to. Če bom pil alkohol, ne bom ničesar znal. Mama mi je rekla, če bom zmalega pil, bom velik postal pijanc, potem ne bom nikoli ničesar imel. Zato sem jaz rekel, da ne bom nikdar pil opojnih pijač.

2. FRAN MLINŠEK IN NJEGOVI ZAPISI

Gustav Šilih, znani slovenski pedagog in pisec dveh zgodovinskih povesti iz Šaleške doline, sicer pa Mlinškov velenjski rojak in sošolec, je svojim znancem in sorodnikom večkrat dejal, da je nekoliko razočaran nad Mlinškom. Menda je že od skupaj preživetih mladih let pričakoval, da bo izpod Mlinškovega peresa prišla marsikatera zanimiva knjiga. Zdaj, skoraj dve desetletji po Mlinškovi smrti je Šilihovo pričakovanje vendarle izpolnjeno; izšlo je Mlinškovo berilo, ki predstavlja skrbno pretehtan in odbran izbor iz njegove obsežne zapuščine.

Kot bomo videli kasneje, je Mlinšek čutil potrebo po neke vrste "domoslovni čitanki" z gradivom iz Šaleške doline, vendar sam najbrž nikoli ni nameraval gradiva, ki ga je zbiral tri desetletja, izdati v samostojni knjižni obliki. Gradivo je puščal

nerazvrščeno v številnih rokopisnih zvezkih, beležkah in listih. Očitno je sicer, da ga je poskušal urediti in ga pripraviti za lažjo (osebno) uporabo, s številnimi nakadno napisanimi marginalnimi naslovi posameznih enot, vendar pa se pravega urejanja gradiva ni nikoli lotil. Morda je bil razlog prav njegova osebna skromnost in neambicioznost in mu je bilo dovolj, da je del njegovega gradiva našel pot do bralcev preko učiteljskega kolega Vinka Moederndorferja, ki je veliko Mlinškovega gradiva uporabil v treh svojih knjigah. Še bolj verjetno je, da mu je to preprečila ljubezen in strast do učiteljskega poklica, ki se ji je vneto predajal, čeprav je marsikateremu izmed svojih učencev ostal v spominu kot strog in nepopustljiv pedagog.

Sicer pa je Mlinšku prav pedagoški poklic sam po sebi pomenil vzpodbudo za zbiranje večine tistega gradiva, ki sva ga oba urednika uvrstila v Mlinškovo berilo. Sam je to svojo zavzetost nadrobno utemeljil v predavanju (M 72), ki ga je namenil svojim učiteljskim kolegom nekje v začetku tridesetih let. V predavanju se nam Mlinšek razkriva kot tankočuten opazovalec in poznavalec otroškega sveta, strokovno dobro podkovan pedagog in hkrati prepričan privrženec domoznanstva kot "didaktičnega jedra pouka", katerega vidnejši predstavnik je bil tudi Mlinškov sošolec Gustav Šilih, ki je bil eden najpomembnejših slovenskih pedagogov.

Domoznanstvo ali domovinoznanstvo (Mlinšek uporablja tudi izraz "domoslovje") se je uveljavilo zlasti v Nemčiji od srede 19. stoletja dalje kot šolski predmet, kasneje pa je bilo razvito bolj kot učno načelo in ne kot učni predmet. Tudi v Avstriji se je uveljavil "nazorni pouk" ali domovinoznanstvo kot del zemljepisa v 2. šolskem letu in je izhajalo iz šolske okolice ter se v naslednjih šolskih letih razširjalo na celo Avstro-Ogrsko monarhijo. Od konca 19. stoletja, torej v času Mlinškovega šolanja, so bile v tem terminu (domoznanstvo) močnejše poudarjene tudi zgodovinske prvine. Pri nas se je o domoznanstvu kot "didaktičnem jedru pouka" govorilo še vse do leta 1966, ko se je namesto tega na nižji stopnji uveljavil predmet "spoznavanje narave in družbe". Podoben primer je bilo tudi rusko pred- in porevolucijsko "krajevedenje" - krajeznanstvo, ki je imelo najtesnejše zveze z etnologijo, vendar je bilo upoštevane proučevanje narave kraja širše zastavljeno kot etnologija. Tudi tam so poudarjali zlasti pedagoško vrednost oz. uporabnost domoznanstva, še posebej pri privržecih t.i.

Mlinškov domoznanski koncept

Mlinškov domoznanski koncept, ki ga bomo zdaj nadrobneje predstavili, je bil torej glavna pobuda za njegovo zbirateljsko delo. Prepričan je bil, da je temeljito in vsestransko spoznavanje otrokovega okolja (njegove domačije) prva naloga, ki se je mora učitelj lotiti. Takole pravi: "V današnji šoli pa otrok o svoji ožji domačiji le malo in redko kaj sliši. Odtod mnogi neuspehi in zastoji duševnega razvoja šolske dece. Kako pa naj učitelj tudi govori otroku o njegovi domačiji, če je pa ne pozna ali jo pozna površno, kako naj uči domorodno, ko ni nikjer videl praktično izvedbo tega pravila. Učiteljstvu manjka v to svrhu domoslovna izobrazba. Klic po domoslovju postaja zato vedno glasnejši."

To stališče utemeljuje z mnenji nekaterih avstrijskih pobornikov domoznanstva, med drugimi npr. Schremerja, ki pravi: "V domačiji leži vsa ljudska dediščina. Domačija je vir za zgodovino, jezik, naravoznanstvo, vero, šege, običaje, gospodarsko in politično spoznanje, postave itd. Ne veda, ampak domačija daje vse šolstvu. "V slovenskem šolstvu tiste dobe je bilo po Mlinškovem mnenju domoznanstvo izrazito zapostavljeno. V tedanjih slovenskih čitankah npr. ne najde niti ene narodne pesmi, ki so "otroku po svojem narodnem duhu najumljivejše in najvabljujejše. Ni čuda, da narodne pesmi ginevajo, ko so tako zapostavljene in jih nihče ne omenja, še manj izrablja v pouku". Podobno ugotavlja za pripovedke, vraže in "slično narodno blago".

Zato Mlinšek močno apelira na svoje učiteljske kolege, da bi vendarle začeli pridno zbirati domoznansko gradivo, ki bi kdaj kasneje postalo osnova za izdajo "domoslovne čitanke našega okraja ali sreza, kakor se to prakticira v Avstriji." Sam se očitno ni čutil čisto doraslega tej nalogi, čeprav je v času tega predavanja že nekaj let zbiral in zapisoval domoznansko gradivo. Zato poziva svoje učiteljske kolege, da vsak član učiteljskega zbora obdela letno "eno panogo ozir. se poglobi v eno vprašanje iz otrokove okolice". Prav tako poziva šolske oblasti, da učitelje z odlokom, navodili in neke vrste vprašalnicami obveže zbirati tovrstno gradivo, hkrati pa delo nadzira in poskrbi za znanstveno kritiko zbranega.

Mlinšek v predavanju odgovarja tudi na vprašanje, ki nam je v tem kontekstu najbolj zanimivo. Kaj zbirati? Odgovarja s svetopisemskim rekom "iščite in boste našli." - "Na prvi pogled se nam zdi vse malenkostno, a čim se v stvar vglobimo, tem zanimivejša postaja, tem bistvenejša se nam bo videla. Če bi hotel na kratko odgovoriti na to vprašanje "Kaj?", bi rekel, da vse to, kar je splošno aktualno, skušamo najti v domačem okolju."

V nadaljevanju predavanja Mlinšek nato podrobneje prikaže delitev domoznanskega gradiva na tri dele, ki govorijo o naravi, človeku in zgodovini domačije. Podrobnejši pregled posameznih poglavij podajamo v celoti:

"1. Zgodovinski del pa ne bi obsegal samo zgodovinske pripovedke, ampak vse, kar spada v zgodovino, torej zgodovinske dogodke, pregled zgodovin/skih/ razdobij, zgodovino šolstva, cerkveno zgodovino, postanek občine, postanek posameznih naselij, zgodovina hiš, življenjepise imenitnih rojakov ali rojakinj, originalnih ljudi, odmevi svetovnih prevratov v domačiji, četudi samo sledi v pregovorih itd., sosebno svetovno vojno, preseljevanje (rudarji na Vestfalskem, Amerikanci itd.), gospodarski in kulturni razvoj v okolici itd.

2. Narava: geologija in geološke tvorbe domačih tal, okoliš v zemljepisnem pogledu, rudništvo, rastlinstvo, živalstvo, rudarstvo, podnebje, padavine, prirodne sile in njih delovanje, lepota krajev, kulturne rastline, prirodne znamenitosti itd.

3. Človek: sem bi spadalo vse, kar je s prebivalstvom v kakršni koli zvezi. Torej fizično in duševno stanje prebivalstva, higijenske razmere, značaj, njegovega bivališča, nošnja, opravila, jezik ozir. narečje, šege, običaji, vraže, posebne zmožnosti, duševni proizvodi, prosvetne razmere, kako se rešujejo pereča vprašanja, ozir. katera obstoje, domača obrt itd."

Mlinšek je torej zagovarjal široko zasnovan domoznanski koncept, ki je obsegal celo paleto družboslovnih in naravoslovnih znanosti od zgodovine, etnologije, psihologije, sociologije, geografije do zoologije, botanike, geologije in meteorologije. Tako široko postavljenega koncepta sam ni mogel uspešno zasnovati, predvsem pa uresničiti. Očitno pa je poskušal, saj celotna njegova zapuščina, ki jo opisno navajamo v dodatku, kaže, da je ekscerptiral podatke in dognanja iz vseh naštetih in še mnogih drugih znanstvenih vej. Tako je bil Mlinšek vsekakor

učitelj tako širokih znanj in razgledanosti, da je to za današnje čase že skoraj nepojmljivo. Po drugi strani pa je prav ta širina Mlinšku zagotovo preprečila, da bi na nekaterih področjih svojega zanimanja dosegel veliko več.

Razvrstitev gradiva

Razvrstitev obsežnega gradiva, ki je bilo zapisano v številnih enotah Mlinškove zapuščine, je bila prva težavna naloga, ki sva jo morala urednika opraviti. Mlinšek je v svojem predavanju o zbiranju domoznanskega gradiva sicer zapisal koristen napotek, ki pa se ga ni držal: "Vse kar se nam zdi važno, si sproti zabeležimo v poseben notes, doma pa to snov prepisemo pod dotično poglavje, kamor spada. Ali pa kratko zabeležene listke iztrgamo iz njih in jih zbiramo deljeno v raznih mapah, kakor smo si poglavje razdelili." Nekaj redatorskega dela je Mlinšek le opravil z naknadnim pisanjem marginalnih naslovov k vsakemu zapisu posebej, poleg tega pa je sam naslovil nekatere večje ali manjše skupine zapisov. Te njegove razvrstitve gradiva in naslove sva zato skušala v največji možni meri obdržati. Deloma sva upoštevala tudi prej navedeno Mlinškovo delitev domoznanskega gradiva na tri tematske sklope.

Vse ostalo gradivo, ki je bilo v večini, je bilo potrebno vsaj deloma prilagoditi že uveljavljeni etnološki sistematiki in sistematiki, ki jo za ljudske pripovedi in pesmi uporabljajo v literarni zgodovini. Tematska delitev gradiva, ki je tako nastala, je zato kompromis, ki ima tako kot vsak kompromis dobre in slabe strani. Najin kompromis je nastal predvsem iz želje po tem, da bi Mlinškov koncept zapisovanja ohranila v največji možni meri, čeprav je zato včasih delitev gradiva nekoliko drugačna, kot bi jo sicer našli v strogo znanstvenih izdajah tovrstnega gradiva. Prav zato sva berilu tudi dodala večje število različnih preglednic, da bi bilo gradivo lažje uporabljati.

Zbiranje in nastajanje gradiva

Iz Mlinškovega domoznanskega koncepta lahko razberemo, da se zbiranja gradiva ni loteval kot etnolog, zgodovinar ali folklorist. Bil in ostal je vseskozi učitelj, ki pa je hotel natanko, kolikor je le mogoče, spoznati svoj kraj. Svojo metodo dela je opisal takole: "Druga pot bo med ljustvo. Posebno vprašanje, kako si pridobiti zaupanje ljudstva. V veliki meri bo to stvar

osebnosti. Nekaj malega pač lahko tudi doseže vsak. Ako si dalje dobro ogledamo domači okoliš, bomo našli marsikaj, česar niti ne slutimo. Ne zadostuje pa sam sprehod, vse vtise in dojme skušajmo znanstveno izkoristiti in opredeliti. Skušali bomo priti v stik s starejšimi ljudi v kraju, ti nam bodo povedali marsikaj, kar spada že v zgodovino. Seveda dalje ne bomo pozabili prelistati vse knjige in spise, ki se morebiti nanašajo na naš domači kraj. Marsikaj je v šolskih kronikah, kar bi se dalo s pridom izrabiti."

Večina gradiva je bila verjetno zapisana pred II. svetovno vojno. To lahko sklepamo iz navedbe Vinka Moerderdorferja, ki je objavil v svojih knjigah (VOUS in LMS) obsežen del Mlinškove rokopisne zbirke, ki je danes izgubljena. Tam Moerderdorfer navaja, da je uporabljal "rokopisn(o) zbirko šolskega upravitelja Franca Mlinška. Zapiski so iz let 1933 in 1934 in se nanašajo pretežno na Velenje in okolico, znatno pa tudi na gornjegrajski okraj (Savinjska dolina), odkoder so se preselili rudarji in pazniki."

Vendar je Mlinšek zapiske nadaljeval še kasneje, saj je na en rokopisni zvezek (M 3) dopisal tole:

Narodno blago

Zbral Fr. Mlinšek, učitelj v Velenju.

(od 1925 - 1955)

Zbrano ob raznih prilikah.

Glede na razčlenitev izbranega gradiva lahko rečemo, da je Mlinšek pri svojem delu uporabljal predvsem etnološko metodo terenskega dela. Kot pravi sam je izbiral starejše ljudi, zato se večina gradiva zagotovo nanaša na drugo polovico 19. stoletja, čeprav Mlinšek zapisom, z izjemo zgodovinskih beležk, ni poskušal dati kakršnekoli časovne dimenzije. Tisti zapisi, ki jih je bilo mogoče datirati, pa vsi dokazujejo, da se nanašajo na 19. stoletje.

Mlinšek žal ni pri vsakem zapisu navedel imen svojih informatorjev in se je zadovoljil le z navedbo kraja, včasih pa je izpustil tudi tega. Redaktorja sva se trudila, da bi tudi take zapise skušala lokalizirati, kar pa je bilo po preteku več kot pol stoletja od nastajanja zapisov večkrat zelo težko. Sicer pa Mlinšek sam navaja naslednje svoje informatorje:

(po količini informacij)

- JOSIP VELER, Podkraj
- JOSIP ZIDARN, Podkraj
- FRANC VOGRIN iz Mislinje (Mlinškov stric)
- JAKOB ZIDARN, Mozirje
- GREGOR GORŠEK iz Bevč
- vl. HUDOURNIK v Tajni (Podkraj pri Velenju) "Pesmi iz domače/kmečke zbirke".
- JEVŠNIK, Škale
- MARIJA MEH, Velenje
- STANE SEVČNIKAR, Šoštanj
- HELENA MORI iz G. Savinjske doline
- MATEVŽ POCAJT, Zabrdno pri Velenju najverjetneje po pisani predlogi.

Mlinšek in Moederndorfer

Edini primer objave Mlinškovega gradiva poznamo iz že omenjenih del Vinka Moederndorferja: Verovanja, običaji in uvere Slovencev II. in V., ki sta izšli v Ljubljani leta 1946 in 1948, in Ljudska medicina na Slovenskem, ki jo je leta 1964 izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Moederndorfer je to gradivo dobil verjetno leta 1945, saj navaja "rokopišno zbirko šolskega upravitelja Frana Mlinška", šolski upravitelj pa je Mlinšek bil le v letu 1945. Vsekakor pa je v tem izgubljenem rokopisu šlo za zelo obsežno in bogato gradivo, saj je iz kazal v VOUS razvidno, da je V.M. iz Mlinškovega gradiva objavil 55 zapisov v drugi knjigi, 102 zapisa v peti knjigi in več kot sto zapisov v LMS.

Primerjava tam objavljenega gradiva in gradiva, ki je ostalo v Mlinškovi zapuščini kaže, da gre v veliki meri za nove zapise, ki jih v zapuščini ni. Deloma so ti zapisi drugače zapisov iz zapuščine, le manjši del zapisov pa je identičen zdaj znanim zapisom.. Tako je gotovo, da je Moederndorfer imel vsaj še en, za zdaj izgubljen Mlinškov rokopis, ki ga je Mlinšek zbiral v letih 1933 in 1934 in ga poslal učiteljskemu kolegu Vinku Moederndorferju, ki je zbrano gradivo izdal v svojih treh omenjenih knjigah.

Spočetka smo razmišljali tudi o vključitvi dela tega gradiva v Mlinškovo berilo, vendar smo kasneje to misel opustili. Odnos

strokovne etnološke javnosti do Moederndorferjevih objav (B.O. SE II/134-137 in B.O. SE V/277-282) je namreč nekoliko skeptičen. Iz ocen (zlasti VOUS II. in V.) lahko razberemo, da je Moederndorfer z gradivom, ki ga je uporabljal, nekoliko malomarno ravnal, ga navajal nenatančno in ga včasih tudi po svoje prikrojil. Če je V.M. to počenjal s starejšim gradivom, ki ga je povzemal po že objavljenih virih, je to toliko bolj mogoče domnevati tudi za še neobjavljeno gradivo, kakršno je bilo npr. Mlinškovo, ki ga strokovna javnost ni mogla preverjati.

Slavilne avtorske in zbrane ljudske pesmi

Rekli smo že, da je bil Mlinšek pravi garač v svoji zbirateljski vnemi. Dobršen del njegovega "ljudskega blaga" predstavljajo poleg ljudskih (pri)povedk "narodne" oz. ljudske pesmi. Zapisoval jih je iz različnih virov, največ vsekakor iz ustnih. Pisane predloge pa so mu bile predvsem t. i. kmečke knjige in vsaj v enem primeru, v katerem gre za Pocajtovo avtorstvo, doslej neznan, sicer omenjeni, pisni vir.

Pesniško je Mlinšek najprej zanimiv s svojimi priložnostnimi verzifikacijami, v katerih je predvsem v didaktične namene slavil kralja Aleksandra, manj obvezno za takratne šolske proslave pa je njegov slavljenec tudi Josip Juraj Strossmayer. Avtorsko Mlinšek seveda nikoli ni dosegel pesniškega renomeja, četudi je spesnil nekaj posrečenih slavnih pesmi, verzificiranih kronik in kozerij. Vrednost njegovih tovrstnih besedil je predvsem dokumentarna. Veliko dragocenejši je kot zbiralec in tudi redaktor na Šaleškem znanih in petih ljudskih pesmi.

O šaleški ljudski pesmi seveda ne moremo govoriti, saj je samoumevno, da tukajšnje ozemlje nikoli ni živelo svojega samostojnega kulturnega življenja.

Povejmo na tem mestu le splošno definicijo ljudske pesmi. Najbolj razširjena je Grafenaurjeva, ki je utemeljil ljudsko pesem s tisto, "ki jo je narodno občestvo (po vsem jezikovnem ozemlju ali samo po posameznih pokrajinah ali okrajih) po ustnem izročilu, s petjem iz spomina, sprejelo za svojo, jo daljšo dobo pelo, po svoje spreminjalo in tako prilagodilo svojemu okusu in slogu ter jo morda poje in spreminja še sedaj." (Več o (slovenskem) ljudskem pesništvu glej npr. v Marko Terseglav:

Ljudsko pesništvo. Literarni leksikon, 32. Ljubljana. SAZU, 1987.) - Termin ljudsko pesništvo je stopil v rabo šele po drugi polovici 20. stoletja, do dokrat pa tudi v strokovni literaturi prevladuje izraz "narodno pesništvo". Slednjega uporablja tudi Mlinšek.

Ni jasno, po kakšnem in čigavem klasifikacijskem sistemu je Mlinšek nameraval razvrstiti svoje zbrane pesemske enote. Klasifikacija je zato opravičeno v celoti redakcijska. Vendar pa tudi ta gradiva ne razdeljuje le po osnovnem načelu ljubezensko - obredno - versko in šaljivo' med lirskimi ljudskimi pesmimi (epsko-lirskih besedil skorajda ni, razen morda tako začutenih pisem v verzih ali dveh fragmentarnih), marveč skuša v kar največji meri slediti Mlinškovega zaporedju zapisanih besedil. Razvrščevalno ji je še najsorodnejši zgled Štrekljeva klasifikacija. Največ je priložnostnih in zabavnih ljudskih pesmi, sledijo obredne, nabožne in religiozne, resne, in v skromnejšem obsegu še ljubezenske in erotične (tu tudi ljubezniva pisma v verzih ljubemu tovarišu in tovarišici ter prijateljici za god). Po tej tematiki so podani tudi glavni naslovi pesemskih razdelkov.

Etnološko-slovstvena vrednost Mlinška kot zbiralca in urednika je, da pesmi skorajda v nobenem primeru ni samovoljno slovenil, tudi interpunkcijsko je ostajal zvest predvsem slišani melodiji. Ti potezi se odražata skozi vseh 111 zbranih pesemskih enot njegovih šaleških zapisov.

Oblikovno je v duhu verzne in kitične sistematike zapisa ljudske pesmi dosledno največkrat zapisal le prvo kitico kot tip, sledeče pa je pisal tudi tako, da je združeval po dva zaporedna verza, ne glede na rimo, kitico pa je znal zapisati tudi v celoti prozno. Takšnih, nujnih redakcijskih posegov v besedila je v berilu več.

Ponarodelim pesmim je, kjer se je to le dalo, ponekod dognan tudi avtor. Največ avtorskih, a ponarodelih, ki jih je Mlinšek sprejel za ljudske, je Slomškovih (tudi prevodi Siedlovih), sledi nekaj Orožnovih in Lipoldovih (iz savinjske lokacije). Ostalo je utonilo v pozabo, kakor to s tovrstnim ljudskim materialom storita čas in s pesmijo ob vsaki priložnosti ne preveč zahteven, a radosten človek.

Tako je bilo tudi s številnimi na Šaleškem razširjenimi pesmimi pohorskega pevca in igrca Jurija Vodovnika, ki mu v

našem kontekstu najbolj izrazito stopa ob bok anonimni Matevž Pocajt, kakor nas o njem informira Fran Mlinšek.

V berilu objavljeno Pocajtovo pesem *Od larme* (ibid. "spisal" M. P.) vidnejši vodovnikoslovci že dlje časa pripisujejo Vodovniku (obj. v DiS I. 1900). - Pocajt-Mlinškova verzija obsega 9 kitic (v prim. z Vodovnikovo sta v M. zapisu združena po dva zaporedna si verza), kar bi lahko bilo 9 osemvrstičnic ali po Vodovnikovem oblikovanju te enote 18 štirivrstičnic. Pocajtova različica je celovitejša, prim. obeh pa pokaže, da je Vodovnikova (avtorska) fragmentarna, in sicer ji poleg drugačnega naslova (*Moj konjiček*) manjkajo P/M celotna prva, delno peta, celotna šesta in sedma kitica ter delno tudi osma in deveta (ki sta v zaporedju zamenjani). Doslej nam ni uspelo ugotoviti, kdo je bil Matevž Pocajt, po M. pripisu "Spodaj podpis: Mateuš Pocajt, okoli 1888", pa vemo, da jih je M. prebeležil iz redakciji doslej neznane pisne predloge iz leta 1888. Prav tako je M. vsem trem Pocajtvim (V96, V97 in V98) nedvomno pripisal Pocajtovo avtorstvo. V tej zvezi pa se zastavljajo zanimiva vprašanja: So pesmi za sedaj neznanega Matevža Pocajta izvirne? Ali so samo prepete in razširjane Vodovnikove? Jih je Pocajt samo zapisal (ali tudi širil)? Kdo je Matevž Pocajt? Ali so vse Vodovnikove? Ali je bil anonimni M. Pocajt pevec tudi drugih pesmi, ki so nastale v Goriškovem krogu? Itd. - Odgovorov na ta vprašanja ne bomo dobili prej, dokler ne bo znanih več podatkov o Pocajtu. Vendar lahko že sedaj z gotovostjo rečemo, da je bil Matevž Pocajt izrazit ljudski pevec in ne Vodovnikov epigon. Če nič drugega, to dokazuje njegova pesem V98, s katero nam Pocajt predstavlja svoje življenje. Raziskovalcem razširjenosti Vodovnikove pesmi naj bo z navedenim to dragocena informacija, da je bila pri dosedanjih (zbirnih) raziskavah (skoraj vedno) spregledana ne tako brezpredmetna šaleška lokacija. Podobno, tudi s pesmijo *Od larme* (brez avtorja, ljudska) nas informira rokopis Frančiške Vanovšek s Plešivca (glej v nadaljevanju).

Mlinškov sedaj urejeni zbirateljski opus ljudske pesmi, pete in zapisane na Šaleškem, predstavlja v dosedanem lokalnem raziskovanju monumentalno tovrstno delo po svojem obsegu. Seveda pa ne smemo v tej zvezi prezreti ostalega zbirateljskega dela, ki so ga za to področje doslej vzporedno z drugimi analizami, zato tudi veliko bolj nesistematično, opravljali predvsem

raziskovalci iz Muzeja Velenje s svojimi sodelavci. Prva zbirna študija je bila objavljena v antologiji šaleškega pesništva (Šaleški ibidem I, ŠR 5, 1990), kjer je med drugim informativno objavljenih tudi 14 Mlinškovih zbranih besedil (šaleške) ljudske pesmi. V šaleškem okolišu je delno raziskana ljudska pesem na Plešivcu pri Velenju, kjer sta delovala ljudska godca popotnik Lambizarjev Franc (1903-1975), citrar in avtor, in med obema vojnama Franc Klančnik, katerega številne svatovske pesmi so žal ohranjene samo v izbirnem prepisu veliko preskromnega obsega. Etnološko nadvse zanimivega področja Plešivec Fran Mlinšek ni raziskoval, zato je toliko nujnejša primerjava njegovih zbranih besedil ljudske pesmi s tremi najdenimi rokopisnimi zvezki (t. i. kmečkimi knjigami) Frančiške Vanovšek, vdove Drenovec in Friškovec iz Plešivca, "spisanih" v letih 1906-1916 (med, verjetno družinskimi, "spisatelji" podpisani tudi Marija in Emilija Vazolak, Terezija Friškovec in Fran Vanovšek). Ohranjenih je 110 enot različnih ljudskih pesmi (Mlinšek jih ima 111), nekaj v različicah zapisanih tudi pri Mlinšku, v primerjavi s Štrekljem pa je veliko docela neznanih. Podobno kakor Mlinškova besedila prinašajo tudi rokopisi Vanovškove nove odgovore o tukajšnji razširjenosti Vodovnikove pesmi itd. Omenjeni rokopis navaja za šaleško lokacijo doslej še enega nepoznanega ljudskega pevca: Plahu-tovega Mihača, najverjetneje popotno ime za Miha Brdnika iz Plešivca. - Poleg številnih osamljenih primerov je večje število tukaj petih ljudskih pesmi ohranila tudi A. Pristovšek, ki jih je pela Cecilija Koren-Goltnik (1886-1978) iz Loma nad Topolšico. Sledi za ljudsko pesmijo na Šaleškem so torej še žive in sveže.

Sklep

Ob koncu lahko zapišemo, da je bil Mlinšek brez dvoma izjemen človek, pedagog in kulturni delavec, ki si je zaslužil vidno mesto med pomembnimi Šalečani. Bil je pionir velenjskega knjižničarstva, njegova zapuščina pa predstavlja dragoceno domoznansko zbirko, s kakršno se lahko pohvalijo le redke slovenske knjižnice. Zato ne bi bilo prav nič narobe, če bi velenjska knjižnica, ki prav zdaj ustanavlja svojo domoznansko zbirko, tudi na simbolni ravni povezala svoje delo z imenom Frana Mlinška.

Mimogrede omenimo, da je bil Fran Mlinšek verjetno prvi, ki je razmišljal o ustanovitvi muzeja Šaleške doline: "Še nekaj moram na tem mestu omeniti, kar je v najožji zvezi s krajem. To je krajevni muzej. Pripravljen sem na Vaš posmešek, ampak mislim resno. Že vem, kaj vam je na jeziku: Kaj boš dal noter in kam? Seveda tu ne gre čisto brez truda in denarja in prostora, ampak če pomislimo, kakšnega izobraževalnega pomena so muzeji, moramo reči, da je taka ustanova vredna truda in pozornosti. Kaj nam koristijo krasni muzeji v Ljubljani, Celju in drugod, če jih pa ne moremo vsak čas ali sploh ne ogledati?! In za domoslovni in splošni pouk bi bila to nepoplačljiva pridobitev... Če se dobi prostor za telovadnico in določajo posebne dvorane za delavnico, potem bi se dobila tudi sobica za to, kjerkoli. Kaj pa sedaj v muzej? Vse, kar sličnega vidiš v velikih muzejih. Marsikaj se še prelaga sedaj v kabinetih kot v napotje in bo sčasoma moralo zginiti, ker pač tja ne spada. V muzeju na pravem mestu bi delalo dober vtisk. N. pr. v našem kabinetu se nahaja star krucifiks, menda ročno delo, kdo ga je postavil noter, sam bogvedi. A razpada, ni na svojem mestu. Precej imam starih zemljevidov, spadajo v muzej. Naj navedem samo par stvari, ki jih lahko dobimo doma: star kolovrat, popolna zbirka rudništva, rude, vzorec rudarskih ali drugih industrijskih naprav, zbirka lesa, razni načrti, diagrami, vzorci starega in sedanjega sloga krajevnih stavb, izdelki narodnih umetnikov, dalje industrijski produkti, kmetijski obrtni izdelki, prikazujoči domačo obrtnost, kake stare statve, slike naselij, cerkva, cerkv. slik/e/, umetnine, kaj stare cerkvene oprave, predmeti s starimi narodnimi okraski, star denar, zbirko znamk... Mnogo, mnogo bi se dobilo v šoli. Otroci vidijo mnogo, vidijo kot mi odrasli vse posebnosti, samo jih je treba opozoriti. Nanesli bi nam sčasoma stvari, da bi ne vedeli kam z njimi... S takim zbiranjem pa bi se mladina praktično vadila spoštovanja starinskih predmetov ter se najlažje vglabljala v zgodovinsko zamisel... Če ima Ptuj svoj muzej, zakaj bi ga ne imel /npr./ Šoštanj?"

Pri pripravi Mlinškovega berila je obema urednikoma pomagalo veliko ljudi, brez katerih bi bilo delo nepopolno. Največ je bilo informatorjev na terenu, posebna zahvala pa velja tudi vsem tistim, ki so delo pregledali v celoti in nama dali dragocene in obsežne pripombe s svojega področja dela. Zlasti se zahvaljujema uredniku zbirke Tonetu Ravnikarju iz Muzeja

Velenje, ki je sodeloval pri zapisih, povezanih s starejšo zgodovino; Aleksandru Videčniku iz Mozirja, ki nama je pomagal razrešiti zapise iz Zgornje Savinjske doline; Alenki Šalej, ki je opravila obsežen jezikovni pregled; vsem informatorjem in sodelavcem pri transkribiranju, dokumentiranju in knjižnem oblikovanju gradiva: Karlu Šilihu iz Velenja, Marti Trampuš iz Velenja, Anici Podlesnik iz Velenja, Vidi Jeromel iz Velenja, Stanetu Lipniku iz Škal, Ivanu Korenu iz Bevč, vsem članom velenjskega etnološkega krožka Univerze III. življenjskega obdobja; Damijanu Kljajiču, Suzani Puc in Mileni Slatinjek iz Muzeja Velenje; Vojku Gorjancu iz Ljubljane, Klari Pavšer iz Celja, Jožetu Hudalesu st. iz Velenja, Jožetu Kerncu s Paškega Kozjaka, Jožetu Pribožiču iz Šoštanja; Vladu Vrbiču in Ljubiši Savoviču iz Kulturnega centra Ivana Napotnika Velenje, Petru Marinšku iz Velenja; ter recenzentoma dr. Tonetu Pretnarju in dr. Božidarju Jezerniku.

O življenju in delu Frana Mlinška so nama bili dragoceni informatorji:

1. Alenka Mlinšek, Velenje
2. dr. Dušan Mlinšek, Ljubljana
3. Oto in Manica Blatnik, Velenje
4. Anica Podlesnik, Velenje
5. Marjana Brodnik, Velenje
6. dr. Matjaž Kmecl, Ljubljana
7. Vinko Šmajš, Velenje
8. Pankrac Semečnik, Velenje

Vsem najlepša hvala!

"Ni naše delo namenjeno samo sedanjosti, ampak tudi bodočnosti in zanamcem."

Fran MLINŠEK

3. POJASNILO (O)KRAJŠAV*, KRATIC, AVTORSKIH ZNAČK IN NESPLOŠNO IZPOSTAVLJENIH ZNAMENJ

aMV	- v arhivu Muzeja Velenje
anon.	- anonimno
AS	- Anton Slodnjak
AS RLV	- Anton Seher: Od prvih raziskav do 4 milijone ton letno, v: 100 let rudnika lignita Velenje. Velenje, 1975
B	- (zgodovinske) beležke, kroniški zapisi, V
b. i.	- brez imena
b. k.	- brez kraja
b. l.	- brez letnice
B.O. SE	- Boris Orel, oceni dela Vinka Moederndorferja v Slovenskem etnografu
c. k.	- cesarsko-kraljevo
ČDŽŠS	- Janko Pajk: Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev, Ljubljana 1884;
ČZN	- Časopis za zgodovino in narodopisje
DiS	- Dom in Svet
e.	- enota
ed., edn.	- ednina
etn.	- termin iz etnologije, etnološki
F	- format
frag, frgm.	- fragment, fragmentarno
franc.	- francosko
germ.	- germanizem
GGNI	- Janko Orožen, Gradovi in graščine v narodnem izročilu, Ljubljana
gl.	- glej navedeno
gl. g. n.	- glej geselsko navedenko
gram.	- gramatično, slovnično
HJ, Hj	- Hudales, Jože
hrv.	- hrvaški, hrvatizem
ibid.	- ibidem, prav tam, na že navedenem mestu
im.	- imenovano

inač.	- inačica
Inf., inf.	- informator, informativno
inf. op.	- dodatna informativna opomba
IO DS	- Ignaz Orožen: Das Bisthum und Diozaese Lavant. Das Dekanat Schallthal, V. Teil, Graz 1885
IS GGDSŠ	- Ivan Stopar: Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem Štajerskem. Ljubljana
IST, Ist	- Ivo Stropnik
Ja/STLS	- Janisch, Andreas: Statistischetopografische Lexikon von Steiermark, vol. I-III, Graz 1884
JO/PK	- Janko Orožen: Paški Kozjak, Celjski zbornik 1973/74
Kor.	- Koroška
kor.	- koroško
KLDB	- Krajevni leksikon dravske banovine, Lj. 1937
Kl. op.	- klasifikacijska opomba
Kl. rdg. e.	- klasifikacijsko redigirana enota
k. o.	- katastrska občina
kont.	- kontekst
l.	- leto
lit.	- literatura, vir
Lj.	- Ljubljana
LMS	- Vinko Moederndorfer: Ljudska medicina pri Slovencih, Ljubljana 1964
M., M	- Fran Mlinšek, avtor, M. avtorstvo
m.	- slovnično moški spol, maskulinum
marg.	- marginalija, marginalno
MB	- Mlinškovo berilo
Mb.	- Maribor
MBr	- računalniško zapis arhivske verzije MB
min.	- termin iz mineralogije
MIŠ	- Fran Mišič
mn.	- slovnično množina
M. rkp.	- Mlinškov rokopis/rkp. zvezek

MS	- Mlinškov slovar(ček), avtorski, osnutek za zapis narečnega besedišča
MSm	- Mlinškov slovar - mizarstvo
nar.	- narečno
nedol.	- slovnično nedoločna oblika
nem.	- nemško
n. d.	- navedeno delo
n. p.	- v našem primeru
NS	-Narodopisje Slovencev, vol. I, II, Lj. 1944-1952 NŽ EiD - Nena Židov: Domoznanstvo kot učni predmet. Etnologija in domoznanstvo, Ljubljana 1989, str. 15-22;
OB	- Otroško berilo
obj.	- objavljeno
Op., op.	- opomba
OM	- redakcijska ali registrska op. k imenovanemu M. rkp. zv.
p.	- pošta
p. e.	- prejšnja enota
petrol.	- termin iz petrologije
p. c.	- podružnična cerkev
pd.	- po domače, domače ime (hiše), vulgo
P/M	- Pocajt-Mlinškov zapis
pMS	- prirejeno po Mlinškovem slovarju/ slovarskem besedišču
p. op.	- prejšnja opomba
Plet.	- Maks Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar, vol. I, II Lj., 1894/95
PLS	- Niko Kuret: Praznično leto Slovencev, vol. I, II, Lj. 1989.
PPZTP	- Jakov Stipišič, Pomočne povijestne znanosti u teoriji i praksi, Zg. 1972
pr.	- prejšnji
pribl.	- približno
prim.	- primerjaj
p. s.	- post scriptum, pripis

PŠN	- iz delovne študije Zapis šal. nar. besedišča
PV	- pisma v verzih/poezija v prozi
p. v., pv.	- prvi verz, po prvem verzu
razl.	- različica
RDC, rdc.	- redakcija, redakcijsko
RDG, rdg.	- redigiranje, redigirano
reg.	- registracija enote
rkp.	- rokopis, rokopisen
RLV	- Rudnik lignita Velenje
samozal.	- knjižna samozaložba
sest.	- sestanek (domoslovnega ali samoizobr. krožka) // tudi sestavek
sign.	- signatura
SK	- Slovarko kazalo (v dodatku Berila)
SK EiD	- Slavko Kremenšek: Domoznanstvo, etnologija in politika. Etnologija in domoznanstvo Ljubljana 1989. str. 145-154.
SLK	- Vilko Novak: Slovenska ljudska kultura, Lj. 1960
sln.	- slovenski, slovensko, tudi slov.
spl.	- splošno
SPs	- Slovenski pravopis, 1962
ss	- sequents, na sledečih straneh
S/S	- Seidl-Slomškovo avtorstvo
SSKJ	- Slovar slovenskega knjižnega jezika**,
SSL	- Anton Slodnjak: Slovensko slovstvo, Lj. 1968
st.	- stoletje
Stls.	- Janisch, J.A.: Statistisch-topografische Lexikon von Steiermark, Graz 1884, vol. I-III
str.	- stran
strok. n. š.	- strokovno nadaljevalna šola / tudi obrtna š.
sv.	- sveti
Š., Š	- Karol Štrekelj: Slovenske narodne pesmi....
šal.	- šaleško, šaleški
ŠI	- Šaleški ibidem, antologija šaleškega

	pesništva (IST, ŠR 5, 1990)
ŠD	- Šaleška dolina
ŠKP	- Šolska kronika, Ponikva
ŠR	- zbirka Šaleški razgledi, Velenje
št.	- število, štetje
Št.	- Štajerska
t. i.	- tako imenovani/-o
T	- France Tomšič, Slovensko-nemški slovar, Lj. 1973, Isti, Nemško-slovenski slovar, Lj. 1974
TZ	- terenski zapisi v Muzeju Velenje
TZ etn. k.	- terenski zapis - etnološki krožek
ur.	- urednik, uredil
ust.	- ustanovljen, ustanovitev
V	- verzi, poglavje IV, pesemska enota
vaj.	- vajenski
var.	- varianta
V. M.	- Vinko Moederndorfer
VOD	- Jurij Vodovnik
vol.	- lat. volumen, gl. zv.
VŠK	- Velenjska šolska kronika, original rokopisa hranijo na OŠ Miha Pintar - Toledo
vulg., vl.	- vulgo, po domače
VUOS	- V. M.: Verovanja, uvere in običaji Slovencev, vol. II (1948) in V (1946)
zap.	- zapisal
ZD	- Zbrano delo
zgod.	- zgodovinsko
ZS	- zbrani spisi
zv.	- zvezek, rkp. zvezek
()*	- zaznamuje registracij. ali antologizacij. op.
(?)	- zaznamuje redakcijsko nerešeno, nejasno
(!)	- zaznamuje "bodi pozoren" oz. "ne zamenjaj"
/abc/	- zaznamuje abecedni seznam
()	- zaznamuje "neobvezno"- stilistično opus titev besedila

(...)	- zaznamuje M. opustitev besedila
/.../	- zaznamuje redakcijsko opustitev besedila
/ /	- zaznamuje opravljeno redakcijo, redigirano
-	- zaznamuje odstavek
<	- zaznamuje nastanek česa
>	- zaznamuje prehod v kaj
/	- zaznamuje pomen žin' oz. žali', t. verzni prehod
//	- zaznamuje ločitev med pomenoma
"	- zaznamuje "enako kot prej navedeno"
//: ... ://	- zaznamuje "se ponovi", refren

* Splošne krajšave so izpuščene.

** Večina (narečnih) manj znanih besed je razloženih iz tega vira (SSKJ I-IV), vendar ni povsod tudi posebej navedeno.

4. OPISNO POROČILO O MLINŠKOVI ROKOPISNi ZAPUŠČINI

(M1): Razno ljudsko blago, nabrano v okol. Velenja (pravljice, vraže itd.). - Rkp. zv. - beležnica, F 16,5 x 20 cm, 46 popisanih strani, 107 enot (1/1-1/107).

(M2): Narodne pesmi in drugo nar. blago. / Narodno blago. Zbral Fran Mlinšek, učitelj v Velenju (od 1925-1955). - Rkp. zv. - beležnica, F isti, 119 popisanih strani, 103 enote (2/1-2/103).

(M3): Narodno blago. Zbral Fr. Mlinšek, učitelj v Velenju (od 1925-1955), /podpis/. - Rkp. zv. - beležnica, F isti, 116 popisanih strani, 427 enot (3/1-3/427).

(M4): Govori učencev ob narodnih praznikih. Sestavil Fran Mlinšek. - Rkp. zv. - beležnica, F isti, 35 popisanih strani, 7 enot (M 4/1-4/7) - slavnine pesmi + dodatek (rdg. M. pripisi k enotam - komentarji). - Ostalo: Beležke iz časopisov. / Opazovanja. / Uradni dopisi. / Vojaške zadeve. / Dnevnik in razne beležke (od l. 1928-6. januarja 1930).

(M5): Pesmi za memoriranje. - Rkp. zv. - beležnica, F 14 x 20,5 cm, 11 + 1 popisanih strani + 1 priloga. - /Pesmi iz slovenskih beril/. Naslovi: Kralj Matjaž (pv. Sredi noči, opolnoči / iz sanj se kralj Matjaž zbudi), Zlata ptička (pv. Zlato ptičko so ujeli), Zaostali ptič (), Tri

ptičke (), Ajda (belokranjska), Jesen (J. Stritar), Zvezdoznanstvo (), Dramilo (V. Vodnik), Na Sorškem polju (S. Gregorčič), Surovež (Stritar), Zima (), Letni časi (Da mi biti je drevo), Pomlad (Anica Černejeva, pv. Prikukal iz zemlje je zvonček zaspan), Mi vstajamo (" / In vas je strah?), Divji mož (Divji mož, kosmati mož, tri doline je ogradil).

(M5.1): Razni nenavadni izrazi, zabeleženi ozir. nabrani v okol. Velenja. / Čebelarstvo izrazoslovje starih čebelarjev. - Rkp. zv. - spisovnica, F 16,5 x 20 cm, 6 popisanih strani, enota (M 5.1). - V Opombah in Berilu združeno z (M 6), - Slovarček (M).

(OM5.1.2): Čebelarstvo izrazoslovje... - V np. izpuščena skica panja, ki ilustrira "dele". Sledi beležka: Leta 1928 pridelal /čebelar Fr. M./ cca. 180-190 kg /medu/, prodal cca. 125 kg. Leta 1929 natočil cca. 150 kg, oddal cca. 70-80 kg. Leta 1930 natočil cca. 70 kg, prodal 40 kg.

(M6): Beležke o tujkah in drugih izrednih besedah, nabranih v okol. Velenja. - Beležka/frgm. - Rkp. zv. - spisovnica, F isti, 5 popisanih strani, enota (M6). - V Opombah in Berilu združeno z (M 5.1, Slovarček (M)). - (OM6, dodatek): beležka o sadjarstvu v občini (Herberstein).

(M7): Prosti spisi učencev 4. razreda osnovne šole Velenje. Podpis. - Rkp. zvezek, F isti, 79 popisanih strani, več rokopisov; zapisovali učenci, delno tudi Mlinšek sam. Učenci (Zofka Goršek, Fanika Gradišnik, Ivanka Tepina, Ivan Koren, Cilka Pocajt, Marija Veler, Veronika Sotler, Jožefa Ožir (in drugi) so se pod svoj izdelek tudi podpisali, okrog dvajset boljših spisov svojih učencev (četrtga razreda v šolskem letu 1926/27) si je Mlinšek prepisal sam in jih verjetno tudi nekoliko redigiral. V nadaljevanju (datirano s šolskimi leti od 1928/29 - 1938) podobno še učenci: Jožef Grabner, Lucija Oštir, Majda Kurnik (1931, 4. razred, v zvezek narisala tudi štiri risbice), Žarko Rihtarič, Vida Kurnik, Pavla Obu in drugi. - Prim. bibliografsko op. in izbor desetih spisov v poglavju Otroško berilo.

(M8): Prosti spisi /učencev/. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zvezek, F isti, 37 popisanih strani. - Prim. prejšnjo opombo. (Ernest Močnik, Valter Demšar, Josipina Oštir, Josip Meža in drugi). Datirano s šolskim letom 1929/30 (1931). Nekaj naslovov: Kam bi rad(a) potoval(a), Miklavžev večer, Pustne šale, Kako ščitim ptice pevke, Novi zvonovi v velenjski cerkvi, Božični prazniki, Med, Kako smo delali jaslice itd. - Prim. Otroško berilo.

(M9): Prosti spisi /učencev/. - Rkp. zv. - spisovnica, F isti, 10 popisanih strani. - Prim. prejšnji opombi opisa pos. zv. - Proste spise prepisal M. sam, brez navedbe avtorjev, največkrat zamo zanimivejši odlomki na isto temo. Nekaj naslovov: Moje dobro delo, Kaj sem videl v gozdu,

Zakaj se mi konj dopade, O pijancu, O pajku, Siromaki itd. - Prim. Otroško berilo.

(M10): /Pesem/ Kronika leta 1929/30 in drugo. Ob novem letu 1930. - Rkp. listi, F 21 x 35 cm, 4 popisane strani, 1 enota (M 10).

(M11): Učna snov iz zgodovine za 1. razred - strok. nad. šole. Izbral: / Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F 14,5 x 20 cm, 22 popisanih strani + 1 priloga. (1947).

(M12): Učna snov iz zgodovine za III. r. strok. nad. šole. Podpis: / Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 27 popisanih strani.

(M13): Učna snov iz zgodovine za III. razr. strok. nad. šole. Podpis: / Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F isti, 23 popisanih strani.

(M14): Cerkvene razmere občine. / Kratek pregled Lavantinske škofije. - Rkp. zv. - številčnica, F 16,5 x 20 cm, 14 popisanih strani. - Povzeto po: F. Kovačič, Zgodovina Lavantinske škofije, Maribor (?). / Učna snov za domoznanstvo/.

(M15): Zgodovina šole in trga Velenje. Sestavil Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - spisovnica, F isti, 9 popisanih strani. Učna snov za domoznanstvo. - Iz vsebine: Zgodovina tukajšnje šole /op., v Velenju/, - Zgodovina našega trga, - Grad Velenje, - Grad Šalek, - Življenje v gradovih, - Pravljica o Gradišču, - /Važnejši splošni zgodovinski in zemljepisni/ podatki za domoznanski pouk, - Zgodovina /kraja/, - Zemljepisje /kraja/, - Rokodelci nekdanj.

(M16): Zgodovinska učna snov za 4.a razred v šol. letu 1950/51. Podpis: /Fr. Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F 14,5 x 20,5 cm, 47 popisanih strani + 2 prilogi.

(M17): Zbirka zgodovinskih sestavkov za 4. razr. o. š. Podpis: Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 38 popisanih strani. - Prim. zv. M16.

(M18): Zbirka zemljepisne snovi za 4. razr. o. š. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave (Ponova učne snovi...), F isti, 29 popisanih strani. - Pomembnejše beležke za n. p.: Šolsko poslopje: lega; Okolica šole: trg; Kolodvor; Rudnik; Elektrarna; Naša občina; Vzpetosti; Cerkvena in šolska občina, Nadmorska višina, Sosednje občine in kraji; Šaleška dolina.

(M19): Učna snov iz zemljepisja za I. razred strok. nad. šole. Zbral Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 19 popisanih strani + 1 priloga.

(M20): Prof. Dušan Kompare, Gospodarska geografija Jugoslavije (izpiski). Podpis: Mlinšek Fr. - Rkp. zvezek - skripta, F isti, 44 popisanih strani (Mlinškov rokopis).

(M21): Učna snov iz zemljepisja za II. r. strok. nad. šole. Sest.:

Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 32 popisanih strani + 1 priloga - izjava ("Izjavljam, da bo moj otrok Edo Ferenčak, učenec 4. razr. v šolskem letu 1946/47 obiskoval: pouk v veronauku." Velenje, 18.9. 1946. Podpis).

(M22): Učna snov iz zemljepisja za III. razr. strok nad. šole. Sest.: Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 32 popisanih strani.

(M23): Zbirka vprašanj iz zemljepisja. Zbral Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 20 popisanih strani.

(M24): Pouk zemljepisja. Sestavil za /domoslovno učiteljsko/ konferenco v šol. letu 1929/30. - Rkp.zv. - številčnica, priprave, F 16,5 x 20,5 cm, 12 popisanih strani.

(M25): Beležke iz raznih knjig (literatura). Podpis: /Mlinšek Fr./ - Rkp. zvezek, F isti, 17 popisanih strani.

(M26): Zbirka važnejših časopisnih poročil, zbranih za Strokovno nadaljevalno šolo. Nabral: Mlinšek Fr. - Rkp. zvezek, F 14,5 x 21 cm, 13 popisanih strani + 1 priloga.

(M27): (Razne) beležke iz časopisov in revij. Nabral Mlinšek Fr. (Zanimivosti. Nabral iz časopisov Fr. Mlinšek). - Rkp. zvezek, F isti, 84 popisanih strani + 1 priloga, 588 avtorsko označenih enot + 1 enota priloge (Slovenski tehnični izrazi mizarske stroke), gl. MSm.

(M28): (Zbirka raznih zanimivih beležk, nabranih iz časnikov in revij. Zabeležil Mlinšek Fran. / Beležke iz revije Tovariš, 1967, iz rubrike "Saj ni res - pa je"). - Rkp. zvezek, F isti, 94 popisanih strani, 663 oštevilčenih enot.

(M29): Snov za pouk domoslovja. Sestavil: Mlinšek Fran. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 20 popisanih strani.

(M30): (Snov za 2. sestanek samoizobraž. krožka v Velenju, vršечеge se dne 18. januarja 1928.). - Rkp. zv. - spisovnica, F 16,5 x 20,3 cm, 14 popisanih strani.

(M31): Razne beležke iz knjig in časopisov za uporabo pri pouku na osn. in strok. nad. šoli. Nabral: Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F 14,5 x 21 cm, 20 popisanih strani.

(M32): (Jugoslovsanska zadruha. Za 4. sest., 28.3. 1928. /Kaj je oblikovalo človeka. Referat za 5. sest., 1. 1928). - Rkp. zv. - spisovnica (brez naslova), F 16,5 x 20,3 cm, 15 popisanih strani.

(M33): (Šola bodočnosti). - Rkp. zv. - izpiski, spisovnica (brez naslova), F isti, 8 popisanih strani.

(M34): (Rokotvorni pouk in delovna šola). - Rkp. zv. - spisovnica (brez naslova), F isti, 11 popisanih strani.

(M35): (Risanje v osnovni šoli). - Rkp. zv. - priprava (speti listi iz spisovnice, brez naslova), F isti, 21 popisanih strani.

(M36): (Kako pomagati učencem pri študiju). - Rkp. listi - prip-rava (listi iz spisovnice, brez naslova), F isti, 10 popisanih strani.

(M37): Razna določila za vajence (Vaj. zakon.). Podpis: Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - beležnica, F 14,5 x 20,7 cm, 11 popisanih strani, 30 avtorsko označenih enot (členov).

(M38): Učna snov za pouk oblačilne stroke (I. in II. razr.). Podpis: Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 31 popisanih strani + 1 priloga.

(M39): Zbirka prirodoslovnih sestavkov za 4. razred osn. šole. Nabral Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 49 popisanih strani.

(M40): Učna snov iz higijene za III. r. strok. nad. šole. Podpis: / Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F isti, 44 popisanih strani + B3 priloge (izjava Jožefe O., da bo njen sin Alojz O. v letu 1946/47 obiskoval "pouk v veronauku". Velenje, 18. 9. 1946. Podpis).

(M41): Higijena. 4. šolsko leto. Podpis: /Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F 14,2 x 20,5 cm, 18 popisanih strani + 3 priloge.

(M42): Učna snov iz prirodopisa in higijene. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F 16,5 x 20,6 cm, 79 popisanih strani.

(M43): Snov iz kmetijstva za V. razr. Podpis: /Fr. Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 75 popisanih strani.

(M44): Učna snov iz blagoznanstva za I. r. strok. nad. šole. Podpis: / Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F 14,4 x 20,7 cm, 16 popisanih strani.

(M45): Učna snov iz blagoznanstva za II. razr. strok. nad. šole. Podpis: /Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F isti, 18 popisanih strani.

(M46): Priprava učne snovi iz biologije. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F 14,2 x 20,8 cm, 67 popisanih strani.

(M47): Priprava učne snovi rastlinstva. 1955/56. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 71 popisanih strani.

(M48): Prirodopis, Živalstvo. Snov za 4. razred. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F 14,7 x 20,2 cm, 21 popisanih strani.

(M49): Učna snov iz kemije za III. r. strok. nad. šole. Sestavil: Mlinšek Fr. - Rkp. zv. - priprave, F 14,6 x 20,7 cm, 32 popisanih strani.

(M50): Industrijska šola. Učna snov iz kemije. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 19 popisanih strani.

(M51): Učna snov iz kemije za I. razr. strok. nad. šole. Podpis: / Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F isti, 25 popisanih strani.

(M52): Učna snov iz kemije za I. razr. strok. šole. Podpis: /Mlinšek

Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F isti, 42 popisanih strani.

(M53): Zbirka sestavkov iz kemije in mineralogije. Podpis: /Mlinšek/
- Rkp. zv. - priprave, F isti, 24 popisanih strani.

(M54): Kemija. Sestavil: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F 14,2 x 20,4 cm, 24 popisanih strani.

(M55): Vprašanja iz kemije. - Rkp. zv. - priprave, F 14,2 x 20,9 cm, 15 popisanih strani, 308 enot (vprašanj).

(M56): Učna snov iz kemije za II. r. strok. nad. šole. Sestavil: Fr. Mlinšek. - Rkp.zv. - priprave, F isti, 32 popisanih strani.

(M57): Učna snov iz kemije za III. razr. Sestavil: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F 14,4 x 20 cm, 76 popisanih strani.

(M58): Vprašanja iz fizike. Podpis: /Mlinšek/. - Rkp. zv. - priprave, F 14,4 x 20,8 cm, 22 popisanih strani, 452 enot (vprašanj).

(M59): Učna snov iz fizike za III.r. strok. nad. šole. Nabral: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 28 popisanih strani.

(M60): /Kemija/. - Rkp.zv. - priprave, F 14,2 x 20,4 cm, 18 popisanih strani.

(M61): Učna snov iz fizike za II. razr. strok. nad. šole. Sest.: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F 14,4 x 20,7 cm, 35 popisanih strani.

(M62): Industrijska sila. Učna snov iz fizike. Zbral: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 33 popisanih strani + 2 priloge.

(M63): Učna snov iz fizike za I.r. strok. š. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 40 popisanih strani.

(M64): Vprašanja iz fizike. Podpis: /Mlinšek Fr./ - Rkp. zv. - priprave, F 14,4 x 20,5 cm, 7 popisanih strani, 156 enot (vprašanj).

(M65): Učna snov iz fizike. - Rkp. zv. - priprave, F 14,5 x 21 cm, 51 popisanih strani.

(M66): Učna snov iz socialnih ved za II. razr. strok. nad. šole. Sest.: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 20 popisanih strani, 15 oz. 16 avtorsko označenih enot.

(M67): Učna snov iz socialnih ved za III.r. strok. nad. šol. Sest.: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 25 popisanih strani + 1 priloga.

(M68): Beležke za pouk iz socijalnih ved. Sest.: Fr. Mlinšek. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 32 popisanih strani.

(M69): Učna snov iz socijalnih ved za 1. razr. strok. nad. šole. - Rkp. zv. - priprave, F isti, 31 popisanih strani, 23 + 2 avtorsko označenih enot.

(M70): Rkp. listi. Fr. Mlinšek: /referat/ O reformi učnih načrtov, /referat/ Šola in prosveta naroda, Blaž Kocen (biografski zapisek), /fotografija iz časopisa/ Velenje nekoč.

(M71): Risanje in princip samodelavnosti (predaval na zborovanju, dne 3.12. 1930 v Velenju). - Rkp. zv. - referat, F številčnice (brez platnic), 16 popisanih strani.

(M72): F. M.: Domoslovna izobrazba učitelja. - Rkp. zv. - številčnica, F isti, 21 popisanih strani. - Referat.

(M73): Motnje v šolskem delu. - Rkp. zv. - referat, F isti (brez platnic), 24 popisanih, /avtorsko paginiranih/ strani.

(M74): /Razne splošne zgodovinske beležke/. - Rkp. listi, 12 popisanih strani.

(M75): /Razne domoznanske beležke, kronika in dnevniški zapiski/. - Rkp. listi, fragmenti, datirani (1929-1932), 12 popisanih strani. - Iz vsebine: Podatki za zgodovino trga - Velenje, /zapisano l. 1929 ali 1930/; Poslopja; Velenjsko pevsko društvo; Okolica: Šaleški grad, Herberštajn, Krajevna imena v Bevčah, Velenjski grad; Beležke za kroniko tuk. okolice (1928-1932). - (OM 75/P: Zaklad v Hudi Luknji).

(M76): Uvodne besede k 1. sestanku Pedagoškega krožka v Velenju, 24. 11. 1927. / O potrebi šolske reforme. - Rkp. zv. (brez naslova) - dva referata, F spisovnice, 12 popisanih strani + 2 beležki na notranjih straneh platnic + 2 časopisni fotografiji: 1. Okla mastodonta + iz časopisa izrezani članek "Ostanke mastodonta so odkrili", iz: Tovariš 1966 // 2. grad Sovnek.

(M77): /Vojaški notes - osebni podatki oficirjev in vojakov/; - začetek služenja, čini, vojaške zadeve; dodeljene vojaške službe, terenske beležke, dopusti ipd., tudi Mlinškovi podatki: /začetek služenja 1914/15 /.../ - pisano nemško (imena in priimki), /.../. - Datirano od (1910-1912) /oz. 1914-1918/. - Rokopis ni Mlinškov, le zadnjih nekaj listov je popisanih z njegovo pisavo - kot nekakšen osebni opomnik; vojaške terenske zabeležke (1915/16): (prim. kratek terenski izvleček povzet v biografski uvodnici.)

(M78): /Časopisni izrezki/.

(M79): Rkp. listi: 1.) Prirodnoznanški pouk na osn. šoli (referat za učit. konferenco), 3 popisane strani, 2.) Vzgoja in roditeljski sveti (4 popisane strani), 3.) O sodobni vzgoji (8 popisanih strani), 4.) Praktično udejstvovanje pri pouku (8 popisanih strani), 5.) Računski pouk v 4. razredu (4 popisane strani).

(M80): /Vzorci blaga za pouk blagoznanstva/, 19 pol.

(M81): Sezname knjig, darovanih knjižnici v Velenju. - Fr. Mlinšek, 3 rkp. listi, dokumentacija. - Seznam z dne 28. 12. 1972 vsebuje 24 enot/knjižnih naslovov, seznam z dne 9. 2. 1973 23 in seznam z dne 7. 6. 1973 20 enot/naslovov.

5. PREGLED MLINŠKOVIH ZAPISOV PESMI

(SLAVILNE / AVTORSKE IN ZBRANE LJUDSKE PESMI)

(Registracija za naslovom oz. prvim verzom pesmi pomeni zaporedno enoto v knjigi.)

abc po naslovih

(Pesmi brez naslova so brane po prvem verzu.)

- CAMER INO DRUŽICA, V101
- CIGANSKA SIROTA, V36
- FANTOVSKA, V55
- FLOSERSKA I, V46
- FLOSERSKA II, V47
- GORENJSKA ZDRAVICA, V73
- JAVORSKA KUZLA, V91
- JAZ PA V GORICO GREM, V52
- JAZ SEM ENO TIČKO IMEL, V62
- JE LEPO MESTO ŠOŠTANJ, V103
- JOSIPU JURAJU STROSSMAYERJU (F. N.), V6
- JUTRANJICA, V39
- JUTRNICA, V25
- (KAK DOBER VEČNI OČE JE), V16
- KAKO POJEJO ZVONOVI, V108
- KJE SO TISTE DEKLICE, V51
- KMETSKI STAN, V50
- K PROSLAVI J. J. STROSSMAYERJA (M), V7
- K ROJSTNEMU DNEVU KRALJA (M), V4
- LE JEMLJI NEVESTA SLOVO, V89
- LOVEC, V56
- (MAM DEKLE Z MOZIRJA), V63
- MATI DETE ZIBLJE, V24
- MATI SO TUD REKLI, V104
- MI FANTI, V85
- MOJA OVČKA, V21
- MOJE ŽIVLJENJE (P), V98
- NA JESIHOVANJU, V90
- NA KRALJEV ROJSTNI DAN 1 (M), V1
- NA KRALJEV ROJSTNI DAN 2 (M), V3
- NAPITNICA, V82
- NARODNI PREGOVORI IN DRUGI REKI, V42

- NEDOLŽNOST, V61
 NOETOVA PESEM, V9
 O PLESU, V86
 OB 10-LETNICI OBSTOJA NAŠE DRŽAVE (M), V2
 OB ROJSTNEM DNEVU ALEKSANDRA (M), V5
 OD FAJFE, V33
 OD HRASTA, V30
 OD KLOBAS, V92
 OD KORобаČA, V94
 OD KOSCA, V45
 OD LARME (VOD/P), V96
 OD NESREČNE ŽENITVE, V87
 OD PETELINČKA, V67
 OD POHORSKIH KMETOV (VOD), V44
 OD ROŽENKRANCA, V13
 OD SV. JOŽEFA, V14
 OD ŽNIDARJEV IN POLŽA, V66
 PESEM, V54
 PESEM O ČLOVEŠKEM ŽIVLJENJU, V18
 PESEM OD DEKLETA, V53
 PESEM OD ENE REVNE DEKLICE
 IN OD ENE ŽENE ZAKONSKE, V59
 PESEM OD GRAŠKE IN ŠMARTINSKE DOLINE (VOD), V35
 PESEM OD KLOBAS, V109
 PESEM OD MLADENČA, V95
 PESEM OD NOVE ŠTIFTE, V12
 PESEM OD SODNEGA DNE, V8
 PESEM OD ŠOŠTANJSKE FARE, V38
 PESEM O ZAJČKEM SAMOSTANU, V20
 PESEM OD ŽENINA IN NEVESTE, V70
 PESEM ZA LETO 1890, V72
 PETELINČEK, V78
 PETELINČEK, V111
 PISMA V VERZIH, PV60
 PO CESTI GRE, V102
 PO CESTI ŠPANCIRA, V19
 (POJTE NOTER V HIŠO K NAM), V15
 POLIČKOVA, V83
 POMLAD ZA TEBE NE PRIDE VEČ, V28
 (PREŠMENTANI FANT, KI SE TOLKO ŠTIMAŠ), V65

PREVZETIJA, V34
 PTIČICA, V31
 PUST, V64
 ROŽENCVET, V29
 SAMEC, V58
 SLOVO MLADE DEKLICE, V10
 SLOVO ŽENINA IN NEVESTE, V77
 SV. PETER VREČO ŠIVAL, V41
 SVATOVSKA ZDRAVICA, V97
 SVINJSKA GLAVA, V93
 ŠALEŠKA DOLINA, V43
 ŠENTJANŽEVEC, V81
 ŠTAJERSKO VINO, V80
 (TAM NA NEIZMERNEM NEBI), V17
 TRINKLIED/ZDRAVICA, V84
 USPAVANKA, V22
 USPAVANKA, V40
 VERZI O DOMAČIH IMENIH, V106
 VESELA PEVKA, V26
 VESELIČKA, V69
 VESELI PEVEC, V27
 VESELI POJMO VSI, V57
 VESELI ZAKON, V32
 VIGRED, V23
 VINO IN VODA, V99
 VOJAŠKI STAN, V48
 V KANI GALILEJI, V11
 VZDIGNI SE, JEZIK MOJ (S/V), V37
 ZABAVLJICE O KRAJIH, V107
 ZADOVOLJNI OVČAR, V49
 ZA KRANČEK DOL RAJAT, V88
 ZDRAVICE GOR PET, V105
 ZDRAVIČKA (1), V68
 ZDRAVIČKA (2), V71
 ZDRAVIČKA (3), V74
 ZDRAVIČKA (4), V75
 ZMIRAJ VESEL, V79
 ŽENINU IN NEVESTI, V110
 ŽENITVANJSKA, V76
 ŽENSKA EN TEDEN PROSO PLELA, V100

- Aja ležaja, V22
Bratec iz Ljubljance, ti prvo mi povej, V11
 Bratci veselimo se vsi, V73
 Cegelec napisal bom, V54
 Črni kužej prišel k nam, V40
 Človeško življenje hitrejše mini, V18
 Čujte, sestre in pogrebci, V10
 Danes v deželi delo miruje (M), V4
 Deklica: Jaz uboga, revna deklica, V59
Desetletnico praznuje danes naša domovina (M), V2
 Dežek se ži kadi, V46
 Družica moja, V90
 Enkrat sem videl žnidarje tri, V66
Eno pesem vam hočem zapet (P), V98
 Eno pesmico zapojmo še, V109
 Eno še / pesmico zapojmo, V92
 Fantič je bil vesev, V45
 Gospodi slišjo naj, V94
 Haj tuja haj, V24
 Hajdmo ljubi brati, V75
 Hit, hit! / Hiti le trte vit, V47
 Hola, hola fantje, vstajajte, V25
 Hola, hola fantje, vstajajte, V39
 Jaz hišico svojo imam, V58
 Jaz pa v gor(i)co grem, V52
 Jaz sem en kmetovski ovčar, V49
 Jaz sem eno ptičko imel, V62
Jaz vam imam razodeti (VOD/P), V96
 Je lepa hrvatska domovina (M), V7
 Je lepo mesto Šoštanj, V103
Jezus je ženin naš, ljubi gospod, V12
 Kaj ste tak žalostni, V68
 (Kak dober večni oče je), V16
 Kadar fajfo v roke vzamem, V33
Kmet: Letovna slaba perhaja, V30
 K mizi se vsedli, V86

- Ko bi moji bratje vedli, V55
 v hišo k nam, V64
 Letos je prav dobro leto, V82
 Le veseli pojmo radi, V57
 Ljuba vigred se rodi, V23
 Ločan Miklavžino Strže, V106
 Lušno je res na svet, V28
 Ljuba družba, prosim vas, V70
 Ljuba družba, prosim vas,, V110
 Ljubezen večna vstvarla, V81
 (Mam dekle z Mozirja, / ma janko s pezdირja), V63
 Mati so tud rekli, V104
 Mi fanti hočemo zapet, V85
 Mi smo se tukaj dečica zbrali (M), V1
 Najlepše veselje nedolžnost nam da, V61
 Na peč sem sedela, / mi je janka zgorela, V105
 Narbogatejši mož je kmet, V50
 No kje so tiste deklice, V51
 Od pohorskih kmetov vam hočem zapet (VOD), V44
 Oh, kak je veselo po zgornih krajeh (VOD), V35
 Oh mati, nikar ne žalujte, V48
 Oh, pogledjte vsi ljudi, V34
 Oja, zmiraj vesel vesel, V79
 Ovčka moja bela, V21
 Petelinček je lepo pel, kikiriki, V67
 Petelinček je zgodaj vstal, kikiriki, V111
 Petelin si prepeva kikiriki, V78
 (Pisma v verzih), PV60
 Po cesti gre en stari mož, V102
 Po cesti špancira en zavber soldat, V19
 Poglejte, duše, vrtec zlati, V13
 Pojdmo na Štajersko, V69
 (Pojte noter v hišo k nam), V15
 Poliček je moj striček, V83
 Poslušajte fanti, ta žalostni glas, V77
 Po tihem gozdu lovec hodi, V56
 Pozdravljena, plodna slovanska ravan (F. N.), V6
 Prelepa ti javorska fara, V91

- Preljubi moji svatje, V88
 (Prešmentani fant, ki se tolko štimaš), V65
 Prijatli, naj bo meni prepuščeno, V80
 Prosim te, o človek, milo, V8
 Rožencvet, V29
 Seid froechlich ihr Brueder, V84
 Sem deklica mlada vesela, V26
 Sirota jaz okrog blodim, V36
 Svatje, vas prosim, le stopte na stran, V101
 Sveti Jožef, rodovine, V14
 Sveti Peter vrečo šival, hoj hoj hoj, V41
 Svoj rojstni dan čestiti danes praznuješ (M), V3
 Šaleška dolina vesela je vsa, V38
 Št. Andraž: Roža raste, roža raste, V108
 (Tam na neizmernem nebi), V17
 Tičica prepevala, V31
 To se pač meni prav fletno zdi (P), V97
 V dolini sv. Janža, V20
 Velko let sem mislil, V95
 Veselo bod pozdravljena, V76
 Veselo danes plapolajo zastave (M), V5
 Veselo je na svet živet, V32
 Vino in voda, V99
 Visoko, visoko vrh dobrave grem, V43
 Vrši se kolospev, V71
 V sedanjimu času je fantom gorje, V87
 V Št. Andražu lačen, V107
 Vzdigni se, jezik moj, V37
 Vzdigni se jezik moj, eno veselo zapoj, V27
 Zdaj vstanemo, zapojemo, V72
 Zdravičko mi zapojmo, V74
 Z veselim srcam reče fant ljubici dober dan, V53
 Žalost mene spreleti, V93
 Ženska en teden proso plela, V100

6. SLOVARSKO KAZALO

zapis (šaleškega) narečnega besedišča in manj znanih besed v Mlinškovih zbranih besedilih (slovarski povzetek)

Registracija za geselsko besedo zaznamuje enoto. - Spl. pomeni splošno. - ! zaznamuje žnesklonljivo' in ždobesedno prepisana oblika'. - + zaznamuje sinonime arhaičnega in narečnega besedja iz drugih virov, ki niso v neposredni zvezi z antologiziranimi besedili. Izpisani so predvsem iz številnih različic naših besedil, ki smo jih primerjali z ostalimi znanimi, zapisanimi in ohranjenimi še pri nekaterih drugih šaleških zapisovalcih ustnega slovstva. Slovarski povzetek jih na tem mestu navaja samo geselsko, brez razlage, kot jih imajo ostale besede na ustreznih mestih v knjigi.

abc +; advent, spl., 316; afasele, 534; aht +; ahtati, V59, 139; ajd, 176; ajdinja, 176; ajdovski +; ajmohc, V91; ajmoht, V91; ajngemaht, V91; ajzembanerca, 352; ako, spl.; angelvarh, V61; antverh, V46, V98; arenca, MS; arnica, MS; aržet, V34; atman, 1; avšast, V94; avžvati, V97;

baba, 264, V15; бага, 420; bajranh, 386; ban, B2.3; bandera, V48; barantati, barantalec +; barati +; bela suknja +; belež, MS; bergmandelc, 447; berlav, V96; bik, 12; bila, 287; bilja, 42, 311, 287; bir, V58; birt, 222, V73, V95; birtija, V95; birtvati, V95; bloklajter, B4.3; bočke, MS; bojda, B28, spl.; bojde, 76; bojvavec, V48; boren, V48; borštec, V45/a; botrinja, V69; bradovičnik, 352; bramba, V34; bramben, B4.2; brešeti, V15; brezdno, B27; britof +; bruknat, V30; brumen, V35; brz, V21; burklje, 149; burov, V34;

cahen, 120; cajg, V34; cajt, V12; cajzlc, V45; camer, V88; cegele, V54; celšek, 59.1; cep, 30; cepič, 35; cer, B6; ciganje, 183; cimper, 326; cimprovje, 326; cir, V12, V34, V88; - cont(e), V49; coprati, coprnija, coprnik +; cvancgarca, 10; cvirn, V100;

čamer, MS; čača, 65; čar, 166; čarati, 455; časek, V16; čeda, V49; čeden +; čedo, V49; čepun, 426; čestiti, V3; čink, V105; čodrav, MS; čohati se +; črnec, MS; črtež, spl., M72;

dac, V34; dacja, V34; deca, spl., M72; dečica, V11; dekant, 150; dekna, V15; demant, 432, spl.; desetič, 127; detoljub, V1; devati, 286; devojka, 173, spl.; dika, V7; dile, 262.2; dobrotvor, V7; doči, B3; donašati, B28; dopasti (se) +; dosihmal, V98; dotični, spl.; dotičnik, 171, spl.; drajsiger, B1; dref, MS; dreven, MS; drof, MS; droplati, V94; drože, 289; drugec, MS; družica, V88; družička, V88; družina (= posli) +; držanje, 84;

edinica, B4.15; emarc, V98; erenpreis, 353; erženjak, V48; esku-
renden, B2.1;

facel, V107; facela, V34; fajcel, V34; fajfa, V33; fajmošter, 150, 509; familija, B4.7; farman, V12; farovž, 149; farovski, 149; fasele, 534;

fe(j)st, 14; fingret, V105; firerund, B1; firkel, 59.1; firklc, gl. 59; firklñ, gl. 59.1; firling, 59.1; firmament, V55; firšt, 148; fleten +; fletnost, V97; flos, V46; flosar, 281, V46, V94; floser, V46, V94; foksn/-a., mn.(-i), 196, 224; frata, 453; frajhajt, 229, 495; frem, V98; fremidlih, V71; freta, V82; frišen, 380.2; funt, 59; furati +, furež(a), 178; furman, V71; furovža, V69;

gajžla, V95; gank(ec), V58; gare, V41; gavge +; generalisi(u)m, B4; germ, 289; ginevati, spl., M72; gladovn, V108; glaž, 344, 451; gleštati, V50; glid, 117.3; gliha, V33; glihati, V104; gmeten, V15, V49; gmezati, MS; gnada, V34, V71; gojzd, V34; golša, 378; gorman, V71; gorši, V34; gosonica, 360; gospijna, 21; gospojnica, 293; gostivnica, V69; goša, V71; govejski, 388; gož, 30; graben, 490; grablinjek, MS; gratati, V67; grebenica, V49; grencjager, 493; grešina, V34; grevenga, V66; grgavec, MS; gril, 117.3, V96; grimpelček, V45/a; groblje, V20; grom (putji), MS; grtan(e)c, MS; grupa, B4.3; gubno, MS; gvant, V12, V34, V53, V98; gvir, V95; gvišno, V91;

haršel, V96; hasen +; hasniti, V81; havda, 502; hečipeč (heči peč), 461; herc(a)n čaj, 348; hiša, 324; hlapec, MS; hosta, 180; hostar +, 180; hostnik, 172; (ta) hudi +; hudič, 412;

il, V33; imovina, B5; imovit, 94; inače, 92, spl., sh.; inik, 317, V105; ino, spl.; istina, 321; izgubivati, 139; izvamp, MS; izvoliti si, 124;

jabolko, MS; jaga, 166, 167; jagati, 256; jager, 445, V71; jagnječe, V61; jajčarija, 279; jajčeriya +, gl. 279; jako, spl.; jalov, 409; janka, V34; jesih, V90, V91; jesihovanje, V90; jeti, B3; jezer(j)an, 177; jezernik, 177; jopca, 80; juckanje +; juckati +; junc, 392; junger, V66; jutr(a)n(j)ica, 260, 304; juž(i)na, 173, 269; južnen, 316;

kadaver, B5.2; kalin, B29; kamena strela, 12; kamenit, 172, spl.; kanonir, V95; kap, 151; kapela, B2; kaplanija, B17; kasa, 157; kašta, 514, MS; katajzar, V20; keglpan, B11; kekaj, 475; kelder, V71; kembelj, 83; kemiškreda, 380.1; kevžuh, MS; kikaj, 475; kikla, 80; klafta, V30; klafa, MSm; klanfa, MSm; kljuka, MS; klobasija, 178; klošter, V19; knap, 1; knof, V34; knopar, V30; koc, 519; koca, 519; koča, B28; koj, 536; kolarija, B16; kolomon, 231; komat, B29; komen, V50; končnik, MS; konj, MS; konšti, V63; konzument, B3; kopelj, 114; ko(j)pica, MS; korbač, V87; korobač, V87, V94; kostenjak, 525; koš, 72; košt, B1, MS; kov, V46; kovč, V107; koza, 54, 406; kožomirast, V34; kraljevo, 73, 310; kramer, V91; kramerca, 486; kramerski, V88; krap, 84, V104; kreda, V73; krenc, gl. 117.3; krencl, 431; kreniti, 403; kres, 489; kretanje, B3; krez, V34; krič, V27; kristavec, 352; križank, 94; križevnik, 94, 114; križevo, 335; kronca, 351; krošn(j)a, V94; krščenica +; krucifiks, M72; krugelca, V71; krulav, V59; krulast, V59; kruljav, V59; krulov, V59; krumpast, 217; krvolok, B4.7; ksel, V66; kšeft, B29;

kšint, V45; kšvint, V45; kujati se, V24; kumna, 20; kunšten, 50, 344; kužav, MS; kuže(lj), V40; kvartir, V95; kvasnice, 289; kvatrnica, 262;

laj, 30; lajbič, 80, V34; lakaj, B2.1; laket, 59; lampa, V50; lapuh, 353; larma, V96; lata, V46; leben, V66; ledičen, V70, V95; ledig, V70; ledik, V70, V95; lešnik, 394; ležaja, V22; letovna, V30; likof, 13, V69; lintver, 449, V43; lintvurm 449; lipnik, 353; lipovec, 353; lon, 509, V46, V91; lotrica, V96; luft, V45; luknja, 13; luknjačka, MS; lušči, 353;

maler, V12, spl.; martra (božja), 298; martran, V13; maža, V41; mecel, 59.1; mečinek, V94; mečiti, V35; medel, V94; medenca, 44; mesto (= namesto), spl., M72; mežnar, 509, V35, V94; meta, 13; metje, 13; metlika, 349; mišjica, 367; mišnica, 367; mlačev, 13, 30; mladenec, MS; mlaj, 31; mlado +; mleček, 351; mlečnik, 351; mlevski, B3; molek, 94; moleti, V91; mora, 168; možnar, 321.1; mračnina, 383; mrena, 353; mrtvica, 44; mrs, MS; mrz, MS; murka, 460;

nacira, V88; nadzirati, 125; najbolji, spl., M72; najmanje, spl., M72; najmu, V100; najzlehtnejši, V95; nameriti se v hiši, M72; namožnik, 296; napraviti se, 525; narejati, V33; naredba, B4.2; narediti komu kaj (= uročiti koga...) +; nargorši +; nastran iti, 139; natresk, 353; netresk, 351; neustrašeno, 525; nežmahen, V91; žno (ino), spl.; nočnina, 383; nošnja, 80; nucati, V12;

obcirati, V12, V101; obečan, 522; obistiniti, B4.26; obitelj, B4.4; obman, 536; obnemoči, B28; obrajtati, 7; obratovodje, B4.16; ocerkolje, V86; očanec, 537; odnošaj, B3; oddelati komu (= pregnati uroke komu, zagovoriti) +; odrajtan, V51; odrajtati +; ofert, V34; oferta, V34; oferten, V34; ofra, V94; ofrati se, V94; ojačenje, B4.13; okoličanski, B4.10; olomentratiti, MS; omesiti +; ondi, V36; ondoten, 142; orngi, V90; ostaja, V17; ostrvi, 44.1; ošterija, V85; otet, V19; oteti, 536; otman, 1; otročje, 73; otročnica, 94; ovbe, V34; ozimina, 17; ožgeč, V33; oženk, 352; ožink, 46, 352; ožjenk, 46, 352;

padarka, 344; pajdaš, V92; pajštva, MS; pametiva, 306; pametivo, 306; pare, 139, 150; parkel(j)(c) +, OB2; parkljevka, 360; parmati, 408; parna, MS; patalja, V48; patron, V34, V38, V91; paver, 1, V34; paverski, V34; peč, 430; peča, 80 +; pečnica, 274; peglez(e)n, 7; pehter, MS; pelin, 349; penzjon, V59; percajtu, V59; perhten, V15; perhtna, V15; petlati, V59, V91; petlja, 80; pevcati +; pevcnik +; pezdir, V63; phati, 59; pikrar, V80; pildek, 132; pilka, MS; pinja, 298; pint, V84; pipati, 413; pisk(e)r, gl. 59; piskrč, 59.1; pitanje, B4.24; pivcanica, V63; pizdogriz, 352; platle, 59; plemen, 334; pletar, 149; pleter, 149; plevnica, B28; pob, 241; pobarati +; početek, B4.26; poden, 225; podjed, 368; podpadanje, 353; podvoj(e), 55; pogača, 71; pogibelj, B4; pogoditi se, 117.2; pojati se, 394; pok, 404; pokret, B4; polamati +; polučna, 22; pomakniti se, 156; pomlačevanje, 30; ponašanje, hrv., M72; ponašati se,

V1; ponova, SbD; posli, 71-73; posluli, B4.2; poslušost +; postanek, 511, M72; postava, B17; postavljati (kruh), 257; posteljca, 94; postmajster, 184; postmeister, 184; poštirkan, V51; pošuti, V49; pošvarati se, V9; potom, B4; potroštati, V101; poveriti, B4.3; pozvan, B4.23; pozvati, 141; prač(a), 59.1, V34; pram, 536; prantfeler, V12; prata, V94; prifrknjen, B28; prirodan, spl., M72; prsten, MS; prebirk, V49; preč, V34; prečka, MS; pred, V94; pregibljeti se, 139; pregmaj, V88; pregreška, spl., M72; premalan, V12; prenarditi, V94; preprast, 154; prese, V41; presica, gl. 108.4; prevzetija, V34; prevzetovati, V34; prevžitek, 117.2; prezvanjati, 320; priftošl, V98; prihrujiti, V58; prilika, B3; prirodopis, M48; prirodosloven, M39; prirodoznanski, M79; prislovica, spl., 264, M72; pritekni, 50; probati, 151; propoved, B4.26; prosiven, V13; prti, 384; prtíč, MS; pruntar, V80; prvec, MS; punk(e)l(j), 299, V108; punt +; puntati se, 493; puščina, 438; putji, MS; putka, 279; puvati, V35; puža, 299, V108; rabot(en), 2;

radi, 157; radi tega, 508; rajati, V88; rajni, 151, spl.; rajniš, V30; rajtati, V63, V105; rajtati se, 147; rajtinga +; rajža, V46, V96; ranta +; ramiže, V34; ranocelnik, 342; raševina, 59; raubšic, gl. 55; razdelec, MS; razfuzati, V63; regiment, V96; rejšnja, V13; resast, V87; resovina, 59; reševati se, V69; rezati (prašiča), 333; rihtar +; rihtati, V94; rihter, 117.3.1, V94; rim +; ris, 249, 535; risa +; robča, B28; robica, B28; rodom, B4.6; rodovina, V14; rogača, MSm; rokavci, 80; rokotvoren, M34; roš, 2; rotkrefič, 441; rotšiml, 536; rovaš, 2;

samodelavnost, M71; sanenec, V15; scalnica, gl. 108.4, 362; scer (= s'cer), V16, spl.; sekocjon, V34; set, MS; setovje, MS; sfaliti, B29; sfrišati se, V90; shvatati, hrv., M72; sinovina, B16; siročka, MSm; skacljati se, 420; skobelnik, MS; skušati, 515; sledni, V14, spl.; snesti, V41; socijalen, M68, M69, spl.; sold, V48; soldat, V38; soržen, 84; sosebno, B3; spevati, V15; spisovnica, SbD; spona, MS; sporedno, B3; sprebir, V30; spričo, spl., B3, M72; spucan, 422; srčnica, 353; sreda (= predpust) +; sredpostnost, 264; srez, B2.2, M72; srotej, V16; srpje, 353; stanica, B5.3; stanoviten, 430; starašnet, V12; starejšina, B29; staro +; stavbeni, B2.1; stavka, 13; stegniti se, 420; stevna (krava), B28; stolnik, 296, 298, 310; stope, 59; storžovati, 19; stol, 282; stoujek, 296; stou(n)jek, 84; strašraši, gl. 67; strd, 50, MS; stren, V20; streč (pa/j/sji), 353; strezik, V94; striček, V46; striti, V8, V94; strucati, 200; strupati se, V33; sultan, V24; svat +; svatola, V97; svet, 514; svitanica, 304; svota, spl., 117.2, 522, M72; svrha, B2.3, B3; svrha (v to svrho), hrv., M72;

šamerlh, 117.3; ščet, 353; šen, 380.1; ševa, V92; šiht, 2; šikan, V97; šikanirati, B4.17; šikati se, V34; šildast, V34; šimeln, 536; škaf, 59.1, 190; škopnik, 191; škorje, 478; škratelj, 184; šmajhlati se, 439, V59; šmirtast, V34; šnita, 279; šnitarija, 279; šnotra, V105; šoceln, V63; šoster, V34; šoštar, V34, V102; špancierati, V19; šparati, V98; špas,

V59; špasati, V85; špilati se rihterja, 117.3.1; špiža, V34, V92, V109; špot, V8, MS; špotljiv, V101; špotljivka, V53; špula, B28; štacjon, V46; štacuna, V88; štajger, 1; štalirunga, 509; štaldrnaga, 509; štanga, 202, 216; štefan, 59.1; štera, V46; štibra, V30; štiman, V58; štimati, V34, V58, V59; št. miholica (= nedelja sv. Mihaela po 29. sept.); štoberh, MS; štoberh, MS; štodiran, V95; štrajfan, V8; štramast, V19; štranga, 2; štrena, MS; štrihan, V88; štrikec, V46; štuc, V71; šulvereinski, B4; šuštar, V34; švapli, B29; švarati se +; švint, V45; švorc, 536;

ta gorši, V34; taj, 145; taler, V91; tarštem, V48; tavžent, 492, spl.; tavžentroža, 353; tehant, V94; tekavec, V34; tele, MS; telege, V34; telovo, 188, 290; težkoča, B4.10; tjjaj, 145; tolikanj, 510; tolkovec, tovcek, tovkec, OB; tolst, 258; tozadevno, B4.23; trajnica, B12; trat, V82; tratnica, 352; trejek, MS; tribarti, V63; tron, V35; trošt, V32, V59; tur, 370; turn, 189, V35; tušk, V73;

udinjanje, 73; uhajavec, V48; ukresanje, 12; umnejši, 92; unajni, V80; unragleverpalc, V94; upeljavanje, 103; uredba, B4; urek, 373; urek, 373, 385; urok, 373; uržah, V94; uržoh, V94; usnjarija, B16; uta, 506; uvelc, V94;

vagan (celjski), gl. 59; vagati +; vahtati, 10; vamp, 395; varh, V38; varje!, 447; varvati +; vatel, gl. 59; vejnica, 514; velc, V94; vergrift, 377; verjem!, vervati +, 321; veronauk, M21; vevnica, 514; vglabljati se, M72; vice, MS; vigilije, 209; virant, 353; virt, 439; višnjevkast, 482; vmisliti si, 139; vodilja +; vojdlilo, 236; vojdititi, 182; vojščaški, V48; volčič, 359; votečna (nit), OB3; voženek, gl. 46; vpeljavanje, 95; vragac, 161; vranšca, 352; vsajanje, 85; vsajati, 85; vsled, 150. spl.; vštimate, B29; vtekniti, gl. 145; vzpetost, B26; vzunej, V15;

zacajta, V45/a; zadela, MS; zadelati, 2; zagvišno, V53; zajuckati, 507; zamalo, 2; zamaševanje, 204; zamaševati, 204; zaplenk, MS; zarotnik, 430; zastop, B3; zašafano, 151; zavber, V19, V53, V95; zdravija, V46; zeleni, 187, 249; zelenjak, 413; zelenka, gl. 59; zemljepisje, M24; zgeniti, B29; zgirati, 245; zgledovati se, 83; zglihati, 218; zibika, MS; zijak, V34; zijale, V107; zijati +; zizki, 108.4; zizeki, 108.4; zmekniti, 145; zmladleti, 50; zmladletje, 50; zmučkan, V105; znabiti, V38; zopeten, B3; zornica, 260; zvir, V49;

žajfa, V105; žakl, V108; žal(a žena), 175; žalik (žena), 172; žametast, 80; žandar +; žandarmerija, B4.13; žebrati, 324; žeg(e)n, 84, V38; žegen (kolomonov), 231; žehtar, 190; ženjice, 173; ženka, 150; žerf, V20; žgank, V108; žiher, V94, V105; živoogeln, pMS; život (= telo) +; žlak, V94; žlak (božji), 382; žlampati, MS; žlamper, V30; žleht, 44, 196, V95; žlehten, V59; žlica, MS; žmave, V107; žnablice, V71; žnabile, MS; žnidar, V34; žnora +; žold, V48; žolnir +; žrebelj, 48, 217; žreblinjek, MS; župa, 83; župen +; žvad, V66.

(Op.): - Slovarko kazalo je bilo sestavljeno iz domneve, da se je Mlinšek nameraval lotiti tudi (narečnega) zapisa besedišča. Nakazal ga je v beležkah "o tujkah in manj znanem besedju iz okolice Velenja" (MS), nakazoval pa ga je tudi v številnih sprotnih razlagah za podčrtanimi besedami (z definicijami, opisi, enobesednimi sinonimi in antonimi v oklepajih, včasih tudi v marginalnem izpisu). - Redakcijsko Slovarko kazalo je sestavljeno kot pripomoček za branje Berila; razlagalno pod individualnimi enotami, zahtevnejšemu bralcu pa bolj pregledno: iz kakšnih (z reg. je nakazano mesto) zvez oz. besedilnih kontekstov so povzete odbrane slovarkeske besede in besedne zveze. Združena slovarkeska fragmenta (MS in SK) z nekaj manj kot 1000 besedami (i)zbirno ilustrirata samo (arhaično/zgodovinsko in narečno) besedišče Mlinškovih zbranih besedil (zato na tem mestu tudi ni ustreznih informacij s pravorečnega in slovničnega stališča o zgodovinskih in narečnih oblikah, predvsem pri pesemskih leksikalnih povzetkih in pri pesmih samih pa predvsem zaradi številnih različic manjkajo za takšno redakcijo sicer nujni podatki o vokalizmu). - Poljudna redakcija v tem obsegu vendarle zgovorno kaže na specifično besedišče. Bodisi za takratno (in današnjo) knjižno jezikovno normo (ne)ustrezno, z razširjanjem in prenašanjem številnih ljudskih besedil v šaleško lokacijo tudi subasimilirano, ob sprejetem in tu zapisanem je bila šaleškemu jezikovnemu okolišu v teh relacijah - iz pete ljudske pesmi do živega pripovedovanja in govora - nesporno znana in tako slišana vsaka tukaj registrirana beseda. - V opombah razložene in v Slovarko kazalo povzete besede zaradi poljudne zasnove knjige nimajo sicer nujnega slovarkeskega opredeljevanja po kvaklifikatorjih. Aparat opomb/besediščnih razlag in slovarkeskega povzetka je torej poljudno informativen.

7. IMENSKO IN KRAJEVNO KAZALO

(Registracija za geslom pomeni zaporedno enoto v knjigi. - Op. zaznamuje mesto "v opombi" pod omenjeno enoto. - ltd. zaznamuje gesla, katerih mesta niso navedena v celoti. - Iz enote v opombi ponovljeno geslo je praviloma v kazalu navedeno samo enkrat. - N - zaznamuje "neevidentirano" in se nanaša predvsem na prim. lit., ki je navedena posebej, in na nekatera prepogostna tako označena gesla. - BU zaznamuje uvodno poglavje/Biografsko uvodnico. - SbD zaznamuje poglavje spremnih besed v dodatku. - B zaznamuje poglavje V: Zgodovinske beležke. - V - zaznamuje poglavje IV: Slavilne avtorske in zbrane ljudske pesmi. - OB - zaznamuje poglavje Otroško berilo.)

IMENSKO KAZALO

- A
Aberšek, 164.
Adam, 453.
Adamovich, Bianka, B7 op.
Adamovichi, B7 op.
Adamovič, B2.1
Adamovič, Karel, B2.1 op.
Adamoviči, B7.
Ahac, B4.5.
Ahacl, lit., V15.
Aleksander, V5.
Altelm, V20.
Altenberger, B28.
Amerikanci, SbD.
Anclin, B2.2.
Anclinov Junger, B28.
Anclinov Jurij, B2.1.
Angela, B2.2
Angleži, B4.19.
Antelm, V20 op.
Anton, 38 op.
Armič, Josip, B22.
Aškerc, Anton, BU, B14 op.
B
Babnjek, 536.
Bajdlj, B16.
Barle, J., V67 op.
Belar, 159.
Beler, 159 op.
Belovojšek, 148 op.
Beremund, V20 op.
Bezjak, B2.2 op.
Bianka, B7.
Bisernice, V102 op.
Bizjak, B16.
Blagojevič, Bogoljub, B2.2.
Blatnik, Manica, SbD.
Blatnik, Oto, BU, 44 op., SbD.
Blatnik, Simon, B4.5.
Bleiweis, V44 op.
Bonazza pl., Anton, 1 op.
Božnar, Frančiška, OB.
Brdnik, Miha, SbD.
Brodnik, Marjana, SbD.
Brence, Valentin, BU.
Broz - Tito, Josip, B4.
Brložnik, 219 op.
Buerger, G. A., 525 op.
Butej, Josip, B16.
C
Cafel, 225.
Camlek, Friderik/Franjo, OB, OB8.
Cankarjeva družba, BU.
Carinthia, V15.
Cesar, B16.
Corenini, B2.1 op.
Coronini, B2.4.
Č
Časopis za zg. in narodopisje, lit.,
Černejeva, Anica, SbD/M5.
Černoša, Joža, B4.11.
Čretnik, Ignac, OB.
Črna smrt, 533.
Čuček, Slavka, OB, OB9.
Čuček, Vida, OB.
Čujež, B2.2.
Čuvan, Ana, V59 op.
D
Deberšek, B2.4.
Dedič, B16.
Dele(jev), 519.
Demšar, Valter, OB.
Demšič, B4 op., B5.1, B16.
Dervodel, V91.
Deseti brat, B28.
Detiček, Ivana, OB.
Devčnik, B11.
Dimkla, B28.
Dioklecian, 279 op.
Doblšek, V106.
Doblšek, Trezi, OB.

- Dolenc, Mate, 343 op.
 Domin, B16.
 Dom in svet, V44 op.
 Drobtinice, V27 op.
 Dukar, Erwin, B4.21.
 E
 Eder, B11 op.
 F
 Fantoni, V12.
 Fellner, B4.
 Ferder, Fran, B16.
 Ferencak, Edo, SbD.
 Firer, 143 op.
 Fišer, B2.
 Flora, 398.
 Forštner, Blaž, BU.
 Forštner, Franja, BU.
 Frankopani, V7.
 Frauenschaftsamt, B4.2.
 Friškovec, Terezija, SbD.
 Fuelner, 143.
 Furlani, B4.2.
 G
 Gaj, Ljudevit, V7.
 Germadnik, B4.10.
 Glinšek, B16.
 Goljevšček, Alenka, 343 op.
 Goll, 352, B16.
 Gordan, 379.
 Goričar, Maks, B2.2 op.
 Gorišek, SbD.
 Gorjan, 236 op.
 Gorjan, B2.
 Gorjanc, Vojko, SbD.
 Goršek, Zofka, SbD/OB.
 Goršek, Gregor, 513, SbD.
 Grabner, Jožef, OB, OB5.
 Gradišnik, Fanika, OB.
 Gradišnik, Franjica, OB.
 Gradišnik, Trezi, OB.
 Graselj, B16.
 Gregl, J., V65 op.
 Gregorek, Anton, B4.25.
 Gregorčič, Simon, SbD/M5.
 Grlica, V73 op.
 Gupfleitner, B16.
 Gustinčič, Anton, B4.8.
 H
 Hafner, Stane, SbD.
 Hanzl, B16.
 Harnancour-Unverzagt, Hubert, B7
 Hedoh, Fran, OB.
 Hedžet, Vili, B4.8.
 Heimatbund, B4.2.
 Henrik, 533.
 Herberstein, B2.3, B11.
 Hitler, Adolf, B3, B4, B4.18.
 Hitlerjeva armada, B4.5.
 Hitlerjeva mladina, B4.1.
 Hlačer, Franč., V46.
 Hofinger, B29 op.
 Hrastel, Marija, OB.
 Hren, Tomaž, B13.
 Hrlička, B2.2, B16.
 Hudales, Jože, lit., BU, B13, SbD;
 ltd., auct.
 Hudales st., Jože, SbD.
 Hudournik, SbD.
 Hudournik pd., V57 op.
 Hudourski Jaka, V57 op.
 Hudovernik, BU, B4.19.
 J
 Jamšek, Leopold, B4.11.
 Janisch, Andreas, lit., B8 op.
 Jarnik, Urban, V15 op.
 Jaruon, 200.
 Jan, 157, B16.
 Jan, Ivan, OB.
 Jerač, 247 op., B16.
 Jeromel, 143 op., 219 op.
 Jeromel, Vida, SbD.
 Jevšnik, 431 op., SbD.
 Jezernik, dr. Božidar, BU, SbD; rcz.
 Ježovnik, 50, B16.
 Jožef, Franc, 523 op.
 Jugoslovani, V2.
 Juraj, 247.
 Jurko, 1 op.
 Jurkov Lah, B28.
 Jus, Jože, B4.11.
 Justin, B16.
 K
 Kajtanov Pik, 193 op.
 Kajzer, B28.
 Kališnik, B28.
 Kališnik, Leopold, B5.5, B23 op.
 Karlin, 193.
 Karlinka, 193.
 Kasesnik, Josip, OB, OB2.
 Keber, 536.
 Keller, B11 op.
 Kern, Jože, 220 op., 178 op., SbD.
 Klančnik, Franc, SbD.
 Klemenc, inž., B4.5.
 Klinec, Joža, B4.8.
 Klinec, Ladislav, B4.8.
 Kljajič, Damijan, SbD.
 Klodvik, 93 op.
 Kmecl, dr. Matjaž, BU, SbD.
 Kmecl st., BU.
 Knez, V106.
 Kocen, Blaž, SbD.

- Kočevar, 444.2.
 Kočevarji, B4.4.
 Kodela, Jože, B4.19.
 Koefflach, B4.21.
 Kogovšek, Vladimir, B4.11.
 Kolar, Jožef, OB, OB7.
 Kolavter, 507, B2.3.
 Kolšek, Davorin, B2.2.
 Kompare, prof. Dušan, SbD.
 Konič, V91.
 Konjičani, 527.
 Konšak, Martin, B4.8.
 Koren, 177, 178, 245, B2.2, B16.
 Koren-Goltnik, Cecilija, SbD.
 Koren, Ivan, OB, SbD.
 Korošec, 50, B11 op., B16.
 Korošci, B4.2.
 Korun - Koželjski, Fran, B2.2, B22.
 Kostevc, Albin, B4.8.
 Košan, B2.2.
 Košanovi, 507.
 Kotnik, Barba, B16.
 Kotnik, Marija, OB.
 Kotnik - Falent, B16.
 Kovač, 236 op., 247.1, V57, V58, V90
 Kovač, Cirila, OB.
 Kovač, Franc, 247.2 op.
 Kovač, Frančiška, OB.
 Kovač, Jože, B2.4.
 Kovačič, F., SbD.
 Kramar, Franc, B3, B4.23.
 Kramaršič, V32 op.
 Kramer, B4 op.
 Kreinig (Krajnik), Jernej, B17.
 Kremenšek, Slavko, prim. lit., SbD.
 Krempl, B4.8.
 Kranjc, B11.
 Kreuzer, B4.10.
 Krištaj, 216 op.
 Krištof, 51.
 Kriutz, Hans, B4.6.
 Krivc, B4.7.
 Križani, 249 op.; ltd./N.
 Kruitz, B4.18.
 Kurand, B4.10.
 Kuret, Niko, prim. lit., SbD.
 Kurnik, Anton, B4.2.
 Kurnik, Majda, BU, OB.
 Kurnik, Vida, OB.
 Kuschei, B4.21.
 Kvartič, Jurij, B16.
 L
 Lager, B16.
 Lah, Ivanka, OB.
 Laharnar, Jos., B2.1
 Lambizer, 444.2 op.
 Lambizerjev Franc, SbD.
 Lapp, Daniel, B2.1, B20 op.
 Laznik, B2.1.
 Ledinek, 510 op.
 Lekš(un), 2 op.
 Lempl, B16.
 Lemplka, B16.
 Lenora, 525 op.
 Leonard, 93 op.
 Lesjak, B2.3.
 Lešnik, 1 op.
 Lešnik, Fran, B4.8.
 Lichteingger, Hans, B2.1 op.
 Lipnik, 2 op., 247 op.
 Lipnik, Stane, 247.2 op., SbD.
 Lipold, Jožef, prim. lit., V46 op., V92
 op., V93 op., V109 op., SbD.
 Lisac, Karl, B4.11.
 Ljubijski kovač, 444.2 op.
 Ločan, V106.
 Ločniškar, Ivana, OB.
 Lohninger, Wilhemine, 1 op.
 Lovi, 398.
 Lovrenc, B16.
 Lucifer, 533.
 Luževič, Josipina, B3.
 Luževičeva, B4.23.
 M
 Mages, Franc, B20 op.
 Mahan, Josip, B16.
 Mahan, Marija, B16.
 Mahkovec, Jože, B4.11.
 Majerc, B16.
 Majerc, Micka, B16.
 Majerhof, B7.
 Marič, Pero, B2.1.
 Marinšek, Peter, SbD.
 Mark, Franc, B16.
 Markova, B16.
 Martinovka, V47.
 Marušič, ban, B2.3.
 Mathias, 1 op.
 Matozel, 48.
 Mecle, B28.
 Medvešček, Maks, B4.8.
 Meh, Marija, 156, B28, SbD.
 Melanšek, B2, B16.
 Melanšek, Franc, B29 op.
 Melavec, Terezija, BU.
 Meža, B4.10.
 Meža, Josip, OB.
 Mihelec, Štefka, OB.
 Miklavž, 528.
 Miklavžina, 147, V106.
 Miklavžina, Gregor, 147 op.
 Mislinjčani, 536.

- Mišič, dr. Fran, lit., V20, V27, V44.
 Mladika, BU.
 Mlinšek, Alenka, BU, SbD.
 Mlinšek, Borut, BU.
 Mlinšek, Breda, BU.
 Mlinšek, dr. Dušan, BU, SbD.
 Mlinšek, Fran, auct., N; BU, V1-V7, B3,
 B4 op., B4.23, B5.2, B5.3, B29, SbD.
 Mlinšek, Franja, BU.
 Mlinšek, Jera, B2.2.
 Mlinšek, Jurij, BU.
 Močnik, Ernest, OB.
 Močnik, Jože, B2.1 (op.).
 Moederndorfer, Vinko, prim. lit., N; 11
 op., SbD; ltd.
 Mohorjeva družba, BU.
 Moliere, B2.2.
 Mori, Helena, 380.1 op., SbD.
 Morn, 177.
 Mueller, Cecilija, B5.3.
 Muellerjeva, B4.23.
 Muh, B16.
 Muhov Kajtan, B16.
 Murnov Jože, 177 op.
 N
 Navršnik, V108.
 Nemci, N; V20 op., B4, B4.2, B4.3, B4.4,
 B4.6, B4.8, B4.10, B4.26; ltd.
 Neubauer, Franjo, V6, B4.21.
 Novak, Vilko, lit., SbD.
 Novice, V44 op.
 Novinšek, B4.8.
 Novinšek, Antonija, OB.
 Novinšek, Manica, B5.3.
 O
 Obreza, B16.
 Obu, B16.
 Obu, Jos., B16.
 Obu, Martin, B16.
 Obu, Pavla, OB.
 Oblišer, Janez, B16.
 Oblova gospodinja, B2.1.
 Ojsteršek, Alojz, SbD/OPMZ.
 Ojsteršek, Jožefa, SbD/OPMZ.
 Orel, Boris, prim. lit., SbD.
 Oremuž, 247.1 op.
 Orožen, Janko, prim. lit. V; SbD.
 Orožen, Janko, prim. lit; 505, 506, 508.
 Ostrovršnik, B4.8.
 Oštir, B2.1, B4.5, B5.5.
 Oštirjevi, B4.7.
 Oštir, Lucija, SbD/OPMZ.
 Ožir, Josipina, OB, OB3.
 Ožir, Jožef, SbD/OB.
 P
 Paher, B16, B22.
 Pajk, Janko, prim. lit., SbD.
 Pak, Rok, B22.
 Paternež, B16.
 Pavlinc, B2.3, B16.
 Pavlinca, B2.1 op.
 Pavšer, Klara, SbD.
 Pečečnik, B2.2, B16.
 Pečečnik, Anton, B29 op.
 Pečečnik, Jurij, B2.1.
 Peklar, Peter, B4.11.
 Pepič, V106.
 Perbil, Anton, OB, OB6.
 Perbil, Blaž, B4.5.
 Perbilovi, B4.7.
 Perger, 184, 531 op.
 Perger, Jožef, B16.
 Perun, 398.
 Peter II., kralj, B3.
 Petrič, B4.5.
 Pfeifer, Rezika, V59 op.
 Pibernik, B16.
 Pienegger, Hans, B3, B4, B4.1, B4.21.
 Pikov Juri/Juri Pik, V91.
 Pilih, I., V46 op.
 Pintar - Toledo, Miha, BU.
 Pirnat, B29 op.
 Plahutov Mihač SbD.
 Planinčev Martin, V91.
 Plaš, Mihael, BU, B3, B4.2, B4.23.
 Plaš, Miloš, B5.3.
 Pleteršnik, Maks, prim. lit.; N., SbD.
 Plevel, V106.
 Plomberger, Ludvig, B4.8.
 Pocajt, OB3.
 Pocajt, Cilka, OB, OB1.
 Pocajt, Matevž, V96 (op.), V97, V98, SbD.
 Podkoritnik, B2.4.
 Podlesnik, Anica, BU, SbD.
 Podstenšek, Valentin, 533 op., V56
 Pohorci, V27 op.
 Polh, 172 op., B4.10.
 Poropat, Fran, B4.8.
 Poteko, Marija, OB.
 Potokar, Gregor, B4.2.
 Povh - Izak, ak. Franc, B4.4.
 Povšova, B16.
 Prager, 184.
 Praprotnik, Frč., V59 op., V71 op.
 Prešeren, France, 525 op.
 Pretnar, dr. Tone, BU, SbD; rcz.
 Prgovnik, 175 (op.).
 Pribožič, Jože, 220 op., SbD.
 Primorci, B4.2.
 Prislan, B2.2 op.
 Pristovšek, Anica, SbD.
 Puc, Suzana, V84 op., SbD.

- Puhalič, Mirko, B4.8.
 Puncer, V106.
 Pušner, V106.
 R
 Rahne, 532.
 Rajh, B4.2.
 Rak, 236.
 Rak, Edvard, B2.4, B16.
 Rak, Ivan, B2.2 op., B16.
 Rak, Josip, B16.
 Rak, Marjana, B16.
 Rak, Marta, B16.
 Ravbar, 398.
 Ravljen, Davorin, lit., 175 op.
 Ravnikar, Danica, B3, B4.23.
 Ravnikar, Tone, lit., B17, SbD; ltd.
 Razgoršek, Gabrijela, B5.3.
 Razlag, lit., V73 op.
 Rdeča armada, B4.18.
 Rednak, Franc, B29 op.
 Resnik, Fr., B2.3.
 Rihtaršič, Žarko, OB.
 Riter, B11.
 Rommel, Erwin, BU.
 Rosina-Rambschissl, Ursula, B9 op.
 Rotner, Ivan, B2.1 op.
 Rudolf, 523.
 S
 S., 157.
 Sadar, B4.2.
 Sadar, Mirko, B3, B4.23, B5.4.
 Saje, Jule, B4.2.
 Savinek, 511.
 Savovič, Ljubiša, SbD.
 Schremer, SbD.
 Schulverein, B17 op.
 Schwarz, B16.
 Schwarz, Jos., B16.
 Sedovnik, 533 op.
 Sedovska Mica, 535 op.
 Sedovski, 535.
 Sedovski Tonč, 535 op.
 Seher, Anton, 27.2 op., SbD.
 Seidl, I. G., lit., V20, SbD.
 Semečnik, Pane, BU, SbD.
 Senegačnik, B4.21.
 Senker, B4.21.
 Sevčnikar, Ciril, B2.2.
 Sevčnikar, Franc, OB, OB10.
 Sevčnikar, Stane, 142, SbD.
 Sibil, 193 op., B16.
 Sirius, 292 op.
 Skaza, 231, B2.3, B4.1, B14 op.
 Skaza, Gašper, B16.
 Skaza Ivan, B16.
 Skaza, Jos., B2.1, B2.2.
 Skaza, Marija, B2.2.
 Skedelj, Ladislav, B4.8.
 Skornšek, B2.1.
 Slatinjek, Milena, SbD.
 Slodnjak, Anton, lit., 175 op., SbD.
 Slogar, Alojz, B4.8.
 Slomšek, Anton Martin, 512, V20 op., B2.1, SbD.
 Slovani, 534 op., V2, V7; ltd.
 Slovenci, B4, B4.2, B4.4; ltd./N.
 Slovenska Grlica, V28 op.
 Slovenski etnograf, lit., SbD.
 Smodej, 536.
 Smodinjek, 536.
 Smodiš, 536 op., B16, B29 op.
 Smrečnik, B16.
 Sokoli, B2.3.
 Sokol Velenje, B2.2.
 Sore, Rado, OB.
 Sotler, Veronika, OB.
 Speleus, 533 op.
 Sredenšek, 438.
 Sredenšek, Stanko, B22.
 Stalin, B4.
 Stamolak, Matija, prim. lit., V27 op.
 Standard, B3.
 Stanetovi, B4.4.
 Stare, inž., B4.5.
 Steierische Heimatbund, B4.2, B4.3.
 Steskal, B4.10.
 Stipišič, Jakov, prim. lit., SbD.
 Stojan, V31 op.
 Stopar, B4.23.
 Stopar, Ivan, lit., SbD.
 Stopar, Vinko, BU, B3, B5.2, B29 op.
 Stoparjevi, B4.4.
 Strgaršek, Franc, B4.11.
 Stritar, J., SbD/OPMZ: M5
 Strmčnik, V106.
 Stropnik, Ivo, lit., BU, V84, SbD; ltd., auct.
 Strossmayer, Josip Juraj, V1, V, V7.
 Sultan, 398.
 Sušnik, 342, 344.
 Š
 Šafar, B10.
 Šaferca, B10.
 Šalečani, B4.13; ltd./N.
 Šalej, Alenka, SbD.
 Šaloven, Karel, OB, OB4.
 Šaloven, Matevž, B16, B29 op.
 Šašelj, V102 op.
 Šavc, 208.1.
 Šilih, V57 op., V58 op., V90 op.
 Šilih, Gustav, BU, SbD.
 Šimonka, 322.

- Šim(i)onov Jurij, 322 op., V42, B28.
 Šlebinger, Janko, V28 op., V45 op.
 Šmon, 143.
 Šmonica, 143.
 Špegu, 55.
 Špeh, V106.
 Špenk, B2.2, B16.
 Špital, B5.5.
 Špranger, Danica, B4.23.
 Štefel, V106.
 Štekel, V106.
 Štor, Franc, 247.2 (op.).
 Štrekelj, Karol, prim. lit.: V, N., SbD.
 Štrigl, V57 op.
 Štrobl, B28.
 Štroblova Ajta, B28.
 Štukovnik, B2.2.
 Švarc, B29 op.
 Švener, B2.3.
 Šumer, B4.8.
T
 Ta hudi, 108.4; ltd.; N.
 Tajnšek, Ciril, B16.
 Tajnšek, R., 145 op.
 Tajnški, 145 op.
 Tatenba(c)h, 533 (op.).
 Tepina, Ivanka, OB.
 Terseglav, Marko, lit., SbD.
 Tischler, Karl, B16.
 Tischler ml., Rihard, B3.
 Tishler, R., B3.
 Tisnikar, 174.
 Tišler, B4.
 Tišler ml., Rihard, B4.1.
 Todt, B4.26.
 Toman, V106.
 Tomažič, škof, B2.3.
 Tomšič, France, lit., SbD.
 Tonač, 243.
 Tovariš, SbD.
 Trampuš, Marta, 80 op., 182 op., 193
 op., B4 op., B28, SbD.
 Traški Tonač, 48.
 Trebeliški Skaza, B16.
 Trnejčič, B4.6.
 Trobelj, B16.
 Trobelj, Slavko, B4.2.
 Trojar, Ivanka, B4.23, B5.3.
 Turk, Ivan, B4.8.
 Turki, 505, 530, 531, 533, B13; ltd.
U
 Ukrajinci, B4.17.
 Ulrih, B4.4.
 Umek, Alojz, B4.11.
 Unverzagt, B7 op.
 Urška, 525.
 Utnerjev Juri, V108.
V
 Vajdet, Mici, B16.
 Vajdetovi, B16.
 Valdi, 398.
 Valenci, 46 op., 352 op., B29 op.
 Valenčak, B16.
 Valenčak, Anton, B16.
 Valenčakovi, B4.4.
 Valentin, eremit, 533 op.
 Vanovšek, Fran, SbD.
 Vanovšek, Frančiška, 279 op., SbD.
 Varboten, V106.
 Vazolak, Emilija, SbD.
 Vazolak, Marija, SbD.
 Veis, B4.2.
 Veler, Josip, 23, 33, 56, 62, 68, 81, 104,
 107, 112, 114, 117.3, 126, 127, 129,
 138, 140, 144, 145, 161, 162, 166,
 176, 180, 181, 186, 187, 189, 190,
 212, 221, 252 op., 256, 263, 264, 284,
 290, 303, 305, 307, 314, 316, 320,
 363/a, 387, 409, 440, 441, 442, 471,
 484, 485, 496, 497, 501, SbD.
 Veler, Marija, OB.
 Velinšek, 253 op., B27.
 Velunšek, 253.
 Verveg, B16.
 Videčnik Aleksander, V46 op., SbD.
 Vivod, 151 op.
 Vlasovci, B4.17.
 Vodnik, V., SbD/M5
 Vodnikova družba, BU.
 Vodovnik, Jurij, prim. lit. V: V20 op., V27
 op., V35, V38 op., V43 op., V44 op.,
 V93 op., SbD; ltd.
 Vogrin, Fran(c), 51, 196 op., 233, 406,
 478 op., 520 op., SbD.
 Vogrin, Jera, BU.
 Volkssturm, B4.15.
 Vošnjak, B28.
 Vrag, 462; ltd./N.
 Vranetič, Stanislav, B4.11.
 Vrban, B16.
 Vrbič, Vlado, SbD.
 Vrstovšek, Karl, B16.
 Vrstovšek, Rudolf, B16.
 Vuti, B16.
W
 Weidlich, B16.
 Wehrmannschaft, B4.2, B4.6.
 Wickenberg, grofica, B7 op.
Z
 Zagradišnik, B29 op.
 Zajc, B2.1 op.
 Zajc, Rozina, OB.

Zakošek, B16.
 Zakošek, Viktor, B22.
 Zepl, 246.
 Zerdahely, B4.21.
 Zidarn, Josip (b. i., tudi Jakob?), 24, 25, 27, 35, 43, 76, 85, 86, 92, 93, 103, 108.4, 109, 110, 237, 251, 329, 330, 336, 341, 371, 362, 375, 370, 372, 498, SbD.
 Zidarn, Jakob, 281, 329, V57, SbD.
 Zlatorog, B2.2.
 Znoj, Angela, OB.
 Zoret, V46.
 Zrinjski, V7.
 Zupanc, B16.
 Ž
 Žabkar, Fran, B4.8.
 Židov, Nena, lit., SbD.
 Žižek, Branko, B2.2.
 Žižek, dr., BU, B2.3 op.
 Žmavc, 137.
 Župan, 48 op.

III. KRAJEVNO KAZALO

A

Adam, 196
 Amerika, B2.1., B16.
 Aniža, 279 op.
 Arja vas, B16.
 Avstrija, 510 op., B4., SbD.
 Avstro-Ogrska, 523 op.
 B
 Banditendorf, B4.7.
 Banovinska cesta, B3.
 Bele Vode, 149, 175 (op.), 251, 293, 510, 511, 512, 514 op.
 Beligrad, V103.
 Berlin, B4.18.
 Bevče, BU, 145 op., 177, 245, 253, 513, B2.2, B4.4, B4.8, B5, B5.5, B24, B27.
 Bevška vas, B27.
 Bolcan, BU.
 Bolgarija, B2.2.
 Boršt, B27.
 Bosna, OB9.
 Bovška kotlina, BU.
 Brdca, 519 op.
 Brdce, 1.
 Breže, BU.
 Brloško, 219 (op.).

C

Cartusia, V20 op.
 Celje, 245 (op.), BU, 431, 536, V20, V46, V107, B4, B4.7, B4.8,

B4.10, B4.11, B13, B14, B16, B4.21.
 Celovec, 247.2 op., B16.
 Celovško jezero, 534.
 Cirkovce, 48 op., 50 (op.), 532, 535, B4.13.
 Colnarca, 531 op.
 Č
 Čolnarjevo, 531.
 Črna, V91 op.
 D
 Dellach, BU.
 Dobrač, 235 op., B27
 Dobrna, 173, B2.2, B4.13.
 Dobrovlje, BU, 519.
 Dolenjska, B16.
 Dolič, BU.
 Dovžani, 530.
 Dovže, 530, 442.2 op.
 Drajšnica, 177, B27.
 Drava, 453, V20.
 Dravinja, V20.
 Dravograd, B2.1, B4.6, B4.26, B13.
 Družmirje, 150 op., 240/a, 537 op., V38, B26.
 Družmirsko jezero, 537 op.

E

Eckenstein, B4.4.
 Egipt, 5 op.
 Ekenštajn, B9.
 Evropa, B3.

F

Florjanščica, B26.
 Forhtenek, 508.
 Friesach, BU.
 G
 Gaberke, 417.
 Germačnikov križ, 236.
 Golava buka, 536 op.
 Golovo posestvo, B4.26.
 Gorica, V2, B2.1 op., B9.
 Gorica (grad), 245 op.
 Gorice, BU, 182 op., 236 op., B2.1.
 Goriško, 507.

Gorjanova kapela, 236.
 Gornja Ponikva, BU.
 Gornja Savinska dolina, 136, 167, 192, 320, 337 op., 380.1 op., 383, 389, 449, B4.9.
 Gornja Štajerska, BU, B3, B16.
 Gornje Avstrijsko, 279 op.
 Gornji Dolič, BU, 143, 533.
 Gornji Grad, 137 op., 509 op., V20.
 Gornji Štajer, B4.
 Gospa Sveta, V2.
 Grac, V34.
 Gradec, V103.

- Gradiško, 505.
 Graška dolina, V35.
 Graška gora, 508 op., B4.8.
 Greben, 511 op.
 Griže, B2.1.
 Guštajn, 342.
H
 Heldenhain, B4.6.
 Herberstein, 506 op.
 Herberštajn, B11, B12.
 Hercegovina, B2.1, B16.
 Homec, V35 op.
 Hrastovec, 532 op.
 Hrvaška/Hrvatska, V7, B4.2.
 Huda luknja, 54 op., 174, 533, B4.13.
 Hus, 520 op.
I
 Italija, 510 op.
J
 Javorje, V91 (op.).
 Jenkova cesta, B2 op.
 Jevšnikov križ, 247, 247.2.
 Jevšnikovo, 247.
 Jordan, 379 op.
 Jozafat dolina, V8.
 Jugoslavija, 510 op., B4, SbD.
 Južna Tirolska, BU.
 Južni Štajer, B3.
K
 Kana Galileja, V11.
 Kanalska dolina, 510 op.
 Katzenstein, V38 op.
 Kavče, B4.4, B4.7, B5.5, B23.
 Kidričeva cesta, B2 op.
 Kirchbach, BU.
 Kočevarsko, V34.
 Koefflach, B4.6.
 Kokarje, V57 op.
 Kolodvor, B5, B19.
 Konovo (pri Velenju), 236 op., 239, B4.4, B5, B5.5.
 Koritnica, BU.
 Koroška, BU, 59 op., 157, 345 op., V35.
 Korotan, V2.
 Kotlje, 224 op., B16
 Kovačeva gošča, 236.
 Kovačevo, 236 op.
 Kozjak (gl. Paški Kozjak).
 Kragujevac, B2.2.
 Kranjska, 524, B4.2.
 Kranjska gora, BU.
 Krumpendorf, BU.
 Kunowein, B4.4.
L
 Labodska dolina, B4.6.
 Lavantinska dolina, 536.
 Laze, 236 op.
 Lekševe štrange, 2.
 Leoben, BU.
 Lepenje, BU.
 Leše, 225, V63.
 Levec, V46 op.
 Lienz, BU.
 Lilienberg, B2.1 op.
 Lipje, 2 op., 209 op.
 Lipniško, 2.
 Ljubela, 532.
 Ljubljana, BU, V11, B2, B3, B4.4, B4.23.
 Ljubno, 154.
 Lofentol, 536.
 Log, BU.
 Lokovica, 240/a, 38, V76.
 Lom nad Topolšico, V38.
 Lopatnik, B27.
 Lubela, 247.2 op.
M
 Mala Mislinja, 535 op.
 Maribor, 342, 526, V81 op., B2.4, B4.7, SbD.
 Mislinja/Mislinje, 1, 51, 151 op., 184, 196, 208.1, 219 op., 246 op., 406, 413 op., 444.2 op., 453 op., 479 op., 520 op., 530, 531 op., 533, 536, V35 op., B3, B4.8.
 Mislinjska dolina, 299.
 Mislinjski graben, 196, 478, 535.
 Mitrovec, V46.
 Mojstrana, BU.
 Mornova zijalka, 175 op.
 Montan, BU.
 Mozirje, BU, 19, 27, 34, 85, 86, 108.4, 154, 198, 237, 251, 328, 334, 341, 370, 388, 397, 430, 444.2 op., 465, 488, 489, 504, 519 op., V46, V63, V67 op., V88 op., B16.
N
 Nazaret, V14.
 Nemčija, B3, B4, B4.11, B4.18, B4.25.
 Nova Štifta, 509, 535 op., V12.
O
 Ogrinova rida, 536.
 Okroze, 245 op.
 Olimp, 175 op.
 Oslovski vrh, 511 op.
 Ostra peč, 431.
 Otiški vrh, V35 op., B4.6.
P
 Paka, BU, 1, 48 op., 50 op., 172 op., 219 op., 231 op., 253, 533,
 V41, V43 op., B2.1, B2.2, B4.8, B4.10, B4.11, B4.18, B4.19, B5, B5.3, B5.5,

- B14 op., B24, B25, B26, B29 op.
 Pameče, V35 (op.).
 Paški Kozjak, 1, 2, 50 op., 55 op., 79,
 178, 215, 216 op., 220
 op., 243, 250, 324, 421, 422, 423, 431,
 438, 439, 454.
 Paški vrhi, B28.
 Pazeriš(č)e, B27.
 Penk, V38.
 Pergerjevo, 531 op.
 Pesje, 184 op., 444.2 op., B2.1, B4.4,
 B4.7, B16, B25, B26.
 Petrovče, V107, B4.23, B4.26.
 Pilanca/Pilenca, 174.
 Piršev dom, 246 op.
 Planika, 526 op.
 Plešivec, 57, 90, 230, 279 op., V35 op.,
 V107, V108, B4.5.
 Pleterje, 247 op.
 Pliberk, 164.
 Podgorje, 508 op., V101, V106.
 Podkraj, 23, 33, 144, 145 op., 155, 252
 op., 284, 314, 322 op., 329, 330, 440,
 471, 484, 485, 496, 497, 501, V57, B5,
 B2.4,
 B5.5, B14, B23, B28.
 Podobe, B27.
 Pohorje, 59, 445, 478, 508, 526, 527,
 528, V44 (op.), B26, OB8.
 Poljčane, B16.
 Polskava, V80 op.
 Pomarančeva vas, B16.
 Ponikva, BU, 212, V107.
 Povhova jama, 172.
 Povhove peči, 172.
 Preloge, B26.
 Prevalje, V63 op., B16, SbD.
 Ptuj, V80 op.
 R
 Rača, B2.2.
 Rače, V46.
 Radeč, B4.13.
 Radeče, V46 op.
 Radiže, V63.
 Radojč, 209.
 Raduše, V63 op.
 Rajbelj, BU.
 Rajhenburg, B4.2.
 Rauten, B4.4.
 Ravne pri Šoštanj, 508 op., V38 (op.).
 Reber, B27.
 Rečica, V46 op.
 Rečica ob Savinji, 195 op.
 Ribniško jezero, 528.
 Rim, 509.
 Rimska cesta, 337 op.
 Robjenk, 453.
 Robjenkova frata, 453 op.
 Rudniško/Rudnik, 178, B16.
 S
 Sava, V20 op.
 Savinja, B26.
 Savinjska dolina, 6 op., 282 op., 345 op.,
 V46 op., B14.
 Sele, 224, 225, V63.
 Selo, 231 op., 253 op., B2.1 op., B2.3
 op., B4.10, B5.5, B16.
 Sevnica, V30 op.
 Sicilija, 253 op.
 Sirakuze, 253 op.
 Skazovo hrastovje, 236 op., 238, 239.
 Skorno, V38 op.
 Slovenj Gradec, BU, 44, 143 op., 224
 op., 225 op., 508 op., 511 op., 530,
 V35 op., V40 op., V63 op., V106 op.,
 B2.2, B4.23.
 Slovenske Konjice, 527, 533, V20.
 Sorško polje, SbD/OPMZ/M5.
 Soška dolina, BU.
 Sovnek, SbD/OPMZ.
 Spodnje Štajersko, B3, B4.7.
 Spodnji Dolič, V43.
 Spodnji Šalek, 150 op.
 Srbija, BU, B3, B4.2.
 Srednji Dolič, 151 op., 438 op.
 Sremska Mitrovica, V46 op.
 Stalingrad, B4.5.
 Stanetova ulica, BU.
 Stara vas, 236 op., B2 op., B4.5, B4.8,
 B4.10, B5, B5.5, B16, B23, B26, B28,
 B29 op.
 Stari trg, V35, V106 op., B29.
 Staro Velenje, B16 op.
 Strajža, 444.2 op.
 Straže, 444.2 op., V35 op.
 Straže pri Mislinji, 536 op.
 Sv. Gora, V2.
 Sv. Jošt, 220 op.
 Sv. Križ, 251, 293.
 Sv. Višarje, 510.
 Š
 Šalek, 147 op., 150 (op.), 506 op., B2.1,
 B2.2, B2.3, B4.1, B4.13, B4.19, B5,
 B5.5, B7, B9, B11 op., B14, B16, B18,
 B24, B26, V43 (op.), V108.
 Šaleška dolina, 80, 117.3 op., 279 op.,
 282 op., 296 op., 345 op., 385 op.,
 417, 537, V38, V43, V65 op., V90 op.,
 B2.2 op., B4.10, B20 op., B26.
 Šembric, 48 op., 532 op.
 Šentilj pri Velenju, B4.7, B11.
 Šentflorjanska dolina, V43.

- Šentflorjanska fara, 151.
 Šentflorjanski graben, 175 op.
 Šentlovreško jezero, 526.
 Škale, 133, 150 op., 157, 206 op., 247 op., 337 op., 400, 431 op., 452, 508 op., 532 op., 535 op., V43, V106, V107, V108, B2.1, B2.3, B4.2, B4.5, B7, B13, B25, B27.
 Šlandrova cesta, B2.1.
 Šmartinska dolina, V35.
 Šmartno, 147 op., V67 op., V108, B2 op., B2.2, B2.4, B4.2, B7, B13, B14, B17, B22, B24.
 Šmartno pri Sl. Gradcu, 247.2, V35 op., B4.2.
 Šmihel, 142, 537, B2.1.
 Šmiklavž, V40.
 Šmiklavž pri Sl. Gradcu, BU, 377.
 Šmohor, BU.
 Šoštanj, 142, 150 op., 344 op., 417, 508, 511 op., 537, V24, V38, V68, V69, V70, V71, V103, V107, B2.1, B3, B4.4, B4.10, B4.12, B4.18, B4.23, B5, B5.2, B5.3, B16, B26; ltd.
 Špik, 422, 431.
 Štajerska, 191 op., 337, 524, V67, B4.8, B4.14, B4.23, B4.24; ltd.
 Št. Andraž, 252 op., V107, V108, B5.1, B25.
 Št. Bric/gl. tudi Šembric, 236 op., V108.
 Št. Florjan/tudi Šenflorjan, 438, V38 op.
 Št. Ilij/Šentilj, 150 op., 479, V35, V107, V108, B4.7, B4.11, B5.1, B6, B11, B14, B16, B22, B25.
 Št. Janž/Šentjanž, 150 op., 159 op., 209, V20, V35, B4.8, B4.19, B14, B25, B29.
 Št. Lenart, 219.
 Št. Lovrenc, 526 op.
 Št. Vid, 536, V63.
 T
 Tajna, 145 op., V57 op.
 Tisnik/Tisovec, 174, 533.
 Tolsti vrh, 2 op., 151 op.
 Tomšičeva cesta, B2 op.
 Topolšica, 412 op., V38
 Tratnik, 48 op.
 Trebeličkovo, B2.3
 Trebeliško, 231, B2.3 op.
 Trebušnica, B26, B29.
 Trg (Velenje), B2.4.
 Triglav, OB9.
 (T)rjanska gora, 219 op.
 Trnovec pri Rečici, 195.
 Trojski vrh, 1 op.
 Trst, V2, V30.
 Turjak, 219, 479 op., 531.
- U
 Unterbreth, BU.
 Uršlja gora, 523, 529.
 V
 Vahta, 444.2 op.
 Valenčak, B2.
 Vanovski travniki, 178.
 Velenje, BU, 19 op., 141, 142 op., 143 op., 147 op., 150 op., 156, 157, 182 op., 184, 185, 193 op., 209 op., 231 op., 238, 245 op., 252, 260, 279, 285, 301, 315, 337, 356, 386, 400, 401, 410, 417, 418, 443, 444.2 op., 447 op., 448, 470, 479 op., 481, 482, 500, 532 op., 533 op., 537, V43 op., V57 op., V107, B2.1 op., B3, B4.4, B4.6, B4.8, B4.10, B4.12, B4.26, B5, B5.1, B5.5, B6, B7, B11, B13, B15, B16, B17, B20 op., B23, B24, B25, B26; SbD; ltd.
 Velenše, 253.
 Velika Kopa, 530, 536.
 Velika Mislinja, 536 op.
 Velika Nemčija, B3.
 Veliki vrh, B4.13.
 Velikovec, B4.6.
 Vilinja peč, BU.
 Velunja, 508 op., V38 (op.).
 Velunjska/Velunja peč, 172., 253.
 Veriželj, B26.
 Vestfalija, SbD.
 Vilipova kapela, 245.
 Vinska Gora, 159 op.
 Visočki vrh, 175 op., 511 op.
 Višarje, 219.
 Vitanje, BU, 113, 143 op., 219 op., 533, 536.
 Vodemla, 532.
 Vodriž pri Šmiklavžu, 508 op.
 Voitsberg, BU, B3.
 Z
 Zabrd, 400 op., V43 op., V57 op.
 Zadrecka dolina, V57 op.
 Zadretje, 137 op.
 Zagreb, BU.
 Zajčki samostan, V20.
 Zgornja ves (v Bevčah), 245 op.
 Zgornji konec, 511 op.
 Zgornji Šalek, B2.2 op.
 Ziljska dolina, BU.
 Zvonenca/Zvonica, 178 (op.).
 Ž
 Žabja vas, B28, 236 op.
 Žalec, V107.
 Žiče, V20 op.

**SVETOPISEMSKE OSEBE, FARNI
PATRONI IN DOBRI ZAŠČITNIKI**

A

- Adam, 110.
sv. Agata, V35.
sv. Ahac, V35.
sv. Aleš, 29 op.
sv. Ana, V35 (op.).
sv. Andrej, 295, 318, 511 op., V43, B9, B24.
sv. Anton, 38, 400 (op.), V38, B27.
sv. Anton Padovanski, 283 op.
sv. Anton, puščavnik, 400, V38.
sv. Apolonija (gl. sv. Polona).

B

- Bog, 110, 462, V1, V9, V10, V13, V14, V27, V28, V28, V34, V48; ltd./N.
sv. Boltežar (Balthasar), 308 op.
sv. Burga, 265 (op.).

D

- Davidova rodovina, V14.
sv. Duh, V35 op., V38; ltd./N/

E

- sv. Elizabeta, V35 op.
Eva, 110.

F

- sv. Felicijan, 282.
sv. Florijan, 3, 151 op., 279, 280, 438 op., V35, V38 op., V43.

G

- Gašper (Casper), 308 op.

I

- sv. Ilj, 150 op.

J

- sv. Jakob, 313, 505, V35, V38 op., V43 op., V57 op., V108.
sv. Janez, 150 op.
sv. Janez Evangelist, 296 op.
sv. Janez Krstnik, 32, 115, 285 op., 379, 380.2.
sv. Janž, V20.
sv. Jedrt, 313 op., 346.
Jezus Kristus, 15, 42, 153, 200, 283, 296 op., 300.1 op., 325, 379 op., 380.1, 380.2, V10, V11, V12, V13, V14, V48.
Jezus Križani, 380.
sv. Job, 520.
sv. Jožef, V14.
sv. Jurij, 17 op., 150 op., 188, 274 op., 276, 315, 527, 534, V35, V43.

K

- sv. Katarina, 5.
Klemen, papež, 235.

L

- sv. Lekš, 29.
sv. Lenart, 93, V35 op.
sv. Lucija, 197, 199, 253 (op.), B27.
sv. Lukež, V35.

M

- sv. Magdalena, V91 op.
sv. Marija, 18 op., 64, 251, 293 op., 337 op., 509 op., V11, V13, V14, V19, V28, V35 (op.), V38 op., V48, B7, B14 op.
sv. Marija Klavžet, 510.
sv. Marjeta, 291.
sv. Marko, 277, V35.
sv. Martin, 142 op., 147 op., 150 op., 402, V35 op., B2, B2.2 op., B13, B17.
sv. Mati božja, 245; ltd./N.
sv. Miha (Melhior), 308 op.
sv. Mihael, 73, 142 op., 150 op., 537 op., V38 op., B2.1 op.
sv. Miklavž, 4 (op.), V35, V47.
sv. Mohor in Fortunat, V38 op.
Mojzes, 200 op., 517 op., V11.

N

- sv. Nikolaj, 4 op.
Noe, V9.

P

- sv. Pankracij, V35 op.
sv. Peter, 380.1, V35, V41.
sv. Polona/Apolonija, 345 (op.), V35.

R

- sv. Radegunda, V35 op.
sv. Rok, 397.

T

- sv. Tilen, V35 op.
sv. Trije kralji, 84 op., 296 op., 308 op.

U

- sv. Ulrik, V38 op.
sv. Urban, 281, V38.
sv. Urh, 416 op., 417, V35 op.
sv. Uršula, 57, V35.

V

- sv. Valburga, 265 op.
sv. Valentin, 345 op., 347.
Vesna, 272.
sv. Vid, 284.
sv. Vincencij, 6.
sv. Vinko, 6 op.

VSEBINSKO KAZALO

stran

margin

- 5 OB PRVI IZDAJI MLINŠKOVEGA
BERILA
- 6 SKICE ZA ŽIVLJENJSKI PORTRET
FRANA MLINŠKA
- 17 **I. ŠALEŠKO LJUDSKO BLAGO**
- 17 **1. O delu**

****rudarstvo **obrt ***kmečka dela **polje-
delstvo (*setev *žetev *mlačev *pospravljanje dru-
gih pridelkov) **sadjarstvo **vinogradništvo
**živinoreja (*paša *v hlevu) **čebelarstvo
gozdarstvo **lov **druga dela)

ruda na Kozjaku,	1, 2
kovači in sv. Florjan,	3
na dan sv. Miklavža,	4
na dan sv. Katarine,	5
na dan sv. Vincencija,	6
krojači in jevševo drevo,	7
kdaj se ne sme presti,	8
kaj vzdajajo v temelj hiše,	9
amulet v steni,	10
novozgrajena hiša,	11
ukresanje ognja s kameno strelo,	12
likof, 13,	14
na veliki četrtek in veliki petek,	15
sajenje buč,	16
ozimina,	17
pšenico sejati,	18
rž, kdaj jo sejati,	19
ajda, kdaj jo sejati,	20
setev na križev teden,	21
žito, kdaj se mora sejati,	22
čaranje za debele buče,	23
ozimina, kdaj jo sejati,	24
čas setve, čas košnje,	25
čarovnija za žito,	26
gnoj voziti na kresni dan,	27

pri žetvi pšenice,	28
na sv. Lekša,	29
ob mlačvi,	30
mlatiči,	31
spravljanje zelja,	32
proti tatovom črešenj,	33
krap in sadno drevje,	34
čas cepljenja,	35
vinogradniki,	36
ob začetku pašnje,	37
sv. Anton,	38
kadar prvič ženejo past,	39
paša na binkoštno nedeljo,	40
pastirjeva plača nekdanj,	41
na božično biljo,	42
tele, kdaj ga odstaviti,	43
roparske čebele,	44
konoplja pri čebelnjaku,	45
kako čebele pognati iz čebelnjaka,	46
če čebele roje,	47
ukradene čebele,	48
čebele poslati na ropanje,	49, 50, 51
križ na štorih,	52
sekira,	53
nedeljski lovec,	54
divji jager,	55
na kvatni petek,	56
pranje na kvatni petek,	57

27 2. V domači hiši

****hišni red **otroci **družina in posli**
****moški **ženske **noša **jedi**

red pri kmetski mizi,	58
stari hišni red pri pohorskem kmetu,	59
častihlepen gospodar,	60
ljudsko mnenje o telesni kazni,	61
kletje, imenovanje hudobe,	62
v vodo močiti,	63
slab pomen žvižganja,	64
kaj so otroci,	65
otrok naj se igra,	66
otrok se ne sme braniti,	67
kako spraviti roko, ki je tepla mater, k mizi,	68
otroci, molitev z njimi,	69

ukleti otroci,	70
obdarovanje poslov o božiču,	71
obdarovanje poslov o veliki noči,	72
posli, kdaj se udinjajo, kdaj razveljavljajo,	
kdaj nastopijo, kdaj odhajajo,	73
stari posli, kdaj gredo v šivanje,	74
mož peče kruh,	75
nekdaj so moški rodili,	76
nerodovitne ženske,	77
pomen, če se zjutraj žensko bitje prvo sreča,	78
ženske na Kozjaku,	79
šaleška narodna nošnja,	80
veter božanstvo,	81
jedila na pare,	82
kruh peči na patrona župne cerkve,	83
post,	84
vsajanje kruha,	85
ob prvi jedi prvič v letu,	86

33

3. Običaji življenjskega kroga

**rojstvo in krst *pred porodom *rojstvo
 *razvoj otroka v prvih mesecih **krst
 **poroka **običaji ob smrti *pred smrtjo
 *ob smrti *pogreb **duše umrlih

spol novorojenca,	87, 88
noseča žena in mrlič,	89
noseča žena in žito,	90
izraza za blagoslovljeno stanje,	91
prerokovanje otrokove bodočnosti,	92
sv. Lenart za olajšanje poroda,	93
običaji in vraže pri rojstvu in krstu,	94
vpeljavanje,	95, 96, 104
porodnica in metla,	97
otrok, rojen v mreži,	98
žena, ki je porodila, in studenec,	99
otrok levičnik,	100
najsrečnejši dan za porod,	101
porodnica, kako dolgo ne sme iz hiše,	102
porodnica in polje,	103
govor otroka,	105
škiljenje otroka,	106
otrok bo imel skodrane lase,	107
septembra rojeni,	108
otrok bo jecljal,	108.1
otrok bo močil,	108.2
otrok bo mesečen,	108.3

otrok, odvajanje levičarstva,	108.4
krvoločnost otrok,	109
zakaj otrok počasi shodi,	110
preden se novoporočenca vselita v stanovanje,	111
botri,	112
nezakonske se mora tudi krstiti,	113
kopanje otroka po krstu,	114
nekrščeni otroci,	115
vedeževanje kdo bo zakonski drug,	116
odpuščanje pred poroko,	117
po nevesto,	117.1
godec in svatovska miza,	117.2
svatbeni običaji, razne igre,	117.3
poroka, mladoporočenca in oltar,	118
vraže za novoporočenca,	119
znamenje ali cahen,	120
usodna igra pastirjev,	121
na slami se obesiti,	122
opravki pri mrliču,	123
mrlič v hiši,	124
pogrebni običaji pri mrliču,	125, 132
mrliču,	126
kropljenje mrliča,	127
bedenje pri mrliču,	128
če mrlič ne zatisne oči,	129
brinje, kadiło ob smrti,	130
kruh za pogrebščino,	131
zvonjenje v Škalah,	133
pijančev grob,	134
slamnjača,	135
blodeče luči so duše rajnih,	136
duh se vrača,	137, 138
mrtvec v mrtvašnici,	139
pri mrliču igrali na karte,	140
če duh potrka,	141
zagovor rajnega,	142
duše ponesrečenih in umorjenih,	134
verne duše,	144
trpljenje duš,	145
zaklete verne duše,	146
mrtveca zagovorit,	147
o kapeli na pokopališču,	148
orehe je hodila nazaj tolči,	149
Kolavter je hodil nazaj,	150
ker niso sedmine izvršili, kakor je bila zašafana,	151

48 4. Nadnaravne sile

** nadnaravne moči (*strahovi, prikazni in znamenja *divja jaga in mora *vile, jezerniki, škrti *hudič *čarovnice in čarovniki *duhovniki) **svete reči (*zvonovi *kosti *voda *križ *kolomonov žegen) **sveti kraji (*pokopališča *cerkve, kapele in znamenja *križpotja *vode in studenci)

plezanje v oreh na sv. večer,	154
siva luč,	155
zakaj na trgu ne pokajo,	156
zakaj ima S. krvave oči,	157
človekova spremljevalca.	158
luči, lučke videti,	159, 160 (= 240/a)
strahovi ali hudobe,	161
obnašanje proti prikazni,	162
kako se ogovarja prikazen,	163
krivo se ne sme prisegati,	164
da so ga uši ujedle,	165
divji lov (divja jaga),	166, 167, 169, 170, 171
mora,	168
vile v Povhovi jami,	172
vile na Dobrni,	173
vile v Pilanci,	174
žale žene v Belih Vodah,	175
ajdovska deklica,	176
jama Drajšnica v Bevčah,	177
jama na Kozjaku,	178
na kvatno soboto,	179, 181
pečenje kostanjevih vencev,	180
škrti,	182, 183, 184, 185
mačja hudoba,	186
hudoba pase rake in polhe,	187
kdor hoče dobiti v posest hudičevo kapo,	188
čarovnice,	189, 192, 194
čaranje,	190
škopniki,	191
coprnice,	193
čarovnice na Trnovcu pri Rečici,	195
neka ženska je prišla k Adamu,	196
od sv. Lucije do božiča,	197
brezova metla,	198

kdor hoče spoznati čarovnice,	199
Kristus in coprnice,	200
čaranje za molžnjo,	201
kako zvabiti coprnika,	202
vstop z levo nogo,	203
zamaševanje,	204
duhovnik zagovori točo,	205
ako je nuna imela otroka,	206
zakaj ni starih nun,	207
čaranje z vrvjo,	208
norčevanje iz svetih reči,	209
moč rožnega venca,	210
redovniški pas,	211
čudotvorni koren,	212
zloraba hostije,	213
roka nekrščenega otroka,	214
ako se dne kaj pod prag,	215
zagovarjanje sovražnika v hiši,	216
žrebelj iz mrtvaške krste,	217
vraže o zvonovih,	218
Št. Lenart zvoní,	219
mrtvaška glava,	220, 221
mrtvaške kosti za konje,	222
kosti od blagoslovljenega mesa,	223
kosti pod pragom,	224, 225
moč mrliške vode,	226
hudoba,	227
križ na stezi,	228
križ na štoru,	229, 230
kolomonov žegen,	231, 232,
	234
kdor ima kolomonove bukve,	233, 235
kje straši,	236, 237,
	238, 239
kako se hudoba prikliče,	240
zastavljati se ne sme,	241
blago s pokopališča,	242
cerkev na Kozjaku,	243
v cerkev opolnoči,	244
Vilipova kapela v Bevčah,	245
kapelica,	246
Jevšnikov križ,	247, 247.1,
	247.2
kres,	248
ris,	249
studenec prekrižati,	250
Marijine stopinje,	251
peč nad Velerjevim studencem,	252
sv. Lucija,	253

68 5. Dnevi v letu

** dnevi v tednu **prazniki *kvatre

**svetniki v letu (*pomlad *velika noč *jurjevo

*poletje *vsi sveti *zima *božič *od božiča do novega leta *sveti Trije kralji)

petek,	254, 255
nedeljski lovci,	256
kruh postavljati v nedeljo,	257
kose klepat v nedeljo,	257/a
imena dnevov,	258
pregovor o treh praznikih,	259
kvatrna sobota,	260, 261,
	262, 262.1, 262.2
ples na pusta,	263
babo žagati,	264
sv. Burga,	265
prvoaprilske šale,	266
prvi april,	267
veliki teden,	268
velikonočni post,	269
odprava mrčesa,	270
če na na veliki petek dežuje,	271
kropljenje in petje pesmi na veliko noč,	272
gnjat ali stegno nesti k velikonočnemu blagoslovu,	273
jurjevo,	274
češnje pred sv. Jurijem,	275
sv. Jurij,	276
Markova procesija,	277
na prvi maj,	278
sv. Florjan,	279, 280
sv. Urban,	281
sv. Felicijan,	282
Anton Padovanski,	283
rek o sv. Vidu,	284
kresni večer,	285, 286
telovo,	287
binkoštna bilja,	288
umivanje z roso,	289
na binkoštno jutro,	290
sv. Marjeta,	291
pes gre na polje,	292
velika gospojnica,	293
na vseh svetnikov večer,	294
sv. Andrej,	295
božič, sveti večer,	296, 297,
	298
	331

vedeževanje na sv. večer,	299, 300,
	300.1, 301, 302, 303,
polnočnica in svitanica,	304
sv. dan,	305
tepežkanje,	306
ново leto,	307
sv. Trije kralji,	308, 309,
	310, 311

79 II. LJUDSKE MODROSTI

80 1. znanje o vremenu in zvezdah

****vreme: vremenski preroki **huda
ura **drugi vremenski in naravni
pojavi **o zvezdah (*luna *zvezde in
ozvezdja *šmarni križ) **na nebu**

vremenske prerokbe,	312-319
južnen advent, vreme,	316
sv. Andrej, vreme,	318
nevihta,	320
točo narediti,	321, 324
za premagovanje hude ure,	321.1
blagoslovljena sol,	322
proti toči,	323, 326
huda ura,	325
pregovor o toči,	327
moč mavrice,	328
mavrico prijeti,	329
veter božanstvo,	330
potres,	331
mlaj,	332
vpliv meseca,	333
ozvezdje: divji kozel ali rak,	334
v zvezde kazati,	335
če se zvezde utrinjajo,	336
šmarni križ,	337 - 330.1
vice, kje so,	340, 341

84 2. znanje o zdravilstvu

****svetniki za zdravje **zdravilne
rastline **druga sredstva za zdra-
vljenje **zagovarjanje bolezni ****

bolezni ** bolezni pri živalih

lekarna,	342
rdeči lasje,	343
zdravnik Sušnik,	344
sv. Polona,	345
sv. Jedrt,	346
sv. Valentin,	347
herc(a)n čaj,	348
za lažji porod,	349
zoper naduho,	350
bradavice,	351, 357
posebne lastnosti rastlin,	352
moč zdravilnih rastlin,	353
noseča ženska,	354
zdravilo zoper močenje,	355, 364
med,	356
pasja in lisičja mast,	358
za volčič pri živini,	359
če se govedu parkelj zagnoji,	360
črni polž,	361
scalnica,	362
olje od večne luči,	363
sredstvo proti močenju,	363/a
če kdo krvavi iz nosa,	364
če pride komu ržena resa v oko,	365
modras v olju,	366
mišnica,	367
zoper podjed,	368
kdor se hoče znebiti peg,	369
kako se odpravijo turi,	370
zobje dojenčka,	371
da otrok prej spregovori,	372
če dobi svinja urek,	373
kako je ureke dol molila,	374
da se otroka ubrani pred ureki,	375
kako se še prežene ureke,	376, 385, 386
čaranje proti bolezni vergrift,	377
človek z golšo,	378
zagovor opekline,	379
bolezenski duhovi in kako se jih preganja,	380
šen,	380.1
zoper izvinjenje uda,	380.2
ogenj preganjati,	380.3
mesečnost,	381
božji žlak,	382
mračnine,	383

prti,	384
mora,	387-390
morska taca, kako se riše,	391
vplivanje na spol pri živini,	392
brejost,	393
če se telica noče pojati,	394
živa postrv za rodovitnost,	395
zoper ureke pri svinjah,	396
sv. Rok,	397

93 3. znanje o živalih

****domače živali **divje živali (*žuželke**

ščurki *plazilci *žaba *kače *ptice) ****sesalci**

****bajeslovne živali (*zmaj)**

imena psov,	398
blagosl. kruh za živino,	399
živino zaobljubiti,	400
kokošje petje,	401
sv. Martin,	402
črn maček,	403, 404
zakaj domače živali človeka ne popadejo (konj),	405
kako se koze odganjajo,	406
dopoldne rojenemu,	407
če so komu bile ukradene čebele,	408
če se hočemo znebiti ščurkov,	409, 410
klepanje kose preganja ščurke,	411
črn polž,	412
zelenjak,	413
straniščna žaba,	414
gospodinja se spremeni v žabo,	415
sv. Urh,	416
kače kot nositeljice zlih duhov,	417
proti kačam,	418-420,
	423
kače na veliko gospojnico,	421
kačje domovanje,	422
če se gada glava ne zdrobi,	423
parjenje kač,	425
kačji greben v čepunu,	426
strup v številu,	427
slepec (kača),	428
starost zagovornika proti kačjemu strupu	
in kako se mora zagovornik postaviti,	429, 430
zagovor kač,	431
modras,	432
kako nastane gad,	433

kako gad star postane,	434
če star gad človeka v oči pogleda,	435
velike kače,	436
kačja jama,	437
kače v hiši,	438
kača išče pomoči,	439
če se od kač sanja,	440
kukavica,	441, 442
kdor sove oponaša,	443
žolna,	444
žolna in čudežni koren,	444.1
če konj na čudežni koren stopi,	444.2
medved in gare,	445
podlasica,	446
podgane,	447
krtovo ritje,	448
zmaj, lintver,	449-454

101 4. znanje o rastlinah

vedeževanje s kresnicami,	445
če je smreka polna,	456
detelja,	457
štiriperesna deteljica,	458, 459
kdaj murke rodijo,	460
heči peč,	461
zakaj listje dol ne pade,	462

102 5. srečna in nesrečna znamenja

**denar in zakladi **loterija

petek je slab začetek,	463
srbeči nos,	464
zvonjenje v ušesu,	465
kihanje,	466
cukanje,	467
srečanje ženske - slab pomen,	468
dimnikar,	469
med potjo v cerkev jesti,	470
vedeževanje,	471
nož,	472
kokošje petje,	473
pajek,	474
beli konj,	475
zelen pajek,	476
štiriperesna deteljica,	477
zakopani denar,	478
izgubljeni zaklad,	479
luč ob vodi,	480

<u>stran</u>		<u>margin</u>
	dimnikar,	481
	denar cveti,	482
	ako nas dlan srbi,	483
	če nohti cvetijo,	484
	srbež desne roke,	485
	goba in diamant,	486
	številke mleti za loterijo,	487
	sanje,	488
105	6. prerokovanja	
	če dekle kres preskoči,	489
	kdaj in kako hudo bo nekoč na svetu,	490, 493
	prerokovanje bodočnosti,	491
	sodni dan,	492, 498
	o slabih časih,	494
	prerokba o frajhajtu,	495
	kako redki bodo enkrat ljudje,	496, 497
106	7. Ljudske modrosti in pregovori	
	Po ljudeh gor...,	499
	Zarečenega kruha...,	500
	Cepca se še stekel pes...,	501
	Pravda...,	502
	Cesarski grunt...,	503
	Rečenici: - Lahko poka...,	504
	Tika, taka...,	504
	Narodni pregovori in drugi reki,	505
109	III. PRAVLJIČNE PODOBE	
110	1. o gradovih	
	O Gradišču,	505
	O razvalinah gradu gornji Šalek,	506
	Prikazen na gradu goriškem,	507
	Od kod ime Pusta gora,	508
112	2. o cerkvah	
	Od Nove Štife,	509
	Obsedeni,	510
	Nastanek romars. cerkve Sv. Križ v Belih Vodah (I.),	511
	O postan. romars. cerkve Sv. Križ v Belih Vodah (II.),	512
114	3. pravljíčne podobe naših prednikov	
	Kako se je nehala tlaka,	513
	Skopa kmetica,	514

Morska roža,	515
Materino srce,	516
Moč praprotnega semena,	517
Izbira žene,	518
Klicanje kač,	519
Sv. Job,	520
Otroci ne smejo gledati klanja,	521
Spoštovanje duhovnosti,	522
Rudolf na Uršlji Gori,	523
O klobasi,	524
Dva sta se zaročila,	525

121 4. o jezerih in podzemnih votlinah

Šentlovrenško jezero,	526
Jezero nad Konjicami,	527
Ribniško jezero,	528
Dolina pod Uršljo goro,	529
Od kod ime Dovže,	530
Lipe na Turjaku,	531
Vodemla,	532
Zaklad v Hudi luknji,	533
Celovško jezero,	534
Ris I.,	535
Ris II.,	536
Jezero v Šaleški dolini,	537
Povodni mož,	538

129 IV. ZBRANE PESMI

130 1. AVTORSKE / slavninske PESMI

Na kraljev rojstni dan 1 (M),	V1
Ob 10-letnici obstoja naše države (M),	V2
Na kraljev rojstni dan 2 (M),	V3
K rojstnemu dnevu kralja (M),	V4
Ob rojstnem dnevu Aleksandra (M),	V5
Josipu Juraju Strossmayerju (F. N.),	V6
K proslavi J. J. Strossmayerja (M),	V7

134 2. OBREDNE, NABOŽNE ALI RELIGIOZNE

Pesem od sodnega dne,	V8
Noetova pesem,	V9
Slovo mlade deklice,	V10
V Kaní Galileji,	V11
Pesem od Nove Štiffe,	V12
Od roženkranca,	V13

Od sv. Jožefa,	V14
Pojte noter v hišo k nam,	V15
Kak dober večni oče je,	V16
Tam na neizmernem nebi,	V17
Pesem o človeškem življenju,	V18
Po cesti špancira,	V19

142 **3. RESNE**

Pesem o Zajčkem samostanu,	V20
Moja ovčka,	V21
Uspavanka,	V22
Vigred,	V23
Mati dete ziblje,	V24
Jutrnica,	V25
Vesela pevka,	V26
Veseli pevec,	V27
Pomlad za tebe ne pride več,	V28
Rožencvet,	V29
Od hrasta,	V30
Ptičica,	V31
Veseli zakon,	V32
Od fajfe,	V33
Prevzetija,	V34
Pesem od Graške in Šmartinske doline (VOJ),	V35
Ciganska sirota,	V36
Vzdigni se, jezik moj (),	V37
Pesem od šoštanjske fare,	V38
Jutranjica,	V39
Uspavanka,	V40
Sv. Peter vrečo šival,	V41
Narodni pregovori in drugi reki,	V42
Šaleška dolina,	V43

165 **4. DELOVNE**

Od pohorskih kmetov (VOJ),	V44
Od kosca,	V45
Floserska (I),	V46
Floserska (II),	V47
Vojaški stan,	V48
Zadovoljni ovčar,	V49
Kmetski stan,	V50
Kje so tiste deklice,	V51
Jaz pa v gorico grem,	V52

171 **5. LJUBEZENSKE IN EROTIČNE**

Pesem od dekleta,	V53
Cegelc napisal bom,	V54

Fantovska,	V55
Lovec,	V56
Veseli pojmo vsi,	V57
Samec,	V58
Pesem od ene revne deklice in od žene zakonske,	V59
Pisma v verzih,	(PV60)
Zdaj ti podam mojo desno roko,	PV60.1
Pismo za god (1),	PV60.2
Pismo za god (2),	PV60.3
Jaz primem pero v mojo desno roko,	PV60.4
Luč veselo mi gori,	PV60.5
Svetlo sonce sveti lepo,	PV60.6
Nedolžnost,	V61
Jaz sem eno tičko imel,	V62
Mam dekle z Mozirja,	V63

184 6. PRILOŽNOSTNE, ZABAVNE

Pust,	V64
Prešmentani fant, ki se tolko štimaš,	V65
Od žnidarjev in polža,	V66
Od petelinčka,	V67
Zdravička (1),	V68
Veselička,	V69
Pesem od ženina in neveste,	V70
Zdravička (2),	V71
Pesem za leto 1890,	V72
Gorenjska zdravica,	V73
Zdravička (3),	V74
Zdravička (4),	V75
Ženitvanjska,	V76
Slovo ženina in neveste,	V77
Petelinček,	V78
Zmiraj vesel,	V79
Štajersko vino,	V80
Šentjanževец,	V81
Napitnica,	V82
Poličkova,	V83
Trinklied,	V84
Mi fanti,	V85
O plesu,	V86
Od nesrečne ženitve,	V87
Za kranček dol rajat,	V88
Le jemlji nevesta slovo,	V89
Na jesihovanju,	V90
Javorska kuzla,	V91
Od klobas,	V92
Svinjska glava,	V93
Od korobača,	V94

Pesem od mladenča,	V95
Od larme,	V96
Svatovska zdravica,	V97
Moje življenje (P),	V98
Vino in voda,	V99
Ženska en teden proso plela,	V100
Camer ino družica,	V101
Po cesti gre,	V102
Je lepo mesto Šoštanj,	V103
Mati so tud rekli,	V104
Zdravice gor pet,	V105
Verzi o domačih imenih,	V106
Zabavljice o krajih,	V107
Kako pojejo zvonovi,	V108
Pesem od klobas,	V109
Ženinu in nevesti,	V110
Petelinček,	V111

227 V. ZGODOVINSKE BELEŽKE

228 1. KRONIŠKI ZAPISI

leto 1834,	B1
velenjska kronika za leto 1928,	B2
leto 1929,	B2.1
leto 1930,	B2.2
leto 1931,	B2.3
leto 1932,	B2.4
leto (1940/41, VŠK),	B3
leto 1941/6. april 1941 in 9. maj 1945,	B4
- apeli,	B4.1
- izseljevanje,	B4.2
- delovanje Steierische Heimatbund,	B4.3
- ponemčenje imen,	B4.4
- streljanje talcev,	B4.5
- okupator mobilizira,	B4.6
- selitve rodbin ustreljenih talcev,	B4.7
- leto 1944,	B4.8
- G. Savinjska dolina zasedena,	B4.9
- borbe v Paki,	B4.10
- spet zločinsko streljanje talcev,	B4.11
- letalske akcije,	B4.12
- borbe v času od 15. do 22. feb. 1945,	B3.13
- kopanje strelskih jarkov,	B4.14
- Volkssturm,	B4.15
- bombni napad na rudnik,	B4.16
- Vlasovci,	B4.17
- konec vojne,	B4.18

- poslednja žrtev,	B4.19
- šolske razmere,	B4.20
- nemško učiteljstvo,	B4.21
- šolska mladina,	B4.22
- tukajšnje učiteljstvo,	B4.23
- gospodarske razmere,	B4.24
- vremenske razmere in letina,	B4.25
- gmotni položaj, socialne prilike in drugo, leto 1945/ (VŠK 1945/46)	B4.26
- leto 1945: OF odbori,	B5
- prehrana,	B5.1
- šola,	B5.2
- šolski tečaji,	B5.3
- društva,	B5.4
- volitve v NOO,	B5.5

250 2. BELEŽKE O GRADOVIH

****velenjski grad **grad Šalek **vila**

Herberstein	
moja opazovanja /F. M./,	B6
grad Velenje,	B7
velenjski grad,	B8
grad Šalek,	B9
šaleški grad,	B10
Herberštajn,	B11
Herberštajn - sadjarstvo,	B12

253 3. BELEŽKE O TRGU VELENJE IN OKOLICI

**velenjski trg **šola **druge usta-	
nove v Velenju **Velenje in okolica	
zgodovina našega trga,	B13
okolica šole,	B14
nadmorska višina,	B15
podatki za zgodovino trga,	B16
zgodovina tukajšnje šole,	B17
šolsko poslopje,	B18
Kolodvor,	B19
Rudnik,	B20
Elektrarna,	B21
Velenjsko pevsko društvo,	B22
naša občina,	B23
cerkvena in šolska občina Velenje,	B24
sosednje občine in kraji,	B25

Šaleška dolina,
krajevna imena v Bevčah,

B26
B27

261 **4. BELEŽKE O PREBIVALCIH VELENJA**

Smešne podobe iz polpretekle dobe,
Kronika leta 1929 in drugo,

B28
B29

267 **VI. SLOVARČEK**

272 **VII. DODATKI**

273 **1. OTROŠKO BERILO**

- (1) Cilka Pocajt: NAŠE MLADE PIŠKE
 (2) Josip Kasesnik: MIKLAVŽEV VEČER
 (3) Josipina Ožir: KAKO SMO TKALI OBLEKO
 (4) Karel Šaloven: PRVE BOROVNICE
 (5) Jožef Grabner: DOBILI SMO ZEMLJEVIDE
 (6) Anton Perbil: PRVI MAJ V VELENJU
 (7) Jožef Kolar: BOŽIČNI PRAZNIKI
 (8) Franc Camlek: KAMEN PRIPOVEDUJE
 (9) Slavka Čuček: O VISOKI GORI
 (10) Franc Sevčnikar: KAKO SMO SE DANES SLIKALI
 (11) B. i.: O PIJANCIH IN VZDRŽNOSTI

277 **2. FRAN MLINŠEK IN NJEGOVI ZAPISI**

**Mlinškov domoznanski koncept
 **Razvrstitev gradiva **Zbiranje in nastajanje gradiva * Mlinšek in Moederndorfer ** Slavilne avtorske in zbrane ljudske pesmi ** Sklep

290. **3. POJASNILO** (o)krajšav, kratic, avtorskih značk in nesplošno izpostavljenih znamenj

- 295 **4. OPISNO POROČILO O MLINŠKOVI ROKOPISNI ZAPUŠČINI**
- 302 **5. PREGLED MLINŠKOVIH ZAPISOV LJUDSKIH PESMI**
**ABC PO NASLOVIH **ABC PO PRVEM VERZU
- 308 **6. SLOVARSKO KAZALO** - zapis (šaleškega) narečnega besedišča in manj znanih besed v Mlinškovih zbranih besedilih
- 114 **7. KRAJEVNO IN OSEBNO KAZALO**
- 125 **VBSEBINSKO KAZALO**

CIP - katalogizacija v knjigi
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

398 (497.12 Šaleška dolina)

MLINŠKOVO BERILO: (i)zbrani etnološki in slovstveni zapiski/(transkript, izbor, klasifikacija, registriranje in redigiranje gradiva, biografska uvodnica o Franu Mlinšku, spremna beseda, preglednice in opombe) Jože Hudales, Ivo Stropnik. - 1 natis. - Velenje: Kulturni center Ivana Napatnika, 1991. - (Zbirka Šaleški razgledi;7)

1. MLINŠEK, Fran, 2. HUDALES Jože, 3. STROPNIK, Ivo

Zbirka Šaleški razgledi i 7

Urednik: Tone Ravnikar

Jože Hudales, Ivo Stropnik
MLINŠKOVO BERILO

Izdal: Kulturni center Ivana Napotnika Velenje

Zanj: Vlado Vrbič

Recenzenta: dr. Božidar Jezernik, dr. Tone Pretnar

Jezikovni pregled: Alenka Šalej

Grafična zasnova zbirke : Stane Hafner

Tehnična ureditev in oblikovanje: Ljubiša Savovič

Na naslovnici: Vilipova kapela v Bevčah

Fotografije in preslikave: Peter Marinšek

Tisk: Grafika Prevalje

Naklada: 1000 izvodov

Prvi natis: Velenje, 1991

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo št. 4210-118/83
z dne 28. 3. 1984 je knjiga oproščena temeljnega in posebnega
davka od prometa proizvodov.

DOSLEJ IZŠLO:

1. Zbornik Muzeja Velenje
2. Prispevki k zgodovini Šaleške doline
3. Škale
4. Dvignjeni zastor
5. Ant. šaleškega pesništva
6. Lit. almanah Hotenja 10
7. Mlinškovo berilo

V PRIPRAVI:

- Zbornik 1991 (študije in razprave)
- Hribernikova zgodovina Šoštanja
- Gustav Šilih: Beli dvor (ponatis)

V KNJIŽNEM PROGRAMU:

- Arhitekturna zgodba dveh mest
- Zdravstvo v Šaleški dolini
- Šaleška dolina v 19. in 20. st.
- Šaleška v razvoju slovenskega slovstva
- Šaleška dolina v srednjem veku

NOVI PREDLOGI:

- Šaleški biografski leksikon
- Zapis šaleškega narečja in nar. besedišča
- Sonetizem/zbrane pesmi Jerneja Roja
- Iz moje mladosti; zbirka spominov na dobo od 1918 do 1950

68854/7

1019920710/05

"Sveto Meclje je bila silno pobožna ženica, ki je vedno molila in delala. Ko je obnemogla, so ji ljudje v hišo donašali hrano, potem je hodila od hiše do hiše. Bila je zelo snažna. Glavo si je pokrivala z belo robico. Otrokom om je rada pripovedovala pravljice. Spala je na poseben način; na dve klopi je položila plevnico pa klečala celo noč oprta ob lakti na njej in lica pokrivala. Tako je med molitvijo zaspala. Imela je tudi privide. /.../

V Podkraju je bil znana oseba Šimionov Jurij, majhen hud možic, zelo zamazan, ki je smolo kuhal in prodajal, deloma pa beračil. Štirikrat oženjen. Bil je megalomanskega značaja, silno korajžen, pretil takoj s samokresom, ki ga seveda ni imel. Bavil se je s čarovnijami, in sicer je za to uporabljal cunje od svoje prve umrle žene. /.../"

(FRAN MLINŠEK: Smešne podobe iz polpretekle dobe iz okolice Velenja, B28)

